

**TURUN
YLIOPISTO**
UNIVERSITY
OF TURKU

ONNI ON TURVALLINEN KOULU 2022–2024

Hankkeen loppuraportti

Eila Lindfors, Emilia Luukka,
Julia Kokki, Leena Kiviranta (toim.)

Turun yliopisto

Kasvatustieteiden tiedekunta
Opettajankoulutuslaitos, Rauman kampus

Tekijät

Eila Lindfors¹, Emilia Luukka¹, Leena Kiviranta¹,
Julia Kokki¹, Miika Leino¹, Tuomo Myllö¹,
Jussi-Pekka Peltola¹, Helga Rajala¹, Brita
Somerkoski¹, Matti Waitinen¹, Antti Hilmola²

¹ Turun yliopisto

² Helsingin yliopisto

Kansikuva: Julia Kokki, Emilia Luukka

ISBN 978-951-29-9634-6 (Painettu)
ISBN 978-951-29-9635-3 (Sähköinen)

2024

TIIVISTELMÄ: TURVALLINEN KOULU TEHDÄÄN YHDESSÄ!

Turvallisen oppimis- ja työympäristön varmistaminen on kouluille normiohjauksen velvoite. Keskustelu koulujen turvallisuudesta näyttäytyy mediassa kiusaamisena, väkivaltana, koulu-uhkauksina ja onnettomuuksina. Tutkimukseen perustuen koulut tarvitsevat tukea turvallisuuskulttuurinsa kehittämiseen. ONNI on turvallinen koulu 2022–2024 -hankkeen tavoitteena ja perustehtävänä oli vastata tähän tarpeeseen tukemalla koulujen turvallisuuden ja turvallisuuskulttuurin kehittämistä tutkimusperusteisesti.

Hankkeeseen osallistui 20 koulua eri puolilta Suomea: 15 pilottikoulua ja viisi kontrollikoulua, yhteensä 964 henkilöstön jäsentä ja 8299 oppilasta. Lukuvuoden mittaisessa interventiossa pilottikoulut perustivat turvallisuustiimit, laativat kehittämissuunnitelman ja vuosikellon, toteuttivat opettajankokousten turvallisuusvartteja ja osallistuivat rehtorien sekä turvallisuustiimien työmaakokouksiin. Koulut saivat myös käyttöönsä ONNI-verkkosovelluksen ja Yhdenmukaisen puuttumisen opasluonnoksen (YPO). Lisäksi henkilökunnalle järjestettiin täydennyskoulutusta, ja koulut osallistivat oppilaita turvallisuustyöhön.

Hankkeessa tutkittiin moninäkökulmaisesti koulujen turvallisuuskulttuuria edistäviä toimenpiteitä ja turvallisuuskulttuurin muutosta intervention jälkeen. Tutkimus kohdistui koulujen omatoimisen varautumisen ja ennakkoinnin tason arviointiin, fokusryhmähaastatteluihin perustuvaan turvallisuuskulttuurin tasojen tunnistamiseen, koulujen henkilökunnan turvallisuusosaamisen itsearviointiin, turvallisuuspoikkeamiin, YPO:n käytettävyyteen sekä turvallisuuskulttuurin arviointikriteerien ja -menetelmien kehittämiseen.

Koulujen turvallisuuskulttuuri parani jo yhden lukuvuoden kehittämistyön aikana. Valtakunnallisesti kouluissa tulisi jatkossa toteuttaa pitkäjänteistä ja systemaattisesti johdettua turvallisuustyötä, joka perustuu koko kouluyhteisön, myös oppilaiden, osallistamiseen ja ajantasaiseen tilannekuvaan. Hanke tuotti kouluille käytännöllisiä toimintamalleja ja työkaluja: turvallisuuskulttuurin malli ja kehittämissuunnitelma, vuosikello, ONNI-portaikkomalli, malli turvallisuushavaintojen keräämiseen ja käsittelyyn, KORI-riskienarviointimalli ja turvallisuustiimien tehtäväkuvaus sekä henkilökunnan turvavartit.

Turun yliopiston opettajankoulutuslaitoksen Rauman kampuksen toteuttama ja opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittama hanke oli osa pääministeri Sanna Marinin hallituksen kiusaamisen, häirinnän ja väkivallan ehkäisyn toimenpideohjelman toteutettavia toimia: perusopetuksen oppimisyhteisöjen turvallisuuskulttuurin edistäminen.

ASIASANAT: turvallisuuskulttuuri, proaktiivinen, reaktiivinen, turvallisuusosaaminen, turvallisuusilmapiiri, turvallisuushavainto, toimintamalli, perusopetus, interventio, tutkimus- ja kehittämishanke

SAMMANFATTNING: TILLSAMMANS GÖR VI EN TRYGG SKOLA!

Att säkerställa en trygg inlärnings- och arbetsmiljö är en normativ skyldighet för skolorna. Debatten om skolornas säkerhet syns i media som rubriker om mobbning, våld, skolhot och olyckor. Enligt forskningen behöver skolorna stöd för att utveckla sin säkerhetskultur. Projektet TRYGG i skolans syfte och grundläggande uppgift var att svara på det här behovet genom att stödja utvecklingen av skolornas säkerhet och säkerhetskultur på basis av forskning.

I projektet deltog 20 skolor från olika håll i Finland: 15 pilotskolor och fem kontrollskolor, totalt 964 anställda och 8299 elever. Inom ramen för det läsårslånga utvecklingsprogrammet inrättade pilotskolorna ett säkerhetsteam, utarbetade en utvecklingsplan och en årsklocka, genomförde säkerhetskvarter vid lärarmöten och deltog i rektorers och säkerhetsteamens arbetsplatsmöten. Skolorna erbjöds dessutom ONNI-webbappen, ett utkast till Handledning i likvärdigt ingripande (HaLI) och fortbildning för personalen. Pilotskolorna aktiverade även sina elever i säkerhetsarbetet.

I projektet undersöktes på ett mångsidigt sätt åtgärder för att främja skolornas säkerhetskultur och att förändra säkerhetskulturen genom följande interventioner: auditering av egen beredskap, identifiering av säkerhetskulturens nivåer via fokusgruppdiskussioner, självbedömning av säkerhetskompetens, analysering av säkerhetsavvikelser, undersökning av användbarheten av HaLI och utveckling av säkerhetskulturens utvärderingskriterium och -metoder.

Skolornas säkerhetskultur förbättrades redan under ett läsårs utvecklingsarbete. På riksnivå måste skolorna i fortsättningen utföra långsiktigt och systematiskt säkerhetsarbete som baserar sig på en uppdaterad situationsbild och att hela skolsamhället, också eleverna, är delaktiga. Projektet producerade följande praktiska verksamhetsmodeller och verktyg till skolorna: modell av säkerhetskultur och utvecklingsplan, årsklocka, ONNI-trappstegsmodell, modell för samlande och behandling av säkerhetsobservationer, SKORI-riskbedömningsmodell och uppgiftsbeskrivning av säkerhetsteamet.

Projektet som leddes av Åbo universitets lärarutbildningsinstitution i Raumo och som finansierades av undervisnings- och kulturministeriet deltog i åtgärdsprogrammet av Sanna Marins regering för förebyggande av mobbning, våld och trakasserier i skolor och läroanstalter: främjande av säkerhetskulturen i läroanstalterna inom den grundläggande utbildningen.

NYCKELORD: säkerhetskultur, proaktiv, reaktiv, säkerhetskompetens, säkerhetsklimat, säkerhetsobservation, verksamhetsmodell, grundläggande utbildning, intervention, forskning- och utvecklingsprojekt

ABSTRACT: SCHOOLS ARE MADE SAFE TOGETHER!

Normative acts and documents oblige schools to ensure they are safe spaces for learning and working. Media headlines related to school safety frequently highlight bullying, violence, school threats and accidents. Studies show schools need support to develop their safety culture. The aim and task of the Success in School Safety - project 2022–2024 has been to respond to this need by supporting schools in developing their safety and safety culture in a research-based manner.

Twenty schools from different parts of Finland took part: 15 pilot schools and five control schools, involving 964 members of staff and 8299 pupils. During the year-long development program, pilot schools established safety teams, prepared a school safety development plan and established an annual planning cycle for school safety. Schools shared safety notices in staff meetings and took part in meetings for school principals and safety team members. Schools were provided with a web application and a draft of Guidelines for Equitable Sanctions. In addition, school staff received further training and engaged their pupils in safety work.

The project research approached factors that advance school safety culture and changes in schools' safety culture during the program from multiple perspectives: assessing schools' self-initiated contingency planning and preparedness, identifying levels of safety culture through focus group interviews, schools' self-assessment of safety expertise, safety incidents in schools, usability study of HES and developing criteria and methods for assessing the safety culture of schools.

Schools' safety culture improved already within the first year of development. Schools nationally must carry out systematically led, long-term safety work that engages the whole school community, pupils included, and is founded on up-to-date information of the school's safety snapshot. The project produced practical approaches and tools for schools: a model of safety culture, a school safety development plan, models for schools' self-assessment of safety culture, for collecting and processing safety incident notices, for assessing hazards and risks, and a description of the tasks of school safety teams.

Led by the Department of Teacher Education (Rauma campus) of the University of Turku and funded by the Finnish Ministry of Education and Culture, the project was a part of PM Sanna Marin's operational program to prevent bullying, harassment and violence in early childhood education, schools and educational institutions: to advance the safety culture of comprehensive education learning communities.

KEYWORDS: safety culture, proactive, reactive, safety competence, safety climate, safety observation, model of approach, comprehensive education, intervention, research and development project

Lyhenteet

ART	(eng. <i>agression replacement training</i>), monikanavainen menetelmä vihan hallintaan, moraaliseen päättelyyn ja sosiaalisiin taitoihin
AS1	alkusammutus 1 -konsepti
Atex	(r. <i>atmosphères explosibles</i>), räjähdysvaarallinen tila
AVEKKI	koulutus ja toimintatapamalli uhka- ja väkivaltatilanteisiin ja niiden ennaltaehkäisyyn
AVI	Aluehallintovirasto
EduSafe	koulun henkilökunnan työturvallisuutta kehittänyt hanke
EHYT ry	valtakunnallinen ehkäisevän päihde- ja pelihaittatyön asiantuntijajärjestö
JHL	Julkisten ja hyvinvointialojen liitto
Hätä-EA	hätäensiapu
KiVa Koulu	kiusaamisen vastainen toimenpideohjelma
KK	kontrollikoulu
KORI-malli	koulukohtaisten vaarojen ja riskien arviointimalli
MAPA	(eng. <i>management of actual or potential aggression</i>), koulutus todellisen tai mahdollisen aggression käsittelyyn
NOSACQ-50	pohjoismainen turvallisuusilmapiirin kysely
OKM	opetus- ja kulttuuriministeriö
OPETURVA	opettajankoulutuksen turvallisuussisältöihin keskittynyt hanke
OPH	Opetushallitus
OPTUKE-verkosto	Oppilaitosten turvallisuuskulttuurin kehittämisverkosto
OVA	omatoimisen varautumisen arviointi
OVTES	kunta-alan opetushenkilöstön virka- ja työehtosopimus
PCA	pääkomponenttianalyysi (tilastotiede, eng. <i>principal component analysis</i>)
PK	pilottikoulu
POPS	perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet
SVT	Suomen virallinen tilasto
TEAviisari	terveydenedistämisasiivisuutta kuvaava aineisto
THL	Terveyden ja hyvinvoinnin laitos
TUKO	oppilaiden turvallisuuteen ja turvallisuuskasvatukseen keskittynyt hanke

YPO
YS-aika
VERSO
veso(-päivä)

Yhdenmukaisen puuttumisen opasluonnos
yhteissuunnittelu-aika
vertaissovittelu
opetushenkilöstön virka- ja työehtosopimukseen
kuuluva suunnittelu- ja koulutuspäivä

Sisällys

Lyhenteet	6
Sisällys	8
Taulukkuuettelo	11
Kuvioluettelo.....	12
1 Johdanto: ONNI-hanke piirtää tutkimusperustaista tilannekuvaa koulujen turvallisuuskulttuurista.....	14
2 Hankkeen tavoitteet ja perustiedot	17
2.1 Hankkeen tavoitteet ja osa-alueet	17
2.2 Hankkeen tutkimuseettiset periaatteet.....	18
2.3 Hankkeen pilotti- ja kontrollikoulut	19
3 Turvallisuuskulttuurin interventio, toimintamallit ja työkalut (OSA-ALUE 1)	22
3.1 Perusopetuksen koulujen ja oppimisyhteisöjen turvallisuuskulttuuria kuvaava malli	23
3.2 Hankkeen intervention tavoitteet	27
3.3 Intervention toteuttaminen pilottikouluissa	28
3.4 Turvatiimit.....	32
3.5 Koulujen turvallisuuskulttuurin kehittämissuunnitelmat	34
3.6 Turvallisuuden vuosikello	35
3.7 Turvavartit	37
3.8 Henkilöstön turvallisuusosaamisen vahvistaminen ja täydennyskoulutus.....	39
3.9 Turvallisuusilmoitusten kerääminen ja ONNI-verkkosovellus..	42
3.10 Yhdenmukaisen puuttumisen opasluonnos, YPO	46
3.10.1 YPO:n tausta ja tavoitteet	46
3.10.2 YPO:n kehittämistyö hankkeen aikana.....	48
3.10.3 YPO: Käytettävyytutkimuksesta opettajien ja rehtoreiden palautetta syksyllä 2023.....	50
3.10.4 YPO 3.0-version kehittäminen lausuntokierroksen ja käytettävyytutkimuksen jälkeen.....	53
3.11 ONNI-portaikkomalli koulujen turvallisuuskulttuurin itsearviointiin	54
3.11.1 ONNI-portaikkomallin perusta.....	54
3.11.2 ONNI-portaikkomallin neljä turvallisuuskulttuurin elementtiä.....	55

4	Perusopetuksen koulujen turvallisuuskulttuurin tutkimus (OSA-ALUE 2)	59
4.1	Hankkeen tutkimuksen tavoitteet	59
4.2	Koulujen omatoimisen varautumisen arviointi (OVA)	60
4.2.1	Omatoimisen varautumisen arviointi, aineisto ja analyysi.	60
4.2.2	Pilotti- ja kontrollikoulujen omatoimisen varautumisen taso ja muutokset alku- ja loppumittauksen perusteella	62
4.2.3	Yhteenvetoa ja pohdintaa omatoimisen varautumisen kehittymisestä hankkeen aikana	71
4.2.4	Tutkimukseen perustuvia havaintoja koulujen omatoimisesta varautumisesta.....	73
4.3	Fokusryhmähaastattelujen puhe turvallisuuskulttuurin muutoksen kuvaajana.....	74
4.3.1	Fokusryhmähaastattelujen aineisto ja analyysi	74
4.3.2	Ensimmäisen fokusryhmähaastattelun tuloksia (DATA I, n=15)	77
4.3.3	Toisen fokusryhmähaastattelu tuloksia (DATA II, n=19)	78
4.3.4	Havaintoja kontrollikoulujen fokusryhmäaineistosta	88
4.3.5	Johtopäätökset fokusryhmähaastattelujen turvallisuuspuheen tutkimustulosten perusteella	91
4.3.6	Tutkimukseen perustuvia havaintoja koulujen turvallisuuskulttuurin kehittämistä	92
4.4	Perusopetuksen koulujen turvallisuusilmapiiriä ja henkilökunnan turvallisuusosaamista kartoittava kyselytutkimus	93
4.4.1	Kyselyn laatiminen ja toteuttaminen	93
4.4.2	Turvallisuusosaamisen alku- ja loppumittauksen aineisto ja analyysi.....	95
4.5	Koulujen turvallisuusilmapiiri henkilökunnan arvioimana ennen ja jälkeen intervention	95
4.5.1	Turvallisuusilmapiiristä	95
4.5.2	Koulujen turvallisuusilmapiiri hankkeen alkaessa	96
4.5.3	Koulujen turvallisuusilmapiirin muutos alku- ja loppumittauksen aikana	99
4.5.4	Yhteenvetoa ja tutkimukseen perustuvia havaintoja koulujen turvallisuusilmapiirin kehittämistä	100
4.6	Perusopetuksen henkilökunnan turvallisuusosaamisen itsearviointi	101
4.6.1	Turvallisuusosaamisesta.....	101
4.6.2	Perusopetuksen koulujen henkilökunnan turvallisuusosaamisen taso itsearvioinnin perusteella hankkeen alkaessa	102
4.6.3	Turvallisuusosaamisessa intervention jälkeen tunnistettu muutos.....	104
4.6.4	Yhteenvetoa ja pohdintaa turvallisuusosaamisen kehittymisestä hankkeen aikana	108

4.6.5	Tutkimukseen perustuvia havaintoja turvallisuusosaamisen kehittämisestä	109
4.7	Turvallisuushavainnot, -ilmoitukset ja -poikkeamat: tilannekuva perusopetuksessa	110
4.7.1	Turvallisuusilmoitukset: monitapaustutkimuksen aineisto.	110
4.7.2	Oppimisympäristön turvallisuuden osa-alueet.....	112
4.7.3	Henkilökunnan tekemät turvallisuusilmoitukset	113
4.7.4	Oppilaiden tekemät turvallisuusilmoitukset	114
4.7.5	Koulujen henkilökunnan kohtaama väkivalta	115
4.7.6	Yhteenvetoa ja tutkimukseen perustuvia havaintoja turvallisuushavaintojen keräämisestä kouluissa.....	115
4.8	Kiusaamista, väkivaltaa ja häirintää tuloksetta vähentävän intervention piirteet	117
5	Hankkeen viestintä ja tulosten levittäminen	120
5.1	Viestinnän suunnittelu	120
5.2	Hankkeen näkyvyys	122
5.2.1	Pilottikouluilla.....	122
5.2.2	Mediassa.....	123
5.2.3	Tiedeyhteisölle ja sidosryhmille	125
5.3	Viestinnän ja yhteiskunnallisen vaikuttavuuden arviointi	127
6	Tavoitteena koulujen kestävä ja tutkimusperustainen turvallisuuskulttuuri	129
7	ONNI-hankkeen kokoavat toimenpidesuositukset ja ehdotetut toteuttajatahot.....	133
Liitteet.....		139
Koulujen turvallisuuden kehittämissuunnitelma		139
Koulujen turvallisuuden vuosikello		143
Turvatiimin tehtäväkuvaus		144
Malli turvallisuusilmoitusten keräämiseen ja käsittelyyn		146
KORI-malli koulukohtaiseen riskienarviointiin		164
ONNI-portaikkomalli turvallisuuskulttuuriin itsearviointiin		179
Kronologinen listaus ONNI-hankkeen esilläolosta mediassa .		198
Lähteet.....		199

Taulukkoluetelo

- Taulukko 2.1. ONNI-hankkeen koulujen oppilas- ja henkilökuntamäärät, koulun luokka-aste, sarjaisuus ja tyyppi.
- Taulukko 3.1. ONNI-hankkeessa tuotetut keskeisimmät toimintamallit ja työkalut.
- Taulukko 3.2. ONNI-hankkeen täydennyskoulutukset ja pilottikoulujen (n=15) osallistuminen.
- Taulukko 3.3. Aineistoesimerkkejä YPO:n käytettävyydestä tutkimuksesta.
- Taulukko 3.4. Aiempien tutkimusten perusteella ⁽¹⁻⁴⁾ koulun turvallisuuskulttuuri jaettiin neljään elementtiin: turvallisuuskulttuuria kuvaavat elementit ja dimensiot aiemman tutkimuksen perusteella.
- Taulukko 4.1. Esimerkki koulun omatoimisen varautumisen numeerisista keskiarvioista alkumittauksessa (A) ja loppumittauksessa (L).
- Taulukko 4.2. Turvallisuuskulttuurin tason kuvaukset tässä tutkimuksessa.
- Taulukko 4.3. Koulujen turvallisuusilmapiiri – ennen ja jälkeen intervention.
- Taulukko 4.4. Turvallisuusosaamisen summamuuttujat perusopetuksen henkilökunnan itsearviointikyselyssä.
- Taulukko 5.1. Konferenssi- ja seminaaritulaisuudet, joissa ONNI-hanke on ollut esillä.
- Taulukko 5.2. ONNI-hankkeen järjestämät sidosryhmätulaisuudet.

Kuvioluettelo

- Kuvio 2.1. Suomessa vuonna 2022 toimineet perusopetuksen koulut ja niiden jakautuminen ala-, ylä- ja yhtenäiskouluihin.
- Kuvio 3.1. Turvallisuuskulttuurin ylläpitämisen ja kehittämisen malli kouluille ja oppimisyhteisöille: turvallisuuskulttuurin menetelmät, toimijat ja tasot.
- Kuvio 3.2. Turvallisuuskulttuurin tutkimus tutkimuskouluissa (20) ja pilottikoulujen (15) kehittämistoiminta lukuvuonna 2022–2023 ja syyslukukaudella 2023.
- Kuvio 3.3. Esimerkki koulun turvallisuustyön vuosikellosta.
- Kuvio 3.4. Esimerkinäkymä pilottikoulujen henkilöstön käytössä olleesta ONNI-sovelluksesta.
- Kuvio 3.5. YPO:n käytettävyyteen vaikuttavia tekijöitä.
- Kuvio 4.1. Omatoimisen varautumisen arviointiasteikko.
- Kuvio 4.2. Esimerkki koulun omatoimisen varautumisen tasosta alku- (A) ja loppumittauksessa (L).
- Kuvio 4.3. Pilottikoulujen keskiarvot alku- (A) ja loppumittauksessa (L).
- Kuvio 4.4. Kontrollikoulujen keskiarvot alku- (A) ja loppumittauksessa (L).
- Kuvio 4.5. Koulukohtaiset muutokset OVA:n alku- (A) ja loppumittauksessa (L): pilottikoulu PK ja kontrollikoulu KK.
- Kuvio 4.6. Fokusryhmien turvallisuuspuheen osumien määrä ennen (DATA I, n=15) ja jälkeen (DATA II, n=14) intervention elementissä Turvallisuuden johtaminen.
- Kuvio 4.7. Fokusryhmien turvallisuuspuheen osumien määrä ennen (DATA I, n=15) ja jälkeen (DATA II, n=14) intervention elementissä Ennakointi.
- Kuvio 4.8. Fokusryhmien turvallisuuspuheen osumien määrä ennen (DATA I, n=15) ja jälkeen (DATA II, n=14) intervention elementissä Kompetenssin varmistaminen.
- Kuvio 4.9. Fokusryhmien turvallisuuspuheen osumien määrä ennen (DATA I, n=15) ja jälkeen (DATA II, n=14) intervention elementissä Sosiaalinen turvallisuusympäristö.
- Kuvio 4.10. Turvallisuusilmapiirin väittämäkohtaiset frekvenssijakaumat (k=käännetty muuttuja).
- Kuvio 4.11. Koulukohtaiset erot dimensiolla: *Johdon kyky priorisoida ja hoitaa turvallisuusasioita.*

- Kuvio 4.12. Koulukohtaiset erot dimensiolla: *Työntekijän luottamus työyhteisön kykyyn hoitaa turvallisuusasioita.*
- Kuvio 4.13. Turvallisuusosaaminen henkilökunnan itsearvioimana ONNI-hankkeen 21 tutkimuskoulussa kaikkien kyselyn muuttujien perusteella.
- Kuvio 4.14. Esimerkkikoulun henkilökunnan itsearviointi omasta turvallisuusosaamisestaan.
- Kuvio 4.15. Muutos turvallisuusosaamisessa ONNI-hankkeen intervention aikana – pilottikoulujen (n=14) henkilökunnan itsearviointi.
- Kuvio 4.16. Muutos turvallisuusosaamisessa alku- ja loppumittauksen välisenä aikana – kontrollikoulujen (n=5) henkilökunnan itsearviointi.
- Kuvio 4.17. Muutoksen suuruus intervention aikana – pilottikoulut ja kontrollikoulut.
- Kuvio 4.18. Oppimisympäristön turvallisuuden osa-alueet (Leino & Lindfors, 2024).
- Kuvio 4.19. Toimivan intervention piirteet kiusaamista, väkivaltaa ja häirintää vastaan.
- Kuvio 5.1. ONNI-roll-up (85 cm x 200 cm) tutkimuskouluille.
- Kuvio 5.2. Juliste (A2), jolla koulujen oppilaita kannustettiin turvallisuusilmoitusten tekoon.
- Kuvio 5.3. ONNI-logolla varustettu huomioliivi.
- Kuvio 5.4. Hankkeen roll-up, avaimenperiä ja esitteitä.
- Kuvio 5.5. Hankkeen sosiaalisen median julkaisu SuomiAreena-tapahtumasta.
- Kuvio 5.6. Hankkeen Instagram-julkaisu.
- Kuvio 5.7. Opetusministeri Anna-Maja Henriksson ja hankkeen johtaja, professori Eila Lindfors hankkeen loppuseminaarissa.

1 Johdanto: ONNI-hanke piirtää tutkimusperustaista tilannekuvaa koulujen turvallisuuskulttuurista

Eila Lindfors, Emilia Luukka, Brita Somerkoski

Suomessa koulut ovat lähtökohtaisesti turvallisia. Vanhemmat voivat pääsääntöisesti lähettää lapsensa ja nuorensa kouluun luottaen siihen, että koulupäivä sujuu ammattilaisten ohjauksessa hyvin. Arjen sujumisesta huolimatta kouluissa tapahtuu kuitenkin lukemattomia luonteeltaan ja vakavuusasteeltaan erilaisia turvallisuuspoikkeamia. THL:n (2023) kouluterveyskyselyn mukaan 8. ja 9. luokkien oppilaista pojista 21 % ja tytöistä 15 % oli kokenut fyysistä uhkaa edellisen kouluvuoden aikana. Vastaavat luvut 4. ja 5. luokan oppilaille olivat 19 % pojista ja 12 % tytöistä. Kiusaaminen, häirintä, syrjintä ja fyysinen väkivalta ovatkin nousseet laajaan keskusteluun sekä viranomaisten että tutkijoiden keskuudessa. Väkivalta on otettu käyttöön käsitteenä myös mediassa sen sijaan, että puhuttaisiin vain oppilaiden välisestä kiusaamisesta. Osa tahallisista teoista täyttää vakavuudeltaan rikoksen tunnusmerkistön. Raaistuneen tilanteen vuoksi osa lapsista ja nuorista pelkää tulla kouluun.

Turvallisuuteen liittyy objektiivisia (esim. koulupalo) ja subjektiivisia (esim. turvattomuus kiusaamistilanteessa) piirteitä ja ilmiöitä. Suomessa tavaksi on tullut käyttää käsitettä sisäinen turvallisuus ja hyvinvointi, jolla tarkoitetaan niin sanottua pehmeää turvallisuutta (eng. *safety*). Pehmeä turvallisuus voi vaarantua tapaturmien, onnettomuuksien ja virheiden vuoksi. Kovalla turvallisuudella (eng. *security*) puolestaan ymmärretään tarkoitukselliselta vahingoittavalta toiminnalta suojassa olemista. Tällaista tarkoituksellista toimintaa on esimerkiksi aseellisen voiman käyttö, väkivalta ja rikollisuus. Koulun ulkoisella turvallisuudella tarkoitetaan siis koulun tilojen lukitsemista tai varautumista koulun ulkopuolelta tuleviin mahdollisiin uhkatilanteisiin. (Lindfors & Somerkoski, 2016.) Turvallisuuden poikkeamat voivat olla läheltä piti -tilanteita, joissa riskit eivät realisoidu, ja vahingolta tai tapaturmalta vältytään. Kun riskit realisoituvat, turvallisuuspoikkeamat näyttäytyvät vahinkoina, onnettomuuksina, tapaturmina tai tahallisina tekoina, kuten kiusaamisena, häirintänä, syrjintänä sekä ilki- ja väkivallan tekoina. ONNI-hankkeessa oppimisympäristön turvallisuutta ja turvallisuuspoikkeamia tarkastellaan fyysisen, psyykkisen, sosiaalisen, pedagogisen, ympäristöllisen ja rakenteellisen osa-alueen kokonaisuutena (Leino & Lindfors, 2024).

Kouluissa on toteutettu lakisääteisiä paloturvallisuuden ja rakenteellisen turvallisuuden tarkastuksia pelastuslain (379/2011) edellyttämällä tavalla. ONNI-hankkeessa toteutettu tutkimus tuottaa uutta tietoa koulujen turvallisuudesta: perusopetuksen koulujen omatoimisen varautumisen tasosta ei ole aiemmin tehty kattavaa tutkimusta. Koulujen turvallisuuskulttuurin ylläpitämiseen ja kehittämiseen kytkeytyvä henkilökunnan turvallisuusosaaminen on aiempien tutkimusten mukaan (Teperi ym., 2018; Waitinen, 2011) pääosin heikkoa ja sirpaleista. Tähän puutteeseen vastattiin ONNI-hankkeessa tuottamalla ajantasainen ja realistinen tutkimustietoon perustuva tilannekuva perusopetuksen koulujen turvallisuuskulttuurista.

ONNI-hankkeen loppuraportin verkkoversioon on sisällytetty koulujen turvallisuuskulttuurin edistämiseen tarkoitettuja työkaluja, kuten vuosikello, turvallisuuden kehittämissuunnitelmapohja sekä toimintamalli turvallisuuspoikkeamien ilmoittamiseen. Raportin painetussa versiossa olevat QR-koodit ohjaavat hankkeen verkkosivuille, josta työkalut ovat saatavilla. Turvallisuuskulttuurilla tarkoitetaan yhteisön toimintatapoja, käytäntöjä ja arvoja, jotka lisäävät turvallisuutta. Loppuraportissa kuvataan myös henkilöstön turvallisuusosaamisen tutkimusta ja turvallisuusosaamisen kehittämistarpeista koulussa.

Aiemmista tutkimuksista tiedämme (Lindfors, 2020; Lindfors & Teperi, 2018; Somerkoski 2017), että kouluissa tapahtuu turvallisuuspoikkeamia eniten turvallisuuskriittisissä oppiaineissa (esimerkiksi liikunta ja käsityö) ja välitunneilla (esim. Näsi ym., 2017). ONNI-hankkeessa on rakennettu ymmärrystä perusopetuksessa tapahtuvista turvallisuuspoikkeamista monitapaustutkimuksen tutkimusstrategiaa hyödyntäen. Nämä tutkimukset tarjoavat näkökulmaa siitä, millaisia turvallisuuspoikkeamia perusopetuksen kouluissa esiintyy.

Kasvatusalan organisaatioiden turvallisuuskulttuuria on kuvattu aiemmin EduSafe-mallilla (Teperi ym., 2018) ja Waitisen (2011) mallilla. Sekä koulujen kehittämistyön että teoreettisen tarkastelun pohjaksi on kaivattu tutkimukseen perustuvaa käytännöllistä mallia, joka kuvastaisi kasvatusalan organisaatioiden erityistä luonnetta, erittelisi turvallisuuskulttuuria ja sitoisi turvallisuuskulttuurin tasot kokonaisuuteen. ONNI-hanke on luonut tähän tarpeeseen koulujen turvallisuuskulttuurin mallin, sekä kehittänyt koulujen turvallisuuskulttuurin arviointikriteeristön, ONNI-portaikkomallin, jolla koulut voivat arvioida oman turvallisuuskulttuurinsa tasoa.

Koulut kehittävät toimintaansa monien haasteiden ristiaallokossa. Puhutaan niin sanotusta arjen perustyöstä, jota ajatellaan opettamisena ja oppimismahdollisuuksien luomisena sekä “hankehumpasta”, joka kuormittaa koulujen arkea. ONNI on turvallinen koulu 2022–2024 -hankkeessa on sekä tutkittu että kehitetty perusopetuksen koulujen turvallisuuskulttuuria yhteistyössä koulujen

henkilökunnan kanssa. Turvallisuuskulttuurin kehittämistyö taistelee ajasta koulujen arjen paineissa. Kouluissa voi olla järjestettävänä isot vuosijuhlat; rehtori tai turvallisuustiimin vetäjä voi olla pitkään poissa työtehtävistään tai työntekijät voivat vaihtua kesken lukukauden, jopa useita kertoja. Turvallisuus voi muuttua nopeasti tilanteessa, jossa koululle suunnitellaan peruskorjausta. Aina ei ole aikaa valmistautua: väistötiloihin voidaan joutua siirtymään nopealla aikataululla, jopa välittömästi. Koulun henkilökunta voi kokea, että he eivät voi kuormittaa oppilaita turvallisuusasioilla tai että he itse kuormittuvat liikaa monista yhtäaikaista kehittämiskohteista.

ONNI-hanke on toteuttanut tavoitteitaan edellä kuvatun tilannekuvan perusteella siten, että nimetyt mentorit tukivat koulujen turvallisuustyötä, ja tutkimustoiminta nivottiin autenttisiin tilanteisiin aina, kun sellainen oli mahdollista. Myös vuorovaikutusta koulujen välillä tuettiin. Tutkimusperustaisesti kehitetyt työkalut (Taulukko 3.1) testattiin osana koulujen kehittämistyötä. Tuloksia tuottava tutkimus- ja kehittämistyö etenee koulujen ehdoilla ja elää arjessa tiukoista hankesopimuksista ja toteutussuunnitelmista huolimatta. Kehittämistyötä tukee jatkossa myös tuloksekkaan intervention piirteet tunnistava malli.

ONNI-hankkeen tekemä perustyö tarjoaa hyvät mahdollisuudet perusopetuksen koulujen tutkimusperustaiseen turvallisuuskulttuurin kehittämiseen sekä suomen että ruotsin kielellä. Hankkeen tutkimustuloksia voidaan soveltaa kansallisen normiohjauksen, sivistys- ja koulutoimien, opetuksen järjestäjien ja yksittäisten koulujen käyttöön. Tuloksia voidaan hyödyntää opettajien perus- ja täydennyskoulutuksissa sekä rehtori- ja johtajakoulutuksissa. Hankkeessa tehtävä tutkimus edistää kansallista koulu- ja oppilaitosturvallisuustutkimusta ja luo pohjaa jatkotutkimukselle. Suomalainen oppilaitosturvallisuutta ja turvallisuuskulttuuria kokonaisuutena tarkasteleva tutkimus on kansainvälisesti ainutlaatuista ja tarjoaa erinomaiset mahdollisuudet laajenevaan kansainväliseen yhteistyöhön.

ONNI on turvallinen koulu -hanke kiittää opetus- ja kulttuuriministeriötä yhteiskunnallisesti merkittävän tutkimus- ja kehittämistyön mahdollistamisesta perusopetuksen koulujen turvallisuuden ja turvallisuuskulttuurin edistämiseksi. Hankkeen onnistumisen kannalta mukana olleiden 20 koulun rooli oli keskeinen. Hanke kiittää kouluja halusta kehittää omaa turvallisuuskulttuuriaan ja osallistumisesta hankkeeseen.

2 Hankkeen tavoitteet ja perustiedot

2.1 Hankkeen tavoitteet ja osa-alueet

Eila Lindfors, Emilia Luukka

ONNI-hanke käynnistettiin 18.3.2022 ja se päättyi 31.3.2024. ONNI on ensimmäinen laaja perusopetuksen koulujen turvallisuutta tarkasteleva tutkimus- ja kehittämishanke. Hankkeen tavoitteena oli tuottaa Suomen perusopetuksen kouluihin tutkimusperustaisia, käytännöllisiä ja valtakunnallisesti sovellettavia ratkaisuja koulujen ja oppimisyhteisöjen turvallisuuden ja turvallisuuskulttuurin arvioimiseksi, kehittämiseksi ja ylläpitämiseksi. Kaksiosaisena tutkimus- ja kehittämishankkeena sen yksi osa-alue keskittyi perusopetuksen koulujen turvallisuuskulttuuria edistävien toimenpiteiden tutkimiseen ja toinen osa-alue perusopetuksen koulujen turvallisuuskulttuurin kehittämiseen (Kuvio 3.2). Seuraavassa esitellään hankkeen perustiedot. Pilottikoulujen intervention toteuttamista sekä hankkeen tuottamaa tutkimusta käsitellään seuraavissa pääluvuissa.

Kaikki tutkimuskoulut (20) saivat asiantuntijan toteuttaman arvion omatoimisen varautumisen tasosta sekä tutkittua tietoa henkilökunnan turvallisuusosaamisesta ja -johtamisesta hankkeen alussa ja lopussa. Hankkeen viisi kontrollikoulua saivat tutkimukseen perustuvan tilannekuvan omasta turvallisuuskulttuuristaan hankkeen alkaessa ja päättyessä. Kontrollikoulujen oli myös mahdollista hyödyntää hankkeen verkkosivuilla julkaistua materiaalia toimintansa kehittämisessä sekä konsultoida hankkeen asiantuntijoita ja hyödyntää hankkeessa tuotettuja täydennyskoulutustallenteita loppumittausten toteuttamisen jälkeen.

Hankkeen kehittämistoiminnan tavoitteena oli saada koulujen ja oppimisyhteisöjen turvallisuuskulttuurista aiempaa yhteisöllisempää, yhtenäisempää ja monipuolisempaa. Tämän toteuttamiseksi pilottikoulut (15) osallistuivat koulujen turvallisuuskulttuurin interventioon.

ONNI-hanke vastasi pääministeri Sanna Marinin hallituksen toimenpideohjelmassa Kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän ehkäisemiseksi varhaiskasvatuksessa, kouluissa ja oppilaitoksissa kuvattuun toimenpiteeseen numero kuusi. Toimenpiteen tavoitteena oli edistää perusopetuksen oppimisyhteisöjen turvallisuuskulttuuria. Hankkeessa tuotetut ratkaisut tehtävänantoon esitellään Taulukossa 3.1. Koulujen monikielisyys sekä tutkimus- ja kehittämistyön kansallinen ja kansainvälinen merkittävyys otettiin huomioon

työkalujen ja toimintamallien valmistelussa. Hankkeen aineistoa ja materiaaleja tuotettiin suomeksi, ruotsiksi sekä osin englanniksi.

Hankkeen rahoitti opetus- ja kulttuuriministeriö, joka asetti hankkeen ohjausryhmän. Hanketta johti Turun yliopiston opettajankoulutuslaitoksen Rauman kampuksen professori Eila Lindfors, ja siinä työskenteli johtajan lisäksi eri aikoina yhteensä 15 työntekijää kehittämispäälliköinä, tutkijoina, projektiasiantuntijoina, tutkimusavustajina, asiantuntijoina ja projektikoordinaattorina. Hankkeen resurssit jakaantuivat osa-alueiden mukaisesti kehittämistoimintaan ja tutkimustoimintaan (Kuvio 3.2). Resurssien käyttöä hallinnoitiin siten, että ne riittivät hankkeen loppuun saakka huolimatta siitä, että hankeaikaa pidennettiin puolella vuodella. Resurssien käytöstä vastasi hankkeen johtaja.

2.2 Hankkeen tutkimuseettiset periaatteet

Eila Lindfors, Emilia Luukka

Kultakin opetuksen järjestäjältä anottiin erikseen tutkimuslupa hankkeen toteuttamiseen. Vastaanotto kunnissa oli positiivinen ja rohkaiseva, ja kaikki haetut tutkimusluvut myönnettiin. Ennen toiminnan aloittamista tutkimuskoulujen kanssa solmittiin yhteistyösopimukset, joissa kuvattiin sopimuksen tarkoitus, hankkeen tavoitteet, intervention sisältö ja kouluissa toteutettavat mittaukset ja arvioinnit. Tämän perusteella koulut sitoutuivat kirjaamaan hankkeen toiminnot osaksi vuosisuunnitelmaansa. Sopimuksessa kuvattiin myös henkilörekisterien sisältämien tietojen käsittely, säilyttäminen ja poistaminen sekä hankkeessa kerättävät tutkimusaineistot, niiden käsittely ja arkistointi. Sopimukseen kirjattiin myös hankkeeseen osallistumiseen liittyvät riskit ja vahingonkorvausvastuun rajautuminen. Pilottikoulujen sopimuksia täydennettiin turvallisuuden kehittämissuunnitelmalla, jossa yksilöitiin koulussa tehtävät turvallisuuden kehittämistoimet.

Koulujen kehittämistoiminta oli suunniteltu päättyvän kevätlukukauteen 2023. Osa pilottikouluista esitti kuitenkin toiveen saada jatkoaikaa kehittämistyölleen, sillä se pääsi osassa kouluja käyntiin vasta alkuvuodesta 2023. Opetus- ja kulttuuriministeriö jatkoi sopimuskautta siten, että alkuperäinen päättymispäivä lokakuussa 2023 siirtyi maaliskuulle 2024. Myös luvan myöntäneet kunnat myönsivät tutkimusluville ja koulujen kanssa tehtävälle hanketyölle jatkoaikaa vuoden 2023 loppuun.

Hankkeelle laadittiin aineistonhallintasuunnitelma, jossa kuvattiin Turun yliopiston protokollan mukaisesti tutkimusaineistojen kerääminen, taltiointi ja

arkistointi sekä aineistojen käsittelyn eettisyys, laillisuus, vastuut ja resurssit. Opetus- ja kulttuuriministeriö linjasi osan hankkeessa tuotettavasta aineistoista pysyvästi arkistoitavaksi. Hankkeessa käsiteltävistä henkilötiedoista laadittiin suomen- ja ruotsinkieliset tietosuojailmoitukset, jotka julkaistiin opetus- ja kulttuuriministeriön verkkosivuilla (Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2022a ja 2022b). Hankkeen tilaajana opetus- ja kulttuuriministeriö toimi rekisterinpitäjänä.

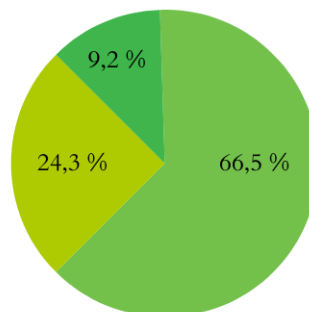
2.3 Hankkeen pilotti- ja kontrollikoulut

Eila Lindfors, Emilia Luukka, Julia Kokki, Tuomo Myllö, Matti Waitinen, Helga Rajala

Vuonna 2022 Suomessa toimi yhteensä 2037 perusopetuksen koulua: 1354 alakoulua, 188 yläkoulua ja 495 yhtenäiskoulua (SVT 2023). Rahoittajan harkintaan perustuva tutkimusjoukko oli 20 perusasteen koulua. Täten hankkeessa toimineet koulut edustivat noin prosenttia kaikista Suomen perusopetuksen kouluista.

Vuonna 2022 Suomessa toimi yhteensä 2037 perusopetuksen koulua:

- 1354 alakoulua (66,5 %),
- 188 yläkoulua (9,2 %),
- 495 yhtenäiskoulua (24,3 %)

(SVT, 2023)

Kuvio 2.1. Suomessa vuonna 2022 toimineet perusopetuksen koulut ja niiden jakautuminen ala-, ylä- ja yhtenäiskouluihin.

Tutkimuskoulut valittiin harkinnanvaraisesti siten, että edustettuina oli ala-, ylä- ja yhtenäiskouluja monipuolisesti kylä-, taajama- ja keskustaympäristöistä. Tutkimuskouluhaku julkaistiin hankkeen verkkosivuilla 20.3.2022.

Hankkeeseen osallistui 15 pilottikoulua, joista 13 oli suomenkielisiä ja kaksi ruotsinkielisiä. Lisäksi hankkeeseen osallistui viisi kontrollikoulua. Tutkimuskouluja valittiin yhdestätoista kunnasta (viidestä maakunnasta): Helsinki, Kaarina, Kangasala, Kemiönsaari, Lempäälä, Nurmijärvi, Porvoo, Tampere, Tuusula, Vöyri ja Ylöjärvi. Näiden lisäksi yhden yliopiston opettajankoulutuslaitoksen harjoittelukoulu osallistui hankkeeseen. Tutkimuskoulujen piiriin kuului 964 henkilöstön jäsentä ja 8299 perusopetuksen oppilasta.

ONNI-hankkeen koulujen oppilaiden ja henkilökunnan määrät, koulun luokka-aste, -sarjaisuus ja koulutyyppi on esitelty taulukossa 2.1.

Taulukko 2.1. ONNI-hankkeen koulujen oppilas- ja henkilökuntamäärät, koulun luokka-aste, sarjaisuus ja tyyppi. YHK=yhtenäiskoulu, AK=alakoulu, YK=yläkoulu.

Koulu	Oppilas määrä	Henkilökunta	Toimijoita yht.	Luokka-asteet	Sarjaisuus	Koulun tyyppi
YHK	330	40	370	1.-9.	2	Keskustakoulu
AK	208	29	237	1.-6.	2	Kyläkoulu
YK	475	n. 55	n. 530	7.-9.	8	Taajamakoulu
YK	n. 720	n. 80	n. 800	7.-9.	10–11	Keskustakoulu
YHK	n. 800	n. 70	n. 870	1.-9.	5	Taajamakoulu
YHK	383	40	423	5.-9.	3–4	Taajamakoulu
AK	215	28	243	1.-6.	2	Keskustakoulu
YK	570	n. 80	n. 650	7.-9.	8	Keskustakoulu
YHK	n. 700	n. 70	n. 770	1.-9.	3–4	Taajamakoulu
AK	585	n. 50	n. 635	1.-6.	4	Taajamakoulu
AK	59	11	70	1.-6.	1	Kyläkoulu
YK	480	n. 80	n. 560	7.-9.	9	Taajamakoulu
AK	280	38	318	1.-6.	2	Taajamakoulu
AK	470	n. 50	n. 520	1.-6.	3	Taajamakoulu
AK	35	10	45	1.-6.	1	Kyläkoulu
AK	250	42	292	1.-6.	2	Taajamakoulu
AK	320	31	351	1.-6.	2	Keskustakoulu
AK	275	30	305	1.-6.	2	Keskustakoulu
AK	n. 440	n. 50	n. 490	1.-6.	3	Taajamakoulu
YHK	704	80	784	1.-9.	4–5	Keskustakoulu
Yht.	n. 8299	n. 964	9263			

Turvallisuutta tarkasteltaessa on tärkeä ymmärtää henkilökunnan eli ammattilaisten ja oppijoiden lukumääräinen suhde. Henkilökunnan osuus vaihtelee kouluissa alle 10 prosentista reiluun 10 prosenttiin (Taulukko 2.1).

3 Turvallisuuskulttuurin interventio, toimintamallit ja työkalut (OSA-ALUE 1)

Eila Lindfors, Emilia Luukka

Tässä luvussa esitellään aluksi tutkimukseen perustuva koulujen turvallisuuskulttuurin teoreettinen malli, johon hankkeen kehittämis- ja tutkimustoiminta perustui. Tämän jälkeen esitellään intervention osa-alueet, toteuttaminen ja hankkeessa kehitetyt turvallisuuskulttuurin arvioinnin, ylläpitämisen ja kehittämisen työkalut (Taulukko 3.1). Luvussa kerrotaan myös pilottikoulujen henkilökunnan kokemuksista ja palautteesta intervention toteuttamiseen.

Taulukko 3.1. ONNI-hankkeessa tuotetut keskeisimmät toimintamallit ja työkalut.

Hankkeessa tuotetut keskeisimmät toimintamallit ja työkalut	FI	RU	EN
Kehittämissuunnitelmamalli	X	X	X
Tapausesimerkkejä kehittämissuunnitelmasta ja vuosikellosta	X		
Turvallisuuden vuosikello	X	X	X
Yhdenmukaisen puuttumisen opasluonnos (YPO)	X	X	X
Täydennyskoulutuspaketit	X	X	
Turvavartit toimintamallina perusopetuksen henkilökunnalle	X		
Turvallisuuden arviointimalli, arviointikriteerit; turvallisuuskulttuurin portaikkomalli ohjeistus	X	X	
Turvallisuusilmoitusten käsittelymalli	X		
Turvallisuusilmoituslomake	X	X	X
Turvallisuustapahtumien materiaali	X		
Koulukohtainen riskienarviointilomake	X	X	
Turvatiimin tehtäväkuvaus	X	X	
Interventiomalli kouluille	X		

Tämä luku tarjoaa lukijoille, erityisesti opetuksenjärjestäjille, koulujen henkilökunnalle ja sidosryhmille aineksia ymmärtää koulun turvallisuuskulttuurin

käytännön toteuttamista ja siihen liittyviä haasteita sekä tarjoaa toimintamalleja ja työvälineitä turvallisuuskulttuurin arviointiin, kehittämiseen ja ylläpitämiseen.

3.1 Perusopetuksen koulujen ja oppimisyhteisöjen turvallisuuskulttuuria kuvaava malli

Eila Lindfors, Brita Somerkoski

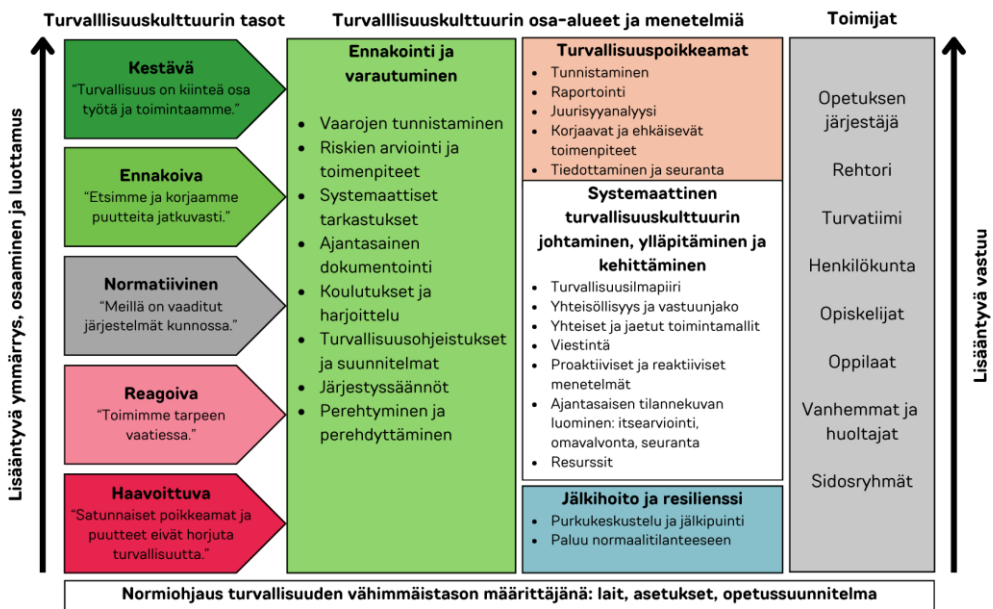
Turvallisuuskulttuuri kertoo koulussa turvallisuuden ylläpitämisestä ja kehittämisestä (Lindfors & Somerkoski, 2018). Siinä on kysymys organisaation pysyvistä käytänteistä ja tasosta, johon organisaation toimijat ovat sitoutuneet toimiakseen turvallisuutta edistäen, ennakoiden ja kommunikoidakseen turvallisuutta koskevista huomioistaan (Arezes & Miguel, 2003). Turvallisuuskulttuurilla tarkoitetaan organisaation kykyä ja tahtoa ymmärtää, millaista turvallinen toiminta on, millaisia vaaroja toimintaan liittyy ja miten niitä voidaan ehkäistä, sekä kykyä ja tahtoa toimia turvallisesti, ehkäistä vaarojen toteutumista ja edistää turvallisuutta (Reiman, 2008). Koulujen turvallisuuskulttuuri eroaa muiden organisaatioiden turvallisuuskulttuurista siten, että koulut toteuttavat myös opetussuunnitelman mukaista turvallisuuskasvatusta. Koulussa pelkästään organisaation turvallisuuskulttuurin ylläpitäminen ei riitä, vaan lisäksi oppilaille opetetaan turvallisuusasioita ja lainsäädäntö määrää turvallisuuden minimitason.

Turvallisuus on turvallisuuspoikkeamien, vaaran ja uhan poissaoloa ja siten olotila, jossa ollaan turvassa vaaralta tai vahingolta (Mubita, 2021; Hollnagel, 2014). Turvallisuuspoikkeama on turvallisuutta heikentävä olosuhde, tapahtuma tai häiriö, joka on aiheuttanut henkilö- tai aineellisen vahingon tai vaaratilanteen tai voi uhata henkilön turvallisuuden tunnetta (Leino & Lindfors, 2024). Turvallisuuspoikkeama, tapahtuma tai läheltä piti -tilanne, voi siten johtua inhimillisestä tekijästä (Teperi, 2024), kuten tahattomasta toiminnasta (vahinko) tai huolimattomasta tai tahallisesti sääntöjen ja ohjeiden vastaisesta toiminnasta tai ilkivallasta. Tilanteet, joissa määräyksiä tai -ohjeistuksia on jätetty noudattamatta tai niitä on rikottu, ovat tahallisia turvallisuuspoikkeamia (Lindfors & Somerkoski, 2018; Teperi ym., 2018). Turvallisuuskulttuurin perimmäinen tavoite on välttää turvallisuuspoikkeamia ja vähentää mahdollisia menetyksiä turvallisuuspoikkeaman tapahtuessa (Yorio ym., 2019).

Turvallisuuskulttuurin ylläpitämisen ja kehittämisen malli (Kuvio 3.1.) luotiin aikaisempaan tutkimukseen perustuen tieteellisen ja käytännöllisen tarkastelun pohjaksi (Arezes & Miguel, 2003; Ek ym., 2014; Geller 2011; Hollnagel, 2014; Hudson 2007; Lindfors 2023; Lindfors & Somerkoski 2018; Reason 2000; Teperi ym. 2018; Vallinkoski & Koirikivi 2020; Waitinen 2011). Turvallisuuskulttuurin

ylläpitämisen ja kehittämisen mallin keskiössä ovat turvallisuuskulttuurin osa-alueet: ennakointi ja varautuminen, turvallisuuspoikkeamat sekä jälkihoito ja resilienssi. Näiden keskiössä on systemaattinen turvallisuuskulttuurin johtaminen, ylläpitäminen ja kehittäminen. Kuvioon liitettiin turvallisuuskulttuurin tasot haavoittuvasta kestävään. Malliin tuotiin myös koulun turvallisuuskulttuurin toimijat, joilla kaikilla tulisi olla organisaation jäsenenä rooli ja vastuuta turvallisuuskulttuurin ylläpitämisessä ja kehittämisessä: rehtori, koulun turvatiimi, henkilökunta, oppilaat, vanhemmat ja koulun sidosryhmät, kuten esimerkiksi koulun palveluntuottajat.

Mallin tavoitteena on havainnollistaa turvallisuuskulttuurin ylläpitämistä ja kehittämistä käytännöllisellä tavalla. Sen avulla koulut voivat hahmottaa oman turvallisuuskulttuurinsa kokonaisuutta: miten ennakoimme ja varaudumme, jotta turvallisuuspoikkeamia ei tapahtuisi, miten toimimme tilanteessa, jossa turvallisuuspoikkeama tapahtuu ja miten hoidamme poikkeamat ja palaamme normaaliin arkeen samalla kehittäen ja arvioiden toimintamalleja. Poikkeama voi liittyä fyysiseen, psyykkiseen, sosiaaliseen ympäristölliseen, rakenteelliseen tai pedagogiseen turvallisuuteen (näistä tarkemmin luvussa 4.7.2). Samalla tulisi kysyä, millä tasolla turvallisuuskulttuurimme on kokonaisuutena ja toisaalta eri osa-alueiden osalta. Keskeisimmät tasoja erottelevat tekijät ovat lisääntyvä ymmärrys turvallisuudesta ja lisääntyvä turvallisuusosaaminen, mikä koskee sekä turvallisuuden johtamista että koko kouluyhteisön toimintaa.

Kuvio 3.1. Turvallisuuskulttuurin ylläpitämisen ja kehittämisen malli kouluille ja oppimisyhteisöille: turvallisuuskulttuurin menetelmät, toimijat ja tasot.

Mallissa ennakoinnin ja varautumisen osuus nähdään laajimpana turvallisuuskulttuurin osa-alueena. Ennakoinnilla ja varautumisella tarkoitetaan organisaation toiminnassa ja toimintaympäristössä tunnistettavien vaarojen ja niistä aiheutuvien riskien arviointia ja tämän perusteella tehtäviä toimenpiteitä, jotta turvallisuuspoikkeamilta vältyttäisiin ja tapahtuvat turvallisuuspoikkeamat osattaisiin käsitellä tarkoituksenmukaisesti (Lindfors ym. 2020). Tähän liittyy koulussa toteutettava omatoiminen valvonta, jonka avulla turvallisuutta seurataan systemaattisesti esimerkiksi turvallisuusilmapiirin kyselyllä tai tarkistuslistojen avulla. Turvallisuuteen liittyvät suunnitelmat ovat keskeisiä, sillä niihin kirjataan, mitä toimintamalleja sovelletaan turvallisuuden takaamiseksi ja miten vastuut ja tehtävät jaetaan. Koulun turvallisuus ei voi olla hiljaista, muistinvaraista tietoa, vaan sen tulisi olla dokumentoitua, jotta koulussa voidaan jakaa yhteinen ymmärrys turvallisuuden toimintamalleista ja sitoutua niihin. Mikäli ennakointi ja varautuminen onnistuu, turvallisuuspoikkeamia pitäisi tapahtua vähemmän, sillä vaaroja ja uhkia tunnistetaan ennalta sen sijaan, että ne tunnistettaisiin vasta tapahtuvina turvallisuuspoikkeamina. Esimerkiksi järjestyssääntöjä ja seuraamuksia selventämällä voidaan saada vähennettyä oppilaiden väkivaltaista käyttäytymistä, tai lumen läjityksen paikkaa tai tapaa muuttamalla vähennetään kevättalven liukastumisia ja välituntiloukkaantumisia.

Turvallisuuspoikkeamien ja niiden jälkihoidon tulisi olla huomattavasti pienemmässä roolissa koulun turvallisuuskulttuurissa kuin ennakoinnin ja varautumisen. Tällöin koulun turvallisuuskulttuurin taso on ennakoiva tai jopa kestävä. Kouluorganisaatiossa, jossa on prosentuaalisesti vähän aikuisia suhteessa oppilasmäärään, poikkeamia syntyy jo pelkästään sen vuoksi, että kasvavat lapset ja nuoret keksivät käyttää tiloja ja välineitä tavoilla, joihin niitä ei ole tarkoitettu puhumattakaan sosiaalisen yhteisön toiminnasta, jossa toiminatamallit ja tavat käyttäytyä ja ottaa toisia huomioon ovat vielä kehityksessä. Jos koulussa tapahtuu paljon turvallisuuspoikkeamia, on syytä kysyä, mikä on turvallisuuskulttuurin taso. Silloin, kun resursseja menee ennakoinnin sijaan eniten turvallisuuspoikkeamien hoitoon, koulun turvallisuuskulttuuri on reagoiva, jopa haavoittuva. Keskeisimpinä turvallisuuskulttuurin tasoeroja selittävinä tekijöinä pidetään yhteisön ymmärrystä turvallisuudesta ja turvallisuusosaamisen lisääntymistä.

Turvallisuuspoikkeamien tapahtuessa niihin reagoidaan ja ne hoidetaan (ks. tarkemmin Luvut 3.9 ja 4.7). Tässä on keskeisessä roolissa tunnistaminen. Tunnistetaanko esimerkiksi oppilaiden välinen töniminen ja läpsiminen vakavampaa väkivaltaa indikoivaksi käyttäytymismalliksi, joka voi tuottaa tahallisen tai tahattoman tapaturman? Entä onko koululla useita peräkkäisiä ketjutettuja jatkojohtoja, jotka voivat aiheuttaa tulipalon? Lähtökohta on, että turvallisuuspoikkeamia tulisi raportoida, poikkeamien juurisyyt tarkastella ja tehdä näiden pohjalta korjaavia toimenpiteitä sekä tiedottaa niistä.

Turvallisuuspoikkeamien laadusta ja vakavuudesta riippuen paluu normaaliin arkeen tapahtuu monin tavoin. Purkukeskustelu ja tapahtumien jälkipuinti voivat olla esimerkiksi oppilaan ja opettajan keskustelu välitunnilla tai voidaan tarvita koulun sidosryhmien tukea ja asiantuntemusta.

Hyvän turvallisuuskulttuurin keskeisin osa-alue on turvallisuusjohtaminen: miten systemaattisesti turvallisuuskulttuuria johdetaan, ylläpidetään ja kehitetään. Turvallisessa koulussa johdolla tulisi olla tilannekuvaan perustuva ymmärrys turvallisuuskulttuurin osa-alueista ja niiden suhteesta toisiinsa. Tilannekuva syntyy siitä, että koulussa toteutetaan systemaattista omavalvontaa ja tehdään turvallisuushavaintoja puutteiden, laiminlyöntien ja vaaroille altistavien olosuhteiden tunnistamiseksi. Tunnistettujen vaarojen perusteella tehtävä riskienarviointi tuottaa tietoa organisaatiosta ja mahdollistaa omatoimisen varautumisen juuri oman koulun tunnistetuista riskeistä käsin (ks. tarkemmin KORI-malli riskienarviointiin).

Vaikka koulun turvallisuudesta vastaa viime kädessä rehtori, yksikään rehtori ei voi luoda turvallisuutta ja turvallisuuskulttuuria yksin. Tämä tarkoittaa, että koulussa koko henkilökunnan on kannettava osaltaan vastuuta turvallisuudesta oman työtehtävänsä ja roolinsa edellyttämällä tavalla. Sen lisäksi että kouluissa henkilökunnan tulisi varautua mahdollisiin turvallisuuspoikkeamiin, oppijoille olisi tärkeää opettaa turvallisuusasioita ja heidät tulisi osallistaa aktiivisesti kantamaan vastuuta turvallisuuskulttuurista oman kehitystasonsa ja osaamisensa mahdollistamalla tavalla (Lindfors & Somerkoski, 2018). On myös syytä huomata, että oppilaiden kokemuksella turvallisesta koulusta on yhteyttä hyviin oppimistuloksiin (Amsalu & Belay, 2024; Piispanen, 2008; Voon & Arieff, 2019).

Koulun tulisi toimia sekä ennakoivasti että reagoivasti, mutta pääpainon tulisi olla ennakoinnissa. Koko yhteisöä osallistava ja vastuuttava keskustelu, perustelut tarvittaville turvallisuusratkaisuille ja vastuiden jakaminen eivät ole mahdollisia, jos koulussa ei ole ymmärrystä siitä, mitä turvallisuus on, ja miten turvallisuuskulttuuri rakentuu. Viestintä on tässä keskeisessä roolissa. Koulun johdon tehtävänä on vastuunjaon ja tehtävien määrittämisen avulla sekä turvallisuusosaamista edistämällä huolehtia siitä, että koulu yhteisössä on jaetut ja yhteiset toimintamallit tilanteiden käsittelyyn. Hyvä turvallisuuskulttuuri on sitä, että turvallisuuspoikkeaman aiheuttajan tunnistamista ja riskien hallintaa vahvistamalla koulussa saadaan vaarat siedettävälle tasolle (Mubita, 2021). Siten turvallisuus ei ole staattinen vaan alati muuttuva olotila, johon koulun toiminta ja ympäristö vaikuttavat ja jota pitää hallita. Jotta turvallisuuskulttuuria voidaan kehittää systemaattisesti, tulee sen taso tunnistaa. Tätä varten ONNI-hankkeessa kehitettiin koulujen käyttöön tutkimukseen perustuva ONNI-portaikkomalli, joka esitellään luvussa 3.11. Samalla esitellään tarkemmin myös koulun turvallisuuskulttuurin tasot.

3.2 Hankkeen intervention tavoitteet

Eila Lindfors, Emilia Luukka, Brita Somerkoski

Hankkeen intervention tavoitteena oli ohjata kouluja kohti systemaattista turvallisuuden hallintaa. Turvallisuuskulttuuri on kestävä, kun se näyttäytyy pysyvästi tärkeänä näkökulmana koulun kaikessa päätöksenteossa. Turvallisuudeltaan kestävä koulu pyrkii hallitsemaan turvallisuuspoikkeamia yhdessä, ja hyvä arki voi poikkeaman jälkeen jatkua mahdollisimman pian. Koulun ote turvallisuuden hallintaan on yhteisöllinen ja ennakoiva. Oppilaat, henkilökunta ja sidosryhmät osallistuvat koulun arkeen aktiivisina turvallisuustoimijoina.

Tutkimusasetelmana intervention rakenne perustuu ennen-jälkeen-asetelmaan. Mittausten välillä toteutettiin interventio (Kok ym., 2016) eli kehittämisohjelma, jolla pyrittiin kehittämään pilottikoulujen henkilökunnan turvallisuusosaamista sekä vastattiin koulujen turvallisuuskulttuurin kehittämistarpeisiin käytännön toimenpiteitä tukemalla. Intervention toteutuminen käyttäytymistieteissä tarkoittaa tavanomaisesti käyttäytymisen muutosta. Muutos puolestaan edellyttää käyttäytymiseen liittyvien tekijöiden tunnistamista sekä näiden tunnistettujen tekijöiden muuttamista ja soveltamista käytäntöön (Davis, 2015). Intervention valmistelutyön osana kartoitettiin ONNI-tutkijaryhmän käsityksiä turvallisesta koulusta. Yhteinen käsitys vahvisti tavoitteena olevan muutoksen toteutumista. Tutkijaryhmän jaettuun käsitykseen liittyivät näkökulmat johtamiseen ja vastuuseen, kokonaisvaltaiseen turvallisuuskulttuuriin, arvoihin ja arvostuksiin, ympäristöön, toimintaan, ennakkointiin ja yhteisöllisyyteen. ONNI-hankkeen interventio jaettiin osiin seuraavasti:

1. Koulu laatii turvallisuuden kehittämissuunnitelman tilannekuvaan perustuen: tavoitteena kehittämistoiminnan systemaattisuus.
2. Mentori osallistuu koulun turvallisuuskulttuurin arviointiin ja kehittämiseen kehittämissuunnitelman toimenpiteitä tukemalla: tavoitteena asiantuntemus ja tuki kouluille.
3. Koulu perustaa turvatiimin: tavoitteena vastuun jakaminen ja yhteisöllisyys.
4. Koulu toteuttaa henkilökunnan turvallisuusvartteja: tavoitteena turvallisuuspuheen ylläpitäminen koulun arjessa.
5. Koulun henkilökunta osallistuu täydennyskoulutukseen: tavoitteena osaamisen lisääminen.

6. Yhdenmukaisen puuttumisen opasluonnoksen (YPO) käyttöönotto: tavoitteena koulun järjestyssääntöjen mukaisen toiminnan edistäminen.
7. Turvallisuusilmoitusten seuranta ONNI-verkkosovelluksella: tavoitteena päivittyvä ja oikea-aikainen turvallisuuden tilannekuva pilottikouluissa.
8. Koulu osallistaa oppilaat turvallisuustyöhön: tavoitteena opetussuunnitelman mukaisten turvallisuuskasvatuksen tavoitteiden täyttyminen ja yhteisöllisyyteen kasvaminen.
9. Koulun edustajat osallistuvat vertaismentoroinnin työmaakokouksiin: tavoitteena vertaistuki ja osaamisen jakaminen.
10. Hanketyön näkyvyyden edistäminen tutkimuskouluissa, tiedeyhteisössä ja mediassa: tavoitteena turvallisuuspuheen ylläpitäminen pilottikouluissa ja kehittämistoiminnasta viestiminen.

3.3 Intervention toteuttaminen pilottikouluissa

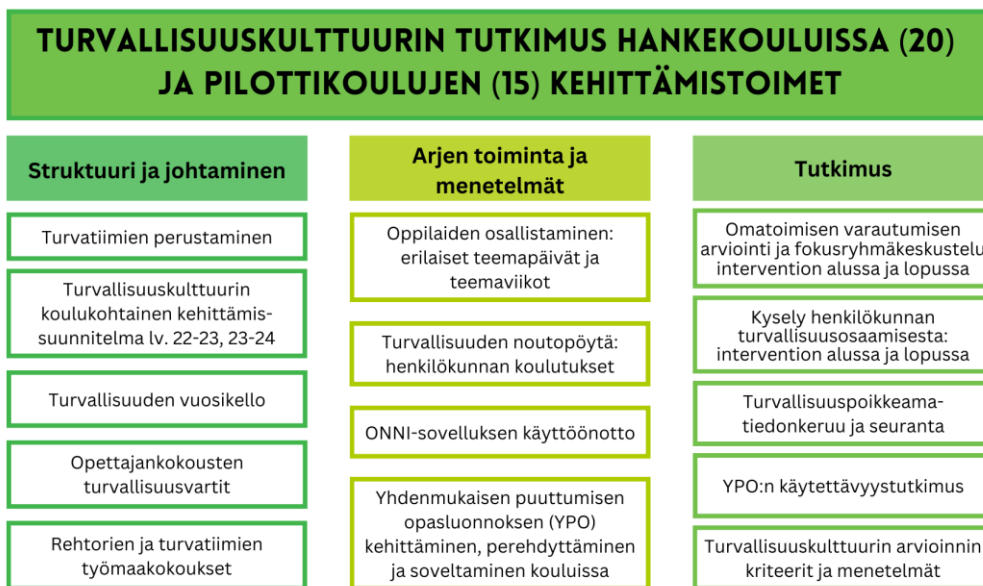
Eila Lindfors, Emilia Luukka, Julia Kokki, Miika Leino, Tuomo Myllö, Helga Rajala, Brita Somerkoski, Matti Waitinen

Tässä luvussa esitellään intervention toteuttamista pilottikouluissa (Kuvio 3.2). Hanketyön alkaessa maaliskuussa 2022 oli lukuvuoden 2022–2023 suunnittelu jo pitkälti tehty. Tultuaan valituiksi ONNI-hankkeeseen pilottikoulut pyrkivät sisällyttämään turvalliskulttuurin kehittämisen lukuvuosisuunnitelmaansa. Hankkeen viidessä kontrollikoulussa ei toteutettu interventiotoimintaa lukuun ottamatta Omatoimisen varautumisen arviointia ja henkilöstökyselyä.

Koulukohtaiset mentorit toimivat hankkeen yhteyshenkilöinä sekä kontrolli- että pilottikouluissa. Kaksi mentoria työskenteli suomenkielisissä ja kolmas ruotsinkielisissä kouluissa. Hankkeen alusta alkaen hyvät ja luottamukselliset suhteet koulujen rehtoreihin ja sittemmin myös turvallisuustiimeihin mahdollistivat mentoreille rikkaan ja monipuolisen keskustelun koulun johdon ja henkilökunnan kanssa. Mentorien kanssa käydyissä keskusteluissa käsiteltiin turvallisuusjohtamista, ennakoivaa kriisinhallintaa, erilaisten tilanteiden vaatimaa reaktiivista toimintaa ja niiden edellyttämää jälkihoitoa. Mentorien asiantuntemus ja tuki kouluille oli intervention keskeinen toimenpide.

Rehtoreiden ja turvallisuustiimien kanssa tehdyn yhteistyön ohella hanke ja mentorit tukivat kouluja myös oppilaiden osallistamisessa turvallisuustyöhön. Pilottikouluissa oppilaita osallistettiin monin tavoin koulun toimintakulttuurin

mukaisesti. Koulut järjestivät muun muassa turvallisuusaiheisia teemapäiviä, tietokilpailuja ja tapahtumia. Joissakin kouluissa toteutettiin oppilaiden turvallisuusosaamista edistäviä kerhoja, tai turvallisuusaiheet sisältyivät valinnaisainetarjontaan. Lisäksi osa kouluista otti oppilasedustajia mukaan turvallisuustiimiin. Keväällä 2023 osa hankkeen alakouluista osallistui Tulikettu-koulutukseen, ja kaikki yläkoulut osallistuivat valtakunnalliseen NouHätä! kampanjaan.

Kuvio 3.2. Turvallisuuskulttuurin tutkimus tutkimuskouluissa (20) ja pilottikoulujen (15) kehittämistoiminta lukuvuonna 2022–2023 ja syyslukukaudella 2023.

Palautekeskustelussa koulut pitivät tavoitetta oppilaiden osallistamisesta turvallisuustyöhön pääosin hyvänä ja kannatettavana, vaikka aikuiset viime kädessä vastaisivatkin oppilaille vastuutetuista tehtävistä. Monissa kouluissa oppilailta oli jo esimerkiksi erilaisia kouluarkea sujuvoittavia luokkakohtaisia vastuutehtäviä, joiden ei välttämättä yhdistetty liittyvän myös laajemmin turvallisuuteen:

-- esimerkiksi meidän luokassa on naulakkovastaava -- ja sit meil on tämmönen ylivastaava, ylipäällikkö, -- että ku joskus opettajan pitää poistuu luokasta. -- Hän sit tavallaan tämmösestä oppimisturvallisuudesta vastaa. -- En vaan osannu ajatella niit tolleen turvallisuusnäkökulmasta laajemmin. Mut onhan siellä kaikkee jonovastaavia ja tämmösiä tuolla varmasti niinku luokissa. Esimerkkipalaute/AK10

Turvallisuusvastuita ei välttämättä kuitenkaan ollut jaettu oppilaille nimikkeittäin, vaan oppilaat osallistuivat turvallisuuden ylläpitoon ja edistämiseen muutoin aktiivisesti esimerkiksi harjoitustilanteissa, minkä lisäksi oppilaita kannustettiin turvallisuushavaintojen ilmoittamiseen. Nimettyjen vastuoppilaiden sijaan oppilaille haluttiin viestiä, että turvallisuus on yhteinen asia, ja jokaisen on tärkeää osata toimia esimerkiksi poistumista vaativissa tilanteissa:

-- meil ois se toive aina et kaikki hoitaa, osais hoitaa -- poistumiset ja muut. Ettei se oo sit sen yksittäisen tai kaksittaisen oppilaan vastuulla hoitaa sitä luokkaa, -- on se sit vaikka sisälle suojautuminen tai ulos pelastautuminen, niin kivasti osallistuu ja asiallisesti hoidetaan. Esimerkkipalaute/YK4

Kouluissa tehtiin hankkeen alussa Omatoimisen varautumisen arviointi (OVA). Kaikki koulut saivat raportin itselleen kehittämistyön pohjaksi. Ruotsinkieliset koulut saivat OVA-raportista ruotsinkielisen käännöksen. Fokusryhmähaastattelu toteutettiin OVA:n tulosten pohjalta turvallisuustiimeissä. Haastattelu toimi myös koulun turvallisuuskulttuurin kehittämissuunnitelman ja täydentyvän vuosikellon laatimisen pohjana.

Mentorien koulukohtaisia vierailuja oli syksyllä 2022 kolmesta kymmeneen kertaa verkkotapaamisten tai puhelinkeskustelujen lisäksi. Koulut pystyivät sitoutumaan hankeaikatauluihin vaihtelevasti. Pienissä kouluissa pystyttiin aloittamaan interventio huomattavasti nopeammin kuin suurissa kouluissa. Siten interventio toteutettiin kahdessa pilottikoulussa suunnitellussa lukuvuodessa. Osa kouluista pystyi aloittamaan hanketoiminnan vasta vuodenvaihteessa 2022–2023, ja tämä vaikutti oleellisesti myös mentorin työhön. Koulut ottivat kuitenkin mentorien tuen vastaan myönteisesti, ja valtaosa koulujen turvallisuusjohdosta oli hyvin sitoutunut yhteistyöhön ja turvallisuuden kehittämiseen.

Hankkeen saama palaute koulukohtaisesta mentoroinnista oli positiivista. Koulut pitivät mentorin työtä tarpeellisena, sillä mentorin asiantuntemuksen koettiin hyödyttävän kouluja turvallisuuden hallinnassa. Mentorin kanssa turvallisuusasioista käydyt keskustelut tarjosivat paitsi uutta näkökulmaa ja ideoita, myös varmuutta omaan tekemiseen:

Siit on ollu ihan erinomaista hyötyä siinä mielessä että on ollut niinkun ihminen jolla on kokemusta koulusta. Ja sit on voinu kysyä, voinu tota saada ideoita. -- mentori on ollut niinku meidän turvallisuusryhmän kokouksissa joko läsnä tai etänä. Ja on ikään kun osottanu ja viitottanu sitä että ollaanko me oikeella tiellä -- Niin se on tuonu sen että on saanu niinku sitä varmuutta et missä mennään, ja mihin meidän kannattaa mennä ja onks tää nyt oikee linja. Esimerkkipalaute/YHK1

Mentoreiden asiantuntemusta pidettiin tärkeänä erityisesti sellaisissa poikkeamatilanteissa, joita koululla ei ollut totuttu usein kohtaamaan. Tällöin mentorin konsultointimahdollisuus ja läsnäolo koululla koettiin turvallisuuden tunnetta lisäävänä tekijänä. Lisäksi mentorin koettiin sujuvoittavan hanketyötä ja toimivan linkkinä tutkimushankkeen ja koulun välillä. Mentorin kouluvierailut koettiin hyödylliseksi myös siitä näkökulmasta, että läsnäolo koululla toimi ikään kuin muistutuksena kehittämisprojektin tavoitteista ja kehittämistoimiin tarttumisesta:

Kyllä se on ollu mahtavaa, että mentori on käynyt täällä ja häneltä on voinu kysyä mikä on mieltä askarruttanu, -- Eli varmasti tiedetään mistä saadaan apua jos ei sitä pystytä ratkaseen. Et kyl se on lisänny turvallisuutta konkreettisesti mun mielestä. Ja sitte kun mentori jalkautuu koululle niin kyl se aina tuo -- että ei me olla yksin täällä. Esimerkkipalaute/YK1

-- se vähentää sellasta välimatkaa siin et on joku taho joka selvittää sitä, jolle raportoidaan. -- tältä mentorilta voi aina kysyä, ja siin on myös semmonen positiivinen pakko myös. Että ku se tulee koululle, niin tulee tehtyä asioita. Se toimii niinku kahteen suuntaan. Esimerkkipalaute/YK4

Hankkeen aikana tunnistettiin kehittämistyötä edistäviä ja hidastavia tekijöitä sekä kiinnitettiin huomiota koulujen turvallisuuskulttuurin erilaisuuteen, joka näytti johtuvan paitsi fyysisen oppimisympäristön rakenteellisista tekijöistä, myös kaupungin tai kunnan resursseista, henkilöstön vaihtuvuudesta ja toimijoiden asenteesta. Koulujen turvallisuuskulttuurin kehittämisessä perustavanlaatuinen edistävä tekijä oli opetuksen järjestäjän myönteinen suhtautuminen. Jos kouluissa toimi moniammatillinen turvatiimi jo ennen hankkeen käynnistymistä, se edisti turvallisuuskulttuurin kehittämistä myös hankkeen aikana. Etua oli myös siitä, jos koulussa toimi oma kiinteistönhoitaja ulkopuolisen palveluntuottajan sijaan. Turvallisuuden kehittämistyötä haastoivat sen sijaan tilanteet, joissa rehtori oli vasta hiljattain valittu tehtävänsä tai joissa koulun henkilöstössä esiintyi suurta vaihtuvuutta. Myös koulujen arjen kiireisyys haastoi kehittämistoimintaan sitoutumista. Vaikka yhteistyön muodoista sovittiin tutkimuskoulujen kanssa tehdyssä sopimuksessa, osoittautui, että koulu ei välttämättä sitoutunut hanketyöhön. Esimerkiksi uusi rehtori saattoi katsoa, että aiemman rehtorin tekemä sopimus ei sido koulua hänen johtamiskaudellaan. Tämä tulisi huomioida osana hankkeiden riskienhallintaa ja ottaa huomioon yksiselitteisesti sopimusteksteissä tulevissa muissa hankkeissa.

Hankkeen toimintaperiaatteena oli vuorovaikutuksen lisääminen, koulujen äänen kuuleminen ja koulujen tilanteen ymmärtäminen. Tämän vuoksi

tutkimuskoulujen kanssa tehtiin yhteistyötä kasvokkain, verkkokokouksin ja hybridimallilla. Alusta asti oli selvää, ettei koulujen henkilöstö voi helposti matkustaa toiselle paikkakunnalle. Verkossa kuukausittain järjestettäviin työmaakokouksiin kutsuttiin pilottikoulujen rehtoreita ja turvallisuustiimin jäseniä. Kokouksissa käsiteltiin yhteisiä ajankohtaisia asioita ja esiteltiin kouluissa hyväksi koettuja toimintamalleja. Osallistuminen oli vapaaehtoista, ja useimmiten paikalla oli alle puolet pilottikouluista.

Toukokuussa 2023 pilottikoulut pääsivät osallistumaan verkossa sekä viidellä eri paikkakunnalla järjestettyyn sidosryhmätilaisuuteen, johon kutsuttiin myös pilottikoulujen kuntien sivistys- ja opetustoimien sekä aluehallintovirastojen edustajia. Tilaisuuden tavoitteena oli hallintokuntarajat ylittävän vuorovaikutuksen edistäminen sekä koulujen kokemusten esiintuominen. Lisäksi yhtenä vertaistuen lisäämisen ja näkökulmien laajentamisen muotona hanke tuki koulujen osallistumista Opetusalan turvallisuusfoorumiin keväällä 2023. Kouluilta saadun palautteen mukaan oli arvokasta päästä kuulemaan toisten koulujen kokemuksia ja saada uusia näkökulmia turvallisuustyön toteuttamiseen. Turvallisuusfoorumin ensikävijät totesivat kokemuksen toimineen kaivattuna sysäyksenä turvallisuustyön tavoitteelliseen edistämiseen.

Kaikki pilottikoulut toteuttivat kehittämistoimintaa osana oman koulunsa turvallisuuden hallintaa yhtä isoa yhtenäiskoulua lukuun ottamatta. Tämä koulu jäi pois hankkeesta, koska koululla ei onnistuttu käynnistämään minkäänlaisia kehittämistoimenpiteitä maaliskuuhun 2023 mennessä epäselvän johtamistilanteen vuoksi. Myöskään loppumittauksia ei tässä koulussa voitu suorittaa, koska oli epäselvää, kenen vastuulla turvallisuuden ylläpitäminen ja kehittäminen oli ja keitä loppumittaukseen olisi voitu kutsua.

3.4 Turvatiimit

Tuomo Myllö, Matti Waitinen, Eila Lindfors, Julia Kokki

Hankkeen intervention alkaessa pilottikoulut perustivat *turvallisuustiimit*, joista käytettiin hankkeessa lyhyempää muotoa *turvatiimit*. Tiimeihin kuului koulun koon mukaan kolmesta kymmeneen henkilöä: opettajia, koulunkäynninohjaajia, oppilashuollon henkilöstöä, oppilaita ja huoltajia sekä sidosryhmien edustajia mahdollisuuksien mukaan. Tiimeillä oli tärkeä tehtävä turvallisuuden yhteisöllisessä kehittämisessä. Tiimin vastuulla oli varautumisen ja riskienhallinnan sekä tilanteissa toimimisen ja kriisinhallinnan kehittäminen. Näiden lisäksi turvallisuustiimien tehtäviin kuului osallistuminen erilaisten tilanteiden jälkihoidon suunnitteluun ja

harjoitteluun. Niin turvallisuustiimien toiminnan kuin muunkin turvallisuustyön suhteen on huomattava, että oppilaiden osallistamisesta huolimatta jakamaton vastuu turvallisuudesta koulupäivästä on koulun aikuisilla.

Turvallisuustiimit olivat suurelle osalle kouluja entuudestaan tuntemattomia. Osassa kouluja turvallisuusasioiden hoito oli selkeästi keskittynyt aiemmin vain rehtorin työtehtäväksi. Joissakin kouluissa erikseen nimetty turvallisuusvastaava suunnitteli rehtorin kanssa turvallisuuden hallintaa. Joissakin kouluissa puolestaan turvallisuustyötä oli toteuttamassa rehtorin kanssa lähinnä kiinteistön vahtimestari tai kouluisäntä (kohdevastaava). Turvallisuustiimissä toimiminen nähtiin ylimääräisenä ja vaativana työnä, johon osa opettajista katsoi olevansa epäpätevä.

Opettajankoulutuksessa on selkeästi nostettu esiin opettajien velvollisuus huolehtia yksittäisten oppilaiden ja oman opetusryhmänsä turvallisuudesta eri tilanteissa. Sen sijaan koko oppilaitoksen turvallisuudesta huolehtiminen ja turvallisuusjohtaminen eivät ole kuuluneet opettajankoulutuksen opetussuunnitelmien sisältöihin. Nämä aiheet eivät näytä kuuluvan siten myöskään yleissivistävän koulun opettajien ammatti-identiteettiin. Eräs syy opettajien haluttomuuteen osallistua turvallisuustiimeihin oli myös se, ettei tiimissä toimimisesta saanut erillistä palkanlisää. Osa rehtoreista katsoi oman turvallisuusosaamisensa koulun turvallisuuden johtamisessa riittämättömäksi. Myös aiemmissa oppilaitosten turvallisuuskulttuuriin liittyvissä tutkimuksissa rehtoreiden epävarmuus turvallisuusosaamisensa tasosta on noussut esiin (Vallinkoski & Koirikivi, 2020; Waitinen 2011).

Pilottikoulujen joukosta erottuivat selkeästi ne kaksi koulua, joilla oli jo aiemmin ollut oma erillinen moniammatillinen tiimensä tekemässä turvallisuustyötä. Omatoimisen varautumisen arvioinnissa (OVA) tällaisten koulujen raportit kertoivat siitä, että turvallisuutta johdettiin koulussa systemaattisesti ja että turvallisuustyöhön liittyi selkeät ohjeistukset.

Hanke tuotti kouluille Turvatiimin tehtäväkuvauksen (Liitteet, s.144), jonka tavoitteena on levittää tietoa turvatiimin toimintamallista turvallisuuden edistämiseksi. Visualisoidut infokortit ovat ladattavissa hankkeen verkkosivuilta, josta ne voi tulostaa esimerkiksi opettajanhuoneen seinälle. Materiaalissa kerrotaan, mitä turvatiimin toimintamallilla tarkoitetaan, minkälainen on kokoonpanoltaan hyvä turvatiimi, ja minkälaisia tehtäviä turvatiimin jäsenet voivat toteuttaa koulun turvallisuuskulttuurin kehittämiseksi ja ylläpitämiseksi.

<https://sites.utu.fi/onni/turvatiimin-tehtavat/>

3.5 Koulujen turvallisuuskulttuurin kehittämissuunnitelmat

Tuomo Myllö, Matti Waitinen, Eila Lindfors, Julia Kokki

Koulukohtaisten kehittämissuunnitelmien (Liitteet, s. 139) laatimisen tukena koulut käyttivät asiantuntijan laatimia Omatoimisen varautumisen auditointiraportteja (OVA). Pääsääntöisesti suunnitelmien laadintaan osallistuivat kouluilla rehtori, mahdollinen turvallisuusvastaava ja niin ikään mahdollisesti jo nimetty turvatiimi. Huolimatta siitä, että kehittämissuunnitelman laatimiseen oli käytettävissä edellä mainittu auditointiraportti ja mentorien tarjoama tuki, suunnitelmien laatiminen vaati kouluissa hankesuunnitelmassa aiottua enemmän aikaa. Suunnitelmien laatimista hidastavia tekijöitä olivat useissa kouluissa jo etukäteen laaditut suunnitelmat koulun yhteissuunnitteluajkojen käytöstä sekä oppilaitosturvallisuuteen vaikuttavien tekijöiden vähäinen tuntemus. Kuitenkin turvallisuusosaamista ja varautumista voidaan pitää investointeina tulevaisuuteen yhteiskunnallisen resilienssin näkökulmasta. Toisaalta se voidaan nähdä myös reaali-investointina. Resurssien allokoiminen turvallisuuteen on kannattavaa, sillä se synnyttää säästöjä muun muassa vakuutusmaksuissa, sairauslomakorvauksissa ja mahdollisten vältettyjen onnettomuuksien aiheuttamissa kustannuksissa (Kinnunen ym. 2023; Reiman 2015).

Koulujen palautteessa kehittämissuunnitelman tekemistä pidettiin aikatauluhaasteista huolimatta hyödyllisenä. Vaikka joissain kouluissa hankkeen kehittämissuunnitelmaa vastaava käytäntö oli jo ennestään mukana turvallisuustyön suunnittelussa, hankkeen mukanaan tuomaa käytäntöä systemaattisesta työn kirjaamisesta pidettiin hyödyllisenä:

Joo sinänsä tää ei tuonut sit mitään uutta meille koska meillä on vuosisuunnitelma ollu jo pitempään. -- tää oli hyvä sitten tässä koko tän hankkeen aikana se kirjaaminen, et miten valtavan paljon asioita tapahtuu ja informoidaan ja kehitetään --. Esimerkkipalaute/YHK1

Kehittämissuunnitelman eduksi koulut nostivat sen, että turvallisuusasiat linkittyivät suunnitelman kautta konkreettisemmin arkeen ja pysyivät paremmin henkilökunnan mielissä. Suunnitelmallisuutta ylipäätään pidettiin hyvänä ja kehittämissuunnitelman rakennetta selkeänä. Kehittämissuunnitelman tekemisen koettiin helpottavan arkityön hoitamista, ja itse suunnitelman rakentamisen helpottuvan ensimmäisen suunnittelukerran jälkeen. Kehittämiseksi nostettiin eräällä koululla se, että turvallisuuden kehittämissuunnitelman voisi integroida

osaksi vuosittain päivitettävää lukuvuosisuunnitelmaa. Tällä voitaisiin varmistua paremmin myös suunnitelman säännöllisestä päivittämisestä.

Nyt kun se on kerran tehty niin tavallaan se systeemi, ajattelumalli on selkeä. Niin se ehkä nopeuttaa, helpottaa sitä työtä. Esimerkkipalaute/YK3

Koska koulun turvallisuutta ja turvallisuuskulttuuria kehitettäessä suunnitelmallisuus on tärkeää, hanke tuotti suunnittelutyön tueksi kouluille turvallisuuskulttuurin kehittämissuunnitelmapohjan. Kehittämissuunnitelmassa turvallisuuskulttuuria ja sen kehittämiseksi tehtäviä toimenpiteitä tarkastellaan osaluueittain. Suunnittelutyö lähtee liikkeelle kehittämiskohteiden tunnistamisesta, jonka perusteella suunnitelmapohjaan on tarkoitus kirjata dimensio- eli osaluuekohtaisesti toteutettavia toimenpiteitä ja näihin liittyvää seurantaa. Tämän lisäksi suunnitelmaan kirjataan tietoa koulukohtaisista erityispiirteistä ja vahvuuksista turvallisuustyössä. Suunnittelutyökalun lisäksi kehittämissuunnitelma toimii myös muistiona, johon kirjattuja toteutettuja toimenpiteitä voidaan hyödyntää seuraavan lukuvuoden suunnitelmaa laadittaessa. Suunnitelma tulisi päivittää vuosittain. Hankkeen tuottama kehittämissuunnitelmapohja on ladattavissa hankkeen verkkosivuilta. Se on myös sisällytetty tämän raportin digitaalisen version liitteisiin.

<https://sites.utu.fi/onni/koulun-turvallisuuden-kehittamissuunnitelman-malli/>

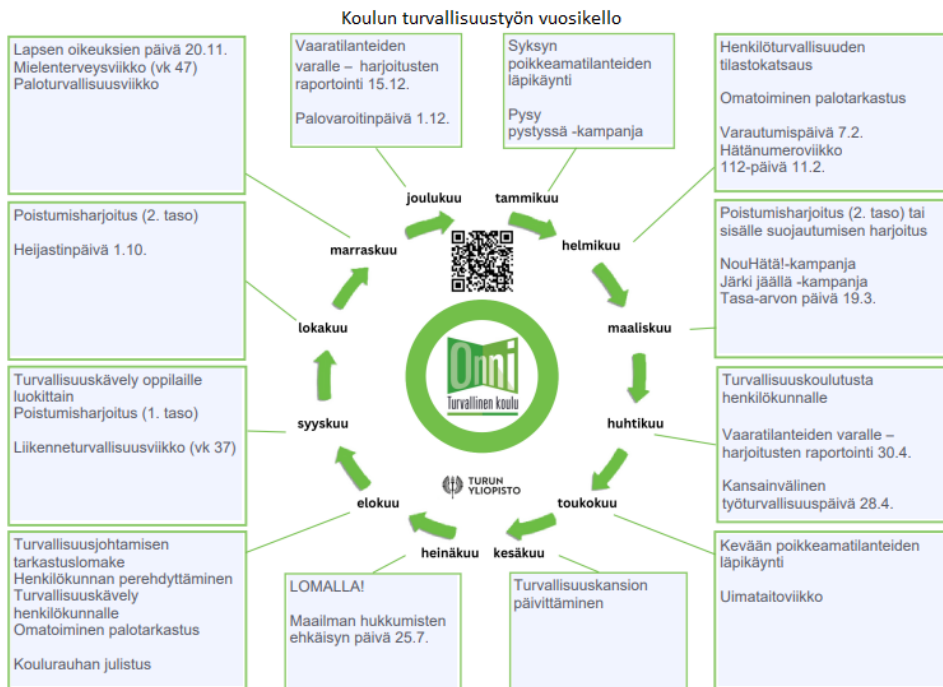

3.6 Turvallisuuden vuosikello

Tuomo Myllö, Matti Waitinen, Eila Lindfors, Julia Kokki

Systemaattisuuden lisäämiseksi ja dokumentaation selkeyttämiseksi rehtoreille ja turvallisuustiimeille ehdotettiin vuosikellon laatimista (Kuvio 3.3) kehittämissuunnitelman käytäntöön viemiseksi. Vuosikellon avulla pyritään hyödyntämään turvallisuustyöhön käytössä olevat ajalliset resurssit niin, että koulun turvallisuusasiat pysyisivät koko henkilöstön keskustelun ja pohdinnan aiheina

ympäri lukuvuoden. Hanke tarjosi kouluille valmiin vuosikellon rungon sekä sähköisenä että seinälle kiinnitettävänä julisteena.

Kuvio 3.3. Esimerkki koulun turvallisuustyön vuosikellosta.

Vuosikellon mukanaan tuomaa suunnitelmallista ja systemaattista otetta turvallisuustyöhön pidettiin kouluissa hyödyllisenä. Turvallisuuden vuosikellon katsottiin toimivan kehittämissuunnitelman konkreettisena jäsentäjänä, sillä sen nähtiin tuovan esiin aikataulutetut toimenpiteet, joita turvallisuuskulttuurin kehittämiseksi koulussa tulisi toteuttaa. Lisäksi kehittämistoimenpiteiden kirjaaminen vuosikelloon toi avun siihen, että turvallisuustyö ei jää muistinvaraiseksi ja henkilösidonnaiseksi:

Asiat tulee konkretisoitua sitä kautta että on sovittu tammikuulle, helmikuulle. Muuten ne helposti jää, jossei ne siellä oo rakenteissa valmiina.
Esimerkkipalaute/YK3

-- Mul on yleensä mielessä kaikki asiat mitä mun täytyy tehdä. Mut nyt kun mä kirjoitin ne paperille niin mä totesin et aa tää onkin aika mukava, nyt mä voin vaan tsekata tästä et mitkä mä oon tehny. Mul on vuoden ympäri se vuosikello --

pelastussuunnitelmat ja muut pitää päivittää elokuussa ja sit mitä tehdään vuoden mittaan. Esimerkkipalaute/AK7

Vuosikelloa pidettiin selkeänä ja yksinkertaisena käyttää. Työkalun koettiin helpottavan arjen turvallisuustyön jäsentämistä. Paitsi että toimenpiteiden kirjaaminen vuosikelloon toimi muistutuksena siitä, mitä tehtävää tulevana kuukausina oli tiedossa, vuosikello toimi samanaikaisesti ikään kuin muistiona tai päiväkirjana siitä, mitä vuoden aikana oli jo tehty. Osassa kouluja vuosikello tai sitä vastaava rakenne oli jo käytössä, mutta lisäksi hankkeen vuosikellopohjaan lisätyt esimerkkiluontoiset teemapäivät ja -viikot koettiin hyödyllisenä tukena suunnittelutyölle. Turvallisuuden vuosikellon suurin hyöty konkretisoitui kouluille lukuvuoden 2023–2024 suunnittelussa turvallisuuden hallintaa systematisoivana ja päivitettävänä dokumenttina.

Selkee, yksinkertainen, pysytään ajan hermoilla, pystytään kattoo menneet kuukaudet et mitä on tehty ja. Sin on helppo kirjata joka kuukaudelle se et mitä on tehty ja mitä voitais tehdä jatkossa. Että hei oikeesti tää on hyvä. Esimerkkipalaute/YK1

-- siellä oli valmiiksi jotakin niinku ideoita. Ja niitä päivämääriä että miten niinku valtakunnan tasolla, millon on 112-päivää ja tällstä. Niin sen niinku pohjalta oli helppo lähteä sit rakentaa. Esimerkkipalaute/AK3

Vuosikellopohja on sisällytetty raportin liitteisiin ja on lisäksi ladattavissa hankkeen verkkosivuilta. Verkkosivuilta löytyvään vuosikellopohjaan on valmiiksi täydennetty muutamia vuosittain toistuvia turvallisuuteen liittyviä teemapäiviä ja -viikkoja.

<https://sites.utu.fi/onni/taydennettava-turvallisuustyon-vuosikello/>

3.7 Turvavartit

Tuomo Myllö, Matti Waitinen, Emilia Luukka

Turvallisuusvartti on lyhyt tietoiskun tapainen ajankohtaisen turvallisuusasian esille otto. Hankkeessa se lyhentyi muotoon *turvavartti*. Opettajankokousten turvavarttien keskeinen tavoite oli ylläpitää ennakoivaa turvallisuuskeskustelua koulujen arjessa

ja parantaa henkilöstön ymmärrystä koulun turvallisuusasioista sekä lisätä turvallisuusosaamista, sillä turvallisuustiedot ja -taidot karttuvat keskustelun avulla. Useissa kouluissa turvallisuus oli noussut keskusteluiden aiheeksi vasta sitten, kun jotakin ikävää oli tapahtunut. Vastaavaa on todettu aiemmissa tutkimuksissa (Waitinen 2011). Sellaisessa tilanteessa asioiden annetaan lähinnä vain tapahtua, minkä jälkeen toiminta on reaktiivista (ks. Turvallisuuskulttuurin malli ja turvallisuuskulttuurin tasot, Kuvio 3.1). Tällöin turvallisuustyö ei ole kouluissa luonteeltaan osallistavaa ja yhteisöllisyyttä korostavaa.

Koulut toteuttivat turvavartteja opettajankokouksissa ja yhteissuunnitteluajalla itsenäisesti sekä mentorien tuella, jota koulut olisivat voineet hyödyntää aktiivisemminkin. Turvallisuusvarttien toteutus opettajakokouksissa törmäsi usein ajallisiin kapeikkoihin. Turvallisuus ei yksinkertaisesti mahtunut täydelle opettajankokouksen asialistalle. Myöskään koulun turvallisuustiimit ja turvallisuusvastaavat eivät pitäneet osaamistaan riittävänä turvavarttien toteuttamiseen. Tämän vuoksi mentorit laativat kymmenestä aiheesta valmiit PowerPoint-esitykset turvavarttien pitämiseksi. Tämän tarkoituksena oli tehdä koulun turvallisuustiimille tai rehtorille turvavartin sisällyttäminen helpoksi esimerkiksi opettajankokouksen yhteyteen. Näiden noin 15 minuutin mittaisten esitysten aiheet olivat:

Turvallisuushavaintojen ja -ilmoitusten tekeminen ja käsittely

Suunnitelmallista turvallisuutta – toimintaohjeet hätätilanteisiin

Tulipalon vaarallisuus

Poistumisharjoituksen ydinasiat

Sisälle suojautumisen ydinasiat

Toiminta uhka- ja väkivaltatilanteissa

Kadonneen oppilaan etsintä

Retkien/ulkona oppimisen turvallisuus

Juhla- ja yleisötilaisuuksien turvallisuus

Koulun yleinen vaarojen arviointi KORI-menetelmän avulla (ks. Liitteet, s. 164)

Edellä mainittujen aiheiden lisäksi mentorit ehdottivat koulun turvallisuusvarttien aiheiksi:

Välituntialueen vaaranpaikat ja ohjeet välituntivalvojille

Koulun toimintamalli kiusaamis-, häirintä-, syrjintä- tai väkivaltatilanteessa

Erityistilanteet oppilaiden sairaskohtauksiin tai pitkäaikaissairaisiin oppilaisiin liittyen

Oppilaiden sairaudet ja sairaskohtaukset koulussa

Oppilaiden valmistamat turvallisuusaiheiset kokonaisuudet

Henkilökunnan valmistelemat koulun erityispiirteisiin liittyvät kokonaisuudet

Turvavartit voidaan toteuttaa YS-ajalla, henkilöstökokousten yhteydessä tai tarpeen vaatiessa pikaisella aikataululla ennen koulupäivän alkua. Varttien materiaalit ovat ladattavissa hankkeen verkkosivuilta PowerPoint-tiedostoina.

<https://sites.utu.fi/onni/turvavartit/>

3.8 Henkilöstön turvallisuusosaamisen vahvistaminen ja täydennyskoulutus

Tuomo Myllö, Matti Waitinen, Eila Lindfors, Emilia Luukka, Julia Kokki

Hankkeen alkumetreillä koulukohtaiset OVA-raportit loivat sekä koulujen johdolle että hankkeelle tilannekuvaa turvallisuuskulttuurin vahvuuksista, haavoittuvuuksista ja kehittämiskohteista. Jokaisen koulun turvallisuustilanne oli hieman erilainen. Rehtorien ja turvallisuustiimien ymmärrys ja osaaminen riskienhallintatyöstä ja koulun turvallisuusjohtamisesta nousi yhdeksi kehittämisalueeksi. Samoin koulujen henkilöstön turvallisuustiedot- ja taidot edellyttivät vahvistamista. Turvallisuutta ei ole nähty perinteisesti osana opettajan perustyötä, mutta tätä haastavat nykyisin oppilaitosten muuttuneet turvallisuusympäristöt (Liljeroos-Cork ym. 2021). Koulujen henkilökunnan turvallisuusasioiden hallintaan liittyvä epävarmuus heijastui käytännössä tapaan, jolla koulun turvallisuutta ja turvallisuuskulttuuria pyritään kehittämään (Vallinkoski & Koirikivi, 2020; Waitinen 2011).

Turvallisuusosaamisen noutopöytäan valmistettiin asiantuntijatyönä 17 koulutuskokonaisuutta, joista viisi kohdistui turvallisuusjohtamiseen ja 12 koulun jokaisen työntekijän keskeisten turvallisuustietojen ja -taitojen kehittämiseen. Jotta kokonaisuudet voitiin toteuttaa koulujen omien aikataulujen mukaan, ne koottiin kestoiltaan pääosin koulujen viikoittaisten YS-aikojen mukaisiksi (2 X 45 min). Mentorit olivat kouluilla läsnä koulutustilanteissa nauhoitteita esitettäessä välittömän vuorovaikutuksen mahdollistamiseksi. Käytännön taitoja kehittävät koulutukset (AVEKKI, alkusammutus ja hätäensiapu) järjestettiin lähikoulutuksina koulujen omissa tiloissa ja osin alueellisina yhteiskoulutuksina.

Koulujen henkilöstö osallistui kussakin koulussa rehtorin ja turvallisuustiimiläisten valitsemaan koulutukseen pääosin työaikana YS-ajalla tai osana virkaehtosopimuksen mukaisia koulutuspäiviä. Taulukossa 3.2 esitetään ONNI-hankkeen täydennyskoulutukset ja pilottikoulujen osallistuminen koulutuksiin.

Taulukko 3.2. ONNI-hankkeen täydennyskoulutukset ja pilottikoulujen (n=15) osallistuminen.

Koulutuskokonaisuus	Osallistuneiden koulujen lukumäärä	Osallistuneiden henkilöiden lukumäärä yhteensä
Alkusammutus AS1 mukaan	7	523
AVEKKI-perusteet	2	113
AVEKKI 1/3	4	84
AVEKKI 2/3	1	55
AVEKKI 3/3	1	55
Ensiapu	3	163
Epäasiallinen käytös	4	126
Hätä-EA	7	350
Kiusaamiseen puuttuminen	1	7
Koulun toiminnan turvallisuus	1	100
MAPA 1/3	1	15
MAPA 2/3	1	13
MAPA 3/3	1	7
ONNI-verkkosovellus ja YPO-käyttöönotto	1	65
Poistuminen ja sisälle suojautuminen	2	272
Seksuaalinen häirintä	2	105
Sexuella trakasserier	2	44
Turvallisuuskävely	1	78
Väkivalta ja puuttumiskeinot	2	56
YPO-käyttöönotto	1	45
		2276

Osallistujaluvuista voidaan huomata, että eniten osallistujia keräsivät koulutukset, jotka tukivat akuutteihin tilanteisiin reagoimista. Koulujen henkilöstöt osallistuivat aktiivisesti myös erilaisiin väkivaltatilanteita, aggressiivisten henkilöiden kohtaamista sekä epäasiallista käytöstä käsitelleisiin koulutuksiin. Täydennyskoulutuksiin osallistuivat kaikki pilottikoulut) pois lukien

osallistumisensa keskeyttänyt koulu. Erillisiä koulutuskertoja kussakin pilottikoulussa kertyi eri määriä. Keskimäärin täydennyskoulutuskertoja pidettiin pilottikouluissa noin neljä, joskin koulutuskertojen mediaani oli 3. Mediaaniluku perustuu siihen, että yhdessä pilottikoulussa koulutuskertoja oli jopa 14, kun toisissa täydennyskoulutusta pidettiin vain kerran. Huomionarvoista on myös, että osa kouluista tilasi hankkeen aikana saman koulutuspaketin kaksi tai jopa kolme kertaa. Uusintoja tilattiin kuudesta koulutuspaketista: Alkusammutus AS1 konseptin mukaan, Ensiapu, Hätä-EA, Oppilaitoksen toiminnan turvallisuus, Poistuminen ja sisälle suojautuminen sekä Seksuaalinen häirintä. Eniten osallistuttiin alkusammutuksen koulutuskokonaisuuteen (523 osallistujaa), toiseksi eniten hätäensiavun koulutuskokonaisuuteen (350) ja kolmanneksi eniten poistumisen ja sisälle suojautumisen koulutuskokonaisuuteen (272). Suomenkielisistä koulutuksista vähiten osallistuttiin kiusaamiseen puuttumisen koulutuskokonaisuuteen (7), jonka lisäksi ruotsinkielinen MAPA-koulutuksen edistyneemmät tasot kaksi ja kolme saivat yhtä vähän osallistujia. Koulutuskertoja kertyi hankkeen aikana yhteensä 2279.

Turvallisuusjohtamisen kehittämiseen ja henkilöstön ennakoivaan turvallisuusosaamiseen ja turvallisuusajattelun kehittämiseen kohdistuneita koulutuksia koulut hyödynsivät varsin niukasti. Osa kouluista odotti etukäteen, että hanke olisi tuonut valmiita ratkaisuja erilaisiin koulukohtaisiin turvallisuushaasteisiin. Ymmärrys siitä, että koulun ja sen henkilöstön on itse kehitettävä oma turvallisuuskulttuurinsa korkeatasoiseksi ei ollut alkuvaiheessa kovinkaan yleinen. Mentoreiden tehtävänä olikin herättää kouluissa turvallisuuskeskustelua ja tarjota työkaluja sekä koeteltuja malleja kuhunkin kouluun parhaiten sopivalla tavalla hyödynnettäväksi. Parasta palautetta osallistujat antoivat reaktiivista turvallisuusosaamista kehittäneistä toiminnallisista koulutuksista (alkusammutus, hätäensiapu, AVEKKI).

Koulujen palautteessa hankkeen järjestämää turvallisuusosaamisen täydennyskoulutusta pidettiin tarpeellisena ja koulutuskokonaisuuksia mielenkiintoisina ja monipuolisina. Vaikka koulut pystyivät osallistumaan koulutuksiin vaihtelevasti, koulutustarjontaan suhtauduttiin henkilökunnan keskuudessa positiivisesti ja vastaavalle kokonaisuudelle nähtiin tarvetta myös jatkossa:

Ehdottomasti vois olla käyttöä jatkossa. Et kylhän me tosi monta koulutusta sieltä niinkun bongattiin ja henkilöstö oli aktiivista. -- ilman muuta mun mielestä tosi tärkeä, ja henkilöstö otti sen vastaan ihan positiivisesti. Esimerkkipalautte/AK1

Palautekeskustelussa koulutuksiin osallistumisesta nousi esiin koulujen niukka aikaresurssi. Kaikkia kiinnostavia ja tarpeellisena pidettyjä koulutuksia ei saatu

järjestymään, sillä YS-ajalle ja VESO-koulutuksiin oli muitakin sisältöjä kuin turvallisuus. Koulut toivoivat, että videoidut koulutukset olisivat hyödynnettävissä myös jatkossa. Itsenäisesti katsottavista videokoulutuksista nähtiin siis olevan hyötyä, mutta toisaalta tuotiin esiin kouluttajan läsnäolon merkitys koulustilanteessa. Mahdollisuus vuorovaikutukseen asiantuntevan kouluttajan kanssa koettiin tärkeäksi:

-- jossei siihen niinku asiantuntija pääse paikalle --. Et mäki olin vastaavana siinä jonkun videon kanssa. -- Ehkä siinä ensimmäistä kertaa kun kattoo niin ei mulla ollu välttämättä siihen just niinku annettavaa sen enempää ku sitte kellään muullakaan. Esimerkkipalaute/YK3

3.9 Turvallisuusilmoitusten kerääminen ja ONNI-verkkosovellus

Miika Leino, Eila Lindfors, Emilia Luukka, Julia Kokki

Turvallinen oppimis- ja työympäristö on jokaisen oikeus. Hyvän turvallisuuskulttuurin tason mukaisessa koulussa tehdään turvallisuushavainnoja, joiden avulla turvallisuutta pidetään yllä ja kehitetään. Turvallisuushavaintojen ilmoittamiseen ei ole vain yhtä oikeaa tapaa. Perussääntönä voidaan pitää ilmoituksen tekemisen ja käsittelyn vaivattomuutta. Lyhyt ja nopeasti täytettävä ilmoituslomake tulee varmemmin täytettyä. Koulujen tulisi ratkaista, tarvitaanko henkilöstölle ja oppilaille erilliset ilmoituslomakkeet. Kaikille yhteinen lomake toimii, kun ohjeistus on hoidettu hyvin ja ilmoituksen sanamuodot on kirjoitettu huomioiden kaikenikäiset ilmoittajat. Turvallisuusilmoituksia voidaan kerätä anonyymisti tai jos koetaan tarpeelliseksi tavoittaa ilmoittaja, yhteystiedot voidaan myös kysyä.

Intervention aikana turvallisuusilmoituksia kerättiin pilottikouluissa *ONNI-verkkosovelluksella*, joka oli Secrow Oy:n tuottamaan palvelukokonaisuuteen kuuluva Notecrow-tuote. Sovellus kustomoitiin hankkeen tarpeisiin ostopalveluna (Kuvio 3.4). Sovelluksen tehtävänä oli täydentää nykyisiä keinoja tunnistaa ja puuttua kouluissa ilmeneviin turvallisuuspoikkeamiin sekä luoda kouluille ajantasainen turvallisuuden tilannekuva. Sovelluksen toisena käyttötarkoituksena oli koulujen tekemien turvallisuusilmoitusten kerääminen hankkeen tutkimusaineistoksi. Lisäksi sovellus toimi erilaisten turvallisuuteen liittyvien

suunnitelmien ja ohjeiden joustavan käytön ja kehittämisen välineenä. Sovelluksen käyttö oli hankkeen aikana pilottikouluille maksutonta.

Kuvio 3.4. Esimerkinäkymä pilottikoulujen henkilöstön käytössä olleesta ONNI-sovelluksesta.

nimeä ”turvallisuusilmoituslomake”, sillä se on kattava yleisnimitys raportointityökalulle, jolla ilmoitetaan niin negatiiviset kuin positiivisetkin turvallisuushavainnot.

Sovelluksessa henkilökunnan turvallisuuskansio sisälsi materiaalia ennakoivaan turvallisuustyöhön, kuten turvaoppaan, YPO:n ja sijaisen turvaoppaan sekä yhteystiedot. Sovelluksella henkilöstö pääsi myös tekemään turvallisuusilmoituksia. Turvatiimin salasanalla avattava osio sisälsi lisäksi materiaalia turvallisuusjohtamiseen sekä tarkistuslistoja ja ohjeita erilaisiin turvallisuustilanteisiin. Henkilöstön turvaoppaasta oli pääsy myös oppilaiden turvaoppaaseen. Jokaisen koulun rehtorilla oli katseluoikeudet ilmoituksiin ja koulut jakoivat katselu- ja käsittelyoikeuksia tavallisesti 2–3 turvatiimin jäsenelle. Ilmoituksien keräämisen ja käsittelyn tarkoituksena oli, että ne palvelevat koulun turvallisuuden tilannekuvan muodostumista reaaliaikaisesti.

Henkilökunnan positiivinen palaute sovelluksesta keskittyi paljolti turvallisuusdokumenttien joustavan käytön mahdollistamiseen. Koulut pitivät

Hankeaikana koulut kokosivat sovellukseen turvallisuusohjeet, -oppaat ja -materiaalit helposti oppilaiden ja henkilöstön saataville. Sovelluksen sisällöt olivat hankkeen asiantuntijoiden tai pilottikoulujen tuottamia, yhteistyötahoilta luvanvaraisesti käyttöön saatuja tai vapaasti saatavilla olevia aineistoja. Saavutettavuuden varmistamiseksi hanke tuotti ruotsinkielisille kouluille sovelluksen sisältöjä ruotsiksi. Turvallisuusilmoituslomakkeesta tehtiin kaksi versiota: Henkilökunnalle ja oppilaille tarkoitettut versiot, jotka ovat rakenteellisesti samankaltaiset, mutta oppilaiden versiosta tehtiin karsitumpi vähemmällä kysymyksillä. Lomake koostui aika-, paikka- tekijä- ja olosuhdetiedoista, avoimesta tapahtuman kuvaus -kentästä sekä tarkentavista monivalintakysymyksistä. Sovelluksessa lomakkeesta käytettiin

hyödyllisenä, että kaikki dokumentit löytyivät samasta paikasta ja olivat helposti saatavilla. Saavutettavuuden kannalta sovelluksen koettiin olevan tarpeellinen askel kohti digitalisoitumista ja mobiilikäyttömahdollisuus nähtiin työtä helpottavana tekijänä. Lisäksi palautteessa tuotiin esiin, että sovellukseen sisällytetyt materiaalit auttoivat muun muassa harjoitusten suunnittelussa:

-- turvakävely että sieltä sai sen hyvän rungon siihen. -- mietittiin siinä turvatiimin kans et mistä lähetään liikkeelle -- niin sieltähän löyty selkee runko siihen. Et meil oli niitä turvaoppaita -- mut tuolta ne löyty näitisti ja siihen oli helppo tukeutua. Esimerkkipalaute/YK1

-- ilman muuta se on tuonu lisää turvallisuutta. Ja se on tuonu semmosta ryhtiä näihin turvallisuusasioihin, koska ne on helposti niinkun nyt kaikkien saavutettavissa ja yhdessä paikassa. -- näitä turvalomakkeita, niin nehän on ollu äärimmäisen niinku tervetulleita. Ja että se tapahtuu sähköisesti niin se on varmasti tota helpottanu -- henkilöstön työtä. -- nyt kun ne on tossa äpissä kaikkien saatavilla, niin onhan se niinkun valtavan suuri -- edistysaskel. Esimerkkipalaute/AK1

Oppilaiden osioon lisättiin muun muassa ruokalista, kerhomainoksia ja oppilaskunnan tiedotteita edistämään käytön säännöllisyyttä. Lisäksi oppilasosio sisälsi koulun yhteystiedot, järjestyssäännöt, ohjeita kiusaamistilanteisiin, ensiapuun ja vaaratilanteessa toimimiseen sekä erilaisia turvallisuuteen liittyviä pelejä ja ohjevideoita. Myös oppilaat pääsivät tekemään turvallisuusilmoituksia. Oppilaiden puhelimenkäyttöä on kuitenkin monissa kouluissa rajoitettu yhteisin sopimuksin, joten sovelluksen käyttäminen näissä tapauksissa oli haastavaa. Esimerkiksi turvallisuusilmoitusten tekeminen vaati lupaa opettajalta, eikä sitä tullut tehtyä spontaanisti tilanteen sattuessa. Oppilaiden puhelimen käyttöä saattoivat rajoittaa myös erilaiset saldorajat.

Myös koulujen henkilökunnan sovelluksen käytössä ilmeni rajoitteita, esimerkiksi osa henkilöstöstä koki vaikeaksi tallentaa linkkiä työpöydälle tai aloitusnäyttöön pikakuvakkeeksi. Kaikilla kouluilla ei myöskään ollut käytössä virkapuhelimia, tai sovellusta ei otettu käyttöön siksi, ettei oppilaiden puhelimenkäyttö ollut koulupäivän aikana sallittua. Sovellus otettiin kuitenkin ongelmitta käyttöön kymmenessä pilottikoulussa.

Koulujen henkilökunnalta kerätyssä palautteessa tuotiin esiin sovelluksen käyttöönottoa hidastaneita tai estäneitä tekijöitä. Joissain kouluissa motivaatiota ONNI-sovelluksen käyttöönottoa heikensi rinnakkaisten järjestelmien olemassaolo tai se, että koulussa suunniteltiin toisen sovelluksen käyttöönottoa. ONNI-sovelluksen käyttömahdollisuuden päätyminen hankkeen loppuessa ei motivoinut kouluja panostamaan sovellukseen määrääjäksi:

-- sovelluksen käyttö on ollut siinä mielessä vähäistä, koska silloin kun se otettiin käyttöön -- oli suunnitteilla et otetaanko joku uusi systeemi -- Me ei sen takia niinkun ONNI-sovellukseen, mä sanoin heti siihen et nyt me ei panna paukkuja tähän. Et me laitetas meidän aineistot sinne ja ruvetas tekemään työtä sen eteen -- koska me ei voida tietää et jatkuuko se. Esimerkkipalaute/YHK1

Rinnakkaisten järjestelmien lisäksi voidaan olettaa, että koulujen niukka aikaresurssi vaikeutti sovellukseen perehdyttämistä, jolloin kokemus sovelluksen tarjoamasta hyödystä jäi vajaan vähäisen käytön takia. Koulut kokivat, että käytäntöä oppilaiden turvallisuusilmoitusten tekemisestä ei saatu hankkeen puitteissa vielä toimivaksi sovelluksen käyttöajan pidentämisestä huolimatta. Myös koulut toivat palautteessa esiin puhelimenkäyttökiellot sekä sen, että oppilailta saatiin asiallisia ilmoituksia niukasti. Toisaalta kouluissa tiedostettiin sovelluksen kautta kerättyjen ilmoitusten hyöty tilannekuvan rakentamisessa:

Et täs ei nyt kauheen montaa vuotta oo kun vielä pelattiin ilmoituksilla jotka oli paperisia, ja ne vietiin sitte toimistosihteerille, sit ne sieltä välitty jonnekin jos välitty tai arkistoon. Nyt kun niitä tulee sähkösenä niin syntyy se ehkä realistisempi tilannekuva -- et mitä täällä tapahtuu. Esimerkkipalaute/YK2

Hankkeen aikana käytetty turvallisuusilmoitusformaatti on yksi vaihtoehto turvallisuushavaintojen keräämiseen. Kuitenkin tapoja on monia, ja koulut voivat käyttää itselleen parhaiten sopivaa järjestelmää. Oleellista on, että havaintoja kerätään, ne käsitellään ja niihin reagoidaan tarpeen mukaan. On todettu, että turvallisuushavaintojen ja -poikkeamien hallinnan avulla organisaatio voi rakentaa tilannekuvaa turvallisuudestaan (Lindfors ym., 2021; Reason, 2000). Aktiivinen ja systemaattinen raportointi on ratkaisevassa roolissa turvallisuuden hallinnassa (Lindfors & Teperi, 2019; Reason, 2000). Ennakointi on ajantasaisen tilannekuvan mukaisesti turvallisuuden hallinnan kulmakivi (Lindfors, 2018).

Edistääkseen turvallisuushavaintojen ja -poikkeamien raportointikäytäntöjä hanke tuotti kouluille toimintamallin turvallisuusilmoitusten keräämiseen ja käsittelyyn. Sen tavoitteena on kertoa, mitä turvallisuushavaintojen keräämisellä tarkoitetaan, miksi ilmoituksia kannattaa kerätä ja miten ilmoituksista saatavaa tietoa hyödynnetään turvallisuuden tilannekuvan luomisessa. Materiaalissa esitellään myös tapoja turvallisuusilmoitusten keräämiseen ja käsittelyyn. Toimintamalli turvallisuusilmoitusten keräämiseen ja käsittelyyn on ladattavissa hankkeen verkkosivuilta:

<https://sites.utu.fi/onni/malli-turvallisuushavaintojen-keramiseen-ja-kasittelyyn/>

3.10 Yhdenmukaisen puuttumisen opasluonnos, YPO

Eila Lindfors, Tuomo Myllö, Julia Kokki, Emilia Luukka, Brita Somerkoski

3.10.1 YPO:n tausta ja tavoitteet

Koulun toimintaa määrittelevät ja ohjaavat järjestyssäännöt, jotka on tärkeä laatia yhteistyössä kouluyhteisön kanssa. Järjestyssäännöillä edistetään koulun sisäistä järjestystä, opiskelun esteetöntä sujumista sekä kouluyhteisön turvallisuutta ja viihtyisyyttä. Järjestyssäännöt tuottavat normit hyväksytylle ja ei-hyväksyttävälle käyttäytymiselle kouluyhteisössä. (OPH 2016; perusopetuslaki, 628/1998, 29 §; laki perusopetuslain muuttamiseksi, 1267/2013, 29 §). Järjestyssääntöjen laatiminen, yhteisön niihin sitouttaminen ja sääntöjen noudattaminen ovat keskeinen toimintamalli koulun turvallisuuden edistämisessä. Opetusalan Ammattijärjestö OAJ:n työolobarometrin (2021) mukaan 37% peruskoulujen henkilökunnasta oli kohdannut epäasiallista kohtelua kuluneen 12 kuukauden aikana. Selvityksen mukaan 13% oli joutunut väkivallan kohteeksi työpaikalla tai työssään. Väkivaltaa raportoitiin kolme prosenttia enemmän kuin vuonna 2019. Kiusaamiseen ja häirintään liittyvien sairaspöissaolujen arvioitiin jo vuonna 2019 tietojen perusteella maksavan laskennallisesti 13,5 miljoonaa euroa (Manner, 2020). Erialaisten tapaturmien ja väkivallan aiheuttamat sairaspöissaolot maksoivat opetusallalla 43,5 miljoonaa euroa (Manner, 2020).

Tutkimuksiin perustuen tiedämme, että koulun toimintamallit turvallisuuden edistämiseksi ja henkilökunnan sitoutuminen niihin vaikuttavat siihen, miten turvalliseksi oppilaat koulunsa kokevat (Díaz-Vicario & Gairín Sallán, 2017; Kitsantas ym., 2004; Varjas, Henrich & Meyers, 2009). Turvallista ilmapiiriä rakennetaan vahvistamalla positiivisia käyttäytymismalleja ja puuttamalla epäasialliseen käytökseen, mikä taas tukee kouluun kiinnittymistä ja ehkäisee oppilaiden poissaoloja perusopetuksessa (Sergejeff 2023, 23). Tämän perusteella järjestyssääntöjen noudattamisen edistäminen ja epäasialliseen käytökseen puuttuminen ovat oleellisia sekä tutkimukseen, perusopetuslakiin että OPH:n ohjeistukseen perustuvia koulun turvallisuutta edistäviä toimenpiteitä.

Järjestyssäännöt sekä linjaavat että edistävät hyväksyttävää ja toivottavaa käyttäytymistä koulussa, että kasvattavat oppilaita kohti yhteiskunnallisesti hyväksyttävää tapaa toimia yhteisönä. Samalla järjestyssäännöt kasvattavat oppilaita ottamaan vastuuta omasta käyttäytymisestään ja teoistaan. (Blank ym., 2010; Larson ym., 2020.) OPH:n ohjeistuksen mukaan “Järjestyssääntöihin voidaan ottaa lakiin kirjattuja säännöksiä, esimerkiksi oppilaan oikeuksista ja velvollisuuksista sekä kurinpitokeinoista, turvaamistoimenpiteistä ja muista seuraamuksista. Järjestyssääntöihin voidaan sisällyttää myös viihtyisyyttä ja turvallisuutta lisääviä suosituksia. Järjestyssäännöistä tulee käydä ilmi, mitkä osat ovat lainsäädäntöön perustuvia velvoittavia säännöksiä ja määräyksiä, ja mitkä suosituksia.” (OPH 2016, 7).

Koulun henkilökunnan sitoutuminen oppilaiden yhdenmukaiseen kohteluun turvallisen oppimisympäristön takaamiseksi kaikille oppilaille on yksi turvallisen koulun kivijalka (Bradshaw ym., 2021). Toimenpiteiden määrääminen järjestyssääntöjen vastaisesta toiminnasta ohjaa myös niiden oppilaiden toimintaa, joille toimenpiteitä ei ole määrätty. Kysymys on siis koulukontekstissa keskeisestä toimintamallista ja oppilaiden kokemuksesta, jonka perusteella he arvioivat koulunsa turvallisuutta ja oppilaiden yhdenmukaista kohtelua. Selkeiden ja yhtenäisten toimintamallien puuttuminen mahdollistaa oppilaiden epäasiallista käyttäytymistä (McIntosh ym., 2014), joka puolestaan vaikuttaa heikentävästi koko yhteisön turvallisuusilmapiiriin (Hammar Chiriak ym., 2022). Kun oppilaat saadaan sitoutumaan sääntöihin ja toimintamalleihin, kouluissa on vähemmän epäasiallista käytöstä. Tällöin oppilaat myös osallistuvat aktiivisesti turvallisuuden ylläpitämiseen. Kaikki tämä heijastuu koulun parempina oppimistuloksina. (Bradshaw ym., 2021.)

Koulujen turvallisuusilmapiirin edistämiseksi, erityisesti järjestyssääntöjen positiiviseen ja asialliseen käyttäytymiseen ohjaavan roolin vahvistamiseksi ja epäasiallisen käyttäytymisen vähentämiseksi oppilaiden yhdenmukaista kohtelua lisäämällä hankkeessa laadittiin asiantuntijatyönä yhteistyössä interventioon osallistuneiden koulujen kanssa Yhdenmukaisen puuttumisen opasluonnos (YPO). YPO:n tarkoituksena oli tuottaa yhdenmukainen, tasapuolinen ja läpinäkyvä toimenpiteiden määrittely oppilaille, mikä edesauttaisi yleisten oikeusturvaperiaatteiden toteutumista, lisäksi järjestyssääntöjen noudattamista ja sitä myötä parantaisi turvallisuusilmapiiriä sekä mahdollistaisi osaltaan parempia oppimistuloksia työrauhan ja järjestyksen kohentuessa. Opetuksen järjestäjät ovat velvollisia laatimaan opetussuunnitelman yhteyteen suunnitelman kasvatustieteiden ja kurinpidollisten keinojen käyttämisestä ja näihin liittyvistä menettelyistä. Luonnos laadittiin täydentämään perusopetuslaissa (628/1998) ja Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2016) edellytettyä sekä OPH:n järjestyssääntöohjeissa kuvattua suunnitelmaa kurinpitokeinojen ja

kasvatuskeskustelun käyttämisestä ja niihin liittyvistä menettelytavoista. Kehittämistyön alkaessa oli selvää, ettei toimenpiteiden määrääntymisessä voi olla suurta kansallista tai edes kuntakohtaista oppilaita eriarvoistavaa vaihtelua koulujen välillä.

YPO-luonnos rakentui opettajien ja rehtorien käyttöön koostetusta diasarjasta, jossa esiteltiin toimenpiteet ja niiden määräämisperusteet. Lisäksi oppaaseen kuului tekstidokumentti, jolla esiteltiin toimenpiteiden määrittelyä linjaavia ohjeita ja lainsäädäntöä. Interventioon osallistuneiden koulujen pilotoitavana ollut opasluonnos sisälsi erilaisia järjestyssääntöjen rikkomiseen liittyviä tapahtumia ja tekoja sekä perusopetuslain (628/1998) mukaiset määritelmät näihin liittyviksi toimenpiteiksi. Tyhjentävää luetteloa epäasiallisen käytöksen muodoista ei YPO:on luonnollisesti ollut mahdollista sisällyttää. Tästä huolimatta jokainen oppaaseen sisällytetty tekemuoto perustui tietoon koulussa tapahtuneista teoista.

YPO laadittiin täydentyväksi dokumentiksi ja leimattiin luonnokseksi, jossa ennakoitaisiin mahdollisimman monipuolisesti erilaisia puuttumista vaativia tilanteita. Uusien tilanteiden tullessa eteen käyttäjät täydentäisivät YPO:a näillä tekemuodoilla ja niihin sovelletuilla toimenpiteillä. Ollakseen nimensä mukaisesti yhdenmukaisen puuttumisen opasluonnos, näitä uusia tapauksia tulisi tarkastella säännönmukaisesti ja yhteisesti.

3.10.2 YPO:n kehittämistyö hankkeen aikana

YPO 1.0 ja sitä seurannut kehitysversio 2.0 jaettiin pilottikouluihin suomen- ja ruotsinkielisinä ONNI-verkkosovelluksen kautta. YPO 2.0-versio oli pilottikoulujen käytössä lukukaudella 2022–2023 ja syyslukukauden 2023. Kevään 2023 aikana oppaasta pyydettiin asiantuntijalausunnot, joita esittelemme alla. Lisäksi oppaasta tehtiin käytettävyystudkimus syksyllä 2023. Hankkeen aikana YPO:sta kehitettiin kaikkiaan kolme eri iteraatiota. YPO:n kehittämistyössä reagoitiin lakimuutoksiin, järjestettiin työpajoja ja koulutusta oppaan pilotointiin, käytiin lukuisia keskusteluja eri sidosryhmien kanssa ja teetettiin oppaan luonnoksesta ruotsinkielinen käännös auktorisoidulla kääntäjällä.

YPO:sta pyydettiin lausunto 21 asiantuntijaorganisaatioilta. Lausuntoja tuli yhteensä 11 seuraavilta tahoilta: aluehallintovirastot, Julkisten ja hyvinvointialojen liitto (JHL), Lapsiasiainvaltuutettu, Lastensuojelun Keskusliitto, Opetusalan Ammattijärjestö (OAJ), Opetushallitus (OPH), Pirkanmaan hyvinvointialue, Sisäministeriö/PO, Suomen Luokanopettajat ry., Suomen Rehtorit ry. ja Suomen Vanhempainliitto.

Asiantuntijalausunnoista tiivistettiin seitsemän keskeistä huomiota, joista olisi tärkeää keskustella ja linjata eri viranomaisten ja organisaatioiden kesken.

Ensimmäinen linjattava seikka koskee tulkintaa siitä, mitä turvallisen opiskeluympäristön takaaminen ”kaikissa tilanteissa” tarkoittaa. Ristivetoa syntyy tilanteissa, joissa tulisi yhtäaikaisesti huomioida yksittäisen oppilaan oikeus opetukseen ja toisaalta ryhmän tai yksilön oikeus turvalliseen oppimisympäristöön. Toinen linjattava seikka koskee soveltamisohjetta tilanteisiin, joissa on harkittava ilmoitusta poliisille tai lastensuojeluun. Ilmoituskynnyksestä keskustelemiseen olisi arvokasta saada näkemykset poliisilta, opetushallitukselta, lapsiasiainvaltuutetulta, aluehallintovirastoilta, opetus- ja kulttuuriministeriöltä, Terveys- ja hyvinvoinnin laitokselta, sosiaali- ja terveystieteiden toimijoilta, sekä muilta asiaankuuluvilta tahoilta.

Kolmas keskusteltava seikka koskee oppilaiden epäasiallisen käytöksen kontekstuaalisten ja oppilaskohtaisten piirteiden huomioimista. Epäasialliseen käytökseen puuttuttaessa olisi suotavaa linjata, mitä tarkoitetaan opettajan ja rehtorin velvollisuudella huomioida oppilaan ikä, kehitystaso, kypsyys, tekoon johtaneet syyt ja muut yksilölliset seikat. Neljäntenä huomiona tuotiin myös esiin tarve keskustella siitä, kuinka arvioidaan oppilaan kykyä ymmärtää seuraamuksia. Esimerkiksi Helsingin hallinto-oikeus linjasi eräässä tapauksessa (9.11.2011, dnro 00988/11/1301), ettei kirjallista varoitusta voitu 8-vuotiaalle antaa, sillä tämä ei voinut itse ymmärtää varoituksen merkitystä.

Viides keskusteltava asia koskee oppilaan ja huoltajan kuulemisen menettelyohjetta. Oppilaan kuuleminen jälki-istuntoa annettaessa ja kuulemismenettely kirjallisen varoituksen tai määräaikaisten erottamisen yhteydessä ovat menettelyinä erilaiset. Kaikista näistä tilanteista tulisi olla selkeät ohjeet saatavilla. Kuudentena huomiona esitettiin tarve selventää, mitä tarkoitetaan ”lapsen edulla”. Käsitteenä *lapsen etu* saa sisältönsä lapsen oikeuksien yleissopimuksesta. Sopimuksen 3 artiklan mukaan kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Joissakin tapauksissa kuitenkin lapsen etu voidaan virheellisesti ymmärtää niin, ettei asiaan puututa eikä käynnistetä toimia, jotka nimenomaan olisivat lapsen edun mukaisia.

Viimeisenä keskusteltavana ja linjattavana seikkana tuotiin esiin erityisopetuksen ryhmissä tai muuten käytökseltään haastavien oppilaiden kanssa työskentelevät koulunkäynninohjaajat. Koulunkäynninohjaajat ovat jatkuvasti vaativissa vuorovaikutustilanteissa ja toistuvasti jopa väkivaltatilanteissa. Tästä huolimatta perusopetuslain (36§) mukaiset oikeudet voimakeinojen käyttöön on vain opettajalla ja rehtorilla, ohjaajat toimivat vain hätävarjeluperusteella. Jotta kaikilla koulu yhteisön kasvatusta ja opetustyötä tekevillä aikuisilla olisi yhtäläiset oikeudet puuttua epäasialliseen tai väkivaltaiseen käytökseen, tulisi myös koulunkäynninohjaajilla olla oikeus toimia perusopetuslain 36§ mahdollistamien keinojen mukaisesti.

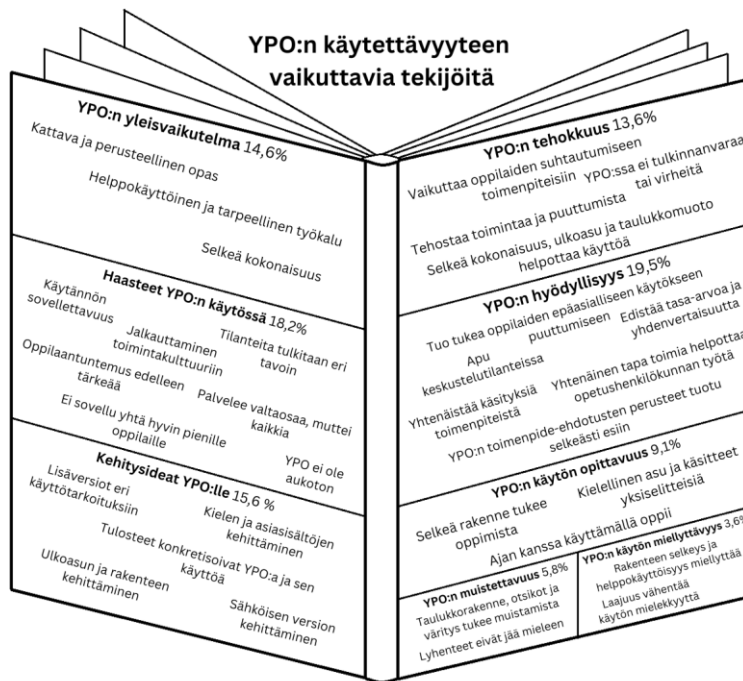
3.10.3 YPO: Käytettävyystudkimuksesta opettajien ja rehtoreiden palautetta syksyllä 2023

Osana kehittämistoimintaansa koulut saattoivat tarkastella YPO:n ja koulun aiempien toimenpidekäytäntöjen yhteensovittamista. Osa kouluista otti YPO:n käyttöön sellaisenaan tiedostaen, että kyse oli luonnosversiosta. YPO voitiin sisällyttää myös koulun kiusaamisenvastaiseen suunnitelmaan. Huomionarvoista on, että oppilashuollon toimijat ja monet koulujen sidosryhmät ovat olleet kiinnostuneita YPO:n hyödyntämisestä nimenomaan sen epäasiallista käytöstä ehkäisevän vaikutuksen vuoksi. Käytettävyystudkimuksen tavoitteena oli tuottaa tietoa, jolla hankkeen asiantuntijat viimeistelisivät opasluonnoksen mahdollisimman käyttäjäystävälliseksi. Aineiston keräämiseen ja analyysiin osallistui maisterivaiheen opiskelija KK Annikka Forsman Turun yliopistosta.

Käytettävyystudkimuksen tutkimuskysymys oli: Mitkä käytettävyyssominaisuudet edistävät Yhdenmukaisen puuttumisen opasluonnoksen käytettävyyttä ja mitkä vaativat kehittämistä? Käytettävyyden teoreettinen tausta rakentuu Nielsenin (1993) teoriaan käytettävyyden kriteereistä: opittavuus, muistettavuus, tehokkuus, virheettömyys ja tyytyväisyys laajennettuna saavutettavuuden ja miellyttävyyden kriteereillä.

Aineistonkeruu voitiin toteuttaa hankkeen päättymisaikataulu huomioiden vain niissä kouluissa, jotka olivat ottaneet YPO:n käyttöön siten, että heille oli kertynyt käyttökokemuksia. Aineisto kerättiin siten haastattelututkimuksena yhdeksässä koulussa vuoden 2023 keväällä. Keskeistä oli haastatella niitä koulujen henkilökunnan jäseniä, joilla oli todellisia käyttökokemuksia YPO:sta, ei vain arveluita ja toiveajattelua sen käytettävyydestä.

Haastattelutilanteessa oli läsnä tutkija, koulun mentori ja YPO:a käyttänyt henkilökunta (1–8 henkilöä kustakin koulusta). Nauhoitettu haastatteluaineisto litteroitiin ja analyysin toteuttaminen aloitettiin lukemalla litteraatit (63 A4 sivua, riviväli 1) huolellisesti läpi. Luotettavuuden takaamiseksi aineiston tulkinnassa oli mukana kaksi tutkijaa. Analyysiyksiköitä aineistossa oli yhteensä 308, joista muodostui teoriasidonnaisen sisällönanalyysin perusteella kahdeksan pääluokkaa: Hyödyllisyys (60), Haasteet (56), Kehitysideat (48), Tehokkuus (47), Yleisvaikutelma (40), pääluokassa Opittavuus (25), Muistettavuus (21) ja Miellyttävyys (11). Analyysiyksiköt luokiteltiin pääluokkiin, sillä perusteella, mitä YPO:n käytettävyyttä edistävää tai heikentävää ominaisuutta ne ilmensivät. Alaluokkia kuhunkin pääluokkaan syntyi 2–8, joista osa limittyi keskenään.

Kuvio 3.5. YPO:n käytettävyyteen vaikuttavia tekijöitä.

Aineiston perusteella hallitseva **yleisvaikutelma** YPO:sta oli kokonaisuuden selkeys. Tähän vaikuttivat oppaan esittämistapa, otsikoinnit, yksiselitteisyys ja luettavuus. YPO:a pidettiin helppokäyttöisenä ja tarpeellisenä työkaluna. Yleisvaikutelmaltaan käytettävyyttä edistäväksi koettiin myös oppaan kattavuus ja perusteellisuus.

YPO:n **hyödyllisyys** näyttäytyi erityisesti tukena oppilaiden epäasiallisen käytöksen tunnistamiseen ja siihen puuttumiseen. YPO:n nähtiin yhtenäistävän opetushenkilökunnan käsityksiä toimenpiteistä sekä edistävän tasa-arvoa ja yhdenmukaisuutta. Lisäksi oppaan tuoman yhtenäisen toimintatavan nähtiin helpottavan opetushenkilökunnan työtä. Opas koettiin avuksi keskustelutilanteissa oppilaiden ja huoltajien kanssa. Hyödyllisenä pidettiin myös sitä, että toimenpide-ehtotusten perusteet oli tuotu asiakirjassa selkeästi esiin. Oppaan käytön **tehokkuuden** taas nähtiin liittyvän erityisesti kokonaisuuden, ulkoasun ja taulukoiden selkeyteen. Tätä edisti se, että sisällössä ei havaittu tulkinnanvaraisia kohtia tai asiavirheitä. Oppaan koettiin tehostavan epäasialliseen käytökseen puuttumista. Toisenlaista tehokkuusnäkökulmaa edusti se, että oppaalla koettiin olevan positiivista vaikutusta oppilaiden tapaan suhtautua teoista seuranneisiin

toimenpiteisiin. YPO:n katsottiin lisäksi konkretisoivan ja tehostavan tilanteiden selvittämistä oppilaiden kanssa.

Opittavuutta edisti aineiston mukaan selkeä ja johdonmukainen rakenne. Oppaan taulukoita pidettiin opittavuutta helpottavana tekijänä. Aineiston perusteella YPO:n kielellinen asu ja käytetyt käsitteet olivat yksiselitteisiä ja ymmärrettäviä. Toisaalta vaikka opasta ei koettu vaikeakäyttöiseksi, oppaan sisällön omaksumisen katsottiin vaativan käyttäjältään aikaa. **Muistettavuuden** osalta huomiota kiinnitettiin oppaan taulukoihin, niissä käytettyihin lyhenteisiin, rakenteeseen ja otsikoihin. Taulukon lyhenteiden selitteet koettiin toisinaan vaikeiksi muistaa. Visuaalisuuden osalta itse taulukkomuodon ja värityksen puolestaan nähtiin helpottavan muistettavuutta. **Miellyttävyyden** osalta puolestaan aineistosta nousi esiin, että oppaassa oli sekä käytön miellyttävyyttä vähentäviä että lisääviä ominaisuuksia. Miellyttävyyttä vähentäväksi tekijäksi todettiin oppaan laajuus, vaikka toisaalta perusteellisuus ja yksityiskohtaisuus katsottiin YPO:n eduksi. Käytön miellyttävyyttä puolestaan nostivat rakenteen ja etenemisjärjestyksen selkeys sekä helppokäyttöisyys.

Käytettävyydsarvioinnin haastatteluissa kartoitettiin **haasteita**, joita oppaassa tai sen käytössä huomattiin. Esiin nostetut haasteet liittyivät oppaan käytännön sovellettavuuteen, toimintakulttuuriin jalkauttamiseen sekä itse käyttötapoihin. Mahdollisena haasteena nähtiin eri käyttäjien sitoutuminen YPO:n käyttöön. Lisäksi nostettiin esiin oppilaantuntemuksen ja tilannekohtaisen tulkinnan sivuuttamaton merkitys toimenpiteitä määriteltäessä. Terminologian, kielen sekä osin sisällönkin näkökulmasta koettiin, että oppaan käsittely pienten oppilaiden kanssa voisi tuottaa haasteita. Aineistosta tunnistetut **kehitysideat** liittyivätkin oppaan ulkoasun, sisältöjen, rakenteen kehittämisen lisäksi toiveisiin erilaisista lisäversioista: tiivistetyimmät manuaalit esimerkiksi vanhempainiltoihin, kuvitetut selkokieliset versiot pienemmille ja S2-oppilaille sekä linkitetty sisällysluettelo.

Taulukko 3.3. Aineistoesimerkkejä YPO:n käytettävyydstutkimuksesta.

YPO:n käytettävyydstutkimuksen aineistoesimerkit

Pääluokka	Aineistoesimerkki	
Yleisvaikutelma	Kyllähän tää esitystapa on hyvin selkeä, et kyl tästä aika hyvin jää selkäyttimeen, se et mitä täällä oli ja sit, et miten tätä luetaan, luettavuus on aika hyvä	YK4
Hyödyllisyys	-- semmonen niinku malli minkä mukaan toimitaan, niin se helpottaa siinä että kaikilla on niinku periaatteellisesti sama tapa toimia niissä samanlaisissa tilanteissa.	AK3
Tehokkuus	-- edelleenkin sanon tota taulukointia -- et se mun mielestä on käytettävintä -- et ne tekstit monesti, jos niitä on liikaa niin sit se ei oo niin käytettävää.	YK2

Opittavuus	-- riittävä info siihen, että sä pääset kärryille siitä, oli sun -- osaamistaso nolla kautta viis -- Oli turvallisuusalaan perehtynytäysin tai sitten ei kiinnostunu ollenkaan, niin kyllä mun mielestä se teksti on riittävän yleismaailmallista	YHK3
Muistettavuus	-- ne värit auttaa niin että siin on diasarjassa niitä alkujuttuja, mut sit kun alkaa tulla vihreetä niin, elikä se helpottaa löytää sen, et tästä alkaa nää	YK3
Miellyttävyyys	No kyllä tää must niinku visuaalisesti on – pystyy nopeasti lukemaan ja hahmottamaan ja on niinku sillä tavalla miellyttävä ja helppokäyttönen	YK4
Haasteet	Varmaan se tuo ehkä inhimillisyyttä, koska meiän pitää kumminkin aina miettiä se tekijä. Et moni tapahtuma on sellainen tietynlainen hassuttelu jolla ei ollut minkäänäköstä päämäärää, ja ikkuna meni rikki. Ja sitte toinen oli tahallaan ottanu kiven ja heittänyt ja yrittänyt vielä osua sitä ikkunan takana olevaa ihmistä.	AK9
Kehitysideat	Se on hyvä, se on kattava, mut -- et ois semmonen niinku kevyempi versio missä on ne yleisimmät. Et näitä niinkun koulussa on ne turvallisuuspoikkeamat, tapaukset mihinkä joudutaan puuttumaan. Et ne ois niinku heti saatavilla ja vois oppilaille näyttää.	AK10

3.10.4 YPO 3.0-version kehittäminen lausuntokierroksen ja käytettävyytustutkimuksen jälkeen

YPO:a kehitettiin hankkeen aikana moniammatillisena asiantuntijatyönä. Opasluonnosta esiteltäessä hankkeen työntekijät toivat järjestelmällisesti esiin sen olevan täydentyvä ja päivitettävä kokonaisuus. Hankkeen työntekijät toivoivat, että hankkeen päättyessä viranomaiset ottaisivat oppaan päivittämisestä ja kieliversioista ylläpitovastuun. Opetus- ja kulttuuriministeriö katsoi, että oppaan julkaiseminen edellyttää viranomaisten jatkokehittämistä ennen kuin se voitaisiin julkaista. Opasluonnoksesta saatiin runsaasti sekä kiittävää palautetta että rakentavia kehitysehdotuksia. Puuttamalla epäasialliseen käytökseen koulussa rakennetaan turvallista ilmapiiriä, joka taas tukee kouluun kiinnittymistä ja ehkäisee oppilaiden poissaoloja perusopetuksessa (Sergejeff 2023, 23).

3.11 ONNI-portaikkomalli koulujen turvallisuuskulttuurin itsearviointiin

Brita Somerkoski, Eila Lindfors, Emilia Luukka, Julia Kokki, Jussi-Pekka Peltola, Tuomo Myllö, Matti Waitinen, Miika Leino, Helga Rajala

3.11.1 ONNI-portaikkomallin perusta

Hankkeessa luotiin koulujen turvallisuuskulttuurin itsearvioinnin väline, ONNI-portaikkomalli. ONNI-portaikkomallin arviointikohteet jäsenyivät tutkimuskirjallisuuden perusteella neljään elementtiin: turvallisuusjohtaminen; ennakointi, osaaminen ja sosiaalinen ympäristö. Arvioinnin tarkentamiseksi elementit jaettiin edelleen 12 dimensioon (Taulukko 3.4). Laatuasteikkoon valittiin viisi turvallisuuskulttuurin tasoa, jotka muokattiin Hudsonin (2007) turvallisuuskulttuurin arvioinnin tikapuumallista koulukontekstiin sopivaksi. Tavoitteena oli tuottaa kriteeristö, jossa turvallisuuskulttuurin toteuttamisen osatekijät ovat näkyviä, ja joka ohjaisi kouluja kehittävään ja käytännölliseen toimintaotteeseen. Suomalainen normiohjaus asettaa kouluille melko kattavasti turvallisuuteen liittyviä velvoitteita, mutta toisaalta turvallisuuskulttuurin systemaattiseen kehittämiseen ei ole ollut saatavilla käytännön ohjeita. Kouluja ei myöskään ole selkeästi veloitettu määräämään sääntöjä rikkoville oppilaille tiettyjä kurinpitotoimia. Tämä saattaa johtaa äärimmillään tilanteeseen, jossa koulussa normiohjausta sovelletaan lievimmän haitan periaatteella.

Kouluympäristö on erityinen; toimintaa ohjaa turvallisuuslähtökohta, johon liittyy lakisääteinen, kokonaisvaltainen ja jakamaton opettajan vastuu oppilaasta (perusopetuslaki, 628/1998; Somerkoski & Lindfors, 2019) ja toisaalta monimutkainen ja -muuttujainen oppilaiden, opettajien, muun henkilöstön ja sidosryhmien sosiaalisten suhteiden verkosto. Koulun turvallisuuskulttuuria voidaan tarkastella monesta näkökulmasta. Yleisintä on erottaa oppimisympäristön fyysiset, emotionaaliset ja sosiaaliset turvallisuustekijät toisistaan. (Osher ym., 2012; De Waal & Grösser, 2009; Mubita, 2021). Toisaalta turvallisuutta voidaan arvioida tutkimalla poikkeama-, vahinko- tai tapaturmatilastoja. Nämä eivät kuitenkaan yksinään anna tilannekohtaista ja dynaamista kuvaa turvallisuuskulttuurista (Hollnagel, 2014, 2017). Tutkimuskirjallisuudesta löytyy vain vähän esimerkkejä tutkimuksista, joissa kuvataan turvallisuuden kokonaisvaltaista hallintaa kouluissa (Teperi ym., 2018; Kingston ym., 2018). Yksilöiden toiminta, arvot ja asenteet ovat organisaation turvallisuus- ja toimintakulttuurin perusta. (Teperi ym., 2018; Waitinen, 2011; Tear & Reader, 2023).

Portaikkomallissa on lähtökohtana organisaatio ja sen toiminnan arviointi, sillä yksilöiden, ryhmien ja organisaatioiden yleinen turvallisuusasenne, arvot ja käyttäytyminen heijastuvat yhteisöissä. Organisaatiokulttuurit rakentuvat yhteisten uskomusten ja arvojen varaan. Jos turvallisuuteen liittyvät uskomukset ja toiminta ovat yhteisiä ja myönteisiä, turvallisuuskulttuuria pidetään "vahvana". Sitä vastoin hajanaiset ja negatiiviset käsitykset osoittavat "heikkoa" turvallisuuskulttuuria ja lisääntyntä alttiutta onnettomuuksille (Tear & Reader, 2023). Turvallisuuskulttuuri on siis suurelta osin tiedostamatonta ja näkymätöntä, mutta silti sen ilmenemismuodot ovat näkyviä (Ek ym., 2014; Waitinen, 2011). Organisaatiossa adaptiivisen johtajuuden ominaispiirteitä ovat esimerkiksi ääneen lausumattomien huolenaiheiden tunnustaminen, vastuun jakaminen ja johtamiskyvyn kehittäminen (Heifetz ym., 2009). Turvallisuuden osalta tällaisia tehtäviä hoitavat kouluissa usein rehtorit.

3.11.2 ONNI-portaikkomallin neljä turvallisuuskulttuurin elementtiä

Luodessamme kehystä koulujen turvallisuuskulttuurin arvioinnille oli välttämätöntä tarkastella turvallisuutta laajana ilmiönä, joka sisältää elementtejä kouluympäristön fyysisistä ominaisuuksista sekä siellä toimivien emotionaalista ja sosiaalisista piirteistä (Mubita, 2021). Tutkimuskirjallisuudessa korostetaan systeemistä lähestymistapaa, turvallisuuteen liittyvää päätöksentekoa arjessa, riskien ja vastuiden ymmärtämistä sekä yhteisön osallistumista. (Mubita, 2021; Rikander, 2021; Teperi ym., 2018). Yhteisöön määriteltiin kuuluvaksi kaikki koulussa toimivat – myös ne, jotka hallinnollisesti eivät tavanomaisesti toimi rehtorin alaisuudessa (keittiö, siivous, kiinteistöhuolto) sekä oppilaat.

On huomattava, että turvallisuus ei ole pysyvää vaan dynaamista. Riskitilanne muuttuu esimerkiksi vuodenajan, kellonajan, henkilökunnan vaihtumisen mutta myös opiskelijoiden fyysisen ja henkisen kasvun vuoksi. Vastuukysymykset asettavat opettajat työssään erityiseen asemaan – opettajan on osattava toimia tarkoituksenmukaisesti hätätilanteissa. Tällaisia hätätilanteissa tarvittavia valmiuksia ovat esimerkiksi ensiapu- ja alkusammutustaidot. (Lindfors ym., 2017) Organisaation riskienhallinta on samalla organisaation muutoksen hallintaa (Rikander, 2021). Koulut eivät siis ole erillisiä toimijoita, vaan erityisellä tavalla kiinnittyneitä politiikkoihin, yhteiskunnan turvallisuuteen ja tilanteisiin. Instituutiot, normit ja verkostot sitovat koulun yhteen sidosryhmien kanssa (Armstrong & Brown, 2022) ja näin tulisi olla myös turvallisuuden osalta. Sidosryhmät voivat olla viranomaisia, seurakuntia, yrityksiä tai yksittäisiä turvallisuustoimijoita. Kouluorganisaatioiden tulisi osallistaa sidosryhmiä ja yhteistyökumppaneita riskien

tunnistamiseen, arviointiin ja käsittelyyn. Lisäksi sidosryhmien apu voi olla merkittävää esimerkiksi koulua kohdanneessa äkillisessä väkivalta- tai poikkeamatilanteessa (Jakku-Sihvonen & Niemi, 2006).

ONNI-portaikkomallin taustalla on Westrumin (1993) Parkerin ym. (2006) ja Hudsonin (2007) kehittämä turvallisuuskulttuurin arviointikriteeristö, jota on sovellettu kasvatuksen kontekstiin.

Taulukko 3.4. Aiempien tutkimusten perusteella ⁽¹⁻⁴⁾ koulun turvallisuuskulttuuri jaettiin neljään elementtiin: turvallisuuskulttuuria kuvaavat elementit ja dimensiot aiemman tutkimuksen perusteella.

Turvallisuuskulttuurin elementit	Turvallisuuskulttuurin dimensiot (osatekijät)
Turvallisuusjohtaminen	Turvallisuusjohtaminen ja viestintä; vastuunjako; resurssit; dokumentit ¹
Ennakointi	Poikkeamien ennakointi ja havainnointi, poikkeamien käsittely; väkivallan ja rikosten ehkäiseminen; kiusaamisen ja häirinnän ehkäiseminen ²
Osaaminen	Harjoittelut ja koulutukset ³
Sosiaalinen ympäristö	Sidosryhmät ja yhteisöllisyys ⁴

ONNI-portaikkomallissa koulun turvallisuuskulttuuri on jaettu viidelle tasolle, jotka on nimetty seuraavasti: haavoittuva, reagoiva, normatiivinen, ennakoiva ja kestävä (ks. Kuvio 3.1), joita kuvataan seuraavassa Hudsonia (2007) ja Parkeria ja muita (2006) seuraten ja samalla koulutuksen kontekstiin kiinnittäen. Haavoittuva taso kuvaa turvallisuuskulttuuria pysyvänä arjen tilana, jossa ei juurikaan ole poikkeamia. Tällä tasolla poikkeamia käsitellään sattumanvaraisesti tai intuitiivisesti. Sattumanvarainen poikkeamien käsittely saattaa aiheuttaa riskitilanteita, joihin koulussa ei ole varauduttu. Reagoiva taso kuvaa toimintakulttuuria, jossa reagoidaan poikkeamiin sen jälkeen, kun jotain on tapahtunut. Ennakointi puuttuu kokonaan tai sitä on hyvin vähän.

¹ Benbenishty & Astor, 2019; DeVos et al., 2018; Guldenmund, 2000, 2007; perusopetuslaki, 1998; POPS 2016; Leniski, 2022; Schildkraut ym., 2020, 2023; Vallinkoski & Koirikivi, 2020

² Bradshaw ym., 2021; Chrusciel ym., 2015; Espelage ym., 2021; Cohen & Espelage, 2020; Hymel & Swearer, 2015; Madfis ym., 2016; Lindfors & Somerkoski, 2018; Nickerson ym., 2021; Teperi ym., 2018; Vincent ym., 2022; Yablon & Itzhaky, 2015

³ Chrusciel ym., 2015; DeVos ym., 2018; Guldenmund, 2000, 2007; Hassanain ym., 2022; Schildkraut ym., 2023; Somerkoski & Lindfors, 2019

⁴ Astor ym., 2023; Benbenishty & Astor, 2019; Daily ym., 2020; Daniels ym., 2010; Engh ym., 2018; Eklund ym., 2018; Leniski, 2022; Lindfors & Somerkoski, 2018

Normatiivisen turvallisuuskulttuurin tason edellytykset perustuvat koulujen normiohjaukseen eli lakeihin ja asetuksiin (perusopetuslaki 628/1998; laki perusopetuslain muuttamisesta 1267/2013; oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2087/2013; pelastuslaki 379/2011; valmiuslaki 1552/2011; työturvallisuuslaki 738/2002; perustuslaki 731/1999) sekä Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin (POPS, 2016). On huomattava, että normiohjaus määrittelee tavanomaisesti turvallisuuskulttuurin vähimmäistason. Normatiivisesta tasosta voidaan käyttää myös nimitystä ohjeistuksiin perustuva taso.

Ennakoiva turvallisuuskulttuurin taso erottuu edellisistä kolmesta siten, että tällä tasolla huomio kohdistuu ennakointiin. Ennakoivalla turvallisuuskulttuurin tasolla koulun henkilökunta on tunnistanut omalle koululle tyypillisiä, ihmisen aiheuttamia vaara- ja läheltä piti -tilanteita, arvioinut riskejä ja turvallisuuspoikkeamien käsittelyyn käytetään selkeää toimintamallia. Turvallisuuteen liittyviä tekijöitä tarkastellaan ennakoinnin näkökulmasta (Lindfors ym., 2020; Teperi ym., 2018; Waitinen, 2011) ja turvallisuuskulttuurin ylläpitämiseksi on jaettu tehtäviä, lisätty ohjeita, suunnitelmia, sovelluksia ja asiakirjoja siten, että vaaratilanteita voidaan ennakoita ja riskien toteutumista estää.

Kestävällä (Hudson, 2007; Parker ym., 2006; Waitinen, 2011 mukailten) turvallisuuskulttuurin tasolla turvallisuuden ylläpitäminen ja kehittäminen liittyy pysyvänä, kokonaisvaltaisena arvona kaikkeen päätöksentekoon. Tähän tasoon liittyy ajatus siitä, että poikkeamia voidaan hallita yhdessä. Häiriötilanteissa koulu varmistaa, että normaali arki voi jatkua mahdollisimman pian. Oppilaat, opiskelijat, henkilökunta ja sidosryhmät ovat mukana turvallisuuden edistämässä. (Teperi ym., 2021; Vallinkoski & Koirikivi, 2020) ja turvallisuutta pidetään yhteisenä, kaikkia yhdistävänä tekijänä. Kestävä turvallisuuskulttuuri ei liity irrallisiin ja nopeakestoisiin hankkeisiin tai kampanjoihin, vaan on luonteeltaan pysyvää, systemaattista, toistuvaa ja koulun toiminnan ja toimintaympäristön huomioivaa.

Koulun turvallisuuskulttuurin tason itsearviointi voidaan toteuttaa ONNI-portaikkomallilla seuraavasti:

1. *Ennen arviointia: Varatkaa* kalenterista n. 1–1,5 h aikaa ja kutsukaa koolle koulun turvallisuudesta vastaavat henkilöt tai koulun turvatiimi yhteiseen arviointikeskusteluun.
2. *Arviointikeskustelussa: Koollekutsuja esittelee* arviointikeskustelun tavoitteen (Portaikkomallin s. 2): Arviointikeskustelun tavoitteena on tunnistaa, millä tasolla koulun turvallisuuskulttuuri on tällä hetkellä ja yhdessä kartoittaa kehittämiskohteita. Keskustelua voi taustoittaa esittelemällä, mitä turvallisuuskulttuurin ylläpitoon ja kehittämiseen kouluissa sisältyy (s. 3), mikä tekee kouluista erityisiä

turvallisuuskulttuurin näkökulmasta (s. 4), ja mitä eri turvallisuuskulttuurin elementtejä malliin sisältyy (s. 5). Sivulla 6 on ohje keskustelun suuntaamiseen ja kehittämistoimenpiteiden suunnitteluun.

3. **Tutustukaa** turvallisuuskulttuurin tasokuvauksiin (s. 7–8). (Tämän voi tehdä myös ennen arviointikeskustelua.)
4. **Varmistakaa**, että arvioinnissa käytettävä käsitteistö (s. 13–18) on kaikille tuttua ja että keskusteluun osallistuvat ymmärtävät käsitteet riittävän samalla tavoin. (Myös tämän voi tehdä ennen arviointikeskustelua.)
5. **Täyttäkää** arviointitaulukko (s. 9–12) keskustellen ja merkitkää yksi rasti kullekin riville sen mukaan, mikä sarake mielestänne parhaiten kuvaa kouluanne tällä hetkellä. Voitte täyttää arviointitaulukon käsin, kynällä ja paperilla: tulostakaa värillinen tai mustavalkoinen liite. Vaihtoehtoisesti voitte täyttää taulukon sähköisesti: liitteet ovat interaktiivisia PDF-tiedostoja; klikatkaa haluamaanne ruutua merkitäksenne rasti ruutuun.
6. *Kun taulukko on täytetty:* **Kootkaa** arviointikeskustelussa esiin nousseet kehittämiskohteet koulunne turvallisuuskulttuurin **kehittämissuunnitelmaan** (Liitteet, s. 139). Muistakaa merkitä ylös, kuka ottaa vastuun minkäkin asian edistämisestä ja merkitkää **vuosikelloon** (Liitteet, s. 143), milloin kehittämiskohteet otetaan työn alle tai uudelleen arvioitavaksi.

ONNI-portaikkomalli on sisällytetty digitaalisen raportin liitteisiin ja on lisäksi ladattavissa hankkeen verkkosivuilta.
<https://sites.utu.fi/onni/onni-portaikkomalli-koulun-turvallisuuskulttuurin-itsearviointiin/>

4 Perusopetuksen koulujen turvallisuuskulttuurin tutkimus (OSA-ALUE 2)

4.1 Hankkeen tutkimuksen tavoitteet

Eila Lindfors

Tutkimustulosten rooli yhteiskunnallisen päätöksenteon pohjana on laajentunut viime vuosina. Koulujen turvallisuuskulttuuria on tutkittu monissa aiemmissa tutkimus- ja kehittämishankkeissa, joissa näkökulma on keskittynyt oppilaiden turvallisuuteen ja turvallisuuskasvatukseen (TUKO 2017–2018), henkilökunnan työturvallisuuteen (EduSafe 2016–2019), opettajankoulutuksen turvallisuussisältöihin (OPETURVA I) ja opettajankoulutuksen turvallisuuskulttuuriin erityisesti paloturvallisuuden osalta (OPETURVA II 2018–2020). Siten laaja ja kattava tutkimukseen perustuva ymmärrys koulun turvallisuudesta ja turvallisuuskulttuurista koulun arkipäivän ilmiönä on jäänyt rakentumatta.

ONNI-hankkeessa on luotu tutkimuksen avulla kattavaa ja ajantasaista kuvaa koulujen turvallisuuskulttuurista. Tutkimustoiminnalla oli kolme tarkoitusta: 1) perusopetuksen koulujen turvallisuuskulttuuriin kuuluvien tekijöiden tutkiminen, jotta voidaan rakentaa tutkimukseen perustuva arviointijärjestelmä koulujen turvallisuuskulttuurin tason arvioimiseksi ja tunnistamiseksi, 2) perusopetuksen koulujen turvallisuuskulttuurin tason tunnistaminen hankkeen alkaessa ja kansallisen tilannekuvan luominen perusopetuksen koulujen turvallisuuskulttuurista 2020-luvun alkupuolella 2022–2023 ja 3) hankkeessa toteutetun intervention vaikuttavuuden arviointi.

Raportin toisessa osassa esitellään tutkimusten päätulokset. Yksityiskohtaisemmat analyysit ja tulokset esitellään kutakin aineistoa koskevissa erillisissä vertaisarvioituissa tutkimuksissa. Akateeminen julkaisuprosessi on verrattain hidaskäyttöinen; vertaisarviointiprosesseineen artikkelin julkaiseminen voi kestää kaksikin vuotta. Koska viimeiset aineistot on kerätty tutkimuskouluille sopivina ajankohtina vasta kehittämistoiminnan päättyessä vuodenvaihteessa 2023–2024, hankkeen loppuvaiheessa kirjoitettavien tutkimusartikkelien julkaisu tapahtuu viimeistään vuoden 2025 aikana. Tämän raportin ilmestymisvaiheessa jo julkaistut tutkimukset ovat saatavilla hankkeen verkkosivuilta. Vertaisarvioinnissa tai

julkaisuprosessissa sekä vielä käsikirjoituksen viimeistelyvaiheessa oleviin tutkimuksiin kootaan linkit ja tiedotetaan hankkeen verkkosivuilla mahdollisimman pian julkaisun jälkeen.

4.2 Koulujen omatoimisen varautumisen arviointi (OVA)

Eila Lindfors, Leena Kiviranta, Julia Kokki, Emilia Luukka

4.2.1 Omatoimisen varautumisen arviointi, aineisto ja analyysi

Omatoimisella varautumisella ymmärretään organisaation tai yhteisön vaarojen ja niistä aiheutuvien riskien arviointia ja tämän perusteella tehtyjä toimenpiteitä, jotta turvallisuuspoikkeamilta vältyttäisiin ja tapahtuvat turvallisuuspoikkeamat osattaisiin käsitellä tarkoituksenmukaisesti (Lindfors ym., 2020). Oppilaitosten ja koulujen omatoimisen varautumisen tutkimus on vähäistä, eikä siihen ole toistaiseksi kehitetty validoituja mittareita, jotka perustuisivat kasvatusalalle sovitettuihin turvallisuuskulttuurin teoreettisiin malleihin. Sen sijaan on käytetty arviointimenettelyjä, jotka perustuvat lainsäädännön mukaisen varautumisen hyväksyttävän tason tunnistamiseen. Tässä tutkimuksessa käytettiin Omatoimisen varautumisen arvioinnin menetelmää (OVA) (Helsingin pelastuslaitos, 2012). OVA on tarkoitettu sekä pelastusviranomaisille arvioivan palotarkastuksen työkaluksi että organisaatioille turvallisuuden ja omatoimisen varautumisen kehittämisvälineeksi. OVA:n avulla tarkastellaan niitä menettelyjä, joita organisaatiolla on käytössään turvallisuuspoikkeamien estämiseksi, vähentämiseksi ja tapahtuviin poikkeamiin reagoimiseksi. Kysymys on erityisesti proaktiivisen, ennakoivan toiminnan tarkastelusta. Päättökysymys oli: Mikä on perusopetuksen koulujen omatoimisen varautumisen taso ja laajuus ennen ja jälkeen turvallisuuskulttuurin intervention?

Alkumittauksessa oli mukana 15 pilottikoulua ja 5 kontrollikoulua. Loppumittaukseen osallistui yhteensä 19 koulua. Tarkastelun kohteena olivat omatoimisen varautumisen arviointiraportit: alkumittaus N=20 ja loppumittauksen havainnoilla täydennetyt raportit N=19. Alkumittauksen raportin pituus vaihteli koulukohtaisesti 12 sivusta 17 sivuun. Aineistoa oli yhteensä 296 A4-sivua rivivälillä 1. Loppumittauksen havaintojen myötä aineiston määrä lisääntyi 17 sivusta 26 sivuun ja oli kaikkiaan 433 A4-sivua. Kyseessä on monitapaustutkimus (Yin, 2014), jossa dokumenttiaineistoa (Bowen, 2009) tarkastellaan teorialähtöisen

sisällönanalyysin keinoin (Krippendorff, 2019). Arviointiraportit anonymisoitiin ennen kuin ne siirtyivät tutkijoille analysoitaviksi. Tutkijat käsitelivät aineistoa anonymisti koulukoodeilla.

Alkumittauksella todettiin tutkimuskoulujen lähtötaso vuonna 2022. Arvioinnin toteutti pelastusalan asiantuntija. Arviointi sisälsi sekä kohteen turvallisuuden arviointikierroksen että mukana olleiden haastattelun. Tyypillisesti arviointiin osallistui kouluista 3–5 henkilöä: rehtori, turvallisuusvastaava, kiinteistöhuollon edustaja ja opettajia, jotka toimivat tiedonantajan roolissa. Osassa kouluja arviointiin osallistuivat myös palotarkastaja, talonmies ja kunnan teknisen toimen edustaja. Lisäksi hankkeen edustajana osallistui kyseisen koulun nimetty mentor. Asiantuntija tarkasteli omatoimista varautumista sekä numeerisesti asteikolla 1–5 että sanallisesti arvioiden (Kuvio 4.1). Loppumittaus toteutettiin vuonna 2023. Mittauksen väli oli noin yksi vuosi.

Arviointiasteikko

Omatoimisen varautumisen arviointimalli jakautuu jokaisen osa-alueen osalta tasoihin 1-5:

1 - Heikko taso: Toiminnassa havaitaan merkittäviä puutteita ja toiminnassa on tätä kautta korostunut onnettomuusriski. Organisaatio on jättänyt hoitamatta selkeitä pelastuslain 379/2011 edellyttämiä kokonaisuuksia.

2 - Puutteellinen taso: Toiminnassa havaitaan selkeitä yksittäisiä puutteita. Taso 2 edellyttää kuitenkin, että pääosa pelastuslain 379/2011 vaatimuksista on täytetty.

3 - Lakisääteinen taso: Organisaation toiminta täyttää pelastuslain 379/2011 vaatimukset kaikilta osin. Taso 3 voi sisältää enintään yksittäisiä ja vähäpätöisiä puutteita omatoimisessa varautumisessa.

4 - Omaehtoinen taso: Organisaatio täyttää tason 3 vaatimukset ja on kehittänyt toimintaansa yksittäisillä ja selkeillä toimenpiteillä yli lakitason.

5 - Edistysellinen taso: Organisaatio täyttää tason 4 vaatimukset ja on kehittänyt toimintaansa selkeästi kokonaisturvallisuutta kohti.

Kuvio 4.1. Omatoimisen varautumisen arviointiasteikko.

Alku- ja loppumittauksen teorialähtöinen sisällönanalyysi perustui kuusi pääluokkaa sisältävään koodikäsikirjaan: A turvallisuusjohtaminen, B onnettomuusriskien hallinta, C turvallisuuteen liittyvät asiakirjat, D rakenteellinen paloturvallisuus, E turvallisuustekniikka ja F turvallisuusviestintä ja -osaaminen. Jokainen pääluokka jakautuu alaluokkiin a, b ja c. Seuraavaksi esitellään pilottikouluissa ja kontrollikouluissa tapahtuneita omatoimisen varautumisen alku- ja loppumittauksen perusteella todettuja muutoksia.

4.2.2 Pilotti- ja kontrollikoulujen omatoimisen varautumisen taso ja muutokset alku- ja loppumittauksen perusteella

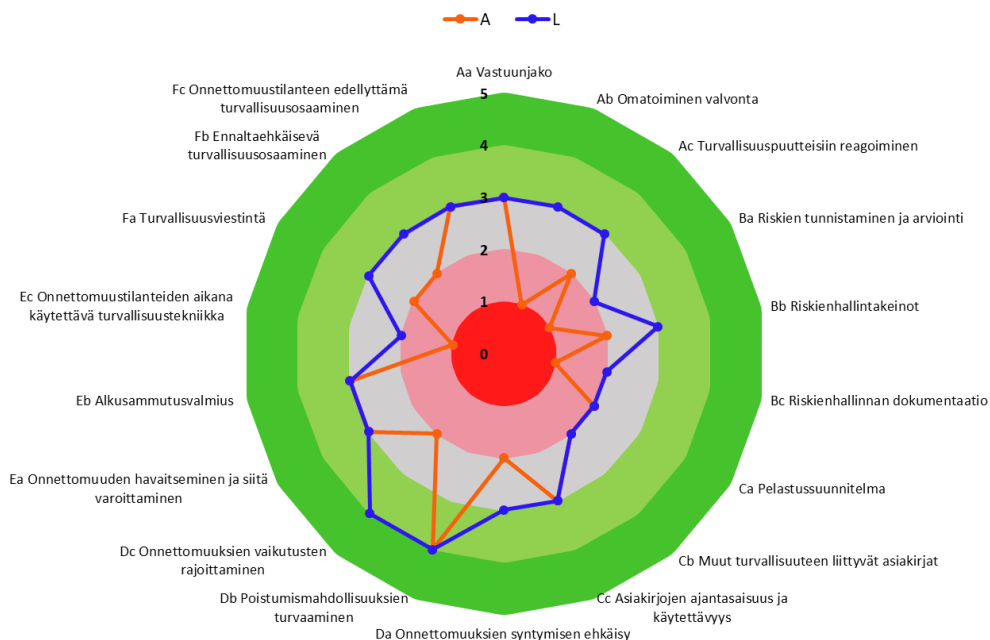
Kouluja tarkasteltiin tutkimuksessa yksittäin, pilottikouluista koostuvana ryhmänä ja kontrollikouluista koostuvana ryhmänä. Tutkimus oli kiinteä osa koulujen kehittämistyötä. Alku- ja loppumittauksen raportit esiteltiin ja luovutettiin sekä koulujen rehtoreille että turvallisuustiimeille. Alkumittaus käsiteltiin koulun mentorin läsnä ollen intervention alussa opettajankokouksissa koulujen kehittämistyön pohjaksi sekä pilottikouluissa että kontrollikouluissa. Raportin käsittely henkilökunnan kanssa oli osa pilottikoulujen interventiota. Tutkimuseettisistä näkökulmista ei voitu kuitenkaan ajatella, että kontrollikoulut eivät olisi saaneet ajantasaista tietoa oman koulunsa turvallisuuskulttuurista ja erityisesti puutteista, joten raportti esiteltiin myös heille, vaikka se tulkittiinkin jo intervention toimenpiteeksi. Kontrollikoulujen oli mahdollista käyttää raporttia oman kehittämistyönsä pohjana ja näin tapahtuikin, vaikkakaan kehittämistoimia ei aktiivisesti tuettu hankkeen mentoreiden taholta. Intervention päättyessä tehdyn loppumittauksen tuloksia verrattiin alkumittaukseen. Näin tunnistettiin mahdollinen muutos.

Taulukko 4.1. Esimerkki koulun omatoimisen varautumisen numeerisista keskiarvioista alkumittauksessa (A) ja loppumittauksessa (L).

YHTEENVETO	1	2	3	4	5
A Turvallisuusjohtaminen		A	L		
B Onnettomuusriskienhallinta	A	L			
C Turvallisuuteen liittyvät asiakirjat		A L			
D Rakenteellinen paloturvallisuus			A	L	
E Turvallisuustekniikka		A	L		
F Turvallisuusviestintä ja -osaaminen		A	L		
Kokonaisarvio (keskiarvo osa-alueiden tuloksista)		A	L		

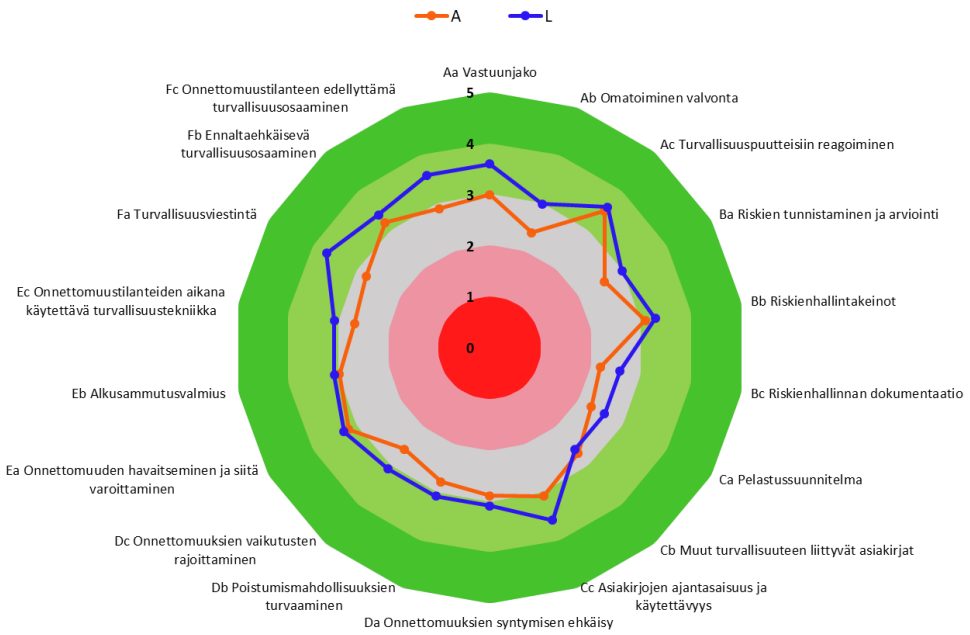
Esimerkkikoulun omatoiminen varautuminen (kehittyi intervention aikana puutteelliselta tasolta niukasti lakisääteiselle tasolle (Taulukko 4.1). Alkumittauksessa koululla oli kehittämistarpeita erityisesti turvallisuusjohtamisessa (A), turvallisuuteen liittyvissä asiakirjoissa (C), turvallisuustekniikassa (E) ja turvallisuusviestinnässä ja -osaamisessa (F). Onnettomuusriskienhallinta (B) oli jopa heikolla tasolla. Esimerkin koulu kehitti toimintaansa yhdentoista alaluokan osalta. Omatoiminen valvonta kehittyi heikolta lakisääteiselle tasolle ja onnettomuuksien

vaikutusten rajoittaminen puutteelliselta tasolta omaehtoiselle tasolle. Muutokset alku- ja loppumittauksessa esiteltiin kouluille visuaalisesti hämähäkkikuvion avulla (Kuvio 4.2).

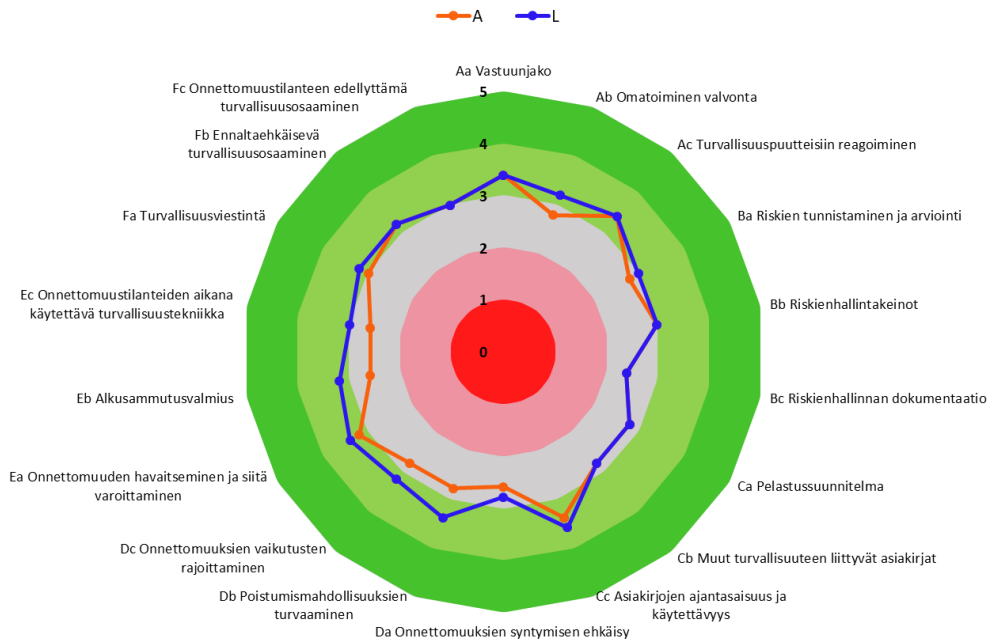

Kuvio 4.2. Esimerkki koulun omatoimisen varautumisen tasosta alku- (A) ja loppumittauksessa (L).

Aineistoa tarkasteltiin analyysissä paitsi kokonaisuutena myös pilotti- ja kontrollikouluja vertaillen. Seuraavaksi esitellään mittauksen välillä koulussa tapahtunutta muutosta.

Kuvio 4.3. Pilottikoulujen keskiarvot alku- (A) ja loppumittauksessa (L).

Kuvio 4.4. Kontrollikoulujen keskiarvot alku- (A) ja loppumittauksessa (L).

Turvallisuusjohtamisen pääluokka koostui turvallisuuden *vastuunjaosta, omatoimisesta valvonnasta ja turvallisuuspuutteisiin reagoimisesta.* *Turvallisuusjohtamisessa* tapahtui kehittymistä kymmenessä pilottikoulussa (Kuvio 4.3) ja neljässä kontrollikoulussa (Kuvio 4.4). Merkittäviä parannuksia turvallisuuden *vastuunjaossa* oli kouluihin perustettujen turvatiimien toiminta ja turvallisuusvastuiden laajentaminen sekä oppilaiden osallistaminen. *Turvallisuuspuutteisiin reagoitiin* suurimmassa osassa kouluista ennakoivasti, oma-aloitteisesti ja turvallisuuskulttuuria kehittävästi, osassa kouluissa korjattiin myös rakenteellisia ja teknisiä puutteita. Kouluissa parannettiin turvallisuutta esimerkiksi lisäämällä pistorasioita ja poistamalla ketjutetut jatkojohdot tai hankkimalla tietoteknisille laitteille latauskaapit jatkojohtojen tilalle. *Omatoimisen valvonnan* osalta systemaattisuutta, suunnitelmallisuutta ja dokumentointia edistettiin muun muassa turvallisuuden vuosikellon avulla. Tämän lisäksi koulun tiloja valvottiin säännöllisesti ja oppilaita aktivoitiin ilmoittamaan turvallisuushavainnoista.

Onnettomusriskien hallinnassa tarkasteltiin koulun *riskien tunnistamista ja arviointia*, arvioitiin *riskienhallintakeinoja* ja *riskienhallinnan dokumentaatiota*. Pääluokassa tapahtui kehittymistä viidessä pilottikoulussa (Kuvio 4.3) ja yhdessä kontrollikouluissa (Kuvio 4.4). Keskiarvoisesti sekä riskien tunnistaminen ja arviointi että riskienhallintakeinot olivat vuoden aikana kehittyneet vähintään lakisääteisiksi. Riskienhallinnan dokumentaatio jäi puutteelliselle tasolle vain kontrollikouluissa (Kuvio 4.4). *Riskien tunnistamisen ja arvioinnin* osalta lakisääteisen tason ylittäneissä kouluissa tunnistettiin erilaiset vaarat laajasti ja ajantasaisesti ja ne oli dokumentoitu. Koonti tunnistetuista riskeistä sisälsi sekä ennakoivan toiminnan että ohjeistuksen riskien realisoituessa koulun ja sen toiminnan erityispiirteet huomioiden. Tunnistettuja riskejä olivat muun muassa vesivahingot, liikenne, erilaiset sairaskohtaus- ja tapaturmariskit, oppilaan impulsiivinen käytös, uhkaava henkilö ja tulipalo. Koulujen *riskienhallintakeinot* mahdollistivat parhaimmillaan sekä onnettomuuksien ennakoinnin että toiminnan onnettomuustilanteissa. Esimerkiksi seuraavia riskienhallintakeinoja oli kehitelty: ensiaputilanteisiin (*defibrillaattori*), sähkökatkoksiin (*turvavartti henkilökunnalle, veden varaaminen, otsalamppujen ja megafonin hankinta*), toteutettiin ruokailun porrastusta, suunniteltiin luokissa käytäviä keskusteluja, hankittiin kuulosuojaimia meluallistuksen vähentämiseksi, hankittiin heijastimella varustettuja ”tila tyhjä” -lappuja sekä laadittiin tiloihin poistumiskartat ja pikaturvaohjeita. *Riskienhallinnan dokumentaation* osalta ilmeni puutteita useissa kouluissa. Riskienhallinnan dokumentaatio oli tyypillisesti vähäistä eikä se kattanut kaikkia keskeisiä onnettomusriskejä. Hyvä dokumentaatio sen sijaan sisälsi laajasti ja kohdekohtaisesti mahdolliset onnettomusriskit.

Turvallisuuteen liittyvien asiakirjojen osalta tarkasteltiin sekä pelastussuunnitelman että muiden turvallisuuteen liittyvien asiakirjojen ajantasaisuutta ja käytettävyyttä. Turvallisuusasiakirjoja kehitettiin seitsemässä pilottikoulussa (Kuvio 4.3) ja yhdessä kontrollikoulussa (Kuvio 4.4). Keskiarvoisesti pelastussuunnitelma oli alkumittauksessa puutteellisella tasolla kehittyen loppumittaukseen lakisääteiselle tasolle (Kuvio 4.3). Lakisääteisen tason pelastussuunnitelma oli laadittu lainsäädännön vaatimusten mukaisesti ja siinä huomioitiin koulun toiminnan ja ympäristön erityispiirteet. Parhaimmillaan pelastussuunnitelma oli laaja ja selkeä kokonaisuus. Monissa kouluissa pelastussuunnitelma jäi puutteelliseksi myös toisessa mittauksessa. On huomattava, että mallipohjaan tehty pelastussuunnitelma ei ollut tae suunnitelman lainmukaisuudesta. Kouluilla oli käytössä turvallisuusasiakirjoja, joilla täydennettiin pelastussuunnitelmaa, kuten toimintaohjeet ennakoituihin poikkeamatilanteisiin ja erilliset turvallisuusoppaat sijaisille ja oppilaille. Räjähdyssuojausasiakirja Atex oli laadittu muutamaa koulua lukuun ottamatta. *Asiakirjojen ajantasaisuutta ja käytettävyyttä* edisti jatkuva päivittäminen ja saatavuus koko henkilökunnalle ONNI-sovelluksessa, verkossa tai paperiversiona. OVA-arviointien yhteydessä koulujen rehtorit, apulaisrehtorit ja turvatiimien jäsenet täyttivät myös hankkeen laatiman arviointilomakkeen koulun toimintaan ja turvallisuuteen liittyvien asiakirjojen ja suunnitelmien ajantasaisuudesta. Suunnitelmia arvioitiin soveltuvin osin sillä kaikilla kouluilla ei esimerkiksi ollut tallentavaa kameravalvontaa, koululaisten aamu- ja iltapäivätoimintaa tai väestönsuojaa. Itsearviointilomakkeella koulut listasivat ja arvioivat seuraavien asiakirjojen ja suunnitelmien ajantasaisuutta:

- esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelman paikallinen opetussuunnitelma
- perusopetuksen aamu- ja iltapäivätoiminnan perusteet
- koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminnan toimintasuunnitelma
- oppilashuollon suunnitelmat
  - järjestyssäännöt
  - tapaturmien ehkäiseminen sekä ensiavun järjestäminen ja hoitoonohjaus
  - oppilaan sairauden vaatiman hoidon, erityisruokavalion tai lääkityksen järjestäminen koulussa
  - tupakkatuotteiden, alkoholin ja muiden päihteiden käytön ehkäiseminen ja käyttöön puuttuminen
  - koulukuljetusten odotusaikoja ja turvallisuutta koskevat ohjeet
  - suunnitelma oppilaiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä
  - toiminta äkillisissä kriiseissä ja uhka- ja vaaratilanteissa
- lääkehoitosuunnitelma
- pihavalvontasuunnitelma

- lastensuojeluasiat (esim. lastensuojeluilmoitus)
- työturvallisuus
  - selvitys ja arviointi työympäristöstä ja työolosuhteista aiheutuvista haitta- ja vaaratekijöistä
  - työsuojelun toimintaohjelma
  - hälytys-, turvallisuus- ja pelastusvälineet ja -ohjeet
  - tarpeelliset tiedot ja ohjeet työhön kohdistuvista työpaikan vaara- ja haittatekijöistä sekä työpaikan ja työn turvallisuuteen liittyvistä toimintaohjeista
- työterveys
  - työpaikkaselvitys
  - työterveyshuollon toteutussuunnitelma
  - työterveyshuollon sopimus
  - päihdeohjelma
  - hygieniaohteet
- keskeiset yhteystiedot eri yhteistyötahoihin
- poliisin ohjeistukset uhka- ja väkivaltatilanteisiin (voivat olla osana muita toimintaohjeita) sekä toiminta rikosilmoitustilanteissa
- rakennuksen käyttö- ja huolto-ohje
- rakennuksen pääpiirustukset
- tietoturvallisuus ja tietosuojat
  - oppilaan henkilötietojen käsittely koulun ja kodinyhteistyössä, opas peruskouluille
  - rekisteriseloste (tallentava kameravalvonta)
  - kameravalvonnan yksityisyyden suoja ja henkilötietojen käsittely
- riskien tunnistamiseen ja arviointiin liittyvät suunnitelmat ja asiakirjat
  - paloilmoinjärjestelmä
  - automaattinen sammutuslaitteisto
  - palovaroitinjärjestelmä
  - palovaroitinryhmä
  - palovaroittimet
  - poistumisvalaistusjärjestelmä
  - savunpoistolaitteisto
  - pikapaloposti
  - automaattiset palo-ovet
  - väestönsuoja
  - kuulutusjärjestelmä
  - sisäinen hälytysjärjestelmä
  - henkilökutsu-/hälytysjärjestelmä
  - kaasulaitteisto
  - pölynpoistolaitteisto
  - sähkölaitteisto
  - ilmanvaihtolaitteisto
  - tulisijat ja nuohous
  - öylämmityslaitteisto ja säiliö
  - hissit ja väliverhot

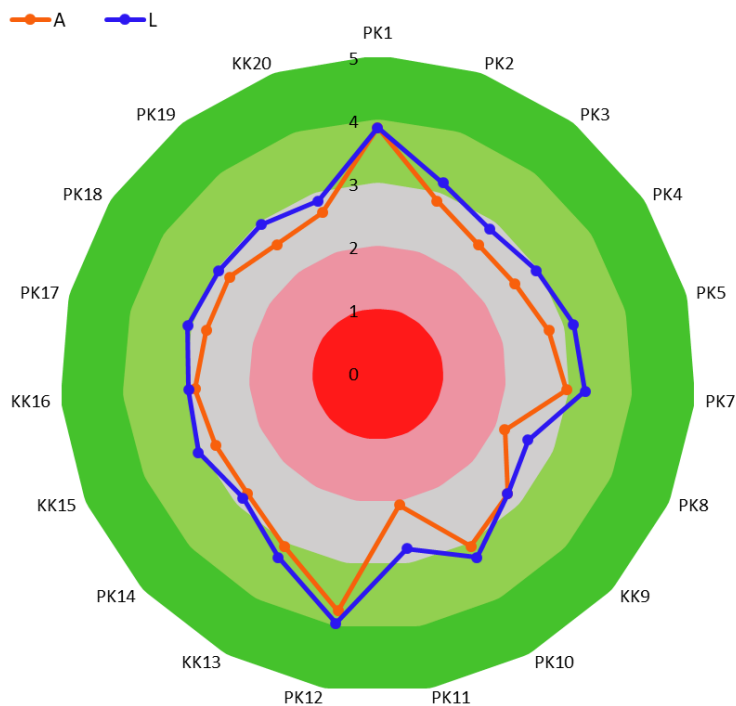
- puun- ja metallintyöstökoneet
- koulutukseen ja perehdyttämiseen sekä harjoitteluun liittyvät asiakirjat
  - koulun henkilöstön perehdytys-, koulutus- ja harjoitus suunnitelma
  - turvallisuuskoulutusten, perehdytysten ja harjoitusten dokumentit
  - henkilökunnan turvallisuus- ja toimintaohjeet, oppilaan turvallisuus- ja toimintaohjeet
  - koulun turvallisuusorganisaation toimintaohjeet (tarkempia kuin koko koulu kiinteistön yleisohjeet)
  - turvakartat (asema- ja pohjapiirrokset turvamerkintöineen)
  - luokkien ja muiden tilojen turvallisuus- ja toimintaohjetaulut
  - poistumis- ja suojautumisohejeet sekä harjoituksien järjestämisohejeet
  - turvallisuuskävelyn järjestämisohejeet
  - kuulutusohjeet
  - paloturvallisuusohejeet
- viranomaisten tarkastuspöytäkirjat
  - terveydellisten olojen tarkastus
  - työterveyshuollon työpaikkaselvitys
  - palotarkastus
  - kuluttajaturvallisuus
  - elintarvikevalvonta
  - ympäristöviranomainen
- tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelma
- palveluryhmän tai toimialan valmiussuunnitelma

Rakenteellisen paloturvallisuuden osalta tarkasteltiin *onnettomuuksien syntymisen ehkäisyä, poistumismahdollisuuksien turvaamista ja onnettomuuksien vaikutusten rajaamista*. Seitsemässä pilottikoulussa (Kuvio 4.3) ja kolmessa kontrollikoulussa (Kuvio 4.4) kehitettiin rakenteellista paloturvallisuutta. *Onnettomuuksien syntymisen ehkäisemisessä* lakisäätien taso edellytti, että koulun tilat olivat siistit, kemikaalit säilytettiin asianmukaisesti, turvamerkinntät olivat paikoillaan etenkin käsityöluokissa sekä sisusteet ja tekstiilit olivat julkisille tiloille tyypillisiä. Tämän lisäksi omaehtoisella tasolla kouluissa ehkäistiin tuhotöitä tehokkaasti rakenteellisin, teknisin tai henkilövalvonnan keinoin. *Poistumismahdollisuuksien turvaamisessa* keskeistä oli poistumisreitien kulkukelpoisuus ja siisteys. Tämä koski erityisesti reppujen, kenkien ja vaatteiden sekä muiden tavaroiden säilyttämistä. *Onnettomuuksien vaikutuksia rajoitettiin* rakenteellisesti, jolloin esimerkiksi palo-osastointi oli pääosin toimivaa. Lisäksi opasteet ja merkinnät, kuten veden pääsulku, sähköpääkeskus ja räjähdysvaarallinen tila olivat kunnossa.

Kouluissa käytettävää **turvallisuustekniikkaa** arvioitiin *onnettomuuksien havaitsemisen ja varoittamisen; alkusammutusvälineistön ja onnettomuustilanteiden aikana käytettävän turvallisuustekniikan* osalta. Turvallisuustekniikkaansa paransi seitsemän pilottikoulua (Kuvio 4.3) ja kolme kontrollikoulua (Kuvio 4.4). *Onnettomuuden havaitsevat ja siitä varoittavat järjestelmät* ja laitteet olivat kouluissa pääosin toimivia ja niitä oli huollettu ja kunnossapidetty asianmukaisesti.

Osassa kouluja testaus myös dokumentoitiin asianmukaisesti. Pääasiassa kouluissa oli käytössä automaattinen paloilmoitinlaitteisto, palovaroitinjärjestelmä, kuulutusjärjestelmä ja megafoni, tai hätäkeskukseen yhdistetty automaattinen paloilmoitinlaitteisto. *Alkusammutusvalmiuteen* kuului riittävä määrä toimivia ja asianmukaisia alkusammutusjärjestelmiä ja laitteita, joiden tarkastukset oli tehty ajallaan. Lisäksi edellytettiin, että kalusto oli kiinnitetty seinätelineisiin ja merkitty selkeästi. Lakisääteisen tason kouluissa *onnettomuustilanteen aikana käytettävät järjestelmät ja laitteet* olivat toimintakuntoisia ja asianmukaisesti huollettuja. Yleisesti ottaen kouluissa oli väestönsuojat, savunpoistojärjestelmä, valaistut poistumisopasteet ja turvavalaisuus. Testaus- ja kunnossapitotoimenpiteistä huolehdittiin lakisääteisen tason ylittäneissä kouluissa säännöllisesti ja esimerkiksi akkustetit dokumentoitiin sähköiseen huoltokirjaan.

Turvallisuusviestintää ja -osaamista tarkasteltiin *viestinnän ja ennaltaehkäisevän sekä onnettomuustilanteen edellyttämän osaamisen* kannalta. Yksitoista pilottikoulua (Kuvio 4.3) ja yksi kontrollikoulu (Kuvio 4.4) kehitti toimintaansa tällä osa-alueella vuoden aikana. *Turvallisuusviestinnässä* oli keskeistä systemaattinen ja koko kouluyhteisön saavuttava viestintä. Parhaimmillaan turvallisuus oli säännöllisesti osana opettajien kokouksia ja se näkyi turvallisuusohjeina koulun tiloissa ja sijaisten ohjeissa. Tiedonsaannin nähtiin lisääntyneen turvallisuussovellusten käyttöönoton vuoksi. *Ennaltaehkäisevän turvallisuusosaamisen* kannalta keskeistä oli kehittää henkilökunnan osaamista eri koulutuksilla (AVEKKI, ART, VERSO, MAPA), perehdytyksellä ja turvallisuuskävelyillä. Myös oppilaita perehdytettiin turvallisuuteen erilaisten turvallisuustapahtumien, kilpailujen (NouHätä!) ja koulutusten (Tulikettu) avulla. Yhdessä koulussa järjestettiin oppilaille valinnaisina opintoina erillinen turvataitokurssi. Henkilökunnan *onnettomuustilanteiden edellyttämää turvallisuusosaamista* laajennettiin useissa kouluissa hankkeen tarjoamalla alkusammutus-, ensiapu ja hätäensiapukoulutuksilla sekä vuosittaisilla poistumis- ja sisälle suojautumisharjoituksilla. Lisäksi hyvät toimintaohjeet ja säännöllinen harjoittelu auttoivat rutiinien muodostumisessa ja henkilökunnan toimintavalmiudessa.

Kuvio 4.5. Koulukohtaiset muutokset OVA:n alku- (A) ja loppumittauksessa (L): pilottikoulu PK ja kontrollikoulu KK.

Tuloksia tulkittaessa on huomioitava, että alkumittauksessa kaksi pilottikoulua ylsi omaehtoiselle tasolle (Kuvio 4.5). Siten muutokset näissä kouluissa olivat vähäisempiä kuin niissä kouluissa, joiden taso oli alkumittauksessa puutteellinen. Keskimäärin pilottikouluissa tapahtui enemmän muutoksia kuin kontrollikouluissa (Kuviot 4.3 ja 4.4). Loppumittauksessa kaikki tutkimuskoulut ylsivät vähintään niukasti lakisäätteiselle tasolle (Kuvio 4.5).

4.2.3 Yhteenvetoa ja pohdintaa omatoimisen varautumisen kehittymisestä hankkeen aikana

Kokonaisuutta tarkastellen voidaan todeta, että alkumittauksen avulla tunnistettiin eniten puutteita koulujen turvallisuusjohtamisessa, onnettomuusriskien hallinnassa, turvallisuusasiakirjoissa sekä turvallisuusviestinnässä ja -osaamisessa, eli niillä omatoimisen varautumisen osa-alueilla, joihin turvallisuuskulttuuria kehittämällä voidaan koulussa itse vaikuttaa erityisesti turvallisuusjohtamista kehittämällä. Näillä osa-alueilla ei ole kysymys rakenteista ja tekniikasta vaan koulu yhteisön tavasta hoitaa, ja kehittää turvallisuuskulttuuria ennakoimalla riskejä sekä varautumalla toimintaan turvallisuuspoikkeamatilanteessa (Peltola & Lindfors, 2023; Waitinen, ym., 2023). Alkumittauksessa koulujen varautumisessa havaittiin reaktiivisten piirteiden korostumista. Toteamus 'Koulussa hoidetaan kaikki, mikä eteen tulee' kuvastaa tilannetta hyvin. Turvallisuuspuutteisiin ja -poikkeamiin ei tulisi koulussa vain reagoida, vaan niitä on tärkeä pyrkiä ennakoimaan.

Kouluilta kerätyssä palautteessa omatoimisen varautumisen arviointiin suhtauduttiin todella positiivisesti ja kiitellen. Erityisesti ensimmäistä arviointikierrosta pidettiin silmiä avaavana. Arvioinneilla nähtiin olevan konkreettista merkitystä koulun turvallisuuskulttuurin parantamisessa, koska OVA:lla voitiin tunnistaa riskejä ja vaaranpaikkoja. Koulut kokivat, että arvioinnissa havaittuihin ongelmakohtiin pystyttiin puuttumaan ja niihin voitiin kohdentaa ennakoivia korjaustoimenpiteitä turvallisuustilanteen parantamiseksi:

Musta tää oli todella hyvä. -- varsinki tää OVA1 mikä oli tosi laaja ja tarkka -- Mä näkisin sen niinku hyvänä lähtölaukauksena -- turvallisuustyön kehittämiseksi. -
- saatiin tosi hyvää tietoa, et missä on onnistuttu ja missä on kehittämistä. -- saatiin tunnistettua --fyysisiä turvallisuusriskejä, -- psyykkiseen hyvinvointiin tai sosiaaliseen hyvinvointiin liittyviä asioita. Et niihin on tässä sit koitettu paneutua ja niitä työstää tässä arjessa. Esimerkkipalautte/YK2

Ulkopuolisen arvioitsijan näkökulmaa pidettiin kouluissa erityisen tärkeänä ja hyödyllisenä. Palautekeskustelussa tuotiin esiin, että arvioitsija osasi kiinnittää huomiota myös sellaisiin asioihin, jotka henkilökunnalta itseltään olivat jääneet huomaamatta. Ylipäänsä ulkopuolisen asiantuntijan jalkautuminen koululle nähtiin merkityksellisenä. Arviointitilaisuus nosti keskustelun ydinaiheeksi koulun turvallisuuden ja ohjasi pohtimaan toiminnan merkitystä tarkkanäköisemmin turvallisuuden kannalta. Yhteinen keskustelu turvallisuusasioista koettiin turvallisuuskulttuurin kehittämisen kannalta hyödylliseksi. Lisäksi palautteessa tuotiin esiin OVA:n tasoarvioinnin hyödyllisyys ja mielenkiintoisuus koulun turvallisuuskulttuurin kehittämisen kannalta:

No kyllähän se siis niinku sen osottaa -- et ollaanko me niinkun kehittyneellä tasolla vai -- minimitasolla, tai siis lain vaatimalla tasolla. -- ulkopuolinen auditoija, tuo tavallaan jotain lisää. Mut et kyl me koettiin et sit ku me tehtiin vuosi sitten itse se, et katotaan et missäs nyt mennään. -- kyl me siin niinku itsenäisesti päästään hyvin eteenpäin -- Esimerkkipalaute/YHK1

Näyttää siltä, että ulkopuolisen asiantuntijan toteuttama arviointi ja siitä saatu arviointiraportti auttoi tunnistamaan oman koulun puutteita ja lisäämään ymmärrystä turvallisuudesta. Kokonaisuutena näyttää siltä, että omatoiminen varautuminen kehittyi pilottikouluissa jonkin verran enemmän intervention aikana kuin kontrollikouluissa alku- ja loppumittauksen välisenä aikana (Kuviot 4.3 ja 4.4). Intervention tulosta arvioitaessa on huomattava, että kontrollikouluissa toteutettu alkumittaus ja arviointiraportti antoivat mahdollisuuden kehittää turvallisuutta. Ainakin yhdessä kontrollikoulussa ponteva rehtori sai monia puutteita hoidettua vetoamalla raportin kirjauksiin. Siten tämä koulu olisi kuulunut oikeastaan arvioida pilottikouluna. Koska kontrollikouluja oli vain viisi, yhdessä koulussa tehty mittava kehittämistyö vääristää pilotti- ja kontrollikoulujen välistä eroa. Myös yhden vuoden kehittämisäika on lyhyt. On huomattava, että yksittäisissä pilottikouluissa muutos saattoi olla iso, vaikka muutos keskiarvoisesti tarkasteltuna näyttää vähäisemmältä.

OVA:ssa oppilaiden ottamista mukaan koulun turvallisuustyöhön ei nähty lakisääteisen minimitason kriteerinä, vaan se oli omaehtoisen tason tunnusmerkki. Vaikka oppilailla ei voi alaikäisinä olla lainsäädännön velvoittamaa vastuuta koulun turvallisuuskulttuurista, heidän tulisi opetella ottamaan vastuu omasta käytöksestään koulun järjestyssääntöjen edellyttämällä tavalla. Peruopetuslain mukaan (628/1998, 35 §) “[o]ppilaan on suoritettava tehtävänsä tunnollisesti ja käyttäytyttävä asiallisesti. Oppilaan on käyttäytyttävä muita kiusaamatta ja syrjimättä sekä toimittava siten, ettei hän vaaranna muiden oppilaiden, kouluyhteisön tai opiskeluympäristön turvallisuutta tai terveyttä.” Oppilaat voivat osaltaan olla myös edistämässä ennakoivaa turvallisuuskulttuuria reaktiivisen turvallisuuskulttuurin vähentämiseksi. Oppilaille koulun turvallisuushaasteet näyttäytyvät erilaisina kuin henkilökunnalle.

Kokoavasti voidaan todeta, että perusopetuksen koulujen omatoiminen varautuminen näyttäytyy OVA:n alkumittauksen perusteella keskimäärin niukasti lakisääteisenä. Kaikkiaan 20 ala-, ylä- ja yhtenäiskoulusta kaksi koulua ylsi yli lakisääteisen minimitason kahden koulun jäädessä kokonaisuutena puutteelliselle tasolle (Kuvio 4.5). Vaikka otos oli tässä tutkimuksessa harkinnanvarainen, aiemman (Martikainen 2016; Waitinen 2011; Vallinkoski & Koirikivi 2020) ja tämän tutkimuksen tulosten perusteella voi ajatella, että niukasti lakisääteinen taso kuvanee kouluja Suomessa keskimäärin. Puutteet liittyvät ensisijaisesti niihin tekijöihin, joihin koulun turvallisuuskulttuuria kehittämällä voidaan vaikuttaa.

Näyttää siltä, että koulut tarvitsevat asiantuntijan tekemän arvioinnin turvallisuuskulttuurinsa kehittämisen pohjaksi.

4.2.4 Tutkimukseen perustuvia havaintoja koulujen omatoimisesta varautumisesta

1. ONNI-hankkeessa toteutettiin 14 pilottikoulussa interventio, jonka aikana asiantuntijoiden tarjoaman tuen merkitys koulujen turvallisuuskulttuurin kehittämisessä oli huomattava. Jatkossa kaikilla kouluilla tulisi olla käytössään asiantuntemusta ja väline turvallisuuskulttuurinsa itsearviointiin ja kehittämiseen (esimerkiksi ONNI-portaikkomalli). Itsearviointivälineen tulisi huomioida koulun erityisyys organisaationa. Koulun järjestyssääntöjä tulisi jatkossa tarkastella osana koulun turvallisuusdokumentaatiota muiden turvallisuuteen liittyvien suunnitelmien ohella. Järjestyssäännöillä edistetään koulun sisäistä järjestystä, opiskelun esteetöntä sujumista sekä koulu yhteisön turvallisuutta ja viihtyisyyttä.
2. Perusopetuslaki (35§) edellyttää oppilailta muun muassa tunnollista ja asiallista käytöstä, joka ei vaaranna muiden turvallisuutta tai terveyttä. Oppilaiden toiminnalla on mittava merkitys, sillä oppijoiden ja ammattilaisten suhde kouluissa on tyypillisesti 1:9. Tämän vuoksi oppilaat tulisi ottaa laajemmin mukaan koulun turvallisuuden ylläpitämiseen ja kehittämiseen iän, osaamisen ja kehitystason mahdollistamalla tavalla.
3. Perusopetuslaki (628/1998), pelastuslaki (379/2011) ja työturvallisuuslaki (738/2002) edellyttävät turvallista opiskelu- ja työympäristöä. Hyvä turvallisuuskulttuuri painottaa ennakointia reagoinnin sijaan. Tällöin turvallisuuspoikkeamia vältetään ennakoimalla, eikä vain reagoida niihin. Kouluille ei siten riitä omatoimisessa varautumisessa tai kokonaisvaltaisessa turvallisuuskulttuurissa ylipäätään OVA-arvioinnin mukainen niukasti lakisääteinen taso.

Turvallisuus on taitolaji. Koska puutteet varautumisessa liittyvät inhimillisiin tekijöihin, kuten turvallisuusjohtamiseen, riskienhallintaan, suunnitelmiin ja dokumentaatioon sekä henkilökunnan turvallisuusosaamiseen, koulujen turvallisuuskulttuuri todennäköisesti paranisi seuraavan 10 vuoden aikana osittain myös sillä, että turvallisuuskulttuurin sisältöjä lisättäisiin koulussa toimivan henkilökunnan perus- ja täydennyskoulutukseen. Toisaalta oppilaat ja henkilökunta

eivät voi odottaa seuraavaa kymmentä vuotta vaan kaikissa kouluissa tulisi herätä turvallisuuskulttuurin arviointiin ja kehittämiseen pikimmiten.

4.3 Fokusryhmähaastattelujen puhe turvallisuuskulttuurin muutoksen kuvaajana

Brita Somerkoski, Julia Kokki, Eila Lindfors

4.3.1 Fokusryhmähaastattelujen aineisto ja analyysi

Organisaation turvallisuuskulttuuria on tullut tavaksi tarkastella ja arvioida tutkimalla poikkeama-, vahinko- tai tapaturmatilastoja. Nämä eivät kuitenkaan yksinään anna tilannekohtaista ja dynaamista kuvaa turvallisuuskulttuurista (Hollnagel, 2014, 2017). Turvallisuuskulttuurin moniulotteisuus ja hallinnollisten toimenpiteiden sekoittuminen arjen käytänteisiin saattaa tuottaa tuloksia, jotka eivät kuvaa turvallisuuskulttuuria, vaan ennemminkin turvallisuuteen liittyvää osaamista (turvallisuuskompetenssi) ja näin kokonaiskuva voi jäädä vajaaksi (De Waal & Grösser, 2009). Turvallisuuskulttuuria on vaikea arvioida varsinkin tilanteessa, jossa osa toimijoista on lapsia tai nuoria, joiden kyky arvioida ja muistaa organisaation tapoja tai arvoja on vasta kehittymässä.

Tutkimuskoulujen turvallisuuskulttuurin tasojen tyypillisten piirteiden tunnistamiseksi ja ymmärtämiseksi aineistonkeruu toteutettiin fokusryhmähaastatteluilla. Tutkimuksen tavoitteena oli kuvata turvallisuuskulttuurin tasoja neljän elementin osalta: turvallisuusjohtaminen, ennakointi, kompetenssin varmistaminen ja sosiaalinen ympäristö (Taulukko 3.4).

Tutkimuskysymyksiä oli kaksi. Ensimmäisellä tutkimuskysymyksellä haluttiin syventää ymmärrystä koulun turvallisuustilanteesta. Millaista turvallisuuspuhetta perusopetuksen koulut tuottavat fokusryhmähaastattelussa (DATA I)? Ensimmäistä tutkimuskysymystä käytettiin toisen tutkimuskysymyksen pohjana, kun haluttiin saada kuva turvallisuustilanteen muutoksesta. Toinen tutkimuskysymys oli: Millaista turvallisuuskulttuuri on perusopetuksen kouluissa intervention jälkeen?

Haastattelumenetelmän katsottiin sopivan turvallisuuskulttuuritutkimukseen, koska haastattelun avulla on mahdollista saada kuva siitä, mitä haastateltavat kokevat, tuntevat ja miten he toimivat (Kvale & Brinkmann, 2009). Tässä tutkimuksessa haluttiin saada kuva nimenomaan yhteisön turvallisuuspuheesta ja siksi haastatteluun osallistui jokaisesta tutkimuskoulusta valikoitu ryhmä, ts. fokusryhmä, joka edusti kattavasti koulun toimijoita. Tavoitteena oli tutkia muutosta turvallisuuspuheessa. Siksi fokusryhmähaastatteluja toteutettiin jokaisessa pilottikoulussa kaksi (DATA I n=15 ja DATA II n=14). Kontrollikouluissa (n=5)

toteutettiin hankkeen päätyttyä vain yksi fokusryhmähaastattelu, koska se oli pilottikouluissa jo intervention osa. Tutkimusaineistoa kerättiin siten 20 perusopetuksen koulussa (luokat 1–9, oppilaat 7–16-vuotiaita). Koulut olivat alakouluja (n=11), yläkouluja (n=4) ja yhtenäiskouluja (n=5).

Koulujen koko vaihteli 35–800 oppilaan ja 10–80 henkilökunnan jäsenen välillä. Seitsemän koulua sijaitsi kaupungissa, kymmenen oli taajamakouluja ja kolme oli kyläkouluja. Tutkimuskouluista kaksi oli ruotsinkielisiä. Tutkimuskoulujen oppilasmäärä oli yhteensä 8299. Haastattelut toteutettiin koulun tiloissa. Haastatteluun kutsuttiin 6–8 osallistujaa, jotka rehtori tai turvallisuusvastaava oli valinnut; tyypillisesti koulun turvallisuustiimin jäseniä, rehtori, apulaisrehtori ja oppilaskunnan edustaja sekä resurssien mukaan vanhempien ja kiinteistöhuollon edustaja. Haastattelun toteutti hankkeen asiantuntija yhdessä tutkimusavustajan kanssa koulun kielen mukaan joko suomeksi tai ruotsiksi. Haastatteludata taltioitiin yliopiston Zoom-etäkokousalustalla ja litteroitiin perustasoisesti. Haastattelukysymysten teemat koottiin tutkimuskirjallisuuteen perustuen kokonaisuudeksi, joka kuvaa koulun turvallisuuskulttuuria.

Fokusryhmähaastattelussa kysymys esitettiin koko ryhmälle ja haastattelun tarkoituksena oli saada tietoa siitä, miten turvallisuudesta puhutaan organisaatiossa, ja mitä yhteisön jäsenet kertovat siitä, miten asioita koulussa toteutetaan (Morse, 2012). Fokusryhmähaastatteluja varten oli tehty haastattelun ohjeisto, joka sisälsi seuraavat haastattelukysymykset:

1. Mitkä ovat koulun turvallisuusroolit ja -vastuut?
2. Miten yhteisöllisyys tulee esiin turvallisuusjohtamisessa?
3. Mitä resursseja teillä on käytössänne turvallisuuskulttuurin ylläpitämiseksi?
4. Mikä on oppilaiden turvallisuustiedon taso?
5. Miten sidosryhmät auttavat koulua?
6. Mitä vaaroja koulussa on havaittu? Mitkä ovat riskit?
7. Mitä turvallisuustarkastuksia koulun henkilökunta tekee?
8. Millaisia turvallisuusasiakirjoja koulussa on käytössä?
9. Miten koulu viestii turvallisuudesta? Entä kriisiviestintä?
10. Miten turvallisuuspoikkeamia koskevia raportteja kerätään?
11. Miten poikkeamia käsitellään?
12. Onko koululla kriisiryhmä? Kuka hoitaa asian, miten ryhmä kutsutaan koolle?

Toisella haastattelukerralla fokusryhmähaastattelun osallistujilta kysyttiin samat kysymykset. Ensimmäisen haastattelukerran vastaukset otettiin huomioon toisen kerran kysymyksiä laadittaessa. Haastatteluaineistoa kertyi 959 minuuttia. Litteroitu aineisto sisälsi 250 A4-kokoista sivua rivivälillä 1. Fokusryhmähaastattelujen analyysivaiheessa koneelle aukikirjoitettu puhe, litteraatit, luettiin useita kertoja läpi. Analyysia varten litteraatit anonymisoitiin tunnistetiedot poistamalla ja siirrettiin laadullisen analyysin NVivo-ohjelmistoon, johon luotiin teoriaohjaavaa laadullisen aineiston käsittelyä varten 12 pääkoodiluokkaa. Alkuperäiset haastattelutiedot jaettiin pienempiin yksiköihin, merkitysyksiköiksi. Yksi merkitysyksikkö saattoi sisältää yksittäisen sanan, muutaman sanan klusterin, lauseen tai puheenvuoron. Jos henkilö mainitsi useampia aiheita yhden puheenvuoron aikana, nämä erotettiin omiksi merkitysyksiköikseen. Aineistoanalyysin teoreettisena viitekehyksenä toimi ONNI-portaikkomallin 12 osatekijää eli turvallisuuskulttuuria kuvaavaa dimensiota, joiden taso tunnistettiin viisiportaisella asteikolla (Liitteet, s. 179). Osatekijät ovat turvallisuusjohtaminen ja viestintä, resurssit, vastuun jakaminen, dokumentaatio, poikkeamien ennakointi ja havainnointi, poikkeamien käsittely, kiusaamisen ja häirinnän ehkäisy, väkivallan ja rikosten ehkäisy, harjoittelu, osaaminen, sidosryhmäyhteistyö ja yhteisöllisyys. Kullekin näistä pääkoodiluokista luotiin lisäksi viisi tasoa ilmaisevaa koodia (Hudson, 2007; Parker ym., 2006; Westrum, 1993), jotka nimettiin seuraavasti: haavoittuva, reagoiva, normatiivinen, ennakoiva ja kestävä. Analyysissa merkitysyksikköjä voitiin luokitella useampaan pääkoodiluokkaan mutta kerrallaan vain yhdelle viidestä tasosta (Taulukko 4.2).

Taulukko 4.2. Turvallisuuskulttuurin tason kuvaukset tässä tutkimuksessa

Haavoittuva	Turvallisuuskulttuuria hallitsee sattumanvaraisuus ja tilannesidonaisuus. Turvallisuus ymmärretään pysyvänä tilana, johon päästään silloin, kun asiat ovat tavallisesti ja arki kulkee. Koulut on suunniteltu siten, että arki on tavallisesti turvallista. Vaara- ja poikkeamatilanteita ei pystytä ennakoimaan, mutta jos poikkeamia tulee, ne hoidetaan tapauskohtaisesti.
Reagoiva	Koulun arkeen liittyy turvattomuutta aiheuttavia tilanteita, esimerkiksi poikkeamia. Niitä pystytään hallitsemaan hyvin koulun omilla järjestelmillä ja sillä, että jokainen hoitaa ne tehtävät ja vastuut, jotka hänelle työn sisällön perusteella kuuluvat. Kun vaaratilanne on toteutunut, poikkeamaan puututaan tapauskohtaisesti.
Normatiivinen	Lainsäädännössä ja opetuksen järjestäjien ohjeistuksissa on määritelty ne näkökulmat, joita koulun arjen turvallisuus edellyttää. Poikkeamatilanteissa hyödynnetään näitä periaatteita.
Ennakoiva	Koulun ja siellä toimivien henkilöiden tehtävät ja vastuut ovat sellaisia, että turvallinen arki yleensä toteutuu. Koulussa toteutetaan lainsäädännön, määräysten ja koulun muiden toimintaohjeiden mukaisia turvallisuustoimenpiteitä ja reagoidaan poikkeamatilanteisiin. Koulussa on tunnistettu ihmisen aiheuttamia läheltä piti- ja riskitilanteita, joihin on varauduttu ennakoivasti. Opetushenkilöstö ja oppilaat edistävät turvallisuutta yhdessä.
Kestävä	Koulun arki toimii yleensä moitteettomasti. Koulussa toteutetaan lainsäädännön, määräysten ja koulun muiden toimintaohjeiden mukaisia turvallisuustoimenpiteitä, reagoidaan poikkeamatilanteisiin ja toimitaan ennakoivasti. Turvallisuusnäkökulma liittyy kokonaisuutena kaikkeen päätöksentekoon. Systemaattisella toiminnalla poikkeamia voidaan hallita yhdessä, jotta häiriötilanteen jälkihoidon jälkeen tavallinen, hyvä arki voi jatkua mahdollisimman pian. Kestävällä tasolla turvallisuuden hallinta on toimijalähtöistä ja toiminta ylittää tarvittaessa hallintokunta- ja organisaatorajat. Kaikki toimijat - oppilaat, koulurakennuksessa toimiva henkilökunta ja sidosryhmät - osallistuvat turvallisuuden edistämiseen.

4.3.2 Ensimmäisen fokusryhmähaastattelun tuloksia (DATA I, n=15)

Ensimmäisen fokusryhmähaastattelun perusteella saatiin kuva 15 koulun turvallisuuskulttuurista. Tulosten perusteella havaittiin ensinnäkin, että kouluissa, joissa turvallisuuspoikkeamiin ei puututtu systemaattisesti, turvallisuus näytti perustuvan satunnaisuuteen ja intuitioon määrätietoisesta johtamisesta ja ennakoivien toimien sijaan. Ennakoivan tason saavuttamiseksi koulujen olisi löydettävä systemaattinen tapa tunnistaa riskit ja hyödyntää läheltä piti -tapauksien tietoja ennakoivasti. Toiseksi normiohjauksen perusteella tehdyt tulkinnat arjessa näyttävät olevan jokseenkin riittämättömiä takaamaan lain edellyttämän turvallisen koulupäivän kokonaisuutta, mikä ilmenee ennakoivien toimien puuttumisena. Tämä voi aiheuttaa tilanteen, jossa koulut noudattavat kansallisen opetussuunnitelman tai lainsäädännön turvallisuusnäkökohtia, mutta turvallisuuskulttuuria ylläpidetään keskittymällä reaktiivisiin toimenpiteisiin.

Kun tarkastellaan kaikkia tämän tutkimuksen tutkimuskouluja ja haastattelupuheen sijoittumista turvallisuuskulttuurin eri tasoille, vaikuttaa siltä, että kokonaisvaltainen lähestymistapa turvallisuuden kehittämiseen näyttäisi puuttuvan useissa kouluissa. Analyysi osoittaa, että koulun aktiivisilla toimilla voidaan kuitenkin parantaa turvallisuuskulttuuria ja saavuttaa ennakoiva taso.

Suurin osa koulun turvallisuudesta näyttää olevan rehtorin harteilla. Rehtorien tekemä työ koulujen turvallisuuden kehittämiseksi ja ylläpitämiseksi on kaksitahoista. Yhtäältä rehtorien on työskenneltävä ylemmän johdon tarjoamien resurssien varassa. Toisaalta rehtori raamittaa turvallisuuskulttuuria kaikille yhteisön toimijoille jakamalla turvallisuuteen liittyviä vastuita ja tehtäviä, määrittelemällä sääntöjä ja antamalla ohjeita siitä, miten poikkeamatilanteet havainnoidaan ja käsitellään. Koulujen turvallisuuskulttuuria kuvaavat seuraavat huomiot:

1. Suuri osa turvallisuuspuheesta on reaktiivista poikkeamien ratkaisemista.
2. Kouluissa, joissa poikkeamiin ei puututtu systemaattisesti, turvallisuusjohtaminen näyttäytyi kokonaisuudessaan satunnaisena ja intuitiivisena.
3. Pelkästään normiohjaus on jokseenkin riittämätön takaamaan turvallista opiskeluympäristöä. Sen lisäksi on kiinnitettävä huomiota opetuksenjärjestäjäkohtaisiin toimintamalleihin, resursseihin ja täydennyskoulutukseen.
4. Rehtorin toiminta ja päätökset ohjaavat merkittäväällä tavalla turvallisuuskulttuurin syntyä koulussa.
5. Määrätietoisella turvallisuuden hallinnalla ja käytännön toimenpiteillä kouluissa voidaan saavuttaa turvallisuuskulttuurin ennakoiva taso.

4.3.3 Toisen fokusryhmähaastattelu tuloksia (DATA II, n=19)

Fokusryhmähaastattelut toistettiin samanmuotoisena intervention päätyttyä vuosina 2023–2024. NVivo-ohjelmasta tulostettiin 12 dimension perusteella raportit, jotka kuvataan tulososassa tutkimuskysymyksen mukaan järjestyksessä ryhmiteltynä neljään turvallisuuskulttuurin elementtiin: turvallisuusjohtaminen, ennakointi, kompetenssin varmistaminen ja sosiaalinen ympäristö. Laadullinen vertailu tehtiin valitsemalla samaan dimensioon liittyviä merkitysyksikköjä DATAn I (haavoittuva taso) ja DATAn II (ennakoiva ja kestävä taso) perusteella. Fokusryhmähaastattelussa selvitettiin erityisesti, millaisia muutoksia turvallisuuden hallintaan liittyvässä puheessa koulussa oli tapahtunut viimeksi kuluneen vuoden aikana. Koulujen

turvallisuuskulttuurin muutosta kuvataan tässä sekä määrällisesti että laadullisesti DATAn I (ennen interventiota) ja DATAn II (intervention jälkeen) perusteella.

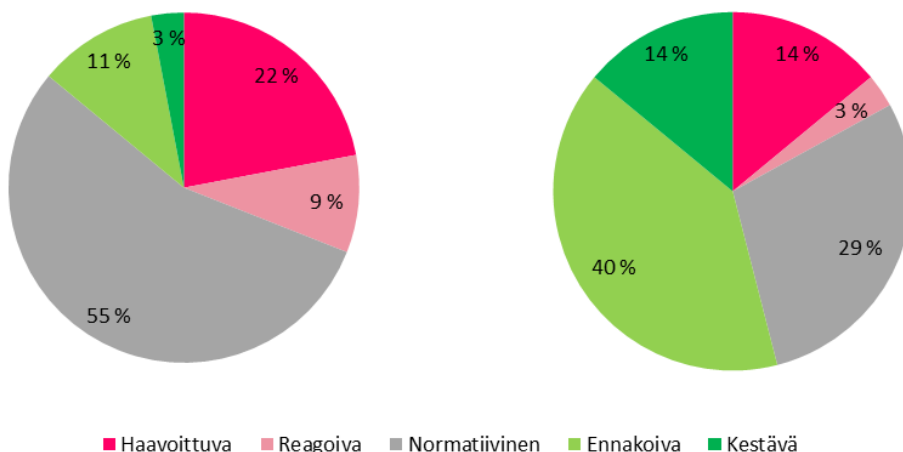
Intervention jälkeen todettu muutos turvallisuusjohtamisessa

Turvallisuusjohtamisen elementtiin katsotaan tässä kuuluvan seuraavat dimensiot: turvallisuusjohtaminen ja viestintä, resurssit, vastuunjako ja dokumentit. Muutoksen todentamiseksi aineistoa tarkasteltiin ensin määrällisesti. Määrällinen tarkastelu aloitettiin laskemalla NVivo-ohjelman avulla kaikki merkitysyksiköt DATAssa I ja DATAssa II ja merkitsemällä lukumäärät koulukohtaisesti taulukkomuotoon. Elementtikohtaisessa tarkastelussa laskettiin yhteen merkitysyksikköjen osumat erikseen alku- ja loppumittauksessa jokaisen elementin osalta. Koska koulujen merkitysyksikköjen osumamäärät vaihtelivat DATAn I ja DATAn II välillä, muutosta päädyttiin tarkastelemaan prosentuaalisesti. Määrällisessä vertailussa mukana olivat pilottikoulut, jotka olivat osallistuneet sekä alku- että loppumittaukseen (DATA I n=15, DATA II n=14).

Intervention jälkeen haavoittuvan tason merkitysyksikköjen osuus oli vähentynyt 8 prosenttia, reaktiivisen 6 ja normatiivisen 26 prosenttia. Vastaavasti ennakoivan ja kestävän tason osumat lisääntyivät yhteensä 40 prosenttia (Kuvio 4.6).

Turvallisuuden johtaminen DATA I

Turvallisuuden johtaminen DATA II

Kuvio 4.6. Fokusryhmien turvallisuuspuheen osumien määrä ennen (DATA I, n=15) ja jälkeen (DATA II, n=14) intervention elementissä Turvallisuuden johtaminen.

Muutos havaittiin myös laadullisessa tarkastelussa. Lähtötilanteessa (DATA I) yksi fokusryhmähaastatteluun osallistuneista toi esille, että hänellä ei ole tietoa siitä, miten kriisitilanteessa toimitaan, tai miten tietoa kriisitilanteesta toimimisesta voi saada. Osuma on koodattu haavoittuvalle tasolle, sillä opettajan on tärkeä osata toimia kriisitilanteessa.

O6: Mä herätän nyt oikeita kysymyksiä. Mä en oo nähnyt tätä tietoo vielä missään, niin mä kysyn et missä se on se tieto. (FRI/AK3/turvjoht/haav)

Turvallisuusjohtamisen ja viestinnän osalta (DATA II) esimerkin koulussa saatiin aikaan merkittäviä muutoksia erityisesti kriisiviestinnässä. Näistä muutoksista keskeisin on, että opettajille hankittiin virkapuhelimet. Puhelinten avulla perustettiin luokkatasojen mukaan viestintäryhmät opettajille. Kriisitilanteessa puhelin ja erityisesti viestintäryhmät olisivat siten keskeisiä kommunikointivälineitä. Lisäksi rehtori määräsi puhelimien aloitusnäytöille asennettavaksi avun hälyttämiseen ja paikallistamiseen soveltuvan Suomi 112 -sovelluksen. Samanaikaisesti koulussa aloitettiin opettajankokousten turvallisuusvaritit ja turvallisuuden toimintasuunnitelma kirjattiin vuosikelloon. Näiden toimenpiteiden voidaan katsoa edistäneen turvallisuuskulttuuria käytännöllisellä tavalla sekä kriisitilanteessa että arjessa. Kaksi haastateltavaa, opettaja ja rehtori kuvasivat turvallisuusjohtamisen muutosta kriisitilanteessa näin:

O1: No kaikki opettajat on saanu henkilökohtaset matkapuhelimet. -- sinne on perustettu jokainen luokkataso niinku oman ryhmän, jonka kautta viestiminen niinku tämmösessäkin tilanteessa toimii nopeesti. (FRII/AK3/turvjoht/resurs/ennak)

R: Ja sitte puhelimissa on, Suomi112 -- Siel on niitä ohjeita, ja kovinki hyvä sovellus, mä oon antanu ohjeen et se täytyy olla siellä alotusnäytöllä. (FR II/AK3/turvjoht/ennak)

Osana turvallisuusjohtamisen kehittämistä kouluissa lisättiin turvallisuusuytyön resursseja monin tavoin. Lisäresursseilla tarkoitetaan tyypillisesti joko henkilöresursseja tai rahallista resurssia. Koulun turvallisuusresursseille on tyypillistä, että muuttuvien tilanteiden vuoksi resursseja joudutaan lisäämään kesken lukuvuoden. Resurssien käyttäminen turvallisuuden ja hyvinvoinnin edistämiseen on samalla arvovalinta. Esimerkiksi eräs rehtori kuvasi ensimmäisessä fokusryhmähaastattelussa (DATA I), että turvallisuuteen liittyviä resursseja ei ole lainkaan. DATAn II perusteella OVA:ssa havaittujen paloturvallisuuspuutteiden vuoksi (ks. Luku 4.2) koulu näki tarpeelliseksi investoida rahaa uusiin turvaliiveihin

ja palovaroitimiin. DATAn I perusteella havaittiin välitunnilla saatto- ja koulukuljetusliikenteeseen liittyviä riskejä. Ympäristön tekijät, kuten vesialueen ja vilkkaasti liikennöidyn tien läheisyys lisäsivät poikkeamien mahdollisuutta. Siten koulu lisäsi valvontaresurssia välitunneille, ja myös kunta havahtui turvallisuuden edistämiseen tarjoamalla pienen henkilöresurssin oppilaiden hyvinvointia silmällä pitäen. Lisäksi koulu sai poikkeamien ilmoittamiseen teknisen järjestelmän, jota aiemmin ei ollut. Resursseihin liittyy keskeisesti myös rehtorin työpanos. Hän oli valmistanut sijaisille perehdytyskansion, jossa kuvattiin koulun toimintaa ja turvallisuutta. Kansiolle oli tarvetta, koska koulu joutui käyttämään useita sijaisopettajia.

Turvallisuustehtävien ja vastuun jakaminen on keskeinen hyvän turvallisuuskulttuurin ja -johtamisen tunnuspiirre. Epäselvä tilanne tehtävien jakamisessa esimerkiksi äkillisen kriisin aikana voi tehdä koulusta haavoittuvan. Yksi pilottikouluista kuvasi DATAn I perusteella, kuinka vastuiden epäselvyys voisi aiheuttaa poikkeaman koulupäivään. DATAn II perusteella intervention aikana uudistettu tiimirakenne terävöitti vastuunjakoa ja selkeytti työtehtäviä. Se myös lisäsi moniammatillista yhteistyötä. Kyseessä on turvallisuusasioiden jakaminen ylitse hallintokunta- ja ammattirajojen. Näin rehtori kuvasi parantunutta tilannetta vastuunjaosta:

R: --meillä on ollu aikasemmin erilliset tiimit niinku kiusaamiseen puuttuminen ja kasvatuskeskustelut ja sit [kaksi työntekijää, anonymisoitu] -- tehny, osittain -- päällekkäistä työtä. Niin nyt on sitä yhteistyötä tiivistetty. -- kiusaamiseen puuttuminen ja kasvatuskeskustelutiimi on niinku yhdistetty, ja sinne on otettu mukaan [työntekijät anonymisoitu] -- koska sit he tietää mitä keissejä on menossa ja pystyy sitte yhdessä suunnitteleen et kuka ottaa koppia siitä seuraavasta stepistä, -- kuka tekee mahdollisesti lastensuojeluilmoituksen --.
(FRII/YK1/turvjoht/vast/ennak)

Osana interventiota ONNI-hankkeen pilottikoulut toteutettiin riskienarvioinnin Omatoimisen varautumisen arviointi -menettelyllä (OVA). Arvioinnissa tarkasteltiin muun muassa koulujen turvallisuusdokumentaatiota. Esimerkkikoulussa DATAn I perusteella tilakohtaiset turvallisuusohjeet olivat puutteelliset ja epäselvät. DATAn II perusteella koulun turvallisuusdokumenteja oli muokattu monin tavoin esimerkiksi uudistamalla oppilaiden kanssa yhteistyössä järjestyssäännöt; ajantasaistamalla riskit ja vaarat -pikaohje; dokumentoimalla turvatiimin tapaamiset. Lisäksi koulussa päädyttiin yhdistämään pelastussuunnitelma laajemmaksi turvallisuussuunnitelmaksi, jossa lähtökohtana oli tilanne ja toiminta ennen kriisiä, toiminta kriisin aikana ja toiminta kriisin jälkeen. ONNI-intervention päättyessä

DATAN II perusteella koulun toteuttamaa turvallisuusdokumenttien kehittämistä kuvattiin fokusryhmähaastattelussa näin:

-- järjestyssäännöt uusittiin ja oppilaskunnat osallistu -- siin mielessä yhteisöllistä (FRII/YK4/dok/ennak)

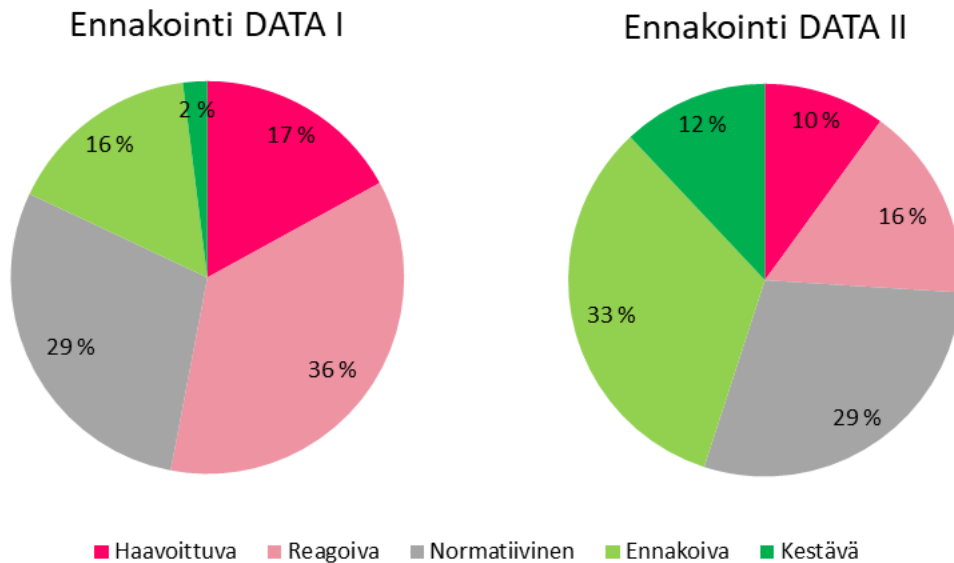
-- riskit ja vaarat -lista, sitä ajankohtaistettiin -- vesivahingot -- ja talon rakenteisiin liittyvä -- annettiin parempi ohjeistus (FRII/YK4/dok/turvjoht/ennak)

-- me ollaan yhdistetty tosiaan siis pelastussuunnitelma ja kriisisuunnitelma -
- nimeltään turvallisuussuunnitelma -- ajatus on se et ennalta ehkäsy, ja sit siin varsinaisessa tilanteessa ohjeet toimimiseen -- ja sitte on viel erillinen kriisisuunnitelma joka otetaan sitte käyttöön ku on jo se vahinko tapahtunut, ja mitä sitte tehdään. (FRII/YK4/dok/ennak)

Turvallisuusjohtamisessa tapahtuneet muutokset olivat menettelytapamuutoksia, esimerkiksi uusia määräyksiä tai järjestelmiä turvallisuustehtävien suorittamiseen. Resurssien lisääminen, esimerkiksi työpuhelimien hankkiminen kaikille opettajille, paransi mahdollisuuksia toimia kriisitilanteessa edellyttäen, että puhelinta päätettiin käyttää nimenomaan turvallisuuskulttuurin parantamiseen. Tällaisia toimenpiteitä olivat 112-sovelluksen tai ONNI-verkkosovelluksen käyttöönotto ja sopiminen erilaisten hälytysryhmien viestinnästä kriisitilanteessa viestisovelluksen tai muun ohjelman kautta.

Intervention jälkeen todettu muutos ennakoinnissa

Ennakointi-elementtiin katsotaan tässä kuuluvan seuraavat dimensiot: turvallisuuspoikkeamien ennakointi ja havainnointi, poikkeamien käsittely, kiusaamisen ja häirinnän estäminen sekä väkivallan ja muiden rikosten estäminen. Elementti sisältää näkökulmia ja keinoja, joilla koulussa havainnoidaan turvallisuuspuutteita ja reagoidaan niihin. Suhteessa DATAn I DATAssa II ennakoivan ja kestävä tason osumat lisääntyivät yhteensä 27 prosenttia (Kuvio 4.7). Normatiivisten osuuden osuus pysyi samana tämän elementin kohdalla.

Kuvio 4.7. Fokusryhmien turvallisuuspuheen osumien määrä ennen (DATA I, n=15) ja jälkeen (DATA II, n=14) intervention elementissä Ennakointi.

Poikkeamiin reagoimisen muutos tulee esille seuraavassa vastauksessa keskeisellä tavalla. DATAn I perusteella koululla oli ollut käytössä palautteen antamisen työkalu oppilaille, vanhemmille ja opettajille. Tämä ei kuitenkaan ollut aktiivisessa käytössä eikä tilannetta seuraava opettaja ollut muistanut tarkastaa, mikä palautteen tilanne oli parhaillaan. DATAn II perusteella intervention aikana koulu otti käyttöön riskitilanteiden havainnoinnin työkaluja. Kriisiviestintään perustettiin erilliset ryhmät, koulussa kommunikointiin myös sosiaalisen median välityksellä ja käytössä oli ONNI-verkkosovellus poikkeamien ilmoittamiseen. Ilmoituksia tehtiin aiemmin heikosti, mutta intervention aikana toiminta lisääntyi. Opettaja kuvasi, että omalla luokallaan hän oli kiinnittänyt huomiota sisäkenkien käyttöön (poistumisturvallisuuden vuoksi) ja poikkeamista ilmoittaminen kahteen eri järjestelmään oli lisääntynyt. Rehtori totesi, että kunnan järjestämän kyselyn vuoksi heillä on nyt muutakin kuin ”mutu-tietoa” ja vastaaja koki, että tilannekuva perustuu nyt dokumentaation vuoksi ”faktalinjaan”. Hän kertoi, että yhteistyö sidosryhmien välillä on lisääntynyt. Näin rehtori kuvasi ONNI-verkkosovelluksen käyttökokemusta:

Ja sitte pääsin vasta (verkkosovellusta) asentamaan ku soitin jo [anonymisoitu, kiinteistönhoito] että se pöytä täytyy siirtää sieltä pois -- Että tämä oli nopeaa toimintaa ja hienoo ku se tuli ONNI-äppiin. (FRII/YHK2/poikkäs/kest)

DATAssa I oli vain yksi haavoittuvan tason merkintä väkivallan ja muiden rikosten estämisen osalta. DATAssa II koulut kuvasivat, että väkivaltaa ja rikoksia pyrittiin estämään käyttämällä Yhdenmukaisen puuttumisen opasluonnosta (YPO), jonka vastaajat näkivät sujuvoittaneen väkivaltilanteiden käsittelyä. Yksi kouluista oli ottanut käyttöön tunne- ja vuorovaikutustaitojen vuosikellon ja yksi kouluista aloittanut tunne- ja vuorovaikutustuntien pitämisen oppilaille. DATAn II perusteella useampi koulu raportoi resurssin lisäyksestä esimerkiksi Ankkuritoiminnan alkamisen turvallisuusasiantuntijan johdolla, poliisin turvallisuustunnit tai valvontaresurssin lisäämisen siviilipalvelusta suorittavan avulla.

Kiusaamiseen puuttumisen osalta DATAssa I ei tunnistettu lainkaan haavoittuvan tason osumia. Ennakoivalla ja kestäväällä tasolla kouluilla oli useita osumia, jotka kuvasivat tapoja, joilla koulussa puututtiin kiusaamiseen ja häirintään. Näin oli tehty esimerkkikoulussa, jossa kiusaamista estettiin sekä ennakoivin toimin että nopeilla reaktiivisilla toimenpiteillä. Ennakoivien toimien osana rehtori lähettää syksyllä oppilaiden koteihin kirjeen, jota haastateltava kuvasi ”universaaliksi Wilma-viestiksi”. Viestissä kerrotaan, millainen toiminta on sallittua koulussa ja millainen ei. Myös sosiaalisen median toimintaympäristöt on otettu huomioon. Lukuvuoden aikana tehdään ennakoivasti kyselyjä tilannekuvan saamiseksi. Tässä aktiivisena toimijana on esimerkiksi koulun tasa-arvoryhmä. Koululla oli lukuisia reaktiivisia toimintatapoja kiusaamisen selvittämiseksi. Kaikki voivat lähettää vaara- tai uhkatilanneilmoituksen, ja henkilökunta on velvoitettu puuttumaan kiusaamistapauksiin heti – joko selvittämällä asiaa itse tai ohjaamalla eteenpäin asianosaisille. Koulussa ei odoteta KiVa-tiimiin koolle kutsumista näissä tapauksissa.

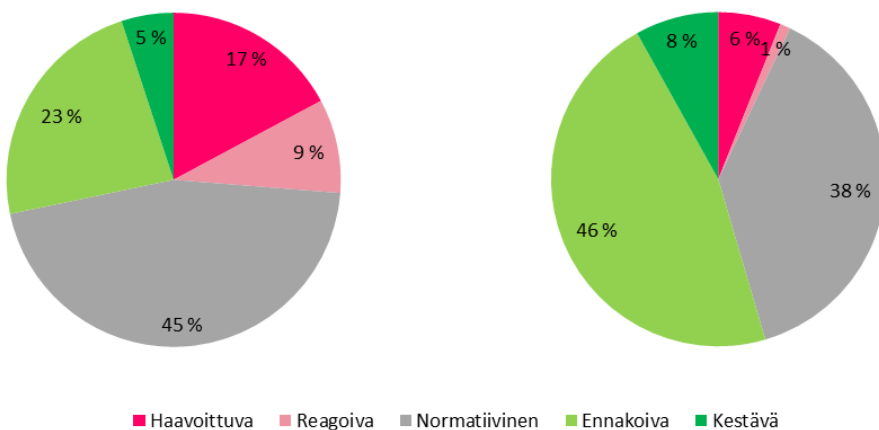
Kokoavasti voidaan todeta, että lähtökohtaisesti kaikilla kouluilla oli käytössä puuttumiskeinoja kiusaamisen estämiseksi. Koulut erosivat siinä, oliko käytössä enimmäkseen reaktiivisia keinoja, vai käytettiinkö myös ennakoivia toimia. Yksinkertaisten työkalujen käyttö, kuten ONNI-verkkosovellus ja Yhdenmukaisen puuttumisen opasluonnos (YPO) helpottivat ja nopeuttivat DATAn II mukaan poikkeamiin puuttumista (ks. Luvut 3.9 ja 3.10).

Intervention jälkeen todettu muutos turvallisuuskompetenssissa

Turvallisuuskompetenssi-elementtiin katsotaan tässä kuuluvan dimensiot harjoittelu sekä koulutus ja osaaminen. Harjoittelu sisältää lähinnä poistumisharjoitukset, sisälle suojautumisen harjoittelun, turvakävelyt ja alkusammutusharjoitukset. Koulutus ja osaaminen -dimensioon kuuluvat yksittäistä harjoittelua laajemmat koulutuskokonaisuudet, kuten AVEKKI- tai MAPA-koulutus. Ensiavun harjoittelu on tässä luokiteltu dimensioon koulutus ja osaaminen. DATAssa II ennakoivan ja kestävän tason osumat lisääntyivät 26 prosenttia. Normatiivisen tason osumissa havaittiin 7 prosentin lisäys (Kuvio 4.8).

Kompetenssin varmistaminen DATA I

Kompetenssin varmistaminen DATA II

Kuvio 4.8. Fokusryhmien turvallisuuspuheen osumien määrä ennen (DATA I, n=15) ja jälkeen (DATA II, n=14) intervention elementissä Kompetenssin varmistaminen.

Poistumisharjoituksia toteutettiin kaikissa pilottikouluissa. Harjoittelu oli vastausten perusteella lukuvuosittain toistuva toimenpide. DATA II perusteella ONNI-hankkeen interventio toi selkeyttä poistumisharjoituksiin ja lisäsi niiden yhteydessä käytävää keskustelua. Yhdessä koulussa harjoiteltiin yleisötilaisuuksien turvallisuutta. Tätä eräs haastateltavista kuvasi näin:

-- semmonen tietosuus asiasta on lisääntyny. (FRII/YK4/komp/harj/ennak)

-- poistumisharjoitukseen on tullu jotenki enemmän sisältöä. Tuntuu et ennen se tehtiin kiirees siinä tunnin alus, äkkii sinne ja takas ja sitte sen jälkeen matikka jatkuu tai jotain muuta -- se oikeesti niinku alustetaan huolella ja sielt tulee tulee rehtorin puolelta joku kuulutus tai video, ja sitte -- Katotaan vähän miten se meni --. (FRII/YK3/komp/harj/ennak)

Pilottikouluissa järjestettiin intervention aikana ammatti- ja turvallisuustaitoja tukevaa harjoittelua laajempia koulutuksia, esimerkiksi Noutopöydän koulutuksia (ks. Luku 3.8), AVEKKI-koulutusta, kahdeksaluokkalaisten pelastustaitokampanja NouHätä! tunne- ja vuorovaikutuskoulutusta, OPH:n täydennyskoulutusta, vakuutusyhtiön järjestämää liikenneturvallisuusopetusta oppilaille sekä ensiapukoulutusta. Intervention päättyessä yksi vastaaja kuvasi koulun koulutustilannetta näin:

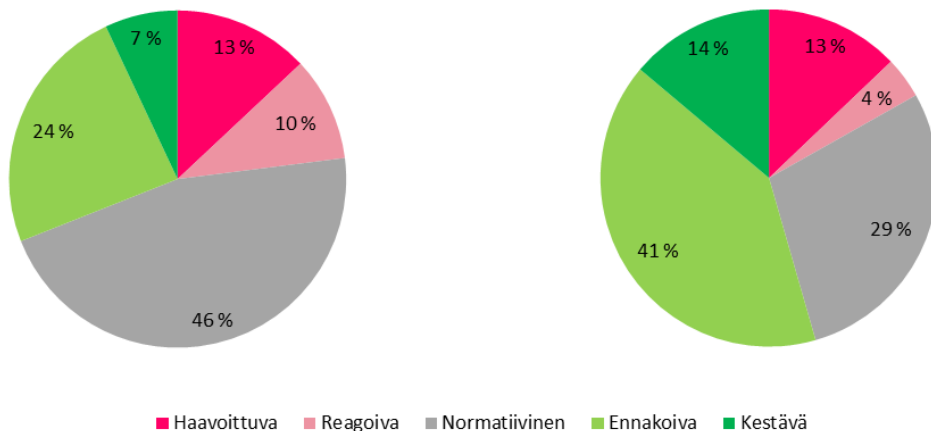
Käytännössä turvatiimi pitää hyvin huolta siitä, että ensiapukoulutuksia tarjotaan niille, joilla on kortit vanhenemassa ja että on tarpeeks porukkaa koulutettuna siihen ja just oli ensisammutuskoulutusta. (FRII/YK1/komp/kest)

Intervention jälkeen todettu muutos sosiaalisessa ympäristössä

Sosiaalinen ympäristö -elementtiin katsotaan tässä kuuluvan dimensiot sidosryhmät ja yhteisöllisyys. Koulun sidosryhmiä ovat esimerkiksi vanhempainyhdistys, kolmas sektori sekä viranomaiset, jotka eivät päätoimisesti toimi koulussa tai ovat muun hallinnonalan työntekijöitä. Intervention jälkeen ennakoivan ja kestävä tason osumat lisääntyivät 24 prosenttia ja normatiivisen tason osumat vähenivät 17 prosenttia (Kuvio 4.9).

Sosiaalinen turvallisuusympäristö DATA I

Sosiaalinen turvallisuusympäristö DATA II

Kuvio 4.9. Fokusryhmien turvallisuuspuheen osumien määrä ennen (DATA I, n=15) ja jälkeen (DATA II, n=14) intervention elementissä Sosiaalinen turvallisuusympäristö.

Pilottikouluilla tunnistettiin haastattelupuheen perusteella useita sidosryhmiä. Turvallisuuden sidosryhmiä olivat muun muassa nuorisotoimi, naapurikoulu, kolmannen sektorin toimijat, esimerkiksi Punainen Risti ja EHYT ry, poliisi, pelastuslaitos ja vanhempainyhdistys. Yhdessä koulussa seurakunta tarjosi aineiston mukaan koululle tiloja, tapasi oppilaita koulun aulassa ja osallistui välituntivalvontaan. Koulut raportoivat poliisin resursseista; poliisi on käynyt pitämässä turvallisuustunnin joissakin kouluissa, mutta toisiin kouluhin poliisia ei saatu paikalle, vaikka tarvetta olisi ollut. Sidoryhmäyhteistyötä tehtiin myös monialaisten oppimiskokonaisuuksien teemaviikolla. Näyttää siltä, että sidoryhmäyhteistyö oli usein rehtorin toimeenpanemaa. Rehtorin tehtävänä oli myös vaalia turvallisuutta ja reagoida turvallisuuspuutteisiin ottamalla yhteyttä sidoryhmiin, esimerkiksi tekniseen toimeen, kuten tässä:

-- viime keväänä oisko helmikuussa, kun pyydettiin naulakkoja -- ku heil on oppilasmäärä lisääntynyt -- Muistaakseni helmikuussa, ei oo vielääkään tullu. (FRII/AK11/sidos/haav)

Rehtorin oli tarvittaessa osattava toimia sidoryhmäyhteistyössä varsin käytännöllisten turvallisuustoimenpiteiden ratkaisijana, kuten tässä esimerkissä:

Tosta pihan hiekotuksesta, siin on ollu semmonen ongelma kun siin on se turvamatto. -- Pitää vaan hommata -- tämmönen työnnettävä hiekankeräin joka, -- ongelma tästä kyllä -- vähenee kun sitä voidaan hiekottaa. Koska me ollaan jouduttu se kenttä sulkemaan, melkein koko piha tosta ku se on ollu niin jäässä. Siin on ollu vaan se että se hiekka jää siihen, sitten kun kaadutaan niin polvet on auki. (FRII/AK10/sidos/ennak)

Tässä tutkimuksessa toinen sosiaalisen ympäristön dimensio oli yhteisöllisyys, joka näyttäytyi erilaisina kampanjoina ja toimenpiteinä, joilla tähdätään parempaan ja turvallisempaan koulupäivään. Esimerkkinä tästä oli erään koulun pimeän marraskuun aikana toteutettu ”hyvinvointivälitunti”, jolloin oppilaat saivat rauhoittua esimerkiksi pelaamalla lautapelejä. Yhteisöllisyyttä edistävä toiminta keskittyi DATAn I perusteella kouluissa tunne- ja vuorovaikutustaitojen opetteluun. Yhdessä koulussa haastatteluun osallistunut opettaja kuvasi tilannetta ennen interventiota näin:

Tosta yhteisöllisyydestä haluisin vielä kommentoida että meillä on aika paljon kaikki suunnitelmat -- aikuisjohtoisia et meillä ei oo oppilaita otettu mukaan, että olis ehkä kiva että vaikka oppilaskunnasta joku puheenjohtaja, varapuheenjohtaja olis kans mukana ja vois kertoa vähän niinku oppilaiden näkemyksiä et miltä heistä

tuntuu jos me tehdään jotain poistumisharjoituksia että mitä he kokee että tarvis tehdä että heillä olis turvallista poistua. (FRI/YHK2/yhteisöll/haav)

DATAN II mukaan saman koulun haastateltavat kertoivat intervention päätyttyä yhteisöllisyydestä näin:

Hei heijastinkampanja! - - Oppilaskunta oikeastaan ja tukioppilaat yhdessä junaili meiän koululle nytte ison heijastinkampanjan. Et se oli kyllä ihan heiän aikaansaamaansa (FRII/YHK2/yhteisöll/ennak)

O1: Tota oppilaskunnan hallitus myös julisti koulurauhan syksyllä, mikä oli ihan uus juttu. Ja siitä ainakin saatiin paljon palautetta et se oli tosi kiva (FRII/YHK2/yhteisöll/kest)

Kouluyhteisö toimii yhdessä hyvinvoinnin ja yhteisöllisyyden edistämiseksi. Yhteisöllisyys saa muotonsa henkilöstön ja oppilaiden yhteistoimintana. Kuitenkin yhteisöllisyyden edistäminen on monin tavoin rehtorin käsissä. Rehtorin on toimittava turvallisuuskulttuurin edistäjänä paitsi päätöksentekijän, myös resurssien jakajan ja käytännön rakenteellisten ongelmien ratkaisijan rooleissa.

4.3.4 Havainnot ja havainnot kontrollikoulujen fokusryhmäaineistosta

Fokusryhmähaastattelu II toteutettiin hankkeen päätyttyä kaikissa tutkimuskouluissa. Tämä tarjosi mahdollisuuden tehdä huomioita pilotti- ja kontrollikoulujen turvallisuustilanteen eroista. Jokaisen kontrollikoulun turvallisuus- ja riskitilanne oli hieman erilainen. Koulut raportoivat fyysiseen ympäristöön liittyvistä riskeistä, kuten tulipalosta, rikkinäisestä kaivon kannesta, väkivaltatilanteista, liikenneturvallisuutta vaarantavista istutuksista, käärmeistä pihalla ja liukkaudesta.

Kaikille kontrollikouluille oli yhteistä, että turvallisuutta johdettiin ja rehtori tunnisti vastuunsa. Vain kahdessa kontrollikouluissa turvallisuuden hallintaa toteutettiin tiimirakenteella, osana koulun johtotiimin toimintaa. Joissakin kontrollikouluissa oli nimetty turvallisuusvastaava. Turvallisuusvastaavan raportoitiin huolehtivan ensiaputarvikkeista tai järjestävän turvallisuuskävelyjä. Turvallisuuden johtaminen toteutui kontrollikouluissa tyypillisesti siten, että turvallisuuden hallintaan liittyvät päätökset sekä käytännön toimenpiteet olivat rehtorin vastuulla, joissain tapauksissa lähes kokonaan. Tämä tarkoitti erityisesti teknisen turvaverkon puuttumista. Yksi rehtoreista raportoi ratkaisseensa käytännön turvallisuustoimia itsenäisesti, esimerkiksi lähettämällä videon tekniselle toimelle

siitä, miten koulun henkilökunta poistaa jäätä koulun pihalta ja toinen soittamalla useampaan kertaan toimimattomasta kuulutusjärjestelmästä. Haastatteluissa käytettiin turvallisuuden hallinnasta käsitteitä ”ad hoc”, ”paloi hihat” ja ”piti suuttua – tilapalvelulle” sekä teknisen toimen vastauksena rehtorin esittämän puutteen korjauspyyntöön ”katsotaan sitten keväällä”. Yksi kouluista kuvasi turvallisuuden hallinnan liittyvän opettajan perustehtävään käyttämällä käsitettä ”jokainen tunnistaa vastuunsa”, toinen ” jokainen aikuinen kantaa sitä aikuisen vastuuta”, kolmas ” se - -tässä pyörii koko ajan mukana ” ja neljäs ”välillä enemmän ja välillä vähemmän”. Ilmaukset kuvastavat tiettyä väljyyttä turvallisuusjohtamisen menetelmistä, systemaattisuudesta ja säännöllisyydestä.

Kontrollikouluissa toteutettiin Omatoimisen varautumisen arviointi (OVA). Vastaajat pitivät menettelyä arvokkaana, ja useampi rehtori raportoi käyttäneensä OVA-raporttia resurssien lisäämiseen. Tästä käytettiin ilmauksia ”me jäätiin kiinni tällasest” tai ”oon käyttänyt tätä semmosena keppihevosenä - - haluan että nää asiat hoituis kunnolla”. Useammassa kontrollikoulussa oli otettu käyttöön turvallisuuden vuosikello, mikä saattoi johtua OVA-arvioitsijan ohjeesta.

Kokonaisuudessaan turvallisuuteen liittyvä dokumentaatio oli kontrollikouluissa joiltain osin puutteellista. Kaksi kontrollikoulua raportoi pelastussuunnitelman epäkäytännöllisyydestä tai liiasta laajuudesta, ja yksi haastateltavista käytti pelastussuunnitelmasta puhuessaan käsitettä ”paperinivaska”. Kontrollikoulun koko saattoi olla yhteydessä siihen, ettei dokumentaatiota koettu tarpeelliseksi. Samankaltainen näkökulma havaittiin myös pienehkön pilottikoulun fokusryhmähaastattelussa. Osa kouluista oli toteuttanut turvallisuuden kehittämiseen liittyviä ennakoivia toimenpiteitä, esimerkiksi yksi koulu raportoi erillisistä välituntisäännöistä.

Tavanomaista oli, että kontrollikouluissakin kunta tai opetuksen järjestäjä tarjosi koululle järjestelmän poikkeamien ilmoittamiseen. Järjestelmille oli tyypillistä, että se oli ainoastaan henkilöstön käytössä eikä läheltä piti -tilanteita raportoitu. Järjestelmään raportoiminen ei aiheuttanut välittömiä toimenpiteitä kaikissa kontrollikouluissa, vaan osa kouluista raportoi korjausketjun hitaudesta. Joissakin kouluissa oli toteutettu riskikartoituksia tai -tarkastuksia.

Kontrollikoulujen turvallisuuteen liittyvä toiminta ja yhteistyö sidosryhmien kanssa ei juurikaan poikennut pilottikouluista. Kontrollikoulut olivat osallistuneet monipuolisesti hankkeisiin, ohjelmiin ja koulutuksiin, kuten MAPA, Sankari-koulutukset, Verso, Teaviisari, KiVa, Työsuojelupakki.

Kysyttäessä turvallisuustilanteen muutoksesta kaikki kontrollikoulujen edustajat vastasivat, että suuria muutoksia ei ollut tapahtunut koulun turvallisuustilanteessa kuluneen vuoden aikana lukuun ottamatta vuosikellon käyttöönottoa. Jotkut kontrollikoulujen fokusryhmähaastatteluista toimivat turvallisuuden hallinnan välineinä. Tämä ilmeni siten, että haastattelun aikana pohdittiin uusia

turvallisuustoimenpiteitä, tunnistettiin puutteita tai kuvattiin riskitilanteita. Yhden haastattelun aikana haastateltavien kesken virisi keskustelu siitä, millä tavalla koulun tulisi toimia mahdollisessa tulipalotilanteessa.

Fokusryhmähaastatteluiden perusteella voidaan kokoavasti todeta, että kontrollikouluissa havaittiin turvallisuuteen liittyvien parannusten toteutuvan hitaasti. Vaikka turvallisuuteen liittyvä tiimirakenne puuttui osasta kouluja, kontrollikoulut toteuttivat melko monipuolisesti turvallisuuden edistämiseen liittyviä koulutuksia, ohjelmia ja hankkeita. Huomio kiinnittyy kontrollikoulujen osalta rehtorin aseman keskeisyyteen turvallisuuden edistäjänä. Mikäli rehtori ei jaa vastuuta ja määrittele henkilökunnalle sekä oppilaille turvallisuuteen liittyviä tehtäviä, koulun turvallisuuskulttuurissa tunnistetaan haavoittuvia piirteitä.

4.3.5 Johtopäätökset fokusryhmähaastattelujen turvallisuuspuheen tutkimustulosten perusteella

Tällä tutkimuksella kartoitettiin koulujen turvallisuuskulttuurin tasojen ja näihin liittyvien piirteiden ilmenemistä fokusryhmähaastatteluiden turvallisuuspuheessa. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys perustui Westrumin (1993), Parkerin ym. (2006) ja Hudsonin (2007) kehittämään turvallisuuskulttuurin arvioinnin tasomalliin. Tavoitteena oli myös kuvata muutosta, joka havaittiin intervention jälkeen kerätystä aineistosta. Ensimmäisellä tutkimuskysymyksellä syvennettiin ymmärrystä koulun turvallisuustilanteesta selvittämällä, millaista turvallisuuspuhetta koulut tuottivat fokusryhmähaastattelussa. Havaitimme, että koulujen puheessa toiminta näyttäytyi reaktiivisena, jolloin turvallisuuspoikkeamaan reagoidaan vasta, kun se on todettu. Turvallisuutta voidaan kuitenkin edistää poikkeamien määrätietoisella ennakoinnilla ja saavuttaa tällä tavoin ennakoiva turvallisuuskulttuurin taso. Lisäksi vaikuttaa siltä, että normiohjaus ja lainsäädäntö ovat jokseenkin riittämättömiä takaamaan turvallista opiskeluympäristöä, sillä yhteismitallisena annettu ohjeistus ei voi huomioida kunkin koulun yksilöllisiä lähtökohtia ja tilanteita, joista käsin turvallisuustyötä tehdään. Nämä huomioiden ennakoivalle turvallisuuskulttuurin tasolle pääseminen edellyttää nimensä mukaisesti turvallisuustyön painopisteen siirtämistä ennakkointiin, jolloin turvallisuuden kehittäminen tulisi huomioida myös opetuksenjärjestäjän toimintamalleissa, resurssoinnissa ja koulujen henkilöstön saamassa täydennyskoulutuksessa. Poikkeamien ennakkointi ja niiden käsittely näyttäytyivät keskeisinä hyvän turvallisuuskulttuurin merkkeinä. Erityisesti rehtorien on tärkeä saada täydennyskoulutusta turvallisuuskulttuurin rakentumisesta ja turvallisuusjohtamisesta.

Ensimmäistä tutkimuskysymystä käytettiin toisen tutkimuskysymyksen pohjana, kun haluttiin saada kuva turvallisuustilannetta kuvaavan puheen muutoksesta. Tutkimuksella selvitettiin, millaista puhetta turvallisuudesta kouluissa havaittiin intervention jälkeen. Turvallisuusjohtamiseen liittyvät puutteet liittyivät tässä tutkimuksessa usein heikkoon tiedottamiseen. Intervention jälkeen havaittiin kuitenkin muutoksia turvallisuusjohtamisessa. Muutos saatiin aikaan rehtorin tai muun vastuullisen viranhaltijan päätöksellä. Jos rehtorilla ei ole valmiuksia tehdä turvallisuuskulttuurin kehittämiseen liittyviä päätöksiä, yksittäisen opettajan tai oppilaan on vaikea muuttaa turvallisuuskulttuuria.

Ennakoivaa turvallisuuskulttuuria voidaan kehittää usein tavoin, kun koululla on valmius ottaa käyttöön uusia menetelmiä. Turvallisuus on arvo. Jos koululla kiinnitetään ensin keskitetysti huomiota turvallisuuteen ja erityisesti poikkeamiin, koulu yhteisö alkaa toteuttaa tämän jälkeen ennakoivaa toimintaa itsenäisesti. Vaikka turvallisuutta ei voida edistää kokonaan ilman resursseja, kaikki toimenpiteet eivät ole kalliita. Esimerkiksi turvallisuuspuheen lisääminen on tehokas tapa tuoda esille

turvallisuuden arvostamista. Poikkeamatiedon kerääminen edistää rehtorin mahdollisuutta saada kuvaa koulun turvallisuudesta. Kouluilla oli käytössään monipuolisesti menetelmiä väkivallan, rikosten ja kiusaamisen ehkäisemiseen. Ennakoivat toimenpiteet, kuten poikkeamien varhainen havainnointi yhdistettynä välittämiin, reagoiviin toimenpiteisiin, kuten poikkeamien nopeaan korjaamiseen, kehittivät turvallisuuskulttuuria (vrt. Hollnagel 2014, 2017). Tehokas ennakointi edellyttää monitoimijaista lähestymistapaa, mikä tarkoitti sekä organisaatio- että hallinnonalarajojen ylittämistä.

Koulun turvallisuuden ylläpitämiseksi tarvitaan sidosryhmien tukea. Rehtorin rooli on toimia ongelmanratkaisijana, päätöksentekijänä, yhteyksien ylläpitäjänä mutta toisaalta myös käytännön muutosten toteuttajana.

4.3.6 Tutkimukseen perustuvia havaintoja koulujen turvallisuuskulttuurin kehittämisestä

1. Rehtori on koulun keskeinen turvallisuustoimija, turvallisuuskulttuurin edistäjä ja käytännön poikkeamien ratkaisija. Rehtorien tulisi voida osallistua turvallisuusjohtamista käsittelevään koulutukseen.
2. Turvallisuusjohtamista voitaisiin parantaa esimerkiksi vahvistamalla kaikkien toimijoiden tiedottamista ja lisäämällä turvallisuuspuhetta.
3. Ennakoivat toimenpiteet, kuten poikkeamien varhainen havainnointi yhdistettynä välittämiin ennalta ehkäiseviin toimenpiteisiin, tulisi yhdistää reagoiviin toimenpiteisiin. Poikkeamasta riippuen jatkotoimet voivat olla myös pitkäkestoisia tai nopeita korjausliikkeitä, joilla kehitetään turvallisuuskulttuuria.
4. Turvallisuuskulttuuri kehittyy monitoimijaisesti ja siksi rehtorin olisi kyettävä ylittämään organisaatio- ja hallinnonalarajat osana turvallisuusjohtamistaan.

4.4 Perusopetuksen koulujen turvallisuusilmapiiriä ja henkilökunnan turvallisuusosaamista kartoittava kyselytutkimus

Eila Lindfors, Antti Hilmola, Leena Kiviranta, Julia Kokki

ONNI-hankkeessa kerättiin kyselytutkimuksen avulla tietoa perusopetuksen koulujen turvallisuusilmapiiristä ja henkilökunnan turvallisuusosaamisesta. Seuraavassa esitellään mittarina toimineen kyselyn laatiminen sekä alku- ja loppumittausten toteuttaminen.

4.4.1 Kyselyn laatiminen ja toteuttaminen

ONNI-hankkeessa toteutettiin kaksi turvallisuusilmapiirin ja -osaamisen mittausta koulujen henkilökunnan itsearviointina. Turvallisuusilmapiiriä tarkasteleva osuus perustui pohjoismaiseen NOSAQC-50-turvallisuusilmapiirikyselyyn, josta hyödynnettiin valikoidusti osiota *Turvallisuuden priorisointi ja johdon kyky hoitaa asioita* sekä *Työntekijän luottamus työyhteisön kykyyn hoitaa turvallisuusasioita* (Kines ym, 2011). Turvallisuusosaamista kartoittava osio perustui puolestaan OPETURVA II -hankkeen kyselyn pohjalle siten, että sitä kehitettiin ja laajennettiin kiusaamisen, väkivallan ja seksuaalisen häirinnän sisällöillä. Kyselyn rakentamiseen osallistui koko ONNI-hankkeen ydintiimi, jonka myötä voitiin hyödyntää asiantuntemusta sekä tutkimuksen toteuttamisesta että koulun henkilökunnan arjesta. Jälkimmäinen asiantuntemus oli erityisen tärkeää, kun arvioitiin koulun turvallisuuteen liittyvien käsitteiden ymmärrettävyyttä henkilökunnalle.

Mittari esiteltiin kahdessa koulussa (N = 42). Esitestauksen ja osioanalyysin jälkeen varsinaiseen mittaukseen valittiin parhaiten toimivat ja erottelukykyisimmät osiot. Osioanalyysissa tarkasteltiin osioiden loogisuutta, reliabiliteettia ja erottelukykyä. Lisäksi osiot ryhmiteltiin pääkomponentteihin (PCA). Lopullinen mittari käsitti 10 turvallisuusilmapiiriä indikoivaa osiota, joista muodostui kaksi pääkomponenttia (Taulukko 4.3) ja 88 turvallisuusosaamista indikoivaa osiota (muuttujaa), jotka puolestaan jakautuivat 14 pääkomponenttiin (Taulukko 4.4) eli keskiarvoa kuvaavaan summamuuttujaan. Lisäksi kysyttiin taustatietoja, kuten sukupuoli, ammattinimike ja koulumuoto. Vastaajat arvioivat oman koulunsa turvallisuusilmapiiriä ja -osaamista viisiportaisella Likert-asteikolla (1= täysin eri mieltä – 5=täysin samaa mieltä). Kysely toteutettiin 19 koulussa suomen kielellä ja kahdessa pilottikoulussa ruotsin kielellä.

Mittaukset toteutettiin sekä pilotti- että kontrollikouluissa. Koulujen mentorit esittelivät kyselyn henkilökunnalle hankkeen esittelyn yhteydessä ja uudelleen ennen loppumittausta. Ennen kyselyyn vastaamista kouluille lähetettiin verkkolinkki

ja QR-koodi kyselylomakkeeseen, jossa oli myös linkki tietosuojailmoitukseen. Kyselyt ohjeistettiin toteuttamaan joko henkilökunnan kokouksissa tai yhteissuunnitteluajalla. Koulujen johto jakoi linkin edelleen henkilökunnalle. Koulun johto sai käyttöönsä myös erillisen kyselyä esittelevän diasarjan helpottamaan kyselyn ohjeistamista sekä alku- että loppumittauksen yhteydessä. Yksittäiselle henkilökunnan jäsenelle vastaaminen oli vapaaehtoista. Vastaamalla jokainen antoi luvan käyttää vastauksiaan anonyymisti hankkeen tutkimuksissa.

Vastaajat ohjeistettiin laatimaan itselleen anonyymi vastauskoodi, jotta sama vastaaja voitiin tunnistaa sekä alku- että loppumittauksessa intervention aikana mahdollisesti tapahtuneen muutoksen tunnistamiseksi. Lisäksi tutkijat identifioivat vastaajat koulukohtaisella vastauskoodilla (K1–K21), jotta tutkimuksessa voitiin tarkastella henkilökunnan itsearvioimaa turvallisuusosaamista kunkin koulun tasolla. Koska kyseessä oli tutkimus- ja kehittämishanke, kullekin koululle annettiin tieto turvallisuusilmapiiristä ja henkilökunnan turvallisuusosaamisesta keskiarvotasolla. Siten tutkimusaineiston kerääminen ei ollut erillinen vain tutkimukseen tarvittava ponnistus koulun henkilökunnalta, vaan selkeä osa koulun turvallisuuskulttuurin ennakoinnin osa-alueen (ks. Kuvio 3.1) tunnistamista, joka mahdollisti koulun johdon ja turvallisuustiimin kehittämistoimenpiteiden suunnittelua.

Alkumittaus toteutettiin hankkeen toimintojen alkuvaiheessa intervention alkaessa. Alun perin 09/2022 suunniteltua yhden kuukauden aineistonkeruu-aikaa jouduttiin pidentämään kolmeksi kuukaudeksi ja yhden koulun osalta jopa tammikuuhun 2023 saakka. Koulujen oli kiireisen arjen keskellä vaikeaa löytää aikaa kyselyyn vastaamiseen. Loppumittauksen kyselyn vastausaikaa pidennettiin tammikuuhun 2024 koulujen toiveesta. Aineisto kerättiin Webropol-kyselynä.

Kyselyn vastattavuus arvioitiin kehittäjien taholta hyväksi. Vaikka kysely oli pitkä, vastaajat tunnistivat, että sen avulla kerätään tärkeää tutkimustietoa koulun turvallisuuden nykytilan kartoitukseen ja kehittämiseen. Palautekeskustelussa tuotiin esiin se, kuinka suuria määriä erilaisia kyselyitä koulujen henkilökunta on veloitettu täyttämään vuosittain. Muiden kyselyiden ja tutkimusten ohella henkilökunnan turvallisuusosaamisen kyselyn koettiin lisäävän työmäärää entisestään. Kyselyyn vastaaminen koettiin lähinnä velvollisuudeksi, vaikka toisaalta sen nähtiin myös tuovan esiin tärkeitä aiheita:

Kyllä se varmasti laitto niinkun ajattelemaan ihan kaikkee täällä. Et mitä kaikkee onkaan koulussa ja mistä oot vastuussa. Esimerkkipalaute/AK5

4.4.2 Turvallisuusosaamisen alku- ja loppumittauksen aineisto ja analyysi

Alkumittauksessa turvallisuusosaamisen kyselyyn vastasi 549 perusopetuksen koulujen henkilökunnan jäsentä kaikkiaan 21 koulusta, joista 19 oli yksittäisiä kouluja. Yhdessä koulurakennuksessa toimi sekä suomen- että ruotsinkielinen koulu. Vastaajia oli 12 alakoulusta, viidestä yläkoulusta ja neljästä yhtenäiskoulusta. Vastaajat jakautuivat seuraavasti: koulun johto 25, opetushenkilökunta 492, oppilashuolto 12, kiinteistönhuolto 2, hallinto 8 ja muut työntekijät 10 vastaajaa. Koulukohtaisten otosten vaihteluväli oli 5–56 vastaajaa koulujen henkilökunnan vaihteluvälin ollessa 9–102 mahdollista vastaajaa. Anonymiteetin säilyttämiseksi yksittäisistä kouluista ei ilmoiteta tarkempia tietoja.

Tutkimusaineiston kuvailuun käytettiin perustunnuslukuja, kuten keskiarvo, frekvenssijako, vaihteluväli ja vaihteluvälin pituus. Kolmogorov-Smirnovin testin perusteella ($p < .050$) päädyttiin käyttämään parametrittomia analyysimenetelmiä. Graafisesti tarkasteltuna jakaumat olivat vinoja ja huipukkaita myönteisten vastausten suuntaan.

Perusopetuksen koulujen henkilökunnan turvallisuusosaamista kartoittavan tutkimuksen toiseen kyselyyn osallistui 565 vastaajaa 19 koulusta. Yhteensä vastaajia oli siten 896, joista 223 (25 %) osallistui molempiin kyselyihin. Näin ollen intervention aikana tapahtunutta muutosta voitiin analysoida vain joka neljännen vastaajan antamilla tiedoilla. Pilottikouluja, joista molempiin kyselyihin osallistui 185 vastaajaa, oli 14 ja kontrollikouluja oli viisi, joista molempiin kyselyihin osallistui 38 vastaajaa.

4.5 Koulujen turvallisuusilmapiiri henkilökunnan arvioimana ennen ja jälkeen intervention

Eila Lindfors, Antti Hilmola, Leena Kiviranta, Julia Kokki

4.5.1 Turvallisuusilmapiiristä

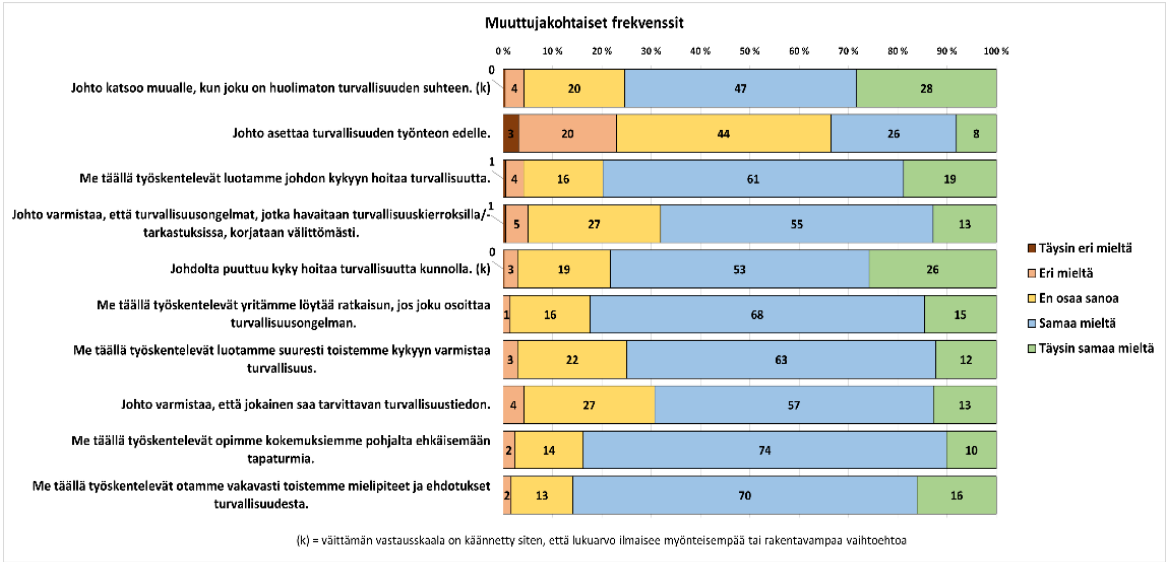
Turvallisuusilmapiirillä ymmärretään organisaation yhteisiä turvallisuuteen liittyviä käsityksiä, asenteita ja uskomuksia, joita ilmentävät normit ja arvot vaikuttavat yksilöiden käyttäytymiseen ja päätöksentekoon organisaation sisällä (Guldenmund, 2000; Tear & Reader, 2023). Turvallisuusilmapiiriä tarkastellaan myös sosiaalisena turvallisuutena. Turvallisuusilmapiiri vaikuttaa ratkaisevasti turvallisuuteen liittyvän käyttäytymisen muotoutumiseen, onnettomuuksien vähentämiseen ja

turvallisen ja terveellisen työympäristön edistämiseen (Luo ym., 2020; McIntosh ym., 2014; Payne, 2010). Koulukontekstissa positiivinen turvallisuusilmapiiri ennustaa osaltaan oppilaiden kouluun sitoutumista ja hyviä oppimistuloksia (Daily ym., 2020). Positiiviselle turvallisuusilmapiirille on ominaista vahva sitoutuminen turvallisuuteen, avoin viestintä sekä yhteisesti jaetut toimintamallit, ja se edistää ennakkointia, keskustelua turvallisuudesta sekä turvallisuushavaintojen raportoimista. Heikko turvallisuusilmapiiri voi johtaa riskikäyttäytymiseen, heikkoon raportoimiseen ja turvallisuuspoikkeamien lisääntymiseen. (Bradshaw ym., 2021; Gaffney ym., 2021.) Turvallisuusilmapiiri ei ole staattinen vaan se voi vaihdella ja muuttua tilanteiden mukaan sekä myös organisaation sisällä (Tear & Reader, 2023). Turvallisuusjohtamisella on keskeinen rooli turvallisuusilmapiirin muodostumisessa (Amsalu & Belay, 2024). Seuraavassa tarkastellaan turvallisuusilmapiiriä hankkeen alkaessa kaikkien koulujen tasolla ja turvallisuusilmapiirin muutosta niiden vastaajien käsityksen valossa, jotka vastasivat molempiin kyselyihin.

4.5.2 Koulujen turvallisuusilmapiiri hankkeen alkaessa

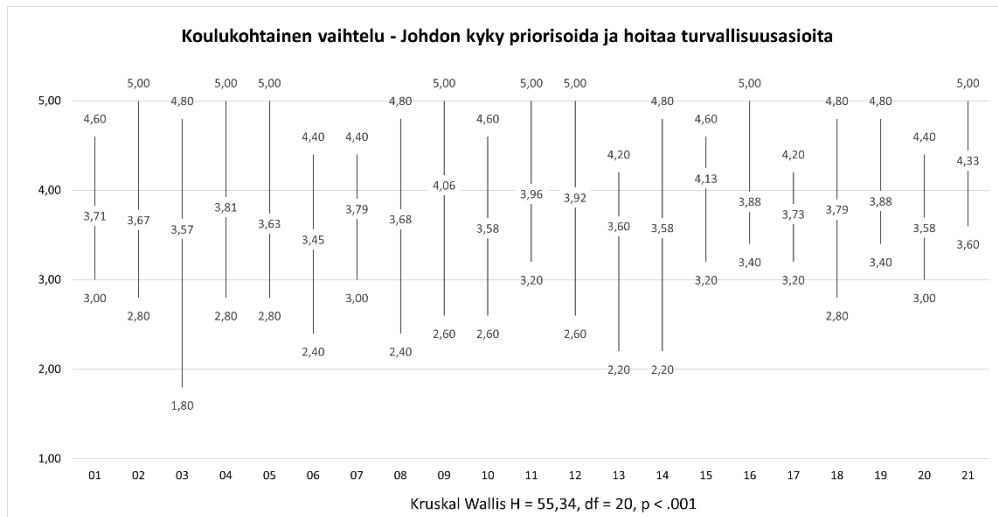
Turvallisuusilmapiiriä kuvaavien muuttujakohtaisten keskiarvojen perusteella vastaukset painottuivat vahvasti myönteisiin vastausvaihtoehtoihin (N=549). Tulos ilmentää siten vastaajien myönteisiä näkemyksiä ja käsityksiä turvallisuusilmapiiristä. Kuvio 4.10 havainnollistaa, että yhtä väittämää (*Johto asettaa turvallisuuden työnteon edelle*) lukuun ottamatta vastaajien vastaukset olivat painottuneet vastausvaihtoehtoon: *Samaa mieltä*. Myönteisesti painottuneiden vastausten suhteellinen osuus oli vähintään 80 prosenttia seuraavissa muuttujissa: *Me täällä työskentelevät luotamme johdon kykyyn hoitaa turvallisuutta (80 %)*, *Me täällä työskentelevät yritämme löytää ratkaisun, jos joku osoittaa turvallisuusongelman (82 %)*, *Me täällä työskentelevät opimme kokemuksiemme pohjalta ehkäisemään tapaturmia (84 %)* ja *Me täällä työskentelevät otamme vakavasti toistemme mielipiteet ja ehdotukset turvallisuudesta (86 %)*. Kielteisesti painottuneiden vastausten suhteellinen osuus vaihteli 1–5 prosentin välillä lukuun ottamatta väittämää *Johto asettaa turvallisuuden työnteon edelle*, jossa kielteisesti painottuneiden vastausten suhteellinen osuus oli 23 prosenttia. Tulos osoittaa, että turvallisuusilmapiiri koettiin kouluissa myönteiseksi.

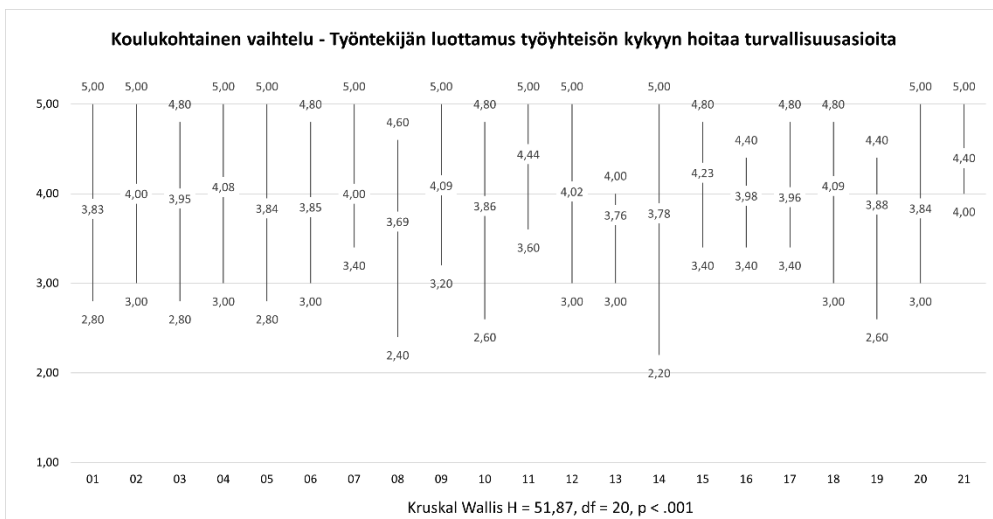

Kuvio 4.10. Turvallisuusilmapiirin väittämäkohtaiset frekvenssijakaumat (k=käännetty muuttuja).

Kuvio 4.11 havainnollistaa, että dimensiolla *Johdon kyky priorisoida ja hoitaa turvallisuusasioita* koulujen keskiarvot vaihtelivat välillä 3,45–4,33 (vaihteluvälin pituus 0,88). Erot olivat maltillisia, mutta tilastollisesti erittäin merkitseviä. Koulukohtaisten keskiarvojen vaihteluvälien pituudet vaihtelivat välillä 1,00–3,00 (N = 549). Keskimäärin koulukohtaisen keskiarvon vaihteluvälin pituus oli 1,92. Koulukohtaista vaihtelua voidaan pitää jossain määrin suurena (keskimäärin 48 %). Tulos osoittaa, että koulujen henkilöstön käsitys *johdon kyvystä priorisoida ja hoitaa turvallisuusasioita* on huomattavan heterogeeninen (Kuvio 4.11).

Kuvio 4.11. Koulukohtaiset erot dimensiolla: *Johdon kyky priorisoida ja hoitaa turvallisuusasioita*. Tulosten yhteydessä turvallisuusilmapiiri tulkittiin erinomaiseksi, kun arvo $\geq 4,50$; erittäin hyväksi, kun arvo on 4,00–4,49; hyväksi, kun arvo on 3,50–3,99; melko hyväksi, kun arvo on 3,00–3,49; puutteelliseksi, kun arvo on 2,50–2,99 ja heikoksi, kun arvo < 2,50.

Kuvio 4.12. Koulukohtaiset erot dimensiolla: *Työntekijän luottamus työyhteisön kykyyn hoitaa turvallisuusasioita*.

Kuvio 4.12 havainnollistaa, että dimensiolla *Työntekijän luottamus työyhteisön kykyyn hoitaa turvallisuusasioita* koulujen keskiarvot vaihtelivat välillä 3,69–4,44 (vaihteluvälin pituus 0,75). Erot olivat maltillisia, mutta tilastollisesti erittäin merkitseviä. Koulukohtaisten keskiarvojen vaihteluvälien pituudet vaihtelivat välillä 1,00–2,80 (N = 549). Keskimäärin koulukohtaisen keskiarvon vaihteluvälin pituus oli 1,83. Koulukohtaista vaihtelua voidaan pitää jossain määrin suurena (keskimäärin 46 %). Tulos osoittaa, että koulujen henkilöstö *arvioi luottamusta työyhteisönsä kykyyn hoitaa turvallisuusasioita* huomattavan heterogeenisesti (Kuvio 4.12).

4.5.3 Koulujen turvallisuusilmapiirin muutos alku- ja loppumittauksen aikana

Loppumittauksessa tarkasteltiin henkilökunnan käsitystä koulunsa turvallisuusilmapiirin muutoksesta (N=223). Alkumittauksessa oli havaittavissa vastausten painottumista myönteisten vastausten suuntaan. Taulukko 4.3 havainnollistaa yksittäisissä kouluissa tapahtunutta turvallisuusilmapiirin muutosta intervention aikana. Myönteinen koulukohtainen muutos pilottikouluissa havaittiin kohdassa *Johdon kyky priorisoida ja hoitaa turvallisuusasioita*. Tässä suurimmillaankin muutos oli vain 0,4 yksikköä viisiportaisella Likert-asteikolla. Vastaavasti kohdassa *Työntekijän luottamukseen työyhteisön kykyyn hoitaa turvallisuusasioita* oli myönteinen koulukohtainen muutos pilottikouluissa suurimmillaankin vain 0,3 yksikköä.

Taulukko 4.3. Koulujen turvallisuusilmapiiri – ennen ja jälkeen intervention.

Koulut	N	Pilottikoulut														Kontrollikoulut				
		K1	K2	K3	K4	K5	K7	K8	K10	K11	K12	K15	K19	K20	K21	K9	K13	K16	K17	K18
Johdon kyky priorisoida ja hoitaa turvallisuusasioita																				
Alkumittaus	ka	3,7	3,7	3,3	3,9	3,6	3,8	3,6	3,7	4,3	3,8	4,0	3,8	3,5	4,4	4,1	3,4	3,8	3,7	3,6
Loppumittaus	ka	3,6	3,9	3,7	4,3	3,8	4,0	3,8	3,5	4,5	3,8	4,2	4,1	3,6	4,2	4,0	3,6	3,8	3,9	4,0
Muutos		-0,1	0,1	0,4	0,4	0,2	0,2	0,2	-0,2	0,2	0,0	0,2	0,3	0,1	-0,2	-0,2	0,3	0,0	0,2	0,4
Wilcoxonin merkkitesti	p	= .222	= .276	= .024	= .010	= .084	= .174	= .202	= .275	= .180	= .793	= .715	= .057	= .287	= .655	= .152	= .496	= .666	= .285	= .176
Cohenin	d	= .391	= .383	= .626	= .630	= .427	= .421	= .284	= .366	= 1.00	= .070	= .255	= .677	= .246	= .177	= .352	= .399	= .000	= .408	= .632
Työntekijän luottamus työyhteisön kykyyn hoitaa turvallisuusasioita																				
Alkumittaus	ka	3,9	3,9	3,9	4,1	3,9	4,1	3,7	3,9	4,4	4,0	4,4	3,8	3,6	4,5	4,1	3,6	4,0	4,0	4,1
Loppumittaus	ka	3,9	4,1	4,0	4,3	3,9	4,2	3,8	4,0	4,7	3,9	4,4	4,0	3,7	4,3	4,0	4,2	4,0	4,2	4,2
Muutos		0,0	0,1	0,1	0,3	0,0	0,1	0,2	0,0	0,3	-0,1	0,1	0,3	0,1	-0,2	-0,1	0,6	0,0	0,2	0,2
Wilcoxonin merkkitesti	p	= .414	= .168	= .549	= .016	= .468	= .352	= .302	= .620	= .157	= .545	= .705	= .134	= .058	= .655	= .750	= .066	= 1.00	= .197	= .180
Cohenin	d	= .282	= .447	= .122	= .640	= .083	= .224	= .289	= .131	= 1.16	= .129	= .078	= .487	= .564	= .354	= .194	= 1.60	= .081	= .624	= .614

Taulukossa näkyvät p-arvot ilmaisevat muutoksen tilastollista merkitsevyyttä ja d-arvot efektiivikokoa. Efektikoot vaihtelevat pienestä keskisuureen, jopa suureen, mutta muutosta turvallisuusilmapiirissä ei voida pitää tilastollisesti merkitsevänä yhtä koulua (K4) lukuun ottamatta.

4.5.4 Yhteenvetoa ja tutkimukseen perustuvia havaintoja koulujen turvallisuusilmapiirin kehittämisestä

Koska turvallisuusilmapiiri on sidoksissa organisaation yhteisiin turvallisuuteen liittyviin käsityksiin, asenteisiin ja uskomuksiin ilmentäen organisaation normeja ja arvoja (Guldenmund, 2000; Tear & Reader, 2023), on selvää, että turvallisuusilmapiirin muutos vaatii aikaa. Toisaalta turvallisuusilmapiiri voi muuttua äkillisestikin, jos koulussa tapahtuu esimerkiksi vakava turvallisuuspoikkeama. Turvallisuusilmapiiri ennustaa turvallisuuskulttuurin tasoa (Payne ym., 2010). On huomattavaa, että koulujen henkilökunta, ensisijaisesti opettajat arvioivat oman koulunsa turvallisuusilmapiirin tässä tutkimuksessa keskiarvoisesti selvästi myönteiseksi. Toisaalta koulujen sisällä oli havaittavissa näkemysten jakaantumista (Kuviot 4.11 ja 4.12). Kaikki koulujen henkilökunnan jäsenet eivät pidä turvallisuusilmapiiriä yhtä positiivisena. Tähän voi myös vaikuttaa henkilökunnan vaihtuvuus, jolloin lähtevät työntekijät vievät hiljaista tietoa mennessään ja uusille työntekijöille kunkin koulun turvallisuuden edistämisen toimet ovat uusia. Vaihtuvuus oli kyselyyn vastanneiden perusteella huomattavaa, sillä alkukyselyyn (N=549) ja loppukyselyyn (N= 565) vastanneista vain 223 vastaajaa oli samoja molemmissa mittauksissa. Kaikki eivät myöskään katso turvallisuuden kuuluvan omiin työtehtäviinsä (Waitinen, 2011).

Koska turvallisuusilmapiiri vaikuttaa ratkaisevasti turvallisuuteen liittyvän käyttäytymisen muotoutumiseen, onnettomuuksien vähentämiseen ja turvallisen ja terveellisen oppimis- ja työympäristön edistämiseen, kouluissa on tärkeä pyrkiä edistämään vahvaa sitoutumista turvallisuuteen kaikille kohdennetun ja avoimen viestinnän ja yhteisesti jaetuttujen positiivisten toimintamallien avulla (Bradshaw ym., 2021; Gaffney ym., 2021). Myös oppilaiden käsitystä turvallisuusilmapiiristä tulisi mitata.

Järjestyssäännöt ovat tärkeässä roolissa turvallisuusilmapiiriä arvioitaessa (McIntosh et al., 2014), sillä niillä luodaan kouluun toivottavan käyttäytymisen ja toimintatapojen normit. Normien rikkomisesta vastuuttamiseen liittyvillä seuraamuksilla osoitetaan järjestyssääntöjen tärkeys koulun toiminnan normittajana. Järjestyssääntöjen tekemiseen tulisi osallistua sekä henkilökunnan, oppilaiden ja huoltajien, jotta kaikki voivat niihin sitoutua. Järjestyssäännöt antavat selkärangan koulun normeille ja turvallisuusilmapiirin toteuttamiselle. Koulun arjessa

turvallisuusilmapiiriä voidaan edistää esimerkiksi kohdennettujen tai kaikille tarkoitettujen turvavarttien, oppilaiden järjestämien ja oppilaille järjestettyjen tapahtumien, päivänavausten ja teemapäivien avulla, monialaisina oppimiskokonaisuuksina, osallistumalla kansallisiin turvallisuustapahtumiin ja huomioimalla valtakunnallisia teemoja koulun arjessa. Näihin on saatavilla materiaaleja hankkeen verkkosivuilla.

4.6 Perusopetuksen henkilökunnan turvallisuusosaamisen itsearviointi

Eila Lindfors, Antti Hilmola, Leena Kiviranta, Julia Kokki

4.6.1 Turvallisuusosaamisesta

Yksi keskeinen ONNI-hankkeen kehittämistoiminnan osa-alue oli pilottikoulujen henkilökunnan turvallisuusosaamisen vahvistaminen. Turvallisuusosaaminen määritellään turvallisuuden toimintakyvyksi. Tällä tarkoitetaan henkilön asenteiden ja arvojen, tietojen ja taitojen sekä tahdon kokonaisuutta, jonka avulla henkilö ennakoii vaaroja ja riskejä sekä kohtaa että jälkihoitaa turvallisuuspoikkeamia (Puolitaival & Lindfors, 2019). Rehtorin ja opettajan työssä tämä tarkoittaa proaktiivista toimintaa, esimerkiksi kiusaamisen ehkäisemiseen liittyviä toimenpiteitä. Proaktiivisen toiminnan ohella tarvitaan myös reaktiivista toimintaa, esimerkiksi hätätilanteessa (Lindfors & Somerkoski, 2016). Henkilökunnan turvallisuusosaamisen kyselyssä keskityttiin turvallisuusasenteisiin, turvallisuutta koskeviin tietoihin ja tekemisvalmiuteen (eng. *action competence*) sekä aiempaan turvallisuuskoulutukseen. Kyselyn tavoitteena oli saada tilannekuva perusopetuksen koulujen henkilökunnan turvallisuusosaamisesta syksyllä 2022 ja hankkeen päättyessä, ja luoda näin 20 koulun harkinnanvaraisen otannan avulla laajaa ymmärrystä esimerkiksi opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen pohjaksi. Tutkimusongelma oli: Mikä on perusopetuksen koulujen henkilökunnan itsearvioima turvallisuusosaamisen taso ja laajuus hankkeen alkaessa ja intervention päättyessä?

4.6.2 Perusopetuksen koulujen henkilökunnan turvallisuusosaamisen taso itsearvioinnin perusteella hankkeen alkaessa

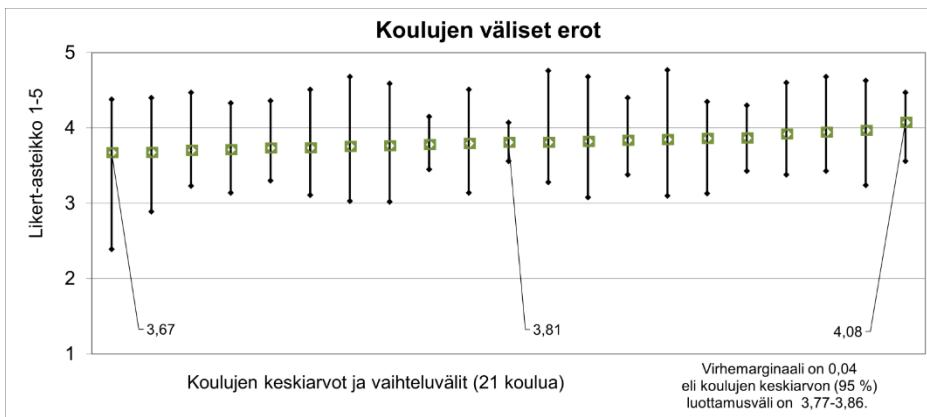
Koulujen henkilökunnan turvallisuusosaaminen oli vastaajien itsensä arvioimana keskimäärin hyvällä tasolla (Taulukko 4.4). Keskiarvoisesti tarkasteltuna erot koulujen välillä olivat pieniä, mutta systemaattisia ja tilastollisesti merkitseviä. Eniten koulujen välistä vaihtelua havaittiin poistumisturvallisuusosaamista, vakavien turvallisuuspoikkeamien hoitoa ja asennetta ennakointia kohtaan indikoivissa keskiarvoon perustuvissa summamuuttujissa. Vastaavasti vähiten koulujen välistä vaihtelua havaittiin asennetta turvallisuuden vastuunjako/yhteisöllisyyttä kohtaan, turvallisuuspoikkeaman jälkihoitoa, häirintään puuttumisen osaamista ja työrauhan ylläpitämistä indikoivissa keskiarvoon perustuvissa summamuuttujissa.

Taulukko 4.4 Turvallisuusosaamisen summamuuttujat perusopetuksen henkilökunnan itsearvioinnin kyselyssä.

Summa- muuttuja	Summamuuttujan nimi	ka. - (*	Keski- hajonta	p -arvo
SUM01	Yleinen asenne turvallisuuden edistämistä kohtaan	3,82	0,73	<.001
SUM02	Asenne turvallisuuden ennakointia ja varautumista kohtaan	4,10	0,93	<.001
SUM03	Asenne turvallisuuden vastuunjako/yhteisöllisyyttä kohtaan	3,45	0,46	<.001
SUM04	Yhteisöllisyyden edistämisen osaaminen	3,42	0,59	<.001
SUM05	Vaarojen tunnistamisen ja riskienhallinnan osaaminen	3,62	0,57	=.001
SUM06	Turvallisuuspoikkeamien käsittelyä koskeva osaaminen	3,89	0,60	=.004
SUM07	Häirintään puuttumisen osaaminen	4,14	0,49	=.039
SUM08	Väkivaltaan puuttumisen osaaminen	3,81	0,76	=.063
SUM09	Kiusaamiseen puuttumisen osaaminen	3,60	0,76	=.009
SUM10	Työrauhan ylläpitämisen osaaminen	4,20	0,49	=.358
SUM11	Vakavien turvallisuuspoikkeamien hoitamisen osaaminen	3,91	1,00	<.001
SUM12	Tietoturvallisuusosaaminen	3,65	0,74	=.038
SUM13	Poistumisturvallisuusosaaminen	4,09	1,33	<.001
SUM14	Turvallisuuspoikkeaman jälkihoidon osaaminen	3,86	0,47	<.001

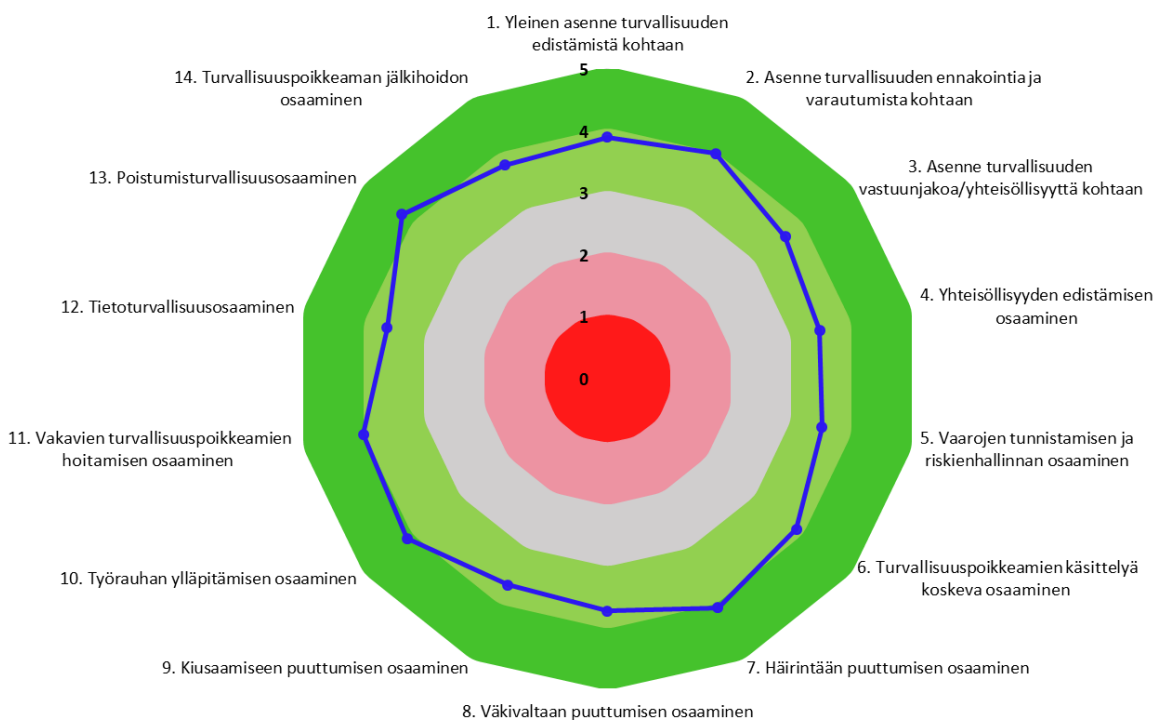
*) Tulosten yhteydessä itsearvioitu turvallisuusosaaminen arvioitiin erinomaiseksi, kun arvo $\geq 4,50$; erittäin hyväksi, kun arvo on 4,00–4,49; hyväksi, kun arvo on 3,50–3,99; melko hyväksi, kun arvo on 3,00–3,49; puutteelliseksi, kun arvo on 2,50–2,99 ja heikoksi, kun arvo $< 2,50$.

Kuvio 4.13 havainnollistaa koulujen turvallisuusosaamiseen liittyvien käsitysten koulukohtaista tasoa. Koulujen keskiarvot vaihtelivat arvojen 3,67–4,08 välillä viisiportaisella Likert-asteikolla. Koulujen välisen vaihteluvälin suhteellinen pituus oli 10 prosentin tasolla. Useimmiten (52 % kouluista) koulujen keskiarvot vaihtelivat arvojen 3,74–3,86 välillä (vaihteluvälin pituus 0,12). Näiden koulujen välisen vaihteluvälin suhteellinen pituus oli kolmen prosentin tasolla. Vain kahdessa (10 %) otoskoulussa oli kielteisesti painottuneita vastaajia. Koulujen väliset erot olivat siten pieniä, mutta keskiarvojen väliset erot olivat tilastollisesti merkitseviä ($p = .035$).

Kuvio 4.13. Turvallisuusosaaminen henkilökunnan itsearvioimana ONNI-hankkeen 21 tutkimuskoulussa kaikkien kyselyn muuttujien perusteella.

Erot koulujen keskimääräisessä henkilökunnan turvallisuusosaamisessa olivat itsearviointin perusteella pienempiä kuin erot henkilökunnan jäsenten välillä yksittäisen koulun sisällä. Koulujen vaihteluvälien tarkastelu osoitti, että koulujen sisäisessä turvallisuusosaamisessa on vaihtelua siten, että toisissa kouluissa turvallisuusosaaminen on yhtenäistä ja toisissa kouluissa erot ovat huomattavia. Koska tulos on melko yhtenäinen, voidaan olettaa, että se kuvaa perusopetuksen koulujen henkilökunnan turvallisuusosaamista kohtuullisen luotettavasti heidän itsensä arvioimana. Kaikki tutkimuskoulut saivat tiedon oman henkilökuntansa turvallisuusosaamisen itsearviointista hämähäkikuvion muodossa (Kuvio 4.14).

Kuvio 4.14. Esimerkkikoulun henkilökunnan itsearviointi omasta turvallisuusosaamisestaan.

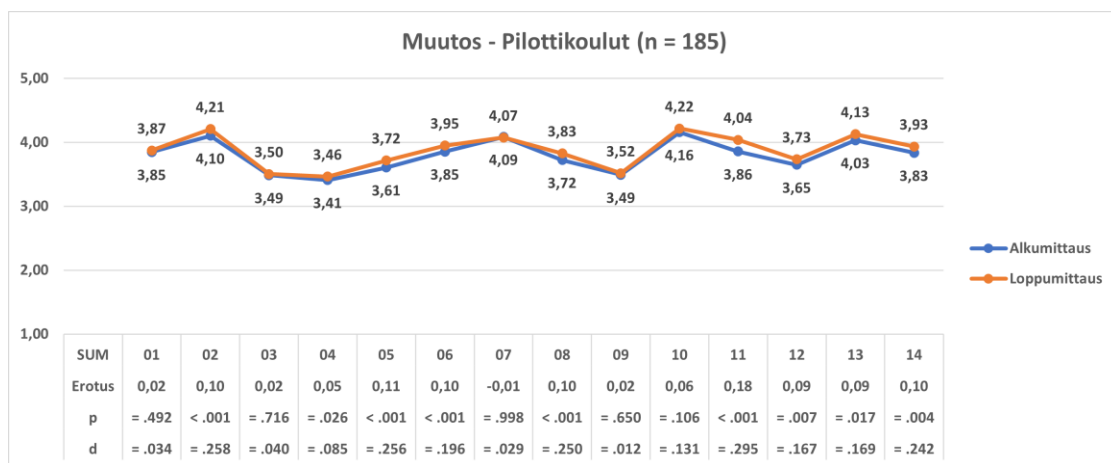
Pilottikouluilla oli mahdollisuus valita koulutuksia ONNI-hankkeen turvallisuusosaamisen noutopöydästä ja kehittää henkilökunnan turvallisuusosaamista koulun turvatiimin kanssa kirjatun kehittämissuunnitelman mukaisesti kevät- ja syyslukukauden 2023 aikana. Koulukohtaiset mentorit tukivat heitä koulutusten hyödyntämisessä. Kontrollikoulut saattoivat hyödyntää saamia tuloksia, mutta he eivät saaneet tukea tai koulutusta hankkeesta.

4.6.3 Turvallisuusosaamisessa intervention jälkeen tunnistettu muutos

Kuvio 4.15 havainnollistaa intervention aikana tapahtunutta muutosta pilottikouluista osallistuneiden vastaajien (n = 185) osalta. Erotus kuvaa muutoksen suuruutta, p-arvo muutoksen tilastollista merkitsevyyttä (Wilcoxonin merkkitesti) ja d-arvo muutoksen efektikokoa. Voidaan havaita, että pilottikouluista osallistuneiden vastaajien kohdalla on tapahtunut vähäisessä määrin nähtävissä olevaa myönteistä

kehitystä kaikkien summamuuttujien kohdalla pois lukien *Häirintään puuttumisen osaaminen* (SUM07). Summamuuttujien *Asenne ennakointia kohtaan* (SUM02), *Vaarojen tunnistaminen ja riskienhallinnan osaaminen* (SUM05), *Turvallisuuspoikkeamien käsittelyä koskeva osaaminen* (SUM06), *Väkivaltaan puuttumisen osaaminen* (SUM08), *Vakavien turvallisuuspoikkeamien hoitamisen osaaminen* (SUM11), *Tietoturvallisuusosaaminen* (SUM12), *Poistumisturvallisuusosaaminen* (SUM13) ja *Turvallisuuspoikkeaman jälkihoitoon liittyvä osaaminen* (SUM14) kohdalla muutos on ollut tilastollisesti merkitsevä ($p < .050$) tai erittäin merkitsevä ($p < .001$), eli muutos on ollut systemaattista eikä sattumaan perustuvaa. On kuitenkin huomattava, että edellä mainituissa summamuuttujissa absoluuttinen muutoksen määrä oli keskimäärin vain noin kolmen prosentin tasolla (vaihteluväli 2,3–4,3 %) eli muutos on jäänyt hyvin vähäiseksi. Efektikokoa ilmaisevien d-arvojen perusteella edellä mainituissa summamuuttujissa havaitut muutokset eivät ole kovin merkittäviä eli kautta linjan efektikoko on pientä ($d < .300$).

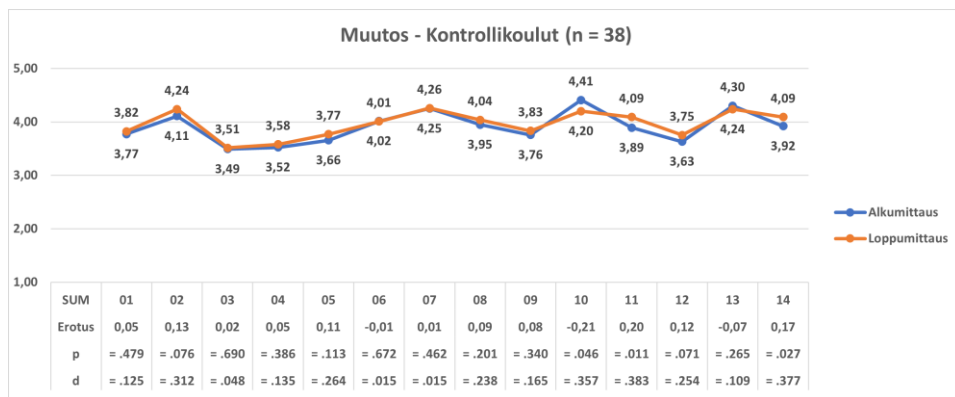

Kuvio 4.15. Muutos turvallisuusosaamisessa ONNI-hankkeen intervention aikana – pilottikoulujen (n=14) henkilökunnan itsearviointi.

Sekä pilotti- että kontrollikoulut saivat käyttöönsä OVA-raportin (ks. Luku 4.2), jossa eriteltiin koulun turvallisuuskulttuuria varautumisen osalta. Tämä antoi sekä kouluille mahdollisuuden tarkastella turvallisuuskulttuuriaan kriittisesti ja pohtia sitä myös henkilökunnan turvallisuusosaamisen kannalta. Pilottikoulut osallistuivat hankkeen järjestämään täydennyskoulutukseen ja valitsivat Turvallisuusosaamisen noutopöydästä tarjontaa koulukohtaisesti (ks. Luku 3.8). Kouluissa ehdittiin osallistua intervention aikana opetushenkilökunnan yhteissuunnitteluaikaa

hyödyntäen 1–10 koulutukseen. Siten on selvää, että merkittävää muutosta ei voi tapahtua kaikilla turvallisuusosaamisen alueilla. Koulun henkilökunnan itsearvioinnin perusteella näyttää kuitenkin siltä, että turvallisuusosaaminen on lähtenyt vähäisessä määrin kehittymään. Turvallisuusosaaminen on opettajan ja koulun johdon työssä niin laaja osaamisalue, että sen haltuunottoon tarvittaisiin useampi vuosi.

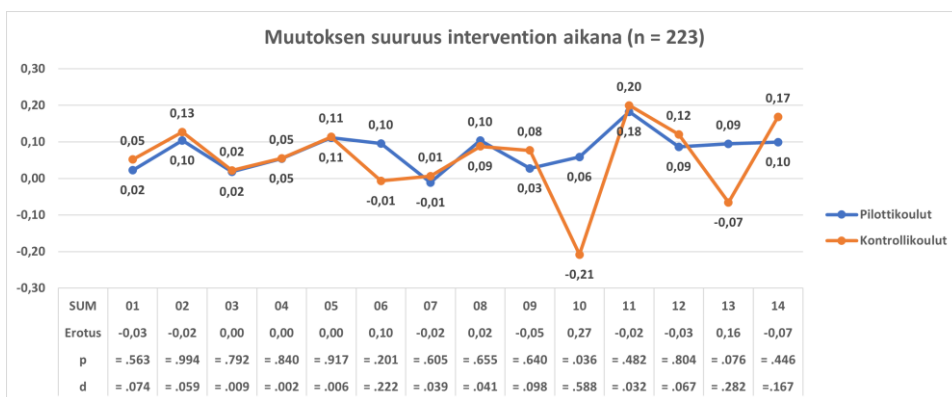
Kontrollikouluissa (n=5) ei tuettu hankkeen taholta erityisiä kehittämistoimenpiteitä, eivätkä koulut saaneet konsultaatiota koulujen mentoreilta intervention aikana. Toki koulut saattoivat itse edistää henkilökunnan turvallisuusosaamista. Kuvio 4.16 havainnollistaa alku- ja loppumittauksen välisenä aikana tapahtunutta muutosta kontrollikouluista osallistuneiden vastaajien (n = 38) osalta. Koska vastaajien määrä on pieni ja heitä on vain viidestä koulusta, jo yhdessä koulussa mahdollisesti tapahtunut muutos vaikuttaa tulokseen huomattavasti.

Kuvio 4.16. Muutos turvallisuusosaamisessa alku- ja loppumittauksen välisenä aikana – kontrollikoulujen (n=5) henkilökunnan itsearviointi.

Analyysin perusteella (Kuvio 4.16) voidaan havaita, että kontrollikouluista osallistuneiden vastaajien kohdalla tapahtui vähäisessä määrin nähtävissä olevaa myönteistä kehitystä lähes kaikkien summamuuttujien kohdalla pois lukien *Turvallisuuspoikkeamien käsittelyä koskeva osaaminen* (SUM06), *Työrauhan ylläpitämisen osaaminen* (SUM10) ja *Poistumisturvallisuusosaaminen* (SUM13). Tässä yhteydessä huomio kiinnittyy aluksi siihen, että erityisesti summamuuttujan SUM10 kohdalla absoluuttinen muutos on ollut negatiivinen ja suuruudeltaan lähes viiden prosentin tasoa (-4,7 %). Tässä summamuuttujassa (SUM10) havaittu negatiivinen muutos on tilastollisesti merkitsevä ($p = .046$) ja efektikooltaan keskisuuri ($d = .447$) eli muutosta voidaan pitää merkittävänä. Siten työrauhan ylläpitämiseen liittyvä osaaminen näyttäisi heikentyneen mittausten välisenä aikana kontrollikouluissa.

Summamuuttujien *Vakavien turvallisuuspoikkeamien hoito* (SUM11) ja *Turvallisuuspoikkeaman jälkihoidon osaaminen* (SUM14) kohdalla havaittu positiivinen muutos oli tilastollisesti merkitsevä ($p < .050$) eli muutos oli systemaattista eikä sattumaan perustuvaa. Edellä mainituissa summamuuttujissa absoluuttinen muutoksen määrä oli keskimäärin noin viiden prosentin tasolla (vaihteluväli 4,3–5,2 %) eli muutos jää tältä osin myös vähäiseksi. Efektikokoa ilmaisevien d-arvojen perusteella edellä mainituissa summamuuttujissa havaitut muutokset ovat merkittäviä eli efektikoko on keskisuurta ($d > .300$). Lisäksi summamuuttujassa *Asenne turvallisuuden ennakointia ja varautumista kohtaan* (SUM02) havaittiin noin kolmen prosentin tasoa (3,1 %) oleva absoluuttinen muutos positiiviseen suuntaan, jota voidaan pitää efektikokoa ilmaisevan d-arvon perusteella merkittävänä muutoksena efektikoon ollessa keskisuurta ($d = .303$).

Kuvio 4.17. Muutoksen suuruus intervention aikana – pilottikoulut ja kontrollikoulut.

Kuvio 4.17 havainnollistaa kaikkien sekä pilotti- että kontrollikouluista molempiin kyselyihin osallistuneiden vastaajien ($n = 223$) vertailua siten, että sininen viiva kuvaa pilottikouluissa tapahtuneen muutoksen määrää ja punainen viiva kontrollikouluissa tapahtuneen vastaavan muutoksen määrää intervention aikana. Esimerkiksi summamuuttujassa *Yleinen asenne turvallisuuden edistämistä kohtaan* (SUM01) pilottikouluissa tapahtunut positiivinen muutos oli 0,01 viisiportaisella Likert-asteikolla (ks. Kuvio 4.15) ja kontrollikouluissa vastaava muutos oli 0,06 (ks. Kuvio 4.16). Erotus kuvaa pilotti- ja kontrollikoulujen välisen vertailueron suuruutta siten, että positiivinen lukuarvo ilmaisee muutosta pilottikoulujen hyväksi ja vastaavasti negatiivinen lukuarvo kontrollikoulujen hyväksi. Kuvion p-arvo ilmaisee muutoksen tilastollista merkitsevyyttä (Mannin–Whitneyn U-testi) ja d-arvo muutoksen efektikokoa. Voidaan havaita, että pilotti- ja kontrollikoulujen välillä ei ole määrään liittyviä tilastollisesti merkitseviä tai efektikokoon perustuvia eroja

yhdelläkään ulottuvuudella lukuun ottamatta summamuuttujaa *Työrauhan ylläpitämisen osaaminen* (SUM10). Havaittu muutos on tilastollisesti merkitsevä ($p = .033$) ja efektikooltaan keskisuuri ($d = .566$) eli merkittävä. Huomio tulee kiinnittää kuitenkin siihen, että summamuuttujan SUM10 kohdalla kontrollikouluissa absoluuttinen muutos on ollut negatiivinen ja suuruudeltaan lähes viiden prosentin tasoa eli henkilökunnan itsensä arvioimana työrauhan ylläpitämiseen liittyvä osaaminen olisi näin heikentynyt kontrollikouluissa.

4.6.4 Yhteenvetoa ja pohdintaa turvallisuusosaamisen kehittymisestä hankkeen aikana

Tässä tutkimuksessa perusopetuksen koulujen ($N=21$) henkilökunta arvioi oman turvallisuusosaamisensa alkumittauksessa hyväksi (Taulukko 4.4). Yli 50 prosentin vastausaktiivisuutta ja kohtuullisen yhtenäistä tulosta voidaan pitää sellaisena, että tutkimustulosten voidaan sanoa piirtävän kohtuullisen suuntaa antavaa kuvaa perusopetuksen koulujen henkilökunnan itsearvioimasta turvallisuusosaamisesta Suomen kouluissa. Siten voidaan ajatella, että henkilökunnalla on riittävä osaaminen turvallisen oppimis- ja työympäristön ylläpitämiseen. Samalla on myös huomioitava, että samoissa kouluissa toteutettu omatoimisen varautumisen arviointi osoitti (ks. Luku 4.2), että erityisesti turvallisuuskulttuurin ennakoinnin osa-alueella on paljon kehitettävää, jotta koulut pääsisivät reagoivalta puutteelliselta turvallisuuskulttuurin tasolta proaktiivisuutta edellyttävälle, omaehtoiselle tasolle. OVA:ssa pelastusalan asiantuntijan tekemän arvioinnin perusteella kolmasosassa kouluista (7/21) henkilökunnan turvallisuuspoikkeamia koskevassa turvallisuusosaamisessa arvioitiin olevan lakisääteisen tason alittavia puutteita ja vain kahdessa koulussa se arvioitiin omaehtoiseksi ja yhdessä edistyneeksi. Myös aiempien tutkimusten tulokset (Martikainen, 2016; Waitinen, 2011; Vallinkoski & Koirikivi, 2020) tunnistivat huomattavan määrän kehittämistarpeita koulujen turvallisuuskulttuurissa, mikä puolestaan indikoi koulujen henkilökunnan turvallisuusosaamisen kehittämisen tarpeita. Aiemmissä tutkimuksissa on havaittu, että koulujen henkilökunta arvioi omaa osaamistaan suotuisasti (Nimante & Kokare, 2022). Tutkimus herättää myös kysymyksen siitä, mihin perustuen koulujen henkilökunta arvioi omaa turvallisuusosaamistaan. Esimerkiksi opettajan peruskoulutuksessa on koulujen turvallisuuteen välillisesti liittyviä opintoja, mutta suoranaisesti turvallisuuskulttuuriin ylläpitämiseen ja kehittämiseen liittyviä opintoja on niukasti (Lindfors & Somerkoski, 2016). OVA:n alkumittauksen mukaan koulujen turvallisuuskulttuuri ylsi keskiarvoisesti niukasti lakisääteiselle tasolle (ks. Luku 4.2.2). Ristiriita piilee siinä, että koulujen henkilökunta arvioi oman turvallisuusosaamisensa alkumittauksessa keskimääräisesti hyväksi, kun taas

asiantuntija arvioi koulujen turvallisuuskulttuurin keskimääräisesti niukasti lakisääteiseksi.

Havainnot koulujen henkilökunnan turvallisuusosaamisen mahdollisesta muutoksesta perustuvat asetelmaan, jossa tarkasteltiin alkumittausta suhteessa loppumittaukseen. Tulosta arvioitaessa tulee huomioida, että interventio itsessään oli lyhyt ja alkumittauksen ja loppumittauksen toteuttamisessa oli hankkeen aikarajat huomioiden vähimmillään aikaa vain vajaa vuosi. Tutkimustulokset antavat kuitenkin viitteitä siitä, että intervention aikana pilottikouluissa tapahtui lyhyessä ajassa vähäisessä määrin havaittavissa olevaa ja suunnaltaan positiivista muutosta itsearvioitun turvallisuusosaamisen useammalla eri ulottuvuudella (SUM02, SUM05, SUM06, SUM08, SUM11, SUM12, SUM13, SUM14) kuin kontrollikouluissa (SUM02, SUM11 ja SUM14). Kontrollikoulujen kohdalla tehtiin myös havainto vähäisestä, mutta suunnaltaan negatiivisesta muutoksesta (SUM10). Kokemus oman osaamisen heikentymisestä työrauhan ylläpitämisessä saattaa olla seurausta siitä, että työrauhan ylläpitäminen on syystä tai toisesta vaikeutunut ja siten koettu osaaminen heikentynyt. Pilotti- ja kontrollikoulujen välillä ei havaittu eroja, kun vertailtiin havaitun muutoksen määrää eri ulottuvuuksilla. Toisaalta myös OVA:ssa koulujen henkilökunnan turvallisuuspoikkeamiin liittyvän turvallisuusosaamisen arvioitiin kehittyneen 9/14 pilottikoulussa intervention aikana, kun taas kontrollikouluissa vastaavaa muutosta ei havaittu (Kuvio 4.3). On myös huomioitava, että suurta muutosta ei voi lyhyellä aikavälillä tapahtua (Viljamaa & Takala, 2017). Turvallisuuskulttuurin optimoimiseksi henkilökunnan on tärkeä sitoutua pitkällä aikavälillä turvallisuusosaamisensa kehittämiseen (van Nunen ym., 2018).

Tutkimuksella saavutettiin uutta ja aiempaa tarkempaa tietoa perusopetuksen koulujen henkilökunnan itsearvioimasta turvallisuusosaamisen tasosta. Tämän pohjalta voidaan arvioida henkilökunnan turvallisuusosaamisen kehittämistarpeita. Tutkimus on osa kokonaisuutta, joka mahdollistaa tutkimustulosten triangulatiivisen tarkastelun sekä pilotti- että kontrollikoulujen turvallisuuskulttuurista kerättyyn muuhun aineistoon jatkotutkimuksissa. Nyt tehdyn tarkastelun valossa koulujen henkilökunta arvioi turvallisuusosaamisensa paremmaksi, kuin miltä se näyttää koulujen turvallisuuskulttuuria arvioitaessa.

4.6.5 Tutkimukseen perustuvia havaintoja turvallisuusosaamisen kehittämisestä

1. Rehtorin ja turvallisuusvastaavan tulisi olla selvillä siitä, mitä turvallisuusosaamista koulussa tarvitaan toiminnan luonteen ja toimintaympäristön huomioiden. Yksittäisen opettajan ei tarvitse osata

kaikkea, mutta koulun tasolla tulisi huolehtia, että henkilökunnalla on riittävästi monipuolista turvallisuusosaamista.

2. Rehtorin ja turvatiimin olisi suunniteltava ja dokumentoitava koulun henkilökunnan turvallisuusosaamisen kehittäminen pitkäjänteisesti siten, että myös henkilökunnan vaihtuvuus huomioidaan.
3. Kouluissa on tärkeä edistää turvallisuuspuhetta, jotta myös keskimääräistä heikomman turvallisuusosaamisen omaavat henkilökunnan jäsenet omaksuvat turvallisuuskulttuurista huolehtimisen osaksi ammatti-identiteettiään.

4.7 Turvallisuushavainnot, -ilmoitukset ja -poikkeamat: tilannekuva perusopetuksessa

Miika Leino, Eila Lindfors

4.7.1 Turvallisuusilmoitukset: monitapaustutkimuksen aineisto

Turvallisuusilmoitusten tekeminen ei ole vielä vakiintunut käytäntö eikä kaikissa kouluissa ole siten ajantasaista tilannekuvaa omasta turvallisuudesta. Turvallisuusilmoituslomakkeen avulla ilmoitetaan *turvallisuushavainnoja*. Turvallisuushavainnoiksi voidaan luokitella turvallisuuspoikkeama, kuten läheltä piti -tilanne, tapaturma, vahinko, vaaratilanne, onnettomuus, tahalliset teot, riskitilanteet ja -tekijät sekä myös hyvät toimintatavat ja käytänteet. Yleisesti käytössä oleva termi *turvallisuuspoikkeama* voidaan mieltää vain negatiivisten asioiden, normaalitilana pidettävän turvallisen olotilan poikkeuksina, jolloin lomaketta täyttävän henkilön ajatusta ohjataan vain tähän suuntaan. On kuitenkin tärkeää havainnoida ja ilmoittaa myös hyvistä käytännöistä, jotta myös toimivat käytänteet ja positiiviset havainnot tunnustetaan ja niitä voidaan edelleen vahvistaa.

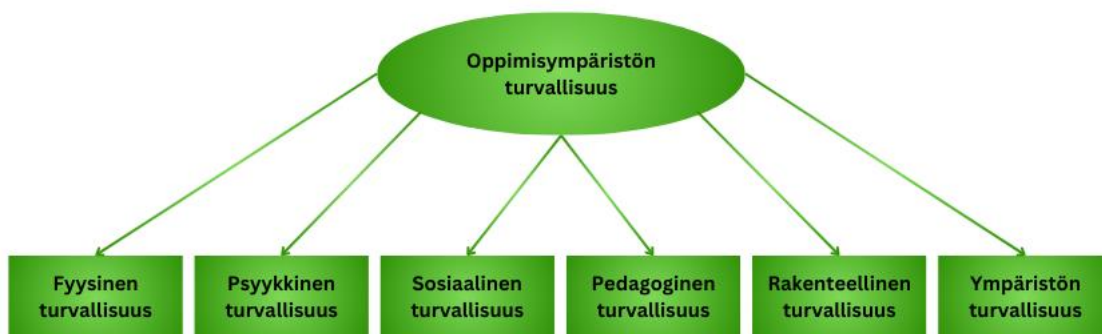
Hankkeen aikana turvallisuushavaintojen ilmoitusmahdollisuus tarjottiin kaikille pilottikouluille (N=15). Havainnoja ilmoitettiin niin hankkeen myötä käyttöön otetun ONNI-verkkosovelluksen avulla kuin koulujen omien ilmoituslomakkeita käyttäen. Uutta hankkeen turvallisuusilmoitusten keräämisessä oli, että myös oppilaille mahdollistettiin turvallisuushavaintojen ilmoittaminen. Oppilaiden osuus on noin 90 % koulun toimijoista, joten heidän roolinsa huomioiminen on oleellisen tärkeää. Kouluissa syntyy sekä ennakoimattomia että

tahallisia turvallisuuspoikkeamia oppilaiden tietoisien tai tiedostamattoman käytöksen seurauksena, jos koulun järjestyssäännöistä ja normeista ei piitata sekä tiloja ja välineitä käytetään tavoilla, joihin niitä ei ole tarkoitettu (Somerkoski, 2017). Vastaavat aiemmat tutkimukset ovat keskittyneet ensisijaisesti henkilöstön tekemien turvallisuusilmoitusten tutkimiseen. Turvallisuusilmoituksia kerättiin lukuvuoden 2022–2023 ajalta sekä syyslukukauden 2023 ajalta. Kaikkiaan turvallisuusilmoitusten kokonaismääräksi tuli 477. Kahdesta pilottikoulusta ei tullut ainuttakaan ilmoitusta hankkeen aikana. Muutoin sekä henkilökunta että oppilaat ilmoittivat turvallisuushavainnoista.

Lukuvuoden 2022–2023 aikana tulleet turvallisuusilmoitukset (N=398) edustivat kukin yhtä tapausta, joten tutkimus toteutettiin ekstensiivisenä monitapaustutkimuksena (Yin, 2014). Lomakkeeseen sisällytettiin yhteystietokenttä, mutta siihen vastaaminen oli vapaaehtoista, jolloin ilmoituksen pystyi tekemään anonymisti. Kaikista ilmoituksista oli henkilökunnan tekemiä 341 ja oppilaiden tekemiä ilmoituksia 60. Oppilaiden tekemistä ilmoituksista 22 tulkittiin aiheettomiksi tai asiattomiksi ilmoituksen sisältöön perusteella. Aiheettomiksi tulkitut ilmoitukset olivat kokonaan tyhjäksi jätettyä, asiattomiksi tulkitut taas avoimen rasistisia, antisemitistisiä tai kiusaamistarkoituksessa tehtyjä. Ilmoitusten laadun määrittely tapahtui kahden tutkijan yhteisen näkemyksen perusteella. Teoriasidonnaisessa analyysissä ilmoitusten sanallisesta kuvauksesta tunnistettiin kunkin tapauksen tyypilliset piirteet, joiden avulla havainnot ryhmiteltiin oppimisympäristöjen turvallisuuden osa-alueiden mallin mukaisesti (Kuvio 4.18). Seuraavaksi kuvauksista tunnistettiin poikkeaman tahallisuus ja tahattomuus, tekijä, kohde sekä olosuhde. Samasta ilmoituksesta saatettiin tunnistaa piirteitä useammasta turvallisuuden osa-alueesta. Kaikki tapaukset analysoitiin, vaikka saturaatio saavutettiin jo analyysin puolivälissä.

4.7.2 Oppimisympäristön turvallisuuden osa-alueet

Turvallisuuden tilannekuvan (Reason, 2000; Stanton ym., 2001) muodostamiseksi aineistoa tutkittiin sekä henkilökunnan että oppilaiden tekemien ilmoitusten näkökulmista. Suomalaisissa tutkimuksissa oppimisympäristöjen turvallisuutta on tavallisesti tarkasteltu fyysisen, psyykkisen, sosiaalisen ja pedagogisen osa-alueen kautta (Lindfors 2012; Piispanen 2008; Vallinkoski & Koirikivi, 2020). Kansainvälisessä tutkimuksessa näiden lisäksi puhutaan myös rakenteellisesta (structural safety, Muñoz ym., 2020) ja ympäristöllisestä turvallisuudesta (environmental safety, Mubita, 2021). Tällä perusteella oppimisympäristöjen turvallisuutta ja kouluissa tehtyjä turvallisuushavaintoja tarkasteltiin kaikkiaan kuuden osa-alueen, psyykkisen, fyysisen, ympäristöllisen, rakenteellisen, sosiaalisen ja pedagogisen turvallisuuden kautta (Kuvio 4.18).

Kuvio 4.18. Oppimisympäristön turvallisuuden osa-alueet (Leino & Lindfors, 2024).

Fyysinen turvallisuus ymmärretään tässä henkilön fyysisenä koskemattomuutena. Se on uhattuna, kun henkilöön kohdistuu fyysisen vahingoittumisen vaara. Fyysisen turvallisuuden poikkeamat vahingoittavat yksilöä esimerkiksi väkivallan, päihteiden käytön ja seksuaalisen häirinnän fyysisinä tekoina ja tapaturmina (Díaz-Vicario & Gairín Sallán, 2017). Psyykinen turvallisuus on yksilön subjektiivinen kokemus ja suhteessa siihen luottamukseen, jota yksilö kokee ympäristöään ja yhteisöään kohtaan erilaisissa tilanteissa (Newman ym., 2017). Yksilön kokema turvallisuuden tunne voi horjua esimerkiksi verbaalisesta tai nonverbaalisesta häirinnästä ja kiusaamisesta, pelottelusta ja uhkauksista (Díaz-Vicario & Gairín Sallán, 2017; Syrjäläinen ym., 2015).

Sosiaalisen turvallisuuden osa-alueeseen kuuluvat yksilöiden väliset suhteet, vuorovaikutus, yhteisön arvot, asenteet, käytänteet, sovitut säännöt, kommunikointi ja yhteenkuuluvuuden tunne, jotka kytkeytyvät koko yhteisön turvallisuuteen

(Bradshaw ym., 2021; Geller, 2011; Kutsyruba ym., 2015). Sosiaalisesti turvallisessa koulussa ilmapiiri on luottavainen ja kunnioittava (Díaz-Vicario & Gairín Sallán, 2017). Sosiaalisesti turvattomassa ympäristössä on henkilöiden välisiä konflikteja ja ryhmän yhteenkuuluvuus on vähäistä (Yildirim & Yenipinar, 2017). Sosiaalisen turvallisuuden poikkeama liittyy toimintamallien ja normien vastaiseen käytökseen, kuten työrauhan rikkomiseen oppitunnilla. Pedagoginen turvallisuus taas liittyy opetusjärjestelyihin ja ohjausvuorovaikutukseen (Lindfors & Somerkoski, 2016). Pedagogisen turvallisuuden osa-alueen poikkeama liittyy oppimistehtäviin ja opetusjärjestelyihin, jotka voivat aiheuttaa vaaratilanteen, joissa mahdolliset riskit voivat realisoitua. Esimerkiksi se, että opettaja mahdollistaa oppilaalle häiriöttömän työskentelyn käsityön konetyöpisteellä on työsuojelun keskeisenä toimenpiteenä pedagogisen turvallisuuden toteuttamista (Lindfors, 2023).

Rakenteellinen turvallisuus koskee oppimisympäristön fyysisiä puitteita, kuten rakennuksia, kalusteita ja välineitä (työkalut, koneet, laitteet, sovellukset, käyttöjärjestelmät ja materiaalit) ja rakennettuja piha-alueita. Esimerkiksi rikkoontuneet laitteet, puutteet kiinteistössä ja tahallinen rakennetun ympäristön vahingoittaminen ovat rakenteellisen turvallisuuden poikkeamia. Ympäristöllisessä turvallisuudessa puolestaan tarkastellaan ympäristöstä tulevia uhkia, vaaroja, onnettomuuksia ja luonnonkatastrofeja (Mubita, 2021; Munoz ym., 2020). Tällaisia voivat olla äärimmäiset sääolosuhteet, tulvat, maanvyörymät, metsäpalot, maanjäristykset, tsunamit, lumivyöryt, vaaralliset eläimet, säteily ja heikko ilmanlaatu sekä liikenne turvallisuuspoikkeamia tuottaessaan. Ne voivat ilmiön mittakaavan mukaan aiheuttaa koulussa hätätilanteen tai kriisin, jolloin oppimis- ja työympäristö voi muuttua turvattomaksi, vahingolliseksi tai vaaralliseksi ilman, että koulu yhteisö voi sitä estää.

4.7.3 Henkilökunnan tekemät turvallisuusilmoitukset

Henkilökunnan tekemien turvallisuusilmoitusten (n=324) perusteella havainnot jakaantuivat oppimisympäristöjen fyysisen, psyykkisen, sosiaalisen ja rakenteellisen turvallisuuden osa-alueille (Leino & Lindfors, 2024). Oppimisympäristön fyysisen turvallisuuden osa-alueeseen luokitellut tapaukset (n=210) muodostivat 62 % näistä ilmoituksista. Valtaosassa tapauksia tekijä oli oppilas (75 %), teko oli tahallinen ja kohdistui henkilökuntaan (42 %) tai toiseen oppilaaseen (27 %). Nämä teot olivat yleisimmin väkivaltaa (25 %). Myös oppilaan itsensä vahingoittamisesta (4 %) sekä koulun ulkopuolisen henkilön oppilaaseen kohdistamasta tahallisesta teosta (2 %) tulleet ilmoitukset luokiteltiin fyysisen turvallisuuden osa-alueeseen. Oppilaalle tapahtuneita tapaturmia (sairaskohtaus, ompelukoneella sormeeseen ompelu,

kaatuminen ja liukastuminen) oli fyysisen turvallisuuden osa-alueen ilmoituksista kaikkiaan 22 %. Nämä tapauksen kategorisoitiin olosuhteessa realisoituneen riskin alle.

Oppimisympäristön psyykkiseen turvallisuuden osa-alueeseen luokitellut tapaukset (n=71) muodostivat 21 prosenttia näistä ilmoituksista. Useimmiten tapausten tekijä oli oppilas ja teko kohdistui toiseen oppilaaseen (61 %). Nämä teot olivat yleisimmin tahallisia verbaalisia solvaamisia, uhkailua ja tavaroiden heittäilyä toisia kohtia. Oppilaat myös uhkailivat itsetuhoisuudella.

Oppimisympäristön sosiaaliseen turvallisuuden osa-alueeseen luokitellut tapaukset (n=13) muodostivat 4 % näistä ilmoituksista. Turvallisuushavainnot liittyivät yhteisön toimintamallien ja sosiaalisten normien, kuten koulun järjestyssääntöjen rikkomiseen. Yleisimmin tekijänä oli oppilas, teko oli tahallinen ja kohdistui toiseen oppilaaseen, oppilasryhmään tai henkilökunnan jäseneseen. Suurin osa (69 %) tapauksia koski oppilaan epäasiallista käytöstä.

Oppimisympäristön rakenteellisen turvallisuuden osa-alueeseen luokitellut tapaukset (n=44) muodostivat 13 prosenttia näistä ilmoituksista. Tähän luokitellut tapaukset olivat joko kiinteistöön tai kalusteisiin kohdistuvia oppilaan tahallisia tekoja tai yleisiä rakenteellisia turvallisuushavaintoja ilman tahallisuutta. Tahattomiksi rakenteellisiksi poikkeamiksi todettiin tapaukset, joissa turvallisuusilmoitus kohdistui rakenteiden kulumiseen ja rikkoontumiseen.

4.7.4 Oppilaiden tekemät turvallisuusilmoitukset

Oppilaiden ilmoittamien turvallisuushavaintojen (n=60) perusteella havainnot jakaantuivat oppimisympäristöjen fyysisen, psyykkisen ja rakenteellisen turvallisuuden osa-alueisiin.

Oppimisympäristön fyysisen turvallisuuden osa-alueeseen luokitellut tapaukset (n=11) muodostivat 18 % näistä ilmoituksista. Tyypilliset havainnot koskivat väkivaltaista käytöstä oppilaiden välillä, tapaturmia ja päihteiden käyttöä. Väkivaltaiset teot ilmenivät tönimisenä, lyönteinä ja potkuina sekä tapaturmat tavallisimmin kaatumisena. Oppimisympäristön psyykkisen turvallisuuden osa-alueeseen luokitellut tapaukset (n=10) muodostivat 17 % näistä ilmoituksista. Tyypilliset havainnot koskivat oppilaiden välistä häirintää, uhkailua ja solvaamista. Myös henkilökunnan epäasiallisesta käytöksestä oppilasta kohtaan ilmoitettiin.

Oppimisympäristön rakenteellisen turvallisuuden osa-alueeseen luokitellut tapaukset (n=17) muodostivat 28 % näistä ilmoituksista. Ilmoitukset olivat yleisiä rakenteellisia huomioita, koskien esimerkiksi rikkinäisiä kiinteistön osia ja kalusteita.

4.7.5 Koulujen henkilökunnan kohtaama väkivalta

Kahden edellisen analyysin perusteella tarkempaan tarkasteluun nostettiin myös yleisimmäksi havainnoksi noussut väkivalta, jota analysoitiin omana kokonaisuutenaan. Henkilökunnan tekemien turvallisuusilmoitusten kokonaismäärästä (N=398) väkivaltatapaukset (n=158) muodostivat 40 %. Tulosten perusteella väkivaltatapaukset jakaantuivat kahteen pääkategoriaan: fyysiseen väkivaltaan (n=101) ja psyykkiseen väkivaltaan (n=57).

Fyysisen väkivallan osa-alueen tapaukset muodostivat 64 % näistä tapauksista. Tyypilliset fyysisen väkivallan tapaukset olivat lyömisiä, potkimisia, puremisia ja tönimisiä. Suurimmassa osassa tapauksista (53 %) tekijänä oli oppilas ja teko kohdistui henkilökunnan jäseneseen. Oppilaiden välistä väkivaltaa tunnistettiin 42 %:ssa tapauksista ja ulkopuolisen henkilön oppilaaseen kohdistamaa väkivaltaa tunnistettiin 5 %:ssa tapauksista. Psyykkisen väkivallan osa-alueen tapaukset muodostivat 36 % näistä tapauksista. Tyypilliset psyykkisen väkivallan teot olivat solvauksia, väkivallalla uhkaamista ja non-verbaalista uhkaamista. Suurimmassa osassa tapauksista tekijänä oli oppilas (63 %) ja teko kohdistui toiseen oppilaaseen tai tekijään itseensä. Myös henkilökuntaan kohdistettiin psyykkistä väkivaltaa oppilaan toimesta 33 %:ssa tapauksista sekä ulkopuolisen henkilön toimesta 2 %:ssa tapauksista. Yksi tapaus koski henkilökunnan jäsenen oppilaaseen kohdistunutta epäasiallista kielenkäyttöä (2 %).

4.7.6 Yhteenvetoa ja tutkimukseen perustuvia havaintoja turvallisuushavaintojen keräämisestä kouluissa

Hankkeessa analysoidut turvallisuusilmoitukset luovat tilannekuvaa siitä, millaiset tapahtumat, teot ja olosuhteet uhkaavat tai heikentävät koulujen turvallisuutta. Ilman systemaattisesti kerättyä tietoa kouluissa esiintyvistä turvallisuuspoikkeamista ei koulujen turvallisuuskulttuuria voida kehittää ennakoivalle tasolle. Tämä taas luo tilaa suuremmalle määrälle ja laadullisesti vakavammille turvallisuuspoikkeamille.

Turvallisuusilmoitusten analyysin tuloksena käy ilmi, että henkilökunnan ilmoituksissa korostuu väkivalta. Tämä antaa aiheutta kiinnittää huomiota opettajien täydennyskoulutukseen, jolla annetaan valmiuksia kohdata väkivaltatilanteita kouluissa. Koulunkäynninohjaajien toimivaltuuksia väkivaltatilanteisiin väliintullessa olisi myös syytä arvioida. Samaan aikaan henkilökunta tarvitsee konkreettisempia keinoja ja ohjeistusta epäasialliseen käytökseen puuttumisessa ennen sen eskaloitumista väkivallan teoiksi.

Oppilaiden havainnot kiinnittyvät voittopuolisesti rakenteelliseen turvallisuuteen. Koulun arkeen nivoutuvassa oppilaiden turvallisuuskasvatuksessa tulisikin kiinnittää huomiota siihen, miten oppilaat ymmärtävät oppimisympäristön

turvallisuuden. Oppilaiden varttuessa heillä on siten paremmat valmiudet havainnoida toimintaympäristöjen turvallisuutta sen kaikkien osa-alueiden näkökulmasta. Tutkimustyön perusteella esitämme seuraavia huomioita turvallisuushavaintojen keräämisestä kouluissa.

1. Koulujen olisi jatkossa hyvä ottaa käyttöön turvallisuushavaintolomake ja sovittava käytänteet ilmoitusten käsittelyyn. Havaintojen keräämisen välineellä ei ole merkitystä, kunhan informaatio tulee dokumentoitua. Lomakkeen tulisi siis olla jollain tapaa konkreettinen, ei vain suullisen tiedottamisen varassa. Sähköisen ilmoitusformaatin käyttö on suositeltavaa, jotta dokumentaatio on helpompaa.
2. Myös oppilaat tulisi osallistaa turvallisuushavaintojen tekemiseen. Heille on syytä olla oma, räätälöity ja henkilökunnan turvallisuushavaintolomaketta suppeampi lomake, joka tulisi olla mahdollista täyttää myös nimettömänä. Lomake tulisi rakentaa niin, että se soveltuu kieliasultaan ja sisällöltään kaiken ikäisille oppilaille.
3. Ilmoituksiin tulisi reagoida. Geneerinen lähetysvahvistus “Kiitos ilmoituksestasi” ei vielä kannusta vastaajaa tekemään turvallisuushavaintoa uudelleen. Mikäli vastaaja on jättänyt yhteystietonsa, olisi hänet hyvä pitää ajan tasalla tilanteen hoitamisesta ilmoittajalle soveltuvalla tavalla ja laajuudella. Nimettämiin ilmoituksiin voi tarvittaessa informoida koko yhteisön tasolla yleisesti esimerkiksi kerran kuussa tai tarvittaessa useammin, jos ilmoituksia tulee paljon.
4. Turvallisuushavaintojen tekemiseen ja ilmoittamiseen on tärkeä kannustaa osana normaalia arjen toimintaa. Turvallisuutta ei tulisi jättää vain teemaviikkojen tai tempausten varaan. Turvallisuus ylittää oppiainerajat ja kattaa kaiken toiminnan kouluissa myös oppituntien ulkopuolella. Olisi siis tärkeää pitää turvallisuutta yllä osana kaikkea toimintaa.

4.8 Kiusaamista, väkivaltaa ja häirintää tuloksetta vähentävän intervention piirteet

Jussi-Pekka Peltola, Eila Lindfors

Interventio on yhdistelmä suunniteltuja ja kohdennettuja toimia, joilla pyritään poistamaan tai estämään ei-toivottuja ilmiöitä tai muuttamaan olemassa olevia menettelytapoja (Davis, 2015; Fixsen ym., 2005). Interventiossa toteutetaan kehittämistoimia ja pidetään yllä saavutettuja toimintamalleja. Interventiot voivat koskea kaikkia organisaation tai yhteisön jäseniä. Ne voivat olla myös kohdennettuja tietyille ryhmälle.

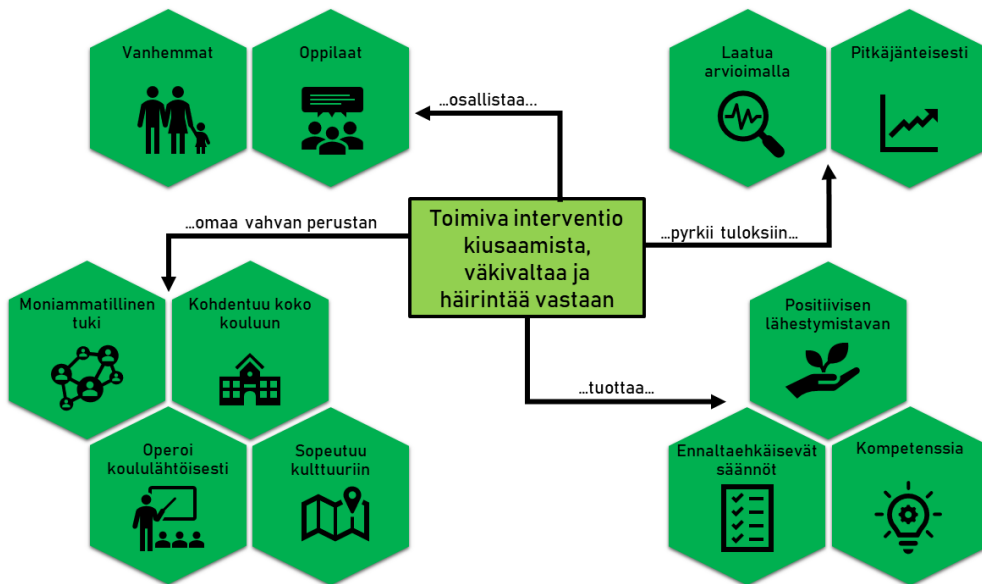
Osana ONNI-hankkeen tutkimustoimintaa toteutettiin kirjallisuuskatsaustutkimus. Siinä tutkittiin, mitkä koulukontekstissa toteutettavien interventioiden piirteet ovat yhteydessä positiivisiin tuloksiin kiusaamisen, häirinnän ja väkivallan ehkäisemisessä. Tutkimuksen aineisto koostuu kansainvälisistä interventioihin keskittyneistä katsaus (*review*)-tutkimuksista (N=21). Aineiston haku ja laadunarviointi toteutettiin systemaattisesti. Mukaan hyväksyttiin vain vertaisarvioitua arviointikriteeristön täyttävät tutkimukset.

Tutkijat laativat 21 käsitettä kattavan hakutermin, joka syötettiin kahteen tietokantaan (EBSCO ja SCOPUS), sekä Google Scholar -hakukoneeseen. Hakutermin ohjattiin hakutulokset koskemaan koulujen turvallisuutta suomalaista perusopetusta vastaavissa ikäluokissa kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän osalta. Haun tulokset (N=271) karsittiin laadunarviointiprosessissa lopulliseen aineistoon. Tutkijoiden laatimassa laadunarviointiprosessissa haulla saavutettu tutkimus hyväksyttiin aineistoon, jos se 1) oli katsaustutkimus, 2) katsottiin kohdejoukon ikätason mukaan vastaavan suomalaista yleissivistävää koulua (K-12), 3) sisälsi vähintään yhden turvallisuutta koskevan intervention, 4) keskittyi koulun turvallisuuden kehittämiseen, 5) raportoi tutkimusperustaiset tulokset ja 6) oli vertaisarvioitu. Hyväksytyt osatutkimukset muodostivat 21 katsausartikkelin aineiston, joka koostuu enimmäkseen kiusaamista, mutta myös väkivaltaa ja häirintää käsittelevistä kansainvälisistä interventioiden vaikuttavuutta arvioivista tutkimuksista. Metodologisesti kirjallisuuskatsaus yhdisti *umbrella review*-menetelmää, jossa kirjallisuuskatsaus kohdistetaan aikaisempiin katsausartikkeleihin, sekä *systematic review*-menetelmää, jossa koko tutkimusprosessi aina hausta raportointiin on tiukasti systematisoitu. Metodologisia valintoja harkittaessa huomioitiin tulosten hyödynnettävyys ONNI-hankkeen, tulevien kiusaamisen, väkivallan, häirinnän ja syrjinnän ehkäisemisen interventioiden ja koulujen ja kuntien kehittämistoiminnan näkökulmasta.

Tutkimusaineiston analyysi kohdistettiin tutkimusten yhteenveto- ja johtopäätösosoioihin, joissa tuloksista johdetut havainnot ja päätelmät, sekä

kehitysehdotukset oli koottu. Analysoimalla näitä aineiston narratiivisia osioita laadullisella teemoittelulla haettiin vastausta tutkimuskysymykseen: millaiset intervention piirteet vähentävät tehokkaasti kiusaamista, väkivaltaa ja häirintää perusopetuksen kontekstissa?

Kirjallisuuskatsauksen tulosten mukaan tuloksellisen kiusaamista, väkivaltaa ja häirintää ehkäisevän intervention piirteet voidaan jakaa neljään pääluokkaan: 1) vahva intervention perusta, 2) interventioon osallistaminen, 3) tuloksellisuuteen pyrkiminen 4) intervention tuottamat käytänteet (Kuvio 4.19.).

Kuvio 4.19. Toimivan intervention piirteet kiusaamista, väkivaltaa ja häirintää vastaan.

Intervention vahva perusta muodostuu moniammatillisesta yhteistyöstä, jossa toimeenpanevana tahona ovat kouluissa työskentelevät pedagogiikan ammattilaiset, kuten opettajat. Koulussa kouluaikana tapahtuva toteutus mahdollistaa toimenpiteiden integroitumisen normaaliin koulupäivään. Moniammatillinen tuki tuottaa interventioon sellaista osaamista, jota opettajilla ei koulutuksensa puolesta ole. Tärkeitä yhteistyötahoja ovat esimerkiksi psykologit ja terveydenhuolto.

Intervention toiseksi tärkeäksi perustaksi tunnistettiin toteutusmalli, jossa kaikki koulun jäsenet osallistuvat intervention toteutukseen. Tämä tarkoittaa opetushenkilökuntaa ja muuta henkilökuntaa sekä oppilaita kaikilla luokka-asteilla. Kohdennettua interventioon osallistumista voidaan käyttää rinnakkaisena tehostettuna keinona, jolloin vain esimerkiksi tietyt luokka-asteet, ryhmät tai

oppilaat osallistuvat interventioon. Kiusaamiseen, väkivaltaan ja häirintään puuttuvan intervention tulisi olla myös kulttuurisesti tiedostava, jotta se soveltuu erilaisten koulujen ja toimintaympäristöjen tarpeisiin.

Tutkimuksen tulokset puhuvat interventioiden osallistavan otteen puolesta. Oppilaiden vanhemmat ja muut huoltajat ovat keskeisiä sidosryhmiä ja toimijoita lasten ja nuorten elämässä, ja siksi heidän osallistamisensa interventioihin on merkityksellistä. Myös oppilaita itseään on tärkeä osallistaa intervention suunnitteluun ja toimeenpanoon, jotta omistajuuden tunnetta oppilaiden keskuudessa voidaan vahvistaa.

Intervention tuloksellisuudella tarkoitetaan niitä toimia, joilla luodaan edellytykset tavoitteiden saavuttamiselle. Intervention aikainen toimintojen laadunarviointi mahdollistaa resurssien suuntaamisen tuloksekkaasti. Pitkäjänteinen intervention toteutus tunnistettiin tehokkaammaksi keinoksi saavuttaa kestäviä tuloksia kuin lyhytaikainen interventio.

Interventioiden tuottavat elementit ovat toimia, jotka tuovat koulujen arkeen uusia toiminta- ja ajattelumalleja sekä kompetenssia puuttua ongelmiin. Tässä kirjallisuuskatsauksessa tällaisiksi tuottaviksi elementeiksi tunnistettiin interventioiden epätoivottua toimintaa ehkäisevät toimenpiteet, kuten koulujen järjestyssäännöt, koulujen henkilökunnan ja oppilaiden lisääntynyt tietoisuus ongelmakäyttäytymisen ilmiöistä, vastuunotto järjestyssääntöjen vastaisista teoista sekä positiivisen vahvistamisen ajatusmalli, jossa korostuu toivotun käyttäytymisen vahvistaminen pelkkien rangaistusten sijaan.

ONNI-hankkeessa toteutetun kirjallisuuskatsauksen tulosten perusteella tunnistettiin kiusaamiseen, väkivaltaan ja häirintään puuttuvien tuloksekkaiden interventioiden piirteitä yleisellä tasolla. Samalla tunnistettiin myös, että intervention tuloksellisuus riippuu monista tekijöistä, kuten toteutuksesta, toimintaympäristöstä ja koulun toimintakulttuurista. Yksiselitteisesti tehokkainta interventiota voidaan tuskin nimetä. Tämän kirjallisuuskatsauksen tuloksia voidaan hyödyntää perusopetuksessa ja mahdollisesti muillakin kouluasteilla. ONNI-hankkeessa toteutetussa interventiossa huomioitiin kirjallisuuskatsauksen tuloksia. Tämä näkyi muun muassa laajana sidosryhmien osallistamisena, turvallisuuskulttuurin laadun arviointina, mahdollisimman pitkäjänteisenä työskentelynä (kahdesta kolmeen lukukautta) sekä koulujen henkilökunnan osaamisen vahvistamisena. Lisäksi kirjallisuuskatsauksen tulokset näkyivät tutkimuskoulujen järjestyssääntöjen kehittämisenä, positiivisena suhtautumisena kehitystyöhön, sekä siinä, että kehittämistyössä hyödynnettiin moniammatillista osaamista, kohdennettiin toimenpiteitä koko kouluyhteisöön ja kehitettiin toimintaa koululähtöisesti, sen kulttuuriin sopeutuen. Kehitystyö osoitti siten tehdyn kirjallisuuskatsauksen analyysin toimivuuden myös käytännössä. Toimivan intervention piirteistä vain kehitystyölle varatun ajan toivottiin olevan toteutunutta

pidempi. Kuvion 4.19 tuloksekasta interventiota kuvaavat piirteet antavat eväitä myös tulevien interventioiden suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin sekä paikallisille että kansallisille opetusviranomaisille, kouluille ja esimerkiksi kolmannen sektorin toimijoille.

5 Hankkeen viestintä ja tulosten levittäminen

5.1 Viestinnän suunnittelu

Emilia Luukka, Julia Kokki

Hankkeen viestintä suunniteltiin vastaamaan tilaajan asettamiin tavoitteisiin, ja viestinnän visuaalinen ilme suunniteltiin yhteensopivaksi yliopiston visuaalisen ilmeen kanssa. Yhdenmukainen, selkeä ja tunnistettava visuaalinen viestintä tuki hankkeen viestinnällisiä tavoitteita saavutettavuuden, tulosten ja tiedon levittämisen sekä tavoitavuuden osalta. Hankkeen viestintää toteutettiin sekä sähköisissä kanavissa saavutettavuusvaatimukset huomioiden että painetuissa kanavissa.

Hankkeen viestintää ohjasi mediastrategia, joka kokosi hankkeen ydinviestit, viestintäkanavat ja niiden käyttötarkoituksen sekä hankkeelle relevantit sidosryhmät. Kaikki hankkeen viestintä rakentui ydinviestille ja sitä kannatteleville tukiviesteille. Kunkin tukiviestin keskeisyys määräytyi tilanne- ja sidosryhmäkohtaisesti. Hankkeen ydinviesti kuvasi hankkeen perustehtävää: *ONNI-hanke tuottaa peruskoulujen kokonaisturvallisuudesta tutkimukseen perustuvan tilannekuvan ja toimii koulujen turvallisuuden kehittämisen katalysaattorina*. Tätä ydinviestiä kannattelivat viisi tukiviestiä.

Ensimmäinen tukiviesti, *Turvallinen koulu tehdään yhdessä*, perustui hankkeen tavoitteeseen sitouttaa koko kouluyhteisö turvallisuuden ylläpitämiseen ja kehittämiseen, ja toisaalta muistutti laajasta sidosryhmien verkostosta, jonka työpanoksella vaikutetaan koulujen turvallisuuteen. Toinen tukiviesti korosti *jokaisen oikeutta turvalliseen kouluun*. Tukiviesti kytkeytyi kouluissa esiintyviin turvallisuuspoikkeamiin ja hankkeen tuottamaan tilannekuvaan. Kolmas tukiviesti toi esiin hankkeen tuottamaa täydennyskoulutusta ja turvallisuuteen liittyvän tiedon ja ymmärryksen lisäämisen merkitystä: *Turvallisuuskulttuurin ylläpitäminen ja kehittäminen edellyttävät ymmärrystä siitä, mitä turvallisuus on*. Neljäs tukiviesti,

*Koulujen turvallisuuden kehittämistarpeet ovat yksilöllisiä, liittyi koulujen yksilöllisiin kehittämissuunnitelmiin, mentorointiin ja koulujen mahdollisuuteen valita hankkeen täydennyskoulutuksen noutopöydästä juuri heidän tarvitsemaansa koulutusta. Hankkeen tuottama täydennyskoulutus kytkeytyi myös viidenteen tukiviestiin: *Ennakointi, varautuminen ja harjoittelu muodostavat koulujen turvallisuuden kivijalan häiriötilanteen kohdatessa*. Viides tukiviesti muistutti ennakkoinnin ja varautumisen merkityksestä, jota hanke tuki konkreettisesti muun muassa tuottamalla kouluille turvallisuuden kehittämissuunnitelman sekä vuosikellon ja tuomalla koulujen käyttöön ONNI-verkkosovelluksen, joka toi ajantasaiset ja helposti päivitettävät turvallisuusmateriaalit henkilöstön ja oppilaiden saataville ja mahdollisti turvallisuusilmoitusten keräämisen.*

Kuvio 5.1. ONNI-roll-up (85 cm x 200 cm) tutkimuskouluille.

Hankkeessa oli käytössä kaikki viestintäkanavat käsittävä viestinnän sisältökaleri, jonka avulla suunniteltiin ulkoista viestintää hankkeen verkkosivuilla, viestipalvelu X:ssä (ent. Twitter), Instagramissa ja uutismedioissa. Viestinnän aikataulutuksessa otettiin huomioon vuoden mittaan esiintyvät hankkeen aihepiiriin sopivat tapahtumat ja teemapäivät. Kaleriin merkittiin kunkin aiheen kohdalle suunniteltu julkaisuajankohta, viestin sisältö, kanava ja vastuuhenkilö. Lisäksi mukaan liitettiin tarvittaessa käännös ja suunnitelma kuvituskuvasta. Sisältökaleria hyödynnettiin viestinnän aikataulutuksen, kohdentamisen sekä viestintätehtäviin liittyvän työnjaon selkeyttämisen tukena. Julkaisun jälkeen sisältökaleriin päivitettiin tieto julkaisusta sekä päivämäärä, jolloin aineisto oli julkaistu. Näin ollen sisältökaleri toimi paitsi viestinnän etukäteissuunnittelussa, sen avulla myös pidettiin kirjaa siitä, mitä oli julkaistu, missä ja milloin.

Viestinnän visualisoinnissa hyödynnettiin Canva-suunnittelutyökalulla tuotettua kuvitusta, valokuvia sekä osin myös videoita. Visuaalisessa ilmeessä pyrittiin säilyttämään

yhtenäinen linja hankkeen verkkosivujen, Instagramin, viestipalvelu X:n sekä yliopiston visuaalisen ilmeen kanssa tiettyä väripalettia käyttäen.

5.2 Hankkeen näkyvyys

Emilia Luukka, Julia Kokki

5.2.1 Pilottikouluilla

Hanketta tehtiin näkyväksi pilottikouluilla usein eri tavoin. Mentoritoiminnan sekä muun suoraan pilottikouluille suunnatun kirjallisen ja kasvokkaisviestinnän lisäksi hanke hyödynsi kouluilla myös visuaalista viestintää. Tätä toteuttivat hankkeen toiminnasta ja tavoitteista kertovat roll-upit (Kuvio 5.1), esitteet ja julisteet. Kouluille hankittiin turvallisuus-kulttuurin kehittämiseen liittyvän toiminnan suunnittelua varten täydennettävät A2-kokoiset turvallisuus-työn vuosikellot, epäsuoran kiusaamisen tunnistamista tukevat julisteet oppilaille ja henkilökunnalle sekä julisteita kannustamaan oppilaita turvallisuus-ilmoitusten tekoon (Kuvio 5.2).

Kuvio 5.2. Juliste (A2), jolla koulujen oppilaita kannustettiin turvallisuusilmoitusten tekoon.

Näkyvyyttä toivat myös erilaiset hankkeen logoilla varustetut promotuotteet. Promotuotteiksi hankittiin heijastimia, huomioliivejä (Kuva 5.3), muistikirjoja, avaimenperiä sekä tarroja. Promotuotteisiin ja esitteisiin liitettiin aina mahdollisuuksien mukaan hankkeen verkkosivuille vievä QR-koodi. Kuva 5.4 on erään pilottikoulun avointen ovien päivän tapahtumasta, jossa hanke oli esillä. Kuvassa taustalla on hankkeen roll-up, avaimenperiä ja ONNI-esitteitä.

Kuvio 5.3. ONNI-logolla varustettu huomioliivi.

5.2.2 Mediassa

Hankkeen verkkosivuviestinnän pääpaino oli hankkeen tutkimus- ja kehittämistyön yleistajuisessa esittelyssä. Verkkosivuilla uutisoitiin hankkeen toiminnasta, jaettiin hankkeen tuottamat työkalut ja toimintamallit sekä aiemmin tuotettua materiaalia koulujen turvallisuuden kehittämiseen, koottiin hankkeesta pidettyjä esitelmää ja tiedotettiin hankkeelle relevanteista tapatumista. Tiedonvälityksen ohella uutistekstien tavoitteena oli lisätä tietoisuutta turvallisuuteen ja turvallisuuskulttuuriin vaikuttavista tekijöistä ja tuoda näihin liittyvää käsitteistöä tutuksi. Verkkosivuilla esiteltiin omassa osiossaan myös hankkeen tuottamaa tutkimusta. Sivujen Tutkimusta-osioon koottiin sekä hankkeen julkaisemien tutkimusartikkelien että konferenssiesiintymisten abstraktit. Verkkosivuilla rakennettiin lisäksi oma materiaalipankki aikaisemmin julkaistusta koulujen turvallisuutta käsittelevästä tutkimuksesta.

Viestipalvelu X:ää hyödynnettiin monipuolisesti hankkeen tiedeviestinnän toteuttamiseen. Sen avulla paitsi tiedotettiin hankkeen ajankohtaisista tapahtumista, verkkosivu-uutisista, hankkeen toimintojen etenemisestä ja esiintymistilaisuuksista, myös verkostoiduttiin laajasti koulujen turvallisuuden parissa työskentelevien asiantuntijoiden ja aiheesta kiinnostuneiden kesken. Verkostoitumisen lisäksi X:n kautta pyrittiin ohjaamaan yleisöä hankkeen verkkosivumateriaalien pariin. Hankkeen tuottaman materiaalin jakamisen lisäksi hankkeessa seurattiin muiden alan toimijoiden X:ssä jakamaa sisältöä, ja pyrittiin uudelleenjakamaan myös esimerkiksi tietoa ajankohtaisista turvallisuuskoulutuksista ja muista turvallisuuteen liittyvistä aiheista.

Viestintäkanava Instagramia hyödynnettiin hankkeen visuaalisen viestinnän välineenä. Instagramissa viestittäessä hyödynnettiin valokuvakuvitusta sekä kansallisia kampanjoita varten luotuja, vapaasti käytettäviä sosiaalisen median viestintämateriaaleja. Instagram-viestinnän ensisijaisena tavoitteena oli hankkeen tunnettuuden lisääminen sekä hankkeen toiminnasta, tapahtumista ja ajankohtaisista verkkosivu-uutisista tiedottaminen. Instagramia hyödynnettiin myös turvallisuustiedon jakamiseen. Muun muassa Tiistain turvatärppi -julkaisuilla

Kuvio 5.4. Hankkeen roll-up, avaimenperiä ja esitteitä.

jaettiin kuvituskuvin ja saatetekstein ajankohtaisia turvallisuusvinkkejä ja informaatiota.

ONNI on turvallinen koulu -hanki @ONI · 27. kesäk. 2023 Mainosta ...

Voi veljet, mikä päivä @SuomiAreena! Monenmonta kohtaamista ja keskustelua mm. siitä, millainen on #turvallinenkoulu. On ollut ilo kuulla kävijöiden ajatuksia aiheesta. Huomenna lisää! Nähdään #kansalaistori paikalla 29! 🍀🍀🍀

Kuvio 5.5. Hankkeen sosiaalisen median julkaisu SuomiAreena-tapahtumasta.

5.2.3 Tiedeyhteisölle ja sidosryhmille

ONNI-hanke oli esillä useissa erilaisissa tiedeyhteisön tapahtumissa (Taulukko 5.1.). Tiedeyhteisölle viestittäessä oli tärkeää seurata konferenssikutsujen teemoja, sillä opetusalan turvallisuus tarjoaa useita tulokulmia konferensseissa esillä oleviin teemoihin. Hankkeessa tehtyä tutkimusta tarjottiin myös julkaistavaksi konferenssijulkaisuissa aina kun se oli tarkoituksenmukaista.

Taulukko 5.1. Konferenssi- ja seminaaritilaisuudet, joissa ONNI-hanke on ollut esillä.

Päivämäärä	Konferenssin nimi	Järjestäjä	Paikka
8.-9.6.2022	Pelastustoimen tutkimus- ja kehittämispäivät	Pelastusopisto	Kuopio
6.-8.10.2022	13th International Conference on Education & Educational Psychology (ICEEPSY)	Academics Institute	Madrid, Espanja
1.12.2022	Opettajankoulutuslaitoksen Rauman kampuksen avoimet ovet	Turun yliopisto	Rauma
3.3.2023	Seminaari	Turku Center for Welfare Research	Turku
6.-8.3.2023	International Technology, Education and Development Conference (INTED)	The International Academy of Technology, Education and Development (IATED)	Valencia, Espanja
8.-9.3.2023	Trygghetsdagar	Regionförvaltningsverk	Helsinki
12.-14.4.2023	Opetusalan turvallisuusfoorumi	Suomen Palopäälystöliitto (SPPL)	Helsinki, Silja Symphony
17.-19.4.2023	SAVIR Annual Conference	The Society for Advancement of Violence and Injury Research (SAVIR)	Denver, Colorado, Yhdysvallat
20.4.2023	EduSpring	Turun yliopisto	Turku
21.4.2023	OAJ:n pedagogisten järjestöjen (POE) seminaari	Opetusalan Ammattijärjestö (OAJ)	Verkossa
9.-11.2023	The 9th Nordic Conference on Subject Education (NOFA9) -konferenssi	Åbo Akademi	Vaasa
16.-17.8.2023	Opettajankoulutuspäivät	Jyväskylän yliopisto	Jyväskylä
22.-25.8.2023	European Conference on Educational Research (ECER) -konferenssi	European Educational Research Association (EERA)	Glasgow, Scotland, Iso-Britannia
28.8.2023	Hankkeen esittely ja turvallisuusperehdytys Rauman OKL:n uusille opettajaopiskelijoille	Opettajankoulutuslaitos, Rauman yksikkö	Rauma
5.-6.9.2023	Palotutkimuksen päivät	Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö (SPEK)	Helsinki

3.10.2023	Hankkeen esittely Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintovirastoille	Länsi- ja Sisä-Suomen Aluehallintovirasto	Verkossa
15.-17.11.2023	Hallinnon ja kuntatutkimuksen päivät	Åbo Akademi	Turku
23.-24.11.2023	International Safety Education Seminar (ISE Seminar)	Der Österreichische Bundesfeuerwehrverband (ÖBFV), Austrian Firebrigade Association	Linz, Itävalta
23.-24.11.2023	Kasvatustieteenpäivät	Åbo Akademi	Vaasa
9.2.2024	Ainedidaktinen symposium	Helsingin yliopisto, Suomen ainedidaktinen tutkimusseura	Helsinki
6.-8.5.2024	Opetusalan turvallisuusfoorumi	Suomen Palopäälystöliitto (SPPL)	Helsinki, Silja Symphony
18.-20.6.2024	UNESCO Reimagining Teachers and Teacher Education	Helsingin yliopisto	Helsinki

Hanketta esiteltiin myös sidosryhmille, joiden kanssa hankkeella on turvallisuuteen ja hyvinvointiin liittyviä rinnakkaisuuksia, kuten Terveyden ja hyvinvoinnin laitokselle, Opetushallitukselle sekä sisäministeriölle. Edellä esiteltyjen tapahtumien lisäksi ONNI-hanke järjesti sidosryhmille avoimia tapahtumia keväisin ja syksyisin.

Taulukko 5.2. ONNI-hankkeen järjestämät sidosryhmättilaisuudet

Päivämäärä	Tapahtuman nimi	Kohderyhmä	Paikka
17.5.2022	Aloitusseminaari	ONNI-verkosto	Verkossa
1.9.2022	Väliseminaari	ONNI-verkosto	Hybrid: Tampere, verkossa
22.5.2023	Webinaari: Tukea ja tarmoa turvallisuustyöhön	Pilottikoulujen sivistys- ja opetustoimien edustajat	Hybrid: Pirkanmaa, Satakunta, Uusimaa, Varsinais-Suomi, Pohjanmaa, verkossa
8.11.2023	Kuntakohtaiset tapaamiset	Nurmijärven opetustoimi	Hyvinkää
13.3.2024	Loppuseminaari	ONNI-verkosto	Hybrid: Helsinki, verkossa

Näiden lisäksi ONNI-hanke oli näytteilleasettajana kolmessa suuressa, valtakunnallisessa tapahtumassa. Tammikuussa 2023 hanke oli mukana opetus- ja kasvatusalan Educa-messuilla Turun yliopiston Rauman kampuksen osastolla. Messuilla tapasimme opetusalan toimijoita ja jaoimme ONNI-hankkeen tuottamia esitteitä, vuosikellopohjia sekä avaimenperiä. Messukävijät saivat vastata lyhyeen tietovisaan ja pyöräyttää onnenpyörää. ONNI-hanke oli mukana näytteilleasettajana myös Seinäjoen kaupungin ja sisäministeriön järjestämässä Valtakunnallisessa turvallisuustapahtumassa toukokuussa 2023. Tilaisuudessa keskustelimme useiden eri turvallisuusalan toimijoiden kanssa ja jaoimme hankkeesta esitteitä, tarroja ja

muistivihkoja. Kesäkuussa 2023 hanke osallistui SuomiAreena-tapahtumaan kansalaistoripaikalla. Kaikissa tapahtumissa tuotiin esiin koulujen turvallisuutta edistävää tutkimus- ja kehittämistyötä sekä rohkaistiin kävijöitä yhteiseen keskusteluun aiheesta.

onni_hanke Tiistain #turvatärppi 🌟
 Koulujen käytävät ovat hiljenneet, ja lapsilla on alkanut kauan odotettu kesäloma. Loma ei kuitenkaan ole pelkästään iloista aikaa jokaiselle. Muistetaanhan kysyä lomallakin, mitä lapselle kuuluu. Samoin kuin kysytään koulupäivän päätteeksi mitä tänään koulussa tehtiin, kysytään lomalaiselta kuinka hän on viettänyt vapaapäivänsä 🍌 Paitsi että on tärkeää pysyä kartalla nuorison tekemisistä, kysymällä osoitamme myös välittämistä. Yksinäisyyttä voi olla vaikea huomata, mutta kuulumisten kysyminen on helppoa 🍀

Kuvio 5.6. Hankkeen Instagram-julkaisu

erityisen merkityksellistä lukuvuosien 2022–2023 ja 2023–2024 aikana, sillä lasten ja nuorten harjoittamasta väkivallasta, kiusaamisesta ja kouluun sijoittuvista väkivallanteoista on uutisoitu hyvin runsaasti. Printtimedian sekä ulkopuolisten verkkojulkaisujen lisäksi hankkeen viestinnällä tavoiteltua näkyvyyttä arvioitiin tarkastelemalla verkkosivujen ja sosiaalisen median kanavien näkyvyyslukuja. Indikaattoreina toimivat alustakohtaiset seuraaja- ja julkaisuluvut sekä eri julkaisujen keräämät reaktiot, kuten tykkäykset, jaot ja kommentit. Raportin

5.3 Viestinnän ja yhteiskunnallisen vaikuttavuuden arviointi

Julia Kokki, Emilia Luukka

Viestinnän sisältökaleri palveli suunnittelun lisäksi viestinnän arviointia, kehittämistä ja raportointia: sen avulla voitiin arvioida esimerkiksi viestinnän tiheyttä ja sitä, oliko viestintää toteutettu kaikilla alustoilla tarpeeksi monipuolisesti.

Näkyvyyttä arvioitiin seuraamalla hankkeen tuottamien ja hankkeesta tehtyjen uutisten läpimenoa eri printtimedioissa sekä erilaisissa verkkojulkaisuissa. Vuosien 2022–2024 aikana hankkeesta uutisoivat muun muassa Turun Sanomat, Aamuset, Uusimaa, Itävyäly, Kangasalan Sanomat, Suomen Palopäällystiliitto, Julkisten ja hyvinvointialojen liitto JHL, Opetusalan Ammattijärjestö OAJ sekä Turun yliopiston viestintä (ks. lähdeluettelo). Hankkeen medianäkyvyys on ollut

valmistumiseen mennessä viestipalvelu X:ssä hankkeen tilillä oli 140 seuraajaa ja 358 julkaisua. Instagramissa hanketta seurasi 102 käyttäjää, ja tilillä tehtiin 30 julkaisua. Hankkeen verkkosivujen julkaisumäärä oli yli 100, joista 30 oli uutisartikkeleita. Hankkeen medianäkyvyyttä pyrittiin ylläpitämään tekemällä julkaisuja viestintäkanaviin myös kesälomakuukausien aikana.

Hankkeen näkyvyyttä tiedeyhteisössä ja sidosryhmien keskuudessa arvioitiin lisäksi seuraamalla tapahtumien osallistujamääriä. Osallistujamäärältään merkittävin tapahtuma näkyvyyden kannalta oli hankkeen loppuseminaari, johon osallistui noin 250 sidosryhmien edustajaa. Saavutettavuuden ja hankkeen tulosten levittämisen takaamiseksi seminaarista toteutettiin myös tallenne, joka lisättiin katsottavaksi hankkeen verkkosivuille. Seminaarin jälkeen osallistujilta kerättiin myös palautetta lyhyellä Webropol-kyselyllä. Erityisen positiivisena osallistujat kokivat seminaarin vuorovaikutteisuuden. Keskusteluosuuksien lisäksi oltiin tyytyväisiä myös toteutukseen sekä sisällölliseen antiin. Eräs osallistuja kommentoi seminaaria palautteessa seuraavasti:

Vain kevyesti ONNI-hankeeseen tutustuneelle seminaari antoi todella paljon. Tutkimus ja hanke ovat kehittäneet selkeitä konkreettisia työkaluja, joiden esittely onnistui hyvin seminaarissa.

Kuvio 5.7. Opetusministeri Anna-Maja Henriksson ja hankkeen johtaja, professori Eila Lindfors hankkeen loppuseminaarissa.

6 Tavoitteena koulujen kestävä ja tutkimusperustainen turvallisuuskulttuuri

Eila Lindfors, Brita Somerkoski

ONNI-hanke on sekä kansallisesti että mahdollisesti myös kansainvälisesti laajin tutkimus- ja kehittämishanke perusopetuksen kokonaisvaltaista turvallisuuskulttuuria koskevan uuden tiedon tuottamiseksi ja turvallisuuskulttuurin arvioimiseksi ja kehittämiseksi. Aiemmissä tutkimuksissa on havaittu, että turvallisuuskulttuuria voidaan kehittää yhdistämällä tutkimusperustaisuus ja käytännön toteutustavat (Kingston ym., 2018; Teperi ym., 2018). Tämä teorian ja hyvien käytänteiden yhdistäminen oli tavoitteena, kun ONNI-hanke käynnistyi tutkimuskouluissa syksyllä 2022. Lähtökohtana oli aiempi tutkimustieto siitä, että koulujen turvallisuuskulttuuria tulisi kehittää entistä systemaattisemmaksi ja kokonaisvaltaisemmaksi (Lindfors & Somerkoski, 2018; Lindfors ym., 2020; Waitinen, 2011; Vallinkoski & Koirikivi, 2020).

Turvallisen oppimisympäristön (Kuvio 4.18) lähtökohtana on, että koulut voivat tunnistaa oman turvallisuuskulttuurinsa tason (Kuvio 3.1), ja että kouluilla on keinoja turvallisuuskulttuurin kehittämiseen ja ylläpitämiseen omasta koulu yhteisöstä ja toimintaympäristöstä käsin. Tähän tarkoitukseen hankkeessa kehitettiin kymmenen työvälinettä (Taulukko 3.1): turvallisuuskulttuurin kehittämissuunnitelman ja turvallisuuden vuosikellon mallipohjat, turvavarttien, turvallisuusilmoitusten keräämisen ja käsittelyn sekä turvatiimin toimintamallit, KORI-mallin koulun riskien arviointiin ja interventiomallin koulussa toteutettavalle kehittämisohjelmalle sekä ONNI-portaikkomallin koulujen turvallisuuskulttuurin tason itsearviointiin.

Turvallisuuskulttuurin kehittämisen tulisi perustua tiedolla johtamiseen, minkä vuoksi koulun turvallisuuden tilannekuvan tunnistaminen on keskeistä. ONNI-portaikkomallia (ks. Luku 3.11) käyttäen koulut voivat tunnistaa jatkossa turvallisuuskulttuurinsa tason. Tason määrittämisessä ja tilannekuvan luomisessa on keskeistä koulukohtainen vaarojen ja uhkien tunnistaminen ja niistä aiheutuvien riskien arvioinnin myötä tehtävät ennakoivat toimenpiteet. On huomattava, että reagoivan turvallisuuskulttuurin koulussa turvallisuus nousee esille vain, kun turvallisuuspoikkeama on jo tapahtunut. Ennakoivan ja kestäväen turvallisuuskulttuurin koulussa turvallisuus on osa koulun arjen toimintaa ja pääpaino on ennakoivissa toimenpiteissä, mitä ilmentää ja tukee

turvallisuushavaintojen systemaattinen kerääminen ja yhteinen käsittely (Luku 3.9) ja riskienarviointi sen lisäksi, että koulussa reagoidaan ja hoidetaan tapahtuvat poikkeamat.

Kun koulussa puhutaan turvallisuudesta, puhe ei voi perustua muistinvaraisuuteen, vaan turvallisuuteen liittyviin suunnitelmiin ja dokumentteihin kirjattuihin toimintamalleihin: kuten esimerkiksi siihen, mitä turvallisuuden kehittämissuunnitelma nostaa priorisoinnin kohteeksi kunakin lukuvuonna, mitä vuosikello muistuttaa harjoittelun tiheydestä ja sisällöistä, miten varaudutaan kriisitilanteisiin, onko kiusaamiseen ja väkivaltaan puututtu riittävän yhteisöllisesti, onko sidosryhmien asiantuntemusta hyödynnetty ja huoltajat aktivoitu. Ilman ajantasaista turvallisuuden tilannekuvaa rehtorin ei ole mahdollista johtaa turvallisuutta jakamalla vastuuta ja resursseja sekä määrittelemällä tehtäviä tarkoituksenmukaisesti.

Haavoittuva ja reagoiva toimintakulttuuri herättää huolen koulupäivän turvallisuudesta. Ennakoivan ja kestäväen turvallisuuskulttuurin tason saavuttamisessa ei riitä lain ja opetussuunnitelman minimitavoitteen saavuttaminen, vaan riskienhallinnan avulla tulisi tunnistaa kullekin oppimisyhteisölle tyypillisimmät vaarat ja uhat sekä arvioida näistä seuraavat riskit ja tehdä riskejä vähentävät toimenpiteet kunkin koulun toimintaympäristö huomioiden. Näille tasoille on tunnusomaista, että turvallisuutta hallitaan yhteisöllisesti vastuuta jakaen ja tehtäviä määrittäen. Mukana kehittämistyössä eivät ole pelkästään koulun aikuiset vaan koko yhteisö. Tämä tarkoittaa, että myös oppilailta on vastuu käyttäytymisestään ja turvallisuuden ylläpitämisestä kehitystasonsa ja osaamisensa mukaisesti. Hyvä turvallisuuskulttuuri ei ole sattumaa; se on tavoitteellista toimintaa yhteisen hyvän ja ihmisenä kasvamisen toteuttamiseksi. Määrätietoisen toimintakulttuurin rakentamisen pohjana on tieto siitä, millainen turvallisuuskulttuuri koulussa on. Tästä saadaan viitteitä ONNI-portaikkomallilla, poikkeamatietoa keräämällä ja kaikkien toimijoiden turvallisuusosaamista arvioimalla.

Hankkeen tutkimuskokonaisuudessa tunnistettiin koulujen turvallisuuskulttuurin taso ennen ja jälkeen intervention ja samalla tutkittiin turvallisuuskulttuuriin yhteydessä olevia tekijöitä. Toimintamallit ja työvälineet kehitettiin vastauksiksi tutkimuksella tunnistettuihin puutteisiin. Omatoimisen varautumisen arvioinnin (OVA) perusteella näyttää siltä, että ulkopuolisen asiantuntijan laatima raportti koulun turvallisuuskulttuurista yhdistettynä mahdollisuuteen saada mentorilta tukea kehittämistoimenpiteiden suunnittelussa toimii katalysaattorina. Ulkopuolisen arvioinnin perusteella turvallisuus näyttäytyi toki rehtorin vastuullisena tehtävänä, mutta samalla turvallisuuspuutteista tuli konkreettisia ja näkyviä.

Koulun turvallisuustilanne ei ole staattinen vaan muuttuva. Hankkeen alkumittausten (OVA, fokusryhmähaastattelut, henkilökunnan turvallisuusosaaminen) voidaan sanoa piirtävän kansallista tilannekuvaa koulujen turvallisuuskulttuurin tasosta ja turvallisuuspuutteista. On huomattava, että alkumittauksessa vain kaksi koulua 20 koulusta osoittautui turvallisuuskulttuuriltaan ennakoivaksi (Luku 4.2) ja koulujen fokusryhmien puheessa (Luku 4.3) oli huomattava määrä haavoittuvan ja reagoivan tason turvallisuuskulttuurin puhetta. Aikaisempiin tutkimuksiin suhteuttaen tämä kuvanee koulujen turvallisuuskulttuurin tasoa suuntaa antavasti kansallisella tasolla.

Turvallisuusintervention tuloksellisuutta tulisi arvioida vasta kolmen tai neljän vuoden kuluttua intervention aloittamisesta (Oesterle ym., 2015). ONNI-hankkeen loppumittausten selkeä viesti kuitenkin on, että turvallisuuskulttuurin todettiin kehittyneen jo vuodenkin mittaisen intervention aikana. Samalla on tunnistettava ristiriita. Siitä huolimatta, että koulujen turvallisuuskulttuurissa tunnistettiin puutteita, henkilökunta arvioi oman turvallisuusosaamisensa hyväksi jo hankkeen alkumittauksessa. Tämä ristiriita voi selittää sen, ettei koulujen turvallisuuskulttuuri ole juurikaan kehittynyt ilman interventiota, vaikka aiempi tutkimus on tunnistanut puutteita koulujen turvallisuuskulttuurissa. Jos henkilökunnan turvallisuusosaaminen olisi kaikilta osin ajantasaista, se näkyisi turvallisuuskulttuurin tasossa.

Henkilökunta arvioi myös koulunsa turvallisuusilmapiirin hyväksi (ks. Luku 4.5). Tämä on hyvä lähtökohta kehittää turvallisuutta. Sekä turvallisuusosaamisen että -ilmapiirin tuloksia leimasi se, että koulujen välillä oli keskiarvoisesti vain pieniä eroja. Koulujen sisällä puolestaan oli henkilökunnan arvioissa huomattavasti suurempia eroja kuin koulujen välillä. Jatkossa on turvatiimin tehtävä kartoittaa henkilökunnan turvallisuusosaamista. Kaikkien ei tarvitse osata kaikkea, mutta turvallisuudesta vastaavilla tulisi olla tieto siitä, mitä turvallisuusosaamista koulun henkilökunnalla ja oppilailla on ja mitä tarvitaan lisää. On selkeä puute, että suomalainen oppimistulosten arviointitutkimus eikä PISA-tutkimus ole tuottanut tuloksia koulun turvallisuuskulttuurin tason, turvallisuusilmapiirin ja koulumenestyksen välillä. Tätä tulisi jatkossa tutkia yhtenä mahdollisena ratkaisuna oppimistulosten parantamiseen ja koulussa tehtävän turvallisuustyön vaikuttavuuteen liittyen.

ONNI on turvallinen koulu -hanke päättyy, mutta kehittämis- ja tutkimustoiminta jatkuu. Haemme erillistä rahoitusta tutkimuksen jatkamiselle, erityisesti tutkimusaineistojen triangulatiiviselle tarkastelulle. Odotamme, että ONNI-hankkeen pilottikouluissa, mutta myös laajemmin, koko organisaation turvallisuutta hallitaan jatkossa tiimirakenteella, lisätään turvallisuuskulttuurin yhteisöllistä edistämistä sekä käsitellään poikkeamatietoja systemaattisesti ja ennakoiden. Kun koulupäivän aikana lisätään puhetta ja toimintaa turvallisuuden arvioimiseksi, kehittämiseksi ja ylläpitämiseksi, eletään samalla todeksi

turvallisuutta osana koulutyötä ohjaavina arvoina. Suomalaisissa kouluissa tähän kehitystyöhön on hyvät mahdollisuudet. Jokainen koulu voi kehittyä vähintäänkin ennakoivan, jopa kestävän turvallisuuskulttuurin kouluksi määrätietoisella kehittämistyöllä!

7 ONNI-hankkeen kokoavat toimenpidesuosituksukset ja ehdotetut toteuttajatahot

Tässä esitetyt suositukset ovat syntyneet ONNI-hankkeessa tutkimuksen ja koulujen käytännön kehittämistyön perusteella vuosina 2022–2024. Tämän lisäksi suositukset pohjautuvat kouluissa tehtyihin havaintoihin, ulkopuolisten asiantuntijoiden ja sidosryhmien kanssa käytyihin keskusteluihin sekä aiempaan tutkimustietoon. Suositukset on tarkoitettu viitoittamaan Suomen perusopetuksen koulujen turvallisuuskulttuurin kehittämistyötä. Koulut tarvitsevat asiantuntijoiden, viranomaisten ja muiden sidosryhmien sekä huoltajien tukea turvallisuuskulttuurinsa kehittämisessä. Jokainen suositus edellyttää asianosaisilta käytännön toimenpiteitä turvallisen koulun mahdollistamiseksi kaikille koulussa toimiville.

SUOSITUKSET

Oppimisympäristön turvallisuus vaikuttaa kaikkeen toimintaan huolimatta siitä, nostetaanko sitä erikseen esiin. **Turvallisuuden on tärkeä olla koulutyötä ohjaava arvo: koulujen turvallisuuden perusasiat tulisi sisällyttää opettajien peruskoulutukseen ja täydennyskoulutukseen.** Jos turvallisuus ja turvallisuuskulttuuri eivät ole osa opettajankoulutuksen sisältöä, niitä ei myöhemminkään tunnisteta opettajan työn lakisääteiseksi osaksi.

Toimenpidesuositus: Opettajankoulutuksen opetussuunnitelmien kehittäminen.

Vastuutaho: Opettajankoulutusta antavat yliopistot

Keskeinen organisaatioiden ja yhteisöjen hyvää turvallisuuskulttuuria selittävä tekijä on tutkimusten mukaan yhteisöllisyys. **Kouluihin tulisi perustaa yhteisöllinen ja osallistava turvallisuusorganisaatio, jolla on selkeästi määritellyt vastuut ja tehtävät: rehtori, turvallisuusvastaava ja -tiimi.** Turvallisuustiimi osallistaa oppilaita ja huoltajia turvallisuustyöhön yhteisöllisyyden edistämiseksi.

Toimenpidesuositus: Turvallisuustiimin perustaminen jokaiseen kouluun.

Vastuutaho: Opetuksen järjestäjä, koulujen henkilöstö

Turvallisuusvastaavan tehtävänä on yhdessä turvallisuustiimin kanssa tukea koulun johtoa arjen turvallisuuden kehittämisessä, materiaalien päivittämisessä ja koulutuksen sekä harjoittelun suunnittelemisessa ja toteuttamisessa. Tehtävä edellyttää päivittäistä ja jatkuvaa turvallisuustilanteen ennakointia, havainnointia, reagointia ja seurantaa. Turvallisuusvastaava toimii koulun turvallisuustiimin puheenjohtajana. **Turvallisuusvastaavan tulisi saada OVTES:n erityistehtävien mukainen korvaus työstään.**

Toimenpidesuositus: Työehtosopimusten kehittäminen.

Vastuutaho: Työmarkkinaosapuolet

Koulunkäynninohjaajat ovat jatkuvasti vaativissa vuorovaikutustilanteissa ja toistuvasti jopa väkivaltatilanteissa. Tällä hetkellä perusopetuslain (36§) mukaiset oikeudet voimakeinojen käyttöön ovat kuitenkin vain opettajilla ja rehtoreilla, ohjaajat toimivat ainoastaan hätävarjeluperusteella. **Opettajien ja rehtoreiden lisäksi koulunkäynninohjaajilla tulisi olla oikeus toimia perusopetuslain 36§ mahdollistamien keinojen mukaisesti.**

Toimenpidesuositus: Normiohjauksen kehittäminen perusopetuslain muutoksella.

Vastuutaho: OKM, eduskunta

Epäasiallisen käyttäytymisen ja kurinpitotoimien yhtenäinen käsitteistö vähentää ja selkeyttää koulujen hallinnollista työtä. Nyt käytössä olevat käsitteet *kurinpitokeinot*, *kurinpitotoimet*, *puuttumiskeinot*, *ojentaminen* ja *turvaamistoimi* luovat tarpeetonta epävarmuutta koulujen arjen turvallisuustyöhön. **Oppilaan epäasiallisen käyttäytymisen ja kurinpitotoimien käsitteistöä tulisi yhtenäistää ja käsitteet tulisi määritellä selkeästi.**

Toimenpidesuositus: Epäasialliseen käyttäytymiseen ja kurinpitotoimiin liittyvän käsitteistön yhtenäistäminen.

Vastuutaho: OAJ, OPH, OKM, AVI

Arkinen puhe turvallisuudesta vahvistaa henkilöstön tietoisuutta koulun turvallisuusnäkökulmista ja -järjestelyistä sekä edistää yhteisöllisyyttä turvallisuuskulttuurin ylläpidossa ja kehittämisessä. **Jokaiseen opettajankokoukseen olisi suotavaa sisällyttää turvallisuusaiheita koulun turvallisuuskulttuurin edistämiseksi.** Näitä voivat olla ajankohtaiset asiat, kuten valmistautuminen harjoitukseen tai toimintatapojen arviointi.

Toimenpidesuositus: Turvallisuusaiheiden säännöllinen yhteisöllinen tarkastelu turvallisuuskulttuurin ylläpitämiseksi ja kehittämiseksi.

Vastuutaho: Koulujen henkilöstö

Erilaiset turvallisuustoimijat vaikuttavat koulujen turvalliseen arkeen turvallisuuspoikkeamia ennaltaehkäisevästi. Sidosryhmien kanssa tehtävässä yhteistyössä korostuu positiivisen kontaktin luominen erityisesti oppilaisiin ja asiantuntijan arvovallalla annettu toiminnanohjaus ja suositukset. **Turvallisuustoimijoiden kuten poliisin ja pelastustoimen tulisi olla näkyvästi läsnä koulun arjessa.** Yhteistyön tulisi mahdollistaa koulujen tarpeiden mukaiset kohtaamiset kaikkien ikäluokkien kanssa.

Toimenpidesuositus: Koulut ja sidosryhmät vahvistavat yhteistyötään.

Vastuutaho: Opetuksen järjestäjät, koulujen henkilöstö ja sidosryhmät

Koululaisten vanhemmilla ja huoltajilla on mahdollisuus toimia kasvatuskumppaneina koulun kanssa koulupäivän turvallisuuteen vaikuttavia tapahtumia havainnoiden. **Vanhempien ja huoltajien havainnot erilaisista koulupäivään vaikuttavista turvallisuuspoikkeamista, vaaroista tai riskeistä toimintaympäristössä ovat erityisen arvokkaita, sillä he usein tuntevat oppilaan koulumatkan ja ikätoverit.** Näitä havaitessaan vanhemmat ja huoltajat voivat olla yhteydessä kouluun.

Toimenpidesuositus: Vanhempien ja huoltajien tulisi tuntea koululaisen lähiympäristö ja ikätoverit.

Vastuutaho: Vanhemmat ja huoltajat

Väestönsuojien ylläpidosta ja kunnostuksesta vastaavat rakennusten omistajat. Väestönsuojan hoitajan kurssin käyminen helpottaa tilan käyttöönottoa poikkeusoloissa. **Rakennusten omistajien ja pelastusviranomaisten tulisi tukea kouluja väestönsuojien ylläpidossa ja**

valmiusasioissa. Koulujen väestönsuojan käyttö poikkeusoloissa tulee suunnitella ja dokumentoida pelastussuunnitelmaan.

Toimenpidesuositus: Pelastusviranomaiset ja sivistystoimi tekevät yhteistyötä väestönsuojien ajanmukaistamiseksi ja väestönsuojanhoitajan koulutuksen järjestämiseksi.

Vastuutaho: Rakennusten omistajat, pelastusviranomaiset, pelastusliitot

Koulut ovat haavoittuvia organisaatioita, koska suurin osa toimijoista on varttuvia lapsia ja nuoria. **Koulujen turvallisuuden hallintaa ja turvallisuusjohtamista tulisi kehittää.** Turvallisuuden hallinta tulisi aloittaa riskien arvioinnilla. Turvallisuuden hallinnan työkaluja ovat muun muassa turvallisuuden kehittämissuunnitelma ja vuosikello. Turvallisuuden hallinnan tueksi koulujen henkilöstölle tulisi tarjota myös täydennyskoulutusta. Turvallisuuden hallinnan tulisi kohdistua sekä ennakoiviin toimiin että poikkeamien havainnointiin ja käsittelyyn.

Toimenpidesuositus: Koulun turvallisuuden hallintaa ennakoivin ja reagoivin toimenpitein kehitetään systemaattisesti.

Vastuutaho: Opetuksen järjestäjä, koulujen henkilöstö

Turvallisuustilanteen seuranta on osa yhteisön toimintakulttuuria. **Turvallisuuspoikkeamien ennakointia, seuranta ja käsittelyä tulisi lisätä kouluissa turvallisuuden tilannekuvan ylläpitämiseksi ja resurssien kohdentamiseksi.** Henkilöstöllä, oppilailta ja huoltajilta tulisi olla yksi järjestelmä poikkeamien ilmoittamiseen. Nykyisellään useisiin ilmoitusjärjestelmiin raportoiminen kuormittaa henkilöstöä.

Toimenpidesuositus: Opetuksen järjestäjän tulisi tarjota koulujen käyttöön menetelmä tai järjestelmä turvallisuuspoikkeamien keräämiseksi ja käsittelemiseksi.

Vastuutaho: Opetuksen järjestäjä, koulujen henkilöstö

Rehtorit toimivat yhteistyössä koulun ja sen eri toimijoiden, kuten oppilashuollon, ateria-, laitos- ja kiinteistöhuollon palveluiden, kanssa. **Rehtorin olisi pystyttävä toimimaan joustavasti hallintokunta- ja organisaatorajojen ylitse yhteistyön mahdollistamiseksi ja sujuvoittamiseksi.** Koulujen tulisi saada tarvitsemansa palvelut oikea-aikaisesti.

Toimenpidesuositus: Koulun toiminnassa mukana olevien tahojen yhteistyö ja tiedonkulun varmistaminen.

Vastuutaho: Koulujen henkilöstö ja palvelutoiminnan sopijaosapuolet

Järjestyssäännöissä ja turvallisen tilan periaatteissa määritellään kouluyhteisön käyttäytymisen normit. Käyttäytymisen normit edistävät turvallista ilmapiiriä, joka puolestaan on oppimisen ja työnteon perusedellytys. Tahallisesta normien rikkomisesta tulisi saada seuraamus, joka konkretisoi vastuunoton omasta toiminnasta. **Järjestyssäännöillä ja turvallisen tilan periaatteilla tulisi olla näkyvämpi asema koulun arkipäivässä.**

Toimenpidesuositus: Järjestyssääntöjen ja turvallisen tilan periaatteiden säännöllinen, myös oppilaat osallistava päivittäminen ja läpikäynti koko kouluyhteisön jäsenten kesken. Dokumenttien tulisi olla esillä.

Vastuutaho: Koulujen henkilöstö yhteistyössä oppilaiden kanssa

Oppilaita tulisi kohdella tasavertaisesti ja yhteismitallisesti opetuksen järjestäjästä tai koulusta riippumatta. **Koulujen puuttumiskäytäntöjä oppilaan epäasialliseen käyttäytymiseen tai jopa rikoksen tunnusmerkistön täyttäviin tekoihin tulisi yhtenäistää.** Tämä tulisi varmistaa laatimalla ja jalkauttamalla tukimateriaalia epäasialliseen käytökseen puuttumiseen osana perusopetuslain mukaisia kurinpitokeinoja. Henkilöstöä tulisi ohjata tunnistamaan erilaisia epäasiallisen käyttäytymisen muotoja, täyttämään lakisääteisen ilmoitusvelvollisuutensa, huomioimaan perusopetuksen lainsäädäntö kurinpito- ja turvaamistoimissa sekä määrittelemään opetuksen järjestäjän kanssa yhteiset toimintatavat kurinpitotoimien käyttämisen ja opiskeluhuollon tukitoimien suhteen.

Toimenpidesuositus: Laaditaan ja jalkautetaan tukimateriaalia epäasialliseen käytökseen puuttumiseen

Vastuutaho: OPH, OKM, AVI, OAJ

Turvallisuuspoikkeamia voi ilmetä koulussa myös silloin, kun jakamaton vastuu opetustilanteen turvallisuudesta on sijaisella. **Koulun vaihtuvan henkilöstön, kuten sijaisten, tulisi saada kaikki tarvittava tieto turvallisen arjen toteuttamiseksi.** Tätä voi palvella esimerkiksi sijaisille jaettava turvallisuuskansio ja opetustilaa ja -ryhmää koskeva turvaohje.

Toimenpidesuositus: Koulujen vaihtuvalle henkilöstölle tulisi taata kaikki tarvittava tieto turvallisen arjen toteuttamiseksi.

Vastuutaho: Rehtorit

Koulukiinteistössä toimiva kouluisäntä tai kiinteistönhoitaja tuntee työntekijänä kouluyhteisön ja voi osaltaan osallistua päivittäiseen turvallisuustyöhön. **Koulukiinteistössä toimiva kouluisäntä tai kiinteistönhoitaja edistää turvallisemman tilan ja turvallisen arjen toteutumista.** Kouluilla tulisi olla mahdollisuus kouluyhteisön arjessa toimivaan kouluisäntään tai kiinteistönhoitajaan.

Toimenpidesuositus: Kouluille palkataan kouluisäntä tai kiinteistönhoitaja.

Vastuutaho: Opetuksen järjestäjä, koulut

Turvallisuustyön suunnittelun, toteuttamisen ja arvioinnin dokumentaatio tukee yhteisön muistia sekä uusien työntekijöiden perehdyttämistä ja vähentää turvallisuuskulttuurin henkilösidonaisuutta. **Koulujen turvallisuuskulttuurin ja -puheen tulisi perustua dokumentaatioon muistinvaraisuuden tai hiljaisen tiedon sijaan.** Dokumentaation tulisi olla helposti saatavilla, muokattavissa ja sen tulisi palvella koulun turvallista arkea tehtyä työtä dokumentoidessa, tulevaa toimintaa suunnitellessa, toimeenpantaessa ja arvioitaessa.

Toimenpidesuositus: Turvallisuuskulttuuri ja -puhe perustetaan dokumentoituun tietoon.

Vastuutaho: Koulujen henkilöstö

Osallistava ja vastuuta jakava turvallisuuskulttuurin kehittäminen lisää kouluyhteisön jäsenten osaamista, tuottaa kannustavia toimintamalleja, mahdollistaa ennakoivan lähestymistavan ja korostaa järjestyssääntöjen merkitystä koulun turvallisuuden vahvistamisessa ja epäkohtiin puuttumisessa. **Koulun turvallisuuskulttuuria tulisi kehittää tutkimusperustaisesti.** Turvallisuuskulttuurin ylläpitämiseen ja kehittämiseen tulisi sitouttaa koko moniammatillinen kouluyhteisö, oppilaat, huoltajat ja sidosryhmät. Toiminnan tulisi olla pitkäjänteistä, systemaattista ja perustua kunkin koulun turvallisuuden tilannekuvaan.

Toimenpidesuositus: Koulun turvallisuuskulttuurin kehittämisen tulisi perustua tutkimustietoon

Vastuutaho: Opetuksen järjestäjä, koulujen henkilöstö ja tutkijayhteisöt

Liitteet

Koulujen turvallisuuden kehittämissuunnitelma ¹

Koulun turvallisuuskulttuurin kehittämissuunnitelma

Koulun nimi	
Lukuvuosi	
Koulunme erityispiirteet turvallisuustyössä	
Vahvuutemme turvallisuustyössä	

I. Turvallisuuskulttuurin ulottuvuudet	Turvallisuuskulttuurin kehittämiseksi tehtävät toimenpiteet	Edistymisen seuranta: pvm., vastuuhenkilö
ROOLIT JA VASTUUT		
Rehtorin ja turvallisuusvastuun rooli, opettajien roolit ja vastuut		
Oppilaiden osallisuus		

¹ <https://sites.utu.fi/omni/koulun-turvallisuuden-kehittamissuunnitelman-malli/>

Vanhempien osallistuminen		
Onko yhteisöllisyys riittävä?		
TURVALLISUUSTYÖN RESURSSIT		
Aika-, henkilö- ja muut resurssit		
TURVALLISUUSOSAAMINEN JA HARJOITTELU		
Henkilöstön ja oppilaiden osaamisen kehittäminen, koulutustarpeet?		
YHTEISTYÖ SIDOSRYHMIEN KANSSA		
Nykyinen yhteistyö, lisätarpeet ja kehittämistarpeet?		
VAAROJEN ARVIOINTI JA YMMÄRRYS RISKEISTÄ		
Tarve vaarojen arvioimiseen ja riskien tunnistamiseen		

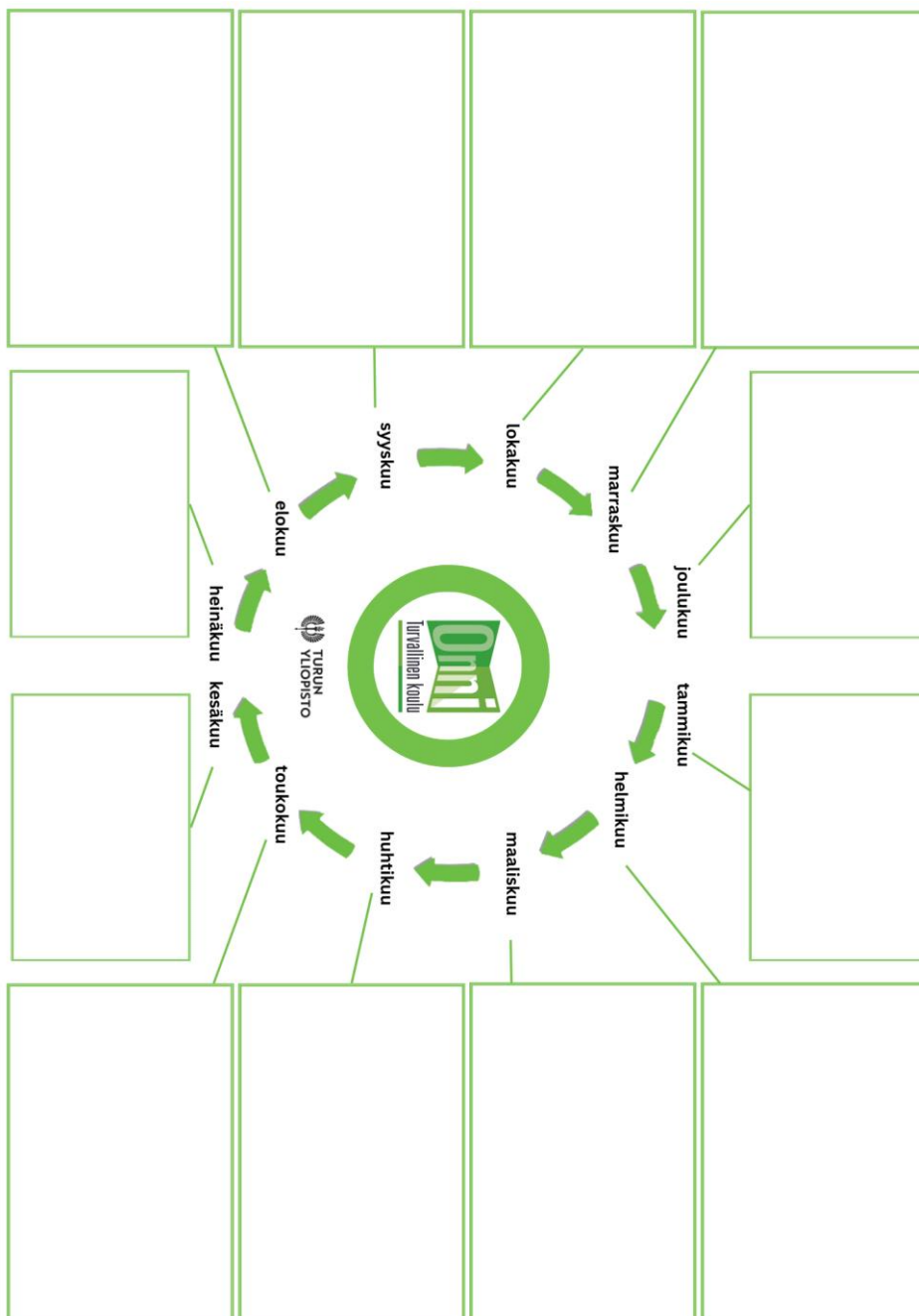
TURVALLISUUSKULTTUURIN ITSEARVIOINTI JA TARKASTUKSET		
Mitä omatoimisia turvallisuustarkastuksia? kuinka usein? Tarvitanko muita?		
SUUNNITELMAT JA TURVALLISUUSOHJEISTUKSET		
Tarve suunnitelmien ja ohjeistusten päivittämiseen, jalkautamiseen ja arviointiin?		
TURVALLISUUSVIESTINTÄ		
Viestinnän riittävyys, menetelmät, viestipohjat, kriisiviestintäohjeet		
TURVALLISUUSPOIKKEAMAT: Lähtellä piti -tilanteet, tapaturmat, onnettomuudet (tulipalo, ympäristö), väkivalta, kiusaaminen ja häirintä		
Mitä asioita on tarpeen kehittää turvallisuuspoikkeamien tunnistamisessa, raportoinnissa, juurisyyn määrittämisessä ja		

toimenpiteissä suhteessa nykytilaan?		
JÄLKIHOIDO JA RESILIENSSI		
Onko tarvetta päivittää kriisin jälkitilanteen toimintamalleja?		
II. Tavoitetila yksikössä vuoden kuluttua		
III. Muuta		

Kehittämissuunnitelman laatimisen pvm ja laatijat:

Kehittämissuunnitelma päivitetään seuraavan kerran:

Koulujen turvallisuuden vuosikello ²

² <https://sites.utu.fi/onni/taydennettava-turvallisuustyon-vuosikello/>

Turvatiimin tehtäväkuvaus³

MIKÄ TURVATIIMI?

• **Turvatiimi** on koulun turvallisuuskulttuurin keskeinen toimija. **Rehtori** vastaa koulun turvallisuudesta, mutta hän ei voi yksin luoda turvallisuuskulttuuria.

• Rehtori vastuuttaa turvatiimin ylläpitämään ja kehittämään koulun turvallisuuskulttuuria yhdessä **henkilökunnan, oppilaiden ja sidosryhmien** kanssa.

• **Hyvä turvatiimi** on sellainen, että se edustaa koulun toimijoita monipuolisesti ja huomioi turvallisuuden koulun toimintaympäristöstä ja kouluyhteisöstä käsin.

TURVATIIMIN KOKOONPANO

• Turvatiimiin kuuluu **koulun henkilökuntaa**, kuten

- eri luokka-asteiden opettajia
- turvallisuuskriittisten oppiaineiden opettajia
- oppilashuoltohenkilökuntaa

• **koulurakennuksesta vastaavaa henkilökuntaa**, kuten

- kouluisäntä
- kiinteistöpalveluyrityksen edustaja

• ja **huoltajien, oppilaiden ja sidosryhmien** edustajia sekä muiden koulussa toimien palveluyrittäjien edustajia tarpeen mukaan.

• Koulun koosta riippuen turvatiimissä on noin **3–10** jäsentä.

³ <https://sites.utu.fi/onni/turvatiimin-tehtavat/>

TURVATIIMIN TEHTÄVÄT

- Riskienhallinta ja onnettomuuksien ehkäisy rehtorin kanssa

- Poikkeamatilanteissa mahdollisen erityistehtävän suorittaminen (esim. kerroksen tai rakennusosan turvallisuusvalvoja)

- Turvallisuuden tilannekuvan ylläpito

- Omatoimisen valvonnin toteuttaminen: esimerkiksi omatoimisen palotarkastuksen tekeminen niinä vuosina, kun virallinen palotarkastus ei ole ajankohtainen
- Turvatiimin kesken analysoidaan säännöllisesti turvallisuuspoikkeamat ja tehdään päätelmien mukaisia toimenpiteitä. Tiimi tekee yhteenvetoja turvallisuuspoikkeamista ja esittää johtopäätöksiä ja toimenpiteitä koulun henkilöstölle.

- Yhteisten toimintamallien ylläpito mallia näyttämällä

- Tehtävät turvallisuuspoikkeamien jälkihoidossa ja resilienssin tukemisessa

- Yhteydenpito sidosryhmiin

- Rehtorilta saadut viestintätehtävät

- Laite- ja täydennyskoulutushankintojen ehdottaminen

- Turvallisuusosaamisen varmistaminen ja kehittäminen

- turvallisuuskävelyiden toteuttaminen
- turvallisuuteen liittyvä perehdyttäminen
- turvallisuuskoulutukset henkilökunnalle ja oppilaille
- osaamisen dokumentaatio

⁴ <https://sites.utu.fi/onni/malli-turvallisuushavaintojen-keräämiseen-ja-kasittelyyn/>

Mistä on kysymys?

Käsissäsi oleva ohjeistus on tarkoitettu
turvallisuushavaintojen keräämisen ja käsittelyn tueksi
koulussa ja oppilaitoksissa.

Tämän dokumentin tavoitteena on kertoa, mitä **turvallisuushavaintojen** keräämisellä tarkoitetaan, miksi ilmoituksia kannattaa kerätä ja miten ilmoituksista saatavaa tietoa hyödynnetään **turvallisuskulttuurin tilannekuvan** luomisessa. Dokumentissa esitellään myös tapoja turvallisuuksilmoitusten keräämiseen.

Mistä on kysymys?

Turvallisuushavainnoksi voidaan luokitella esimerkiksi:

- turvallisuuspoikkeama
- vahinko
- riskitilanteet ja -tekijät
- tapaturma
- läheltä piti -tilanne
- onnettomuus
- vaaratilanne
- hyvät toimintatavat ja käytänteet

- **Turvallisuuspoikkeama** on tapahtuma tai häiriö, joka voi aiheuttaa tai on aiheuttanut
  - henkilövahingon
  - aineellisen vahingon
  - vaaratilanteen
  - tai olosuhteen, joka heikentää turvallisuutta.
- **Turvallisuuspoikkeama** voi olla myös tapahtuma tai tilanne, jossa ei ole noudatettu turvallisuusmääräyksiä tai -ohjeita.
- **Turvallisuuspoikkeama** on tilanne tai tapahtuma, joka horjuttaa koettua turvallisuutta.
  - Tahallinen – Tahaton
- **Turvallisuuspoikkeaman aste:**
  - Vaara** > **Vakava vaaratilanne** > **Onnettomuus** > **Suuronnettomuus** > **Hätätila** > **Katastrofi**

Miksi kerätä turvallisushavaintoja?

Turvallinen oppimis- ja työympäristö on jokaisen oikeus.
Turvallisushavaintojen kautta saadaan arvokasta tietoa
oppilaitoksen **turvallisuuskulttuurin** kehittämiseen.

Jokainen kouluyhenteisön jäsen on osa **turvallisuuskulttuuria**. Jokaisessa kouluyhenteisössä myös on turvallisuuskulttuuri. **Turvallisuuskulttuurin** laatuja vain on useampia, toiset heikompia, toiset vahvempia – kumpaa teidän koulunne edustaa?

Mistä liikkeelle?

1

ORGANISOI

Järjestä ja nimeä **turvallisuusvastuut, turvatiimi**, ota käyttöön **turvallisuuksilomitusmenettely**, huolehdi **säännölliset tapaamiset** turvallisuusasioiden äärelle – lyhyt ja tehokas vartti parempi, kuin pitkä ja puuduttava tunti. Opi laatat osallistuvat ika- ja kehitystasonsa mukaisesti havaintojen keräämiseen.

2

OHJEISTA

Ota **turvallisuskasvat**us osaksi normaalia toimintaa. Opeta ja ohjeista miksi turvallisuus on tärkeää ja yhteinen asia, luo ymmärrystä. Kukaan ei selviä yksin kaikesta, **turvallisuus luodaan yhdessä**.

Mistä liikkeelle?

3

OSALLISTA

Jokainen tekee turvallisuustyötä omasta asemastaan käsin. **Kaikille mahdollisuus** tehdä ilmoituksia, arvokasta tietoa saadaan kaikkialta ympäriltä.

4

KANNUSTA

Älä koskaan lannista, turhaa ilmoitusta ei ole. **Jokainen ilmoitus on arvokas.** Älä sanktioi ilmoittajaa edes perättömistä ilmoituksista, älä maalaa uhkakuvia ja muista että turvallisuus on positiivinen asia. Myös **hyvät käytänteet** ansaitsevat tulla ilmoitetuksi.

Mistä liikkeelle?

5

REAGOI / ÄLÄ REAGOI

Pahin palaute ilmoittajalle on, ettei asiaan reagoida eikä ilmoittajaa **infota asian etenemisestä**, yleensä seuraava ilmoitus jää tekemättä. Kuitenkaan selkeästi asiattomiin ilmoituksiin **ei tule reagoida** mitenkään, yleensä viitsi vanhenee nopeasti ja samalla asiattomat ilmoitukset loppuvat.

6

PALKITSE

Kiitä ilmoituksesta ja **pidä ilmoittaja ajan tasalla** tilanteen etenemisestä. Jos toimenpiteet ovat heti selvät, kerro ne ilmoittajalle: "Korjataan mahdollisimman pian" ja tilanteen korjaannuttua jatkoviesti "Asia nyt kunnossa".

Mistä liikkeelle?

7

YLLÄPIDÄ

Ota turvallisuus osaksi arkea, **älä unohda** pelkkien tempausten tai tehoviikkojen asiaksi. Pidä turvallisuutta esillä osana normaalia toimintaa, **älä** tee numeroa, mutta pidä **toiminnan edellytyksenä**.

8

KEHITÄ JA KEHITY

Seuraa pitkällä aikavälillä kehitystä ja **hyödynnä** tietoa turvallisuuskulttuurin parantamiseen. **Toimi ennakoivasti** ja opeta ennakoivain tärkeys myös muille. **Tiedota** sopivin välein (viikoittain, kuukausittain) turvallisuuden **kokonaisiltanteesta** koko yhteisöä.

Miten kerätä turvallisuusilmoituksia?

Vain yhtä oikeaa tai montaa väärää tapaa ei ole. Oleellisinta on, että **tieto liikkuu** ja siihen on **helppo reagoida**. Perussääntönä voidaan kuitenkin pitää ilmoituksen tekemisen sekä käsittelyn vaivattomuutta.

Mieti **mitä tietoa haluat saada ja muokkaa** kysyttävät kohdat sen mukaan – kuitenkin lyhyt ja nopea lomake tulee varmemmin täytettyä, kuin pitkä ja monipolvinen kyselylomake. Tarvittaessa voidaan pohtia tarvitaanko **henkilökunnalle oma** ilmoituslomake ja **oppilaille oma** – yhteinen toimii, kun ohjeistus on hoidettu hyvin ja ilmoituksen sanamuodot on kaikille ymmärrettävästi kirjoitettu (huomioi kaikenikäiset ilmoittajat).

Miten kerätä turvallisuusilmoituksia?

Turvallisuusilmoituksia voidaan kerätä **täysin anonyymisti** tai jos koetaan tarpeelliseksi tavoittaa ilmoittaja, yhteyshiedot voidaan myös kysyä. Tässä on kuitenkin huolehdittava tietosuoja-asetuksen toteutumisesta (GDPR). Hyvä käytäntö on pitää yhteyshiedot jättämismahdollisuus **vapaaehtoisena**. Ilmoitusten keräämisestä on hyvä mainita myös opetuksen järjestäjän rekisteriselosteessa.

Yksinkertaisimmillaan **turvallisuusilmoitusjärjestelmä** voi olla postilaatikko sovituissa paikkaa, jonka vieressä valmiita ilmoituspohjia ja kyniä saataville. Erityisesti pienet ja ketterät yhteisöt voivat hyvin toimia perinteisen menetelmän varassa. Miinuspuolena on **ilmoitusten säilyttäminen** kansioissa tai muulla tavoin.

Miten kerätä turvallisuusilmoituksia?

Tänä päivänä on runsaasti tarjolla erilaisia **sähköisiä alustoja**, joita on helppoa ja nopeaa käyttää vaikka **puhelimella**, ja kerätty data jää talteen haluttuun paikkaan. Usein myös **kuvan liittäminen** ilmoitukseen on helppoa ja vaivatonta – monesti kuva kertoo enemmän kuin tuhat sanaa.

Mahdollisuuksien mukaan on hyvä tehdä **yhteistyötä** oman lähialueen koulujen kanssa ja käyttää samaa **turvallisuusilmoitusalustaa**. Tulevaisuudessa ideaali tilanne olisi, että käyttöön vakiintuu valtakunnallisesti sama menetelmä.

Mahdollisia **sähköisiä työkaluja ilmoitusmenettelyyn** on useita, kuten Webropol, Google Forms, Survio ja monia muita. Osa palveluista on ilmaisia, osa vaatii lisenssimaksun ja edellisten lisäksi on yrityksiä, joiden kautta voi kuntatasolla pohtia tarkkaan räätälöityjä ratkaisuja. Mihiin palveluntuottajaan päätyykään, on hyvä varmistaa myös kerätyn **datan tietosuojaja-siat** ja säilytys.

Esimerkki turvallisuushavaintolomakkeen rakenteesta:

Havainnon ajankohta

- Päivämäärä ja kellonaika, jos tiedossa

Kenelle / mille asia tapahtui?

- Henkilö vai paikka/rakennus

Missä havaittu asia sijaitsi?

- Kuvaus paikasta tai osoitetieto, jos mahdollista ilmoittaa

Kuvan / videon liittämismahdollisuus

Mitä tapahtui / Mitä havaitsit?

- Vapaamuotoinen kuvaus tapahtuneesta ilmoittajan näkökulmasta

Tapahtuneesta aiheutuneet jatkotoimenpiteet

- Hälytettiin viranomaiset, ilmoitettiin opettajalle/aikuiselle, ilmoitettiin kiinteistöhuollolle jne.

Ilmoittajan yhteystiedot (vapaamuotoinen)

- Nimi, puhelin, sähköposti
- Kannattaa mainita, että mikäli ilmoittaja haluaa tietoa tilanteen etenemisestä, yhteystiedot tulee jättää.

Turvallisuusilmoitusten käsittely

Kerätään turvallisuusilmoituksia millä tahansa menetelmällä, koulussa tulee ylläpitää strukturoitua ja sujuvaa prosessia turvallisuusilmoitusten vastaanottamiseksi ja käsittelemiseksi.

Koulun turvallisuusjohton vastuulla on huolehtia, että ilmoitusten käsittelyyn sovitetaan prosessi, joka dokumentoidaan esimerkiksi pelastussuunnitelmaan. Johdon tulee myös varmistaa, että ilmoitusten käsittelyyn vastuista on sovittu ja että asianosaiset on perehdytetty turvallisuusilmoitusten käsittelyyn.

Seuraavat toimenpiteet ovat olennaisia turvallisuusilmoitusten käsittelyssä:

1

KÄSITTELE TURVALLISUUSILMOITUKSET OIKEA-AIKAISESTI JA SYSTEMAATTISESTI

- Vastanotetut ilmoitukset tulee käsitellä riittävällä nopeudella. Riittävän reagointinopeuden mahdollistamiseksi kertyneiden ilmoitusten käsittelyn tulee olla rutiinitoimenpite.
- Ilmoitusten keräämisen menetelmästä ja koulun koosta riippuen kiireettömien ilmoitusten tarkasteluväli voi vaihdella esimerkiksi päivästä viikkoon. Kiireellistä reagointia vaativat turvallisuuspoikkeamia koskevat ilmoitukset tulee käsitellä ensi tilassa.
- Valtaosaan ilmoituksista käsitteijä voi reagoida välittämällä ilmoituksen esimerkiksi luokanopettajalle, luokanvalvojalle, kiinteistöhuollolle tai erilliselle turvallisuusilmoitusvastaavalle, joka aloittaa tilanteen tarkemman selvityksen.

Seuraavat toimenpiteet ovat olennaisia turvallisuusilmoitusten käsittelyssä:

2

ANALYSOI JUURISYYT

- Ilmoituksen tapahtumasta analysoidaan tarkasti tapahtumaan johtaneet syyt, jotta voidaan korjata mahdolliset turvallisuuspuutteet ja estää uudet ei-toivotut tapahtumat. Tarvittaessa asianosaisilta hankitaan lisätietoa juurisyyn määrittämisessä.
- Osa ilmoituksista on luonteeltaan sellaisia, joissa käsitteijä voi tarvita laajempaa näkemystä ja esimerkiksi turvatilimin tai oppilashuollon edustajan näkemystä. Osa ilmoituksista voi johtaa yhteydenottoon huoltajiin, lastensuojeluun tai poliisiin.

3

ANNA PALAUTETTA

- Ilmoituksen tekijälle annetaan palaute. Tällä osoitetaan arvostusta turvallisuuskuultuuriin keskeisen asian huolehtimisesta ja kannustetaan ilmoitusten tekemiseen jatkossakin.

Seuraavat toimenpiteet ovat olennaisia turvallisuusilmoitusten käsittelyssä:

4

KOKOA JA ANALYSOI TIETOA

- Organisaation koosta riippuen on hyödyllistä kokoontua sopivalla tiimillä (esim. koulun Turvatiimi vahvistettuna tilapalvelun/kiinteistöhuollon edustuksella) käsittelemään ilmoituksia säännöllisin väliajoin. Tässä on kyse eri asiasta, kuin ilmoituksen vastaanottovaiheen käsitteystä.
- Tilaisuutta varten ilmoituksia tulee luokitella tai ryhmitellä eri kategorioihin, jotta saataisiin esiin mahdollisia ilmiöitä, joihin tarttua. Tällä tavoin tulee kartoitettua esimerkiksi koulun tapaturma-alttiit paikat, turvattomat kulkureitit tai vaikkapa kiusaamisen tai sähkötupakoinnin mahdollistavat katve-alueet.

5

JAA TIETOA UUSIEN TURVALLISUUSPOIKKEAMIEKSI VÄLTTÄMISEKSI

- Turvallisuuksiilmoituksista saatavaa tietoa käsitellään koulun henkilökunnan kokouksissa tarpeen mukaan, vähintään kuitenkin kerran lukukaudessa.
- Koko kouluyhityksen kanssa turvallisuusilmoituksia voidaan käsitellä esimerkiksi aamun avauksissa tarpeen mukaan. Myös kunnan koulujen kanssa kannattaa päivittää ja jakaa tilannekuva.

Käytyt lähteet:

- Leino, M., & Lindfors, E. (Vertaisarvioinnissa). Oppimisympäristön turvallisuuden osa-alueet ja tilannekuva – perusopetuksen turvallisuuden hallintaa turvallisuusilmotusten perusteella. Hallinnon tutkimus.
- Lindfors, E. (2020). Incident data in enhancing school safety: an example from Finland. *International Journal of Telemedicine and Clinical Practices*, 3(3), 209–222. <https://doi.org/10.1504/IJTMCP.2020.104895>
- Somerkoski, B., Lindfors, E. & Kokki, J. (vertaisarvioinnissa) Systematic assessment of organizational safety culture in schools – Implementing Hudson’s ladder through focus group interview data. *Safety Science*.
- Somerkoski, B. & Lindfors, E. (Vertaisarvioinnissa). Systematic Assessment Model of Safety Culture in Schools – Chasing Dimensions and Levels: Assessment in Education: Principles, Policy & Practice.
- Teperi, A-M., Lindfors, E., Kurki, A-L., Somerkoski, B., Rattilainen, H., Tiikkaja, M., Uusitalo, H., Lantto, E., & Pajala, R. (2018). Turvallisuuden edistäminen opetusalla, Edusafe-projektin loppuraportti Finnish Institute of Occupational Health: Helsinki. <https://urn.fi/URN:ISBN:9789522618191>

KORI-malli koulukohtaiseen riskienarviointiin ⁵

⁵ <https://sites.utu.fi/onne/kori-malli-koulukohtaiseen-riskienarviointiin/>

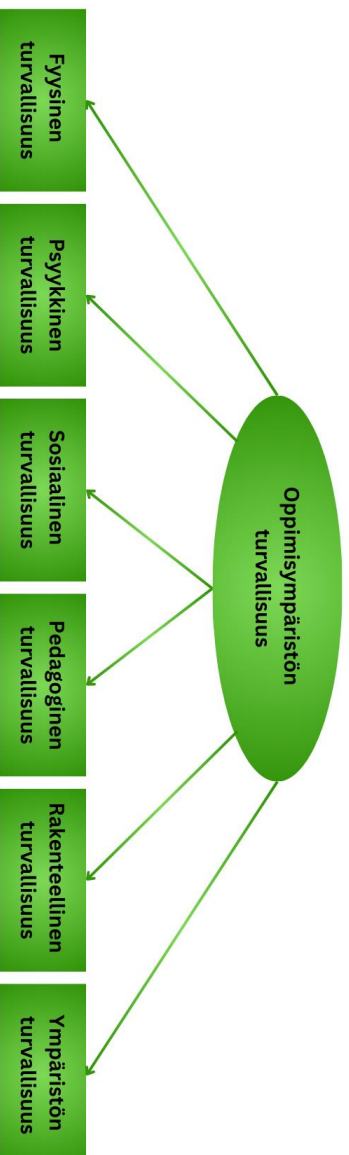

Mistä on kysymys?

Kädessäsi on perusopetuksen oppimis- ja työympäristöjen vaarojen tunnistamisen ja riskien arvioinnin työkalu.

Riskien arvioinnissa on kysymys siitä, että koulussa **tunnistetaan** oppimis- ja työympäristöjen **vaaroja** ja **arvioidaan** niistä seuraavia **riskejä**. Vaaratilanteet syntyvät sekä koulu yhteisön toiminnassa että toimintaympäristössä. Riskit täytyy tunnistaa aina **organisaatio- ja toimintaympäristökohtaisesti**. Turvallisuutta ja vaaroja voidaan tarkastella useasta eri näkökulmasta Kuvion 1 esittämällä tavalla.

Kuvio 1. Oppimisympäristön turvallisuuden osa-alueet. (Leino & Lindfors 2024)

Turvallisuuden fyysisellä ja psyykkisellä osa-alueella arvioidaan oppimisympäristön turvallisuutta yksilön näkökulmasta.

Henkilön fyysistä turvallisuutta voivat uhata tahalliset teot, kuten väkivalta, pähteiden käyttö ja tapaturmat sekä vahingot, esimerkiksi yllättävä onnettomuus.

Psyykkisessä turvallisuudessa on kyse yksilön subjektiivisesta turvallisuuden tunteen kokemuksesta. Esimerkiksi kiusaaminen ja muu verbaalinen häirintä ja syrjintä uhkaavat oppilaan tai työntekijän psyykkistä turvallisuutta, samoin nonverbaalinen häirintä (ilkkuminen, käsimerkit).

Fyysiseen ja psyykkiseen osa-alueeseen liittyvät vaarat ovat oppilaiden ja henkilökunnan fyysisen koskemattomuuden tahallista tai tahatonta horjuttamista sekä tapahtumia, jotka vähentävät henkilön turvallisuuden tunnetta.

Sosiaalisen turvallisuuden osa-alueeseen kuuluvat oppilaiden ja henkilökunnan väliset suhteet ja vuorovaikutus, sovitut säännöt ja koulun käytännöt sekä turvallisuusilmapiiri. Sosiaalista turvallisuutta heikentää esimerkiksi se, että koulussa hyväksytään aggressiivinen käytös tai järjestyssääntöjä ei noudateta.

Rakenteellinen ja ympäristöllinen turvallisuuden osa-alue puolestaan tarkastelevat oppimisympäristöä sekä rakennetun ympäristön että ympäristön olosuhteiden vaaroista käsin. Rakenteellinen turvallisuus tarkoittaa koulussa ja oppilaitoksessa kiinteistöön, kalusteisiin, välineisiin ja piha-alueisiin liittyviä vaaroja ja riskejä.

Ympäristöllisen turvallisuuden osalta riskienarvioinnissa tunnustetaan rakennetun ympäristön ulkopuolelta tulevia vaaroja, kuten äärimmäiset säätilmiöt, pandemiat, vaaralliset eläimet ja esimerkiksi säteily- ja kemikaalionnettomuudet.

Riskienarvioinnin tulisi olla systemaattista ja ajantasaisista.

Kenelle riskienarviointi kuuluu?

Riskienarviointia voidaan toteuttaa koko koulun tasolla tai tietyn oppimisympäristön, vaikkapa käsityön tai liikunnan oppimisympäristöjen tasolla.

Koko koulun tasolla riskienarvioinnin organisoi **koulun turvallisuustiimi** rehtorin ohjeistuksesta. Riskienarvioinnin voi toteuttaa turvallisuustiimi tai muu koulun turvallisuudesta huolehtiva ryhmä. Myös **oppiilat** on syytä ottaa mukaan riskienarviointiin esimerkiksi järjestämällä koulussa teemaviikko, jonka aikana kiinnitetään huomiota ympäristön turvallisuuden havainnointiin.

Näin toimiti!

Tämän yksinkertaisen työkalun avulla koulu voi kartoittaa ja määritellä oman koulun merkittävimmät riskit ja niiden seuraukset.

Oleennaista on, että tämä arviointi tehdään laaja-alaisesti yhteistyössä henkilöstön ja oppilaiden kanssa. Riskien arviointi voidaan toteuttaa helposti esimerkiksi yhteisen aivoriihen avulla seuraavasti:

1

Pohtikaa yhdessä kouluanne kohtaavia mahdollisia uhka- ja vaaratilanteita.

Niitä voi alkuvaiheessa heittää ilmaan spontaanisti, pienryhmissä keskustellen tai vaikkapa jokainen osallistuja vuorollaan yhden lisää keksien. Kirjatkaa ne kaikki jäljempänä esitetyn taulukon ensimmäiseen sarakkeeseen. Kun riskienarviointiin osallistetaan oppilaita, tulee toteutuksessa ottaa huomioon ikä ja kehitystaso.

2

Pohtikaa sitten yhdessä tapahtuman todennäköisyys.

Merkitkää taulukon toiseen sarakkeeseen todennäköisyys lukuarvolla 1–3. Lukuarvon merkitys: 1 = epätodennäköinen, 2 = mahdollinen ja 3 = todennäköinen.

3

Pohtikaa sitten yhdessä tapahtuman seurausten vakavuus.

Merkitkää taulukon kolmanteen sarakkeeseen seurausten vakavuus lukuarvolla 1–3. Lukuarvon merkitys: 1 = vähäiset, 2 = haitalliset ja 3 = vakavat.

4

Alla olevasta riskitaulukosta näette jokaisen riskin riskiluvun (Taulukko 1). Merkitkää se neljäänten sarakkeeseen.

Taulukko 1. Riskiluvun arviointi: tapahtuman todennäköisyys ja seurausten vakavuus.

Tapahtuman todennäköisyys	Seurausten vakavuus		
	1. Vähäiset	2. Hattalliset	3. Vakavat
1. Epätodennäköinen	1. Merkityksetön riski	2. Vähäinen riski	3. Kohtalainen riski
2. Mahdollinen	2. Vähäinen riski	3. Kohtalainen riski	4. Merkittävä riski
3. Todennäköinen	3. Kohtalainen riski	4. Merkittävä riski	5. Sietämätön riski

Lähde: Työturvallisuuspaikki.

5

Laittakaa tämän jälkeen riskit prioriteettijärjestykseen riskiluvun suuruus ja tapahtuman toistuvuus huomioiden.

6

Varmistukaa, onko tilanteeseen kehitetty ennaltaehkäisyä, ovatko toimitaohjeet ajantasaiset, ja onko toimintaa tilanteessa harjoiteltu.

Vaarattilanne ESIMERKKISIVU	Tapahtuman todenna- koisyys	Seurausten vakavuus	Riski- luku 1-5	Mitä tavoin ennalta- ehkäistään?	Ajantasaiset toimintasuoritteet/ tiedot?	Onko toimintaa harjoitettu?	Kuka hoitaa/ vastaa?	Hoidettu/ varmistettu?
Oppilaan väkivaltainen käytös väitturnilla	3	2	4	Väitturnivaivortta, erit. katvealueet	Turvallisuuskansio ja sijaiskansio, suunnitelma oppijaiden suojamiseksi väkivalalta, kuusamislaita ja häirinnältä, AVEKKI-koulutus viidellä opettajalla	Perehdytys syksyn suunnittelupäi- vässä, sijaiset erikseen	Nimetty turvallisuuksiin jäsen	10.08.2023 15.10.2023
ESM. Tapahtumat väitturnilla: luokastuminen/ puroaminen lunikkasalta	3	1	3	Auraajan ohjeistus	Yhteystiedot koulustreeneillä	Keskustelu auraajan kanssa	Kouluisäntä	OK Auraaja väitturnu 02/24
Kemikaali- onnettomuus lähistöllä	2	2	3	Sisällesuojautu- mistarjotus	Turvallisuuskansio	Sisällesuojautumis- harjoitus 24.10.2023	Turvallisuustiimi + oppilasaagentit	Ohjeet täsmennetty harjoituksen perusteella EJ/01.11.2023

Vaaratilanne	Tapahtuman todennäköisyys	Seurauksen vakavuus	Riski-luku 1-5	Millä tavoin ennalta-ehkäistään?	Ajantasaaiset toimenpiteet/tiedot?	Onko toimintaa harjoitettu?	Kuka hoitaa/vastaa?	Holdettu/varmistettu?

Mahdollisia vaaratilanteita pohdittaessa voi hyödyntää seuraavaa luetteloa:

1

Tulipalot (ml. tahallinen sytyttely)

2

Tapaturmat, esim.:

- liukastuminen/kompastuminen/katuminen, putoaminen
- palovammat
- kemikaaleille altistuminen
- tukehtuminen, hukkuminen
- viilto- tai pistohaavat, puristuminen
- liikenneonnettomuudet
- liikuntatapaturmat

3

Vesivahingot

4

Häiriötilanteet:

- sähkökatkot, veden- ja ruuanjakelun häiriöt, lämmönjakelun häiriöt

5

Ulkoiset uhkatekijät (yleensä sisälle suojautumista vaativia tilanteita)

- lähialueen onnettomuudet (kemikaali-onnettomuudet, säteily)
- luonnonilmiöt (myrskytuulet, rankkasade, tulvariski, poikkeava helle, kylmyys, liukkaus, lumisade...)

6

Henkilöturvallisuuden uhkatilanteet:

- erillaiset väkivaltatilanteet (tappelut, itsetuhoinen käytös, uhkaava ulkopuolinen henkilö)
- poistamisilanteet, kiinnipitotilanteet
- päinteiden käyttöön liittyvät vakavat tilanteet
- vakava kiusaaminen, häirintä tai syrjintä
- rikostilanteet (ilkivaltata, omaisuusrikkokset; myös em. vakavat kiusaamistapaukset voivat olla rikoksia)

7

Poikkeusolojen (esim. pandemia, sotatila) vaikutukset toimintaan

Lisätietoa esimerkiksi seuraavista lähteistä:

Anon. Työturvallisuuspakki: <https://tyoturvallisuuspakki.fi/riskienhallinta/> Luettu 19.2.2024.

Anon. (2015). Riskien arviointi työpaikalla -työkirja. Sosiaali- ja terveysministeriö, Työsuojeluosasto. Työturvallisuuskeskus.

Leino, M., & Lindfors, E. (arvioinnissa). Oppimisympäristön turvallisuuden osa-alueet ja tilannekuva – perusopetuksen turvallisuuden hallintaa turvallisuusilmotusten perusteella. Hallinnon Tutkimus.

Sadiq, N. (2019). Establishing an occupational health and safety management system based on iso 45001. IT Governance Ltd.

Työturvallisuuskeskuksen verkkosivuilta: työturvallisuus/vastuut ja velvoitteet.
<https://ttk.fi/tyoturvallisuus/vastuut-ja-velvoitteet/tyonantajan-yleiset-velvollisuudet/vaarojen-tunnistaminen-ja-riskien-arviointi/#riskien-suuruuden-ja-merkittävyyden-maaritminen>

ONNI-portaikkomalli turvallisuuskulttuuriin itsearviointiin ⁶

**ONNI-portaikkomalli
koulun
turvallisuuskulttuurin
itsearviointiin**

Materiaali turvallisuuskulttuurin
arviointiin ja kehittämiseen koulujen
henkilökunnalle

Resurssit
Yhteisöllisyys
Koulutus ja
osaaminen

Väkivallan ja
muiden rikosten
estäminen

Sidosryhmät
Kiusamisen ja
hälinnän
estäminen

Poikkeamien
havainnointi

Poikkeamien
käsitely

Harjoittelu

Dokumentit

Turvallisuus-
johtaminen

Vastuujako

TURUN
YLIOPISTO
Turvallinen koulu

Onni
Turvallinen koulu

⁶ <https://sites.utu.fi/onni/onni-portaikkomalli-koulun-turvallisuuskulttuurin-itsearviointiin/>

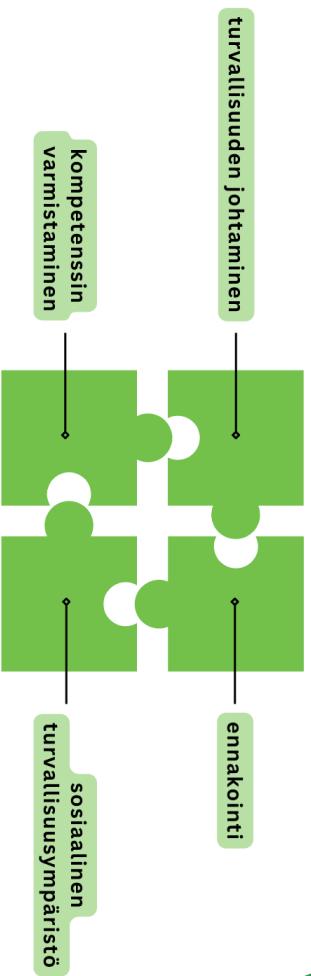

Mistä on kysymys?

Käsissäsi on koulun turvallisuuskulttuurin itsearviointimalli.

Turvallisuuskulttuuri on osa koulun toimintakulttuuria, johon vaikuttavat arjessa muuttuvat riskitekijät, esimerkiksi rakenteet, tuotteet, ihmiset ja sosiaaliset tilanteet. Mallin tavoitteena on auttaa ymmärtämään ja tunnistamaan tekijöitä, joilla koulun turvallisuuskulttuuri voi kehittyä.

Tässä mallissa turvallisuuskulttuurin kokonaisuuden nähdään jäsentyvän neljään elementtiin:

Nämä neljä elementtiä jakaantuvat edelleen alakohtiin, joita kutsutaan dimensioiksi.

Dimensiot on kuvattu portaitakomallin äärimmäisenä vasemalla olevaan sarakkeeseen.

Koulut ovat turvallisuuskulttuurin näkökulmasta erityisiä organisaatioita.

Ensinäkin koulujen toimintaa säätelävät lait ja määräykset, kuten valtakunnalliset ja näistä johdetut paikalliset opetussuunnitelmat. **Toiseksi** kouluorganisaatioon kuuluu opettajan tai muun aikuisen vastuu oppijoista.

Kolmas näkökulma on, että koulun toimijoista suurin osa on kehitysmässä olevia lapsia ja nuoria, joilla kyky arvioida riskejä tai toimia riskitilanteessa on vasta kehitysmässä.

Turvallisuuskulttuurin dimensioita arvioidaan tässä viisiportaisen asteikon avulla.
Asteikko pohjautuu Hudsonin (2007) Tikapu-u-malliin, jota on sovellettu kouluympäristöön.

Mallin tasoasteikko auttaa turvallisuustiimiä, johtoryhmää tai vastaavaa turvallisuuskulttuurin kehittämistarpeiden määrittämisessä.

Itsearviointia toteuttava ryhmä tekee tulkintaa siitä, mikä tasoista **haavoittuva, reagoiva, normatiivinen, ennakoiva, kestävä** kuvaa kutakin koulun turvallisuuskulttuurin dimensiota parhaiten. Täyttäkää arviointi merkitsemällä rasti tähän kohtaan kullakin rivillä.

Tutustukaa **tasokuvauksiin** ennen arviointia. Viimeisiltä sivuilta löydätte myös arvioinnissa esiintyvän käsitteistön.

Tarkastelemalla **ennakoivan ja kestävä**n tason kriteereitä koulu voi laatia vuosikelloon tai vastaavaan dokumenttiin kehittämissuunnitelman, jonka avulla turvallisuuskulttuuria kehitetään johdonmukaisesti ja oikea-aikaisesti.

Koulun turvallisuuskulttuurin tasokuvaukset:

Haavoittuva

Turvallisuus on pysyvä tilanne, johon päästään silloin, kun asiat ovat tavallisesti ja arki kulkee. Järjestelmänä koulu on suunniteltu siten, että arki on turvallista. Vaara- ja poikkeamatilanteita ei pystytä ennakoimaan, mutta jos poikkeamia tulee, ne hoidetaan tapauskohtaisesti. Turvallisuuskulttuuria hallitsee sattumanvaraisuus.

Reagoiva

Koulun arkeen liittyy turvattomuutta aiheuttavia tilanteita, esimerkiksi poikkeamia. Reagoivalla tasolla poikkeamiin puututaan tapauskohtaisesti jälkeen päin. Turvallisuuskulttuuria hallitsee tilannesidonaisuus.

Normatiivinen

Laisissa ja koulun järjestyssäännöissä on määriteltä ne näkökulmat, joita koulun arjen turvallisuus edellyttää. Poikkeamatilanteissa hyödynnetään laissa ja järjestyssäännöissä esitettyjä periaatteita. Turvallisuutta pystytään hallitsemaan hyvin koulun omilla järjestelmillä ja sillä, että jokainen hoitaa ne tehtävät ja vastuut, jotka hänelle työn sisällön perusteella kuuluvat. Turvallisuuskulttuuria hallitsee lain ja koulun järjestyssääntöjen noudattaminen.

Koulun turvallisuuskulttuurin tasokuvaukset:

Ennakoiva

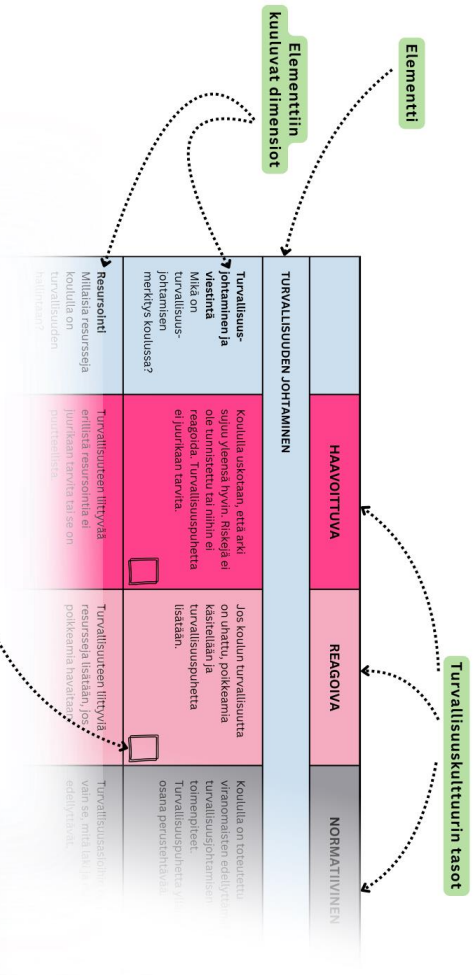
Koulun ja siellä toimivien henkilöiden tehtävät ja vastuut ovat sellaisia, että turvallinen arki yleensä toteutuu. Koulussa toteutetaan lain ja sääntöjen mukaisia turvallisuustoimenpiteitä, mutta reagoidaan myös poikkeamatilanteisiin. Koulussa on tunnistettu ihmisen aiheuttamia läheltä piti- ja riskitilanteita, joihin on varauduttu ennakoivasti. Opetushenkilöstö ja oppilaat edistävät turvallisuutta yhdessä. Turvallisuuskulttuuria hallitsee suunnitelmallisuus ja oman koulun ympäristöön sovitettu turvallisuustoiminta.

Kestävä

Koulun arki toimii yleensä moitteettomasti. Koulussa toteutetaan lain ja sääntöjen mukaisia turvallisuustoimenpiteitä, reagoidaan poikkeamatilanteisiin ja toimitaan ennakoivasti. Turvallisuusnäkökulma liittyy kokonaisuutena kaikkeen päätöksentekoon. Systemaattisella toiminnalla poikkeamia voidaan hallita yhdessä, jotta tavallinen, hyvä arki voi jatkua mahdollisimman pian. Kestäväällä tasolla turvallisuuden hallinta on toimijalähtöistä ja toiminta yllittää tarvittaessa hallintokunta- ja organisaatorajat. Kaikki toimijat – oppilaat, henkilökunta ja sidosryhmät – osallistuvat turvallisuuden edistämiseen. Turvallisuuskulttuuria hallitsee kokonaisvaltaisuus.

ONNI-portaikkomallin jäsentyminen:

ONNI-portaikkomalli koulun turvallisuuskulttuurin itsearviointiin

TURVALLISUUDEN JOHTAMINEN						
HAAVOITTUVA	REAGOIVA	NORMATIIVINEN	ENNAKOIVA	KESTÄVÄ		
<p>Turvallisuusjohtaminen ja viestintä Mikä on turvallisuusjohtamisen merkitys koulussa?</p>	<p>Koullia uskotaan, että aiki siju yleensä hyvin. Riskiä ei ole tunnustettu tai riini ei reagoida. Turvallisuuspuhetta ei juurikaan tarvita.</p>	<p>Jos koulun turvallisuutta on jhdattu, poikkeama käsitellään ja turvallisuuspuhetta lisätään.</p>	<p>Koullia on toteutettu viranomaisen edellyttämät turvallisuusjohtamisen toimenpiteet (mm. tarkastukset, valvonnat, asiakirjojen päivittäminen). Turvallisuuspuhetta ylläpidetään osana perustehtävää.</p>	<p>Koullia ennakoidaan riskiä seuraamalla turvallisuusilmiöitä, kuten poikkeama. Turvallisuuspuhetta on useasti ja koullia on käytössä avoin viestintäkanava ja turvallisuutta ennakoida järjestelmä.</p>	<p>Turvallisuus on keskeinen ja pysyvä tavoite kaikessa päätöksenteossa. Systemaattisuus ja dynaamisuus turvallisuuskulttuurin toteuttamisessa toimivat. Turvallisuusasiat jaetaan puheessa ja toiminnassa kaikkien koulussa toimivien kesken.</p>	
<p>Resursointi Millaisia resursseja koullia on turvallisuuden hallintaan?</p>	<p>Turvallisuuteen liittyvää erillistä resursointia ei juurikaan tarvita tai se on puutteellista.</p>	<p>Turvallisuuteen liittyviä resursseja lisätään, jos poikkeamia havaitaan.</p>	<p>Turvallisuusasioihin resursoidaan vain se, mitä laki ja määräykset edellyttävät.</p>	<p>Koullia on turvallisuusstiimi tai vastaava. Koulun resursseja käytetään puutteellisen turvallisuusympäristön, välineiden ja rakenteiden nopeaan korjaamiseen.</p>	<p>Koullia on resursseja myös turvallisuuden koonnaisvaltaiseen kehittämiseen ja seurantaan. Resursseja voidaan lisätä nopeasti, jos turvallisuusilmiö edellyttää.</p>	
<p>Dokumentit Miten dokumentteja sovelletaan turvallisuuden hallinnassa?</p>	<p>Turvallisuusdokumentteja ei useinkaan koeta tarvittavan. Turvallisuutta hallitaan arkkipäleitä tai intuitiolla. Dokumentit ovat osin päivitämättä.</p>	<p>Turvallisuusdokumenttien kokonaisuus on selkeä. Dokumentit päivitetään, kun tarve huomataan.</p>	<p>Koullia on turvallisuusdokumentit, jotka on edellytety. Dokumentit päivitetään säännöllisesti.</p>	<p>Turvallisuusdokumenttien lukemista seurataan säännöllisesti. Dokumentteja lisätään, jaetaan ja muokataan ennakkoavasti turvallisuusilmiöiden perusteella.</p>	<p>Surmittaessa mitä tahansa toimintaa koullie turvallisuusdokumentit päivitetään näitä osin. Dokumenttien päivityksistä tiedotetaan sidosryhmiä, oppilaita ja henkilöstöä. Myös kintestoinnito-silvius- ja ateriapäiväluennotkikunta pysyvät peritynään koulun turvallisuusdokumentteihin.</p>	
<p>Vastuuajlo Miten koulun turvallisuuden hallinnan tehtävät on määritelty?</p>	<p>Turvallisuutta edistävät pääasissa tehtorit tai yksittäiset opettajat.</p>	<p>Osa turvallisuusohjeistavista on jaettu turvallisuusvastavastaville, joka puuttuu tarvittaessa turvallisuustaritteeseen, jos jotain tapahtuu.</p>	<p>Henkilöstö vastaa turvallisuudesta lain ja määräysten mukaan. Koulussa toimii maäräysten mukaisia turvallisuuteen liittyviä työryhmiä.</p>	<p>Tehtäviä on jaettu turvallisuusitiimille, opettajien/lehterille ja oppilaille siten, että ennakoida ja systemaattinen turvallisuuden hallinta mahdollistuu.</p>	<p>Rehtori toimii oppilaiden ja henkilöstön turvallisuusjohtajana, mitta tehtävät ja vastuur on määritelty kaikille toimijalle siten, että koonnais turvallisuus toteutuu.</p>	

ENNAKOINTI	HAAVOITTUVA	REAGOIVA	NORMATTIVINEN	ENNAKOIVA	KESTÄVÄ
<p>Poikkeamien ennakointi ja havainnointi Milla tavoin poikkeamia ennakoidaan ja havainnoidaan?</p>	<p>Poikkeamia ennakoidaan ja havainnoidaan satunnaisesti. Ilmoitukset eivät aina johda toimintaan.</p>	<p>Poikkeamia aiheuttavat tilanteet on todettu, kun joiden tapahtunut ja näistä ilmoitetaan asianosaisille ennen pitkää.</p>	<p>Poikkeamia ennakoidaan, havainnoidaan ja kirjataan siten kuin opetuksen järjestäjä on edellyttänyt ja saadokset määrätävät.</p>	<p>Kouluissa on toteutettu riskien arviointi. Potentiaaliset riskit, myös läheltä piti -tilanteet, jaetaan yhteisössä ennakoivasti. Oppilaat ovat mukana ennakoivissa toiminnaissa.</p>	<p>Kaikkia kouluissa toimivilla on kenävä ilmoittaa poikkeamien havainnointia ja ehdottaa ennakoivia toimia. Poikkeamien ennakointi ja havainnointi on pakittavia positiivisia tai kannustavia menettelyjä.</p>
<p>Poikkeamien käsitely Miten poikkeamat käsitellään kouluissa?</p>	<p>Jos poikkeama ei aiheuta vahinkoa, sitä ei tarvitse käsitellä.</p>	<p>Poikkeamat käsitellään tapauskohtaisesti, kun jotakin on sattunut.</p>	<p>Poikkeamat korjataan ja käsitellään lakien ja määräysten mukaisesti. Tarpeen mukaan järjestetään ohjien mukainen jälkipurku.</p>	<p>Poikkeamat käsitellään ennakoivasti ja systemaattisesti. Ennakoiva yhteistyötä tehdään koulun ulkopuolisten turvallisuusomien kanssa. Lähetä piti -tilanteet raportoidaan.</p>	<p>Poikkeaman ilmoittaja saa tiedon ilmoituksen alheuttamista toimenpiteistä. Poikkeamia käsitellään tarvittaessa myös sidosryhmien kanssa. Tavoitteena on kokonaisvaltaisen turvallisuuden lisääminen kouluissa.</p>
<p>Kusaamisen ja häirintän estäminen Miten kusaamiseen ja häirintään puututaan?</p>	<p>Kusaamista ei juurikaan tapahdu tai sitä ei havaita helposti. Koulu ei koeta olevan mahdollisuutta puuttua kusaamiseen ja häirintään.</p>	<p>Kun tilanne selvää, asiaa käsitellään luokassa ja yhteistyössä kodin kanssa tapauskohtaisesti.</p>	<p>Koulu on velvollisuus puuttua kusaamiseen ja häirintään. Tapaukset hoidetaan lakien ja määräysten mukaan mahdollisesti ennakoiden. Kusaamiseen ei voi puuttua, jos sitä ei tiedetä.</p>	<p>Kusaamiseen ja häirintään liittyviä rakenteita tunnustetaan ennakoivasti ja systemaattisesti yhdessä oppilaiden kanssa. Kusaamista ratkotaan monitoimijaisesti.</p>	<p>Kusaamisen loppuminen varmistetaan säännöllisellä seurannalla. Kaikki kouluissa toimivat voivat ilmoittaa kusaamisesta. Pitkittyneille kusaamislentelle on olemassa toimiva ratkaisumalli.</p>
<p>Väkivallan ja muiden rikosten ehkäiseminen Miten väkivallasta torjutaan kouluissa ehkäisemiseksi?</p>	<p>Kouluissa ei aina tunnusteta väkivallaa tai rikoksia. Osa tietoon tulleista tapauksista voi jäädä selvittämättä.</p>	<p>Kun väkivallaa tai muu rikos on ilmennyt, kouluissa määrätään seuraamusvelvoitteen tai opettajan johdolla.</p>	<p>Kouluissa noudatetaan lakeja ja annettuja määräyksiä väkivallan ja rikosten selvittämisessä. Ensimmäisesti opettajat ja toissijaisesti rehtori määrää seuraamuksen määräysten mukaan. Väkävät väkivalta- ja rikostapaukset ilmoitetaan poliisille.</p>	<p>Kouluissa tehdään ennakoivaa yhteistyötä viranomaisien kanssa väkivallan ja rikosten ehkäisemiseksi. Oppilaat on otettu mukaan rikosia ehkäisevään toimintaan.</p>	<p>Kouluissa on systemaattiset ja kokonaisvaltaiset puuttumistavat väkivallan ja rikosten ehkäisemiseen. Kaikki kouluissa toimivat voivat ilmoittaa väkivaltaisista ja rikoksista. Huolta aiheuttavien tilanteiden reagoidaan sekä ennakoivasti että jälkikäteen. Kouluissa tunnustetaan myös lievät tekemäudot.</p>

	HAAOITTUVA	REAGOIVA	NORMATIIVINEN	ENNAKOIVA	KESTÄVÄ
KOMPETENSSIN VARMISTAMINEN					
Harjoittelu Miten koulussa ylläpidetään turvallisuus-taitoja?	Koulussa on joskus järjestetty turvallisuusharjoitus. Harjoituksista ei aina kerrota henkilöstölle. Turvallisuusperheidytyistä ei juurikaan järjestetä. ☐	Koulussa järjestetään turvallisuusharjoituksia. Turvallisuusperheidytyistä tapotaan, kun jooan on tapahtunut. Niskaja ei ole määritelty. ☐	Turvallisuusharjoituksia järjestetään, jos seialasta edellytetään määrällisessä. Turvallisuusperheidytyistä järjestetään ohjeiden mukaan. ☐	Koulussa järjestetään riskien perustuen erilaisia harjoituksia, esimerkiksi turvallisuusdäilyjä. Oppilaat ovat mukana harjoituksissa tarvittaessa. Turvallisuusoiden harjoitteluja arvioidaan riippumatta siitä, tapahtuuko poikkeamia. ☐	Koulun turvallisuusharjoittelu on systemaattista ja siihen osallistetaan oppilaat, henkilöstö ja tarvittavin osin myös sidosryhmit. ☐
Koulutus ja osaaminen Miten koulussa huolellitaan turvallisuus-osaamisesta?	Henkilöstön turvallisuusosaamisen taso on epaseivä. Kinnostuneet voivat hankkia turvallisuus-koulutusta. ☐	Turvallisuus-koulutus-tarpeeseen havahdutaan ja koulutuksia päätetään järjestämään, kun vaaralliamme on tapahtunut. ☐	Opetukseen järjestäjä tai muu viranomainen on edellyttänyt tietyllä henkilöstökoulutuksia, ja ne on suoritettu. Turvallisuusasiota opetetaan ja kerrataan opetus-uunitelmien mukaan. ☐	Osaamista-avetta arvioidaan systemaattisesti ja ennakkoavasti. Henkilöstöä rohkaistaan käymään turvallisuus-koulutuksissa. ☐	Henkilöstön, oppilaiden ja sidosryhmien turvallisuus-koulutus on suunnitelmallista, taitoja päivitetään ja koulutukseen osallistuminista rohkaistaan. Koululla varmistetaan sitä, että kaikilla toimijolla yhteis organisaatio-ajojen on riittävä turvallisuus-osaaminen. ☐

	HAAOITTUVA	REAGOVA	NORMATIIVINEN	ENNAKOIVA	KESTÄVÄ
SOSIAALINEN TURVALLISUUSMPÄRISTÖ					
Sidosryhmät Millaista turvallisuus- yhteisyyttä koulussa tehdään sidosryhmien kanssa?	Sidosryhmäyhteistyö on turvallisuuden osista vähäistä, sitä ei tarvita tai sitä ei ole. ☐	Jos poikkeama tai turvallisuuden hallinta liittyy sidosryhmään, se otetaan mukaan. ☐	Lakien ja määräysten mukaisin sidosryhmiin pidetään yhteyttä turvallisuuden kesämissäki siten kun on edellytetty. ☐	Turvallisuusyhteistyöhön liittyvät sidosryhmät on tunnistettu ja sidosryhmät on otettu ennakkovasti huomioon turvallisuussuunnittelussa. ☐	Turvallisuusyhteistyöhön liittyvät sidosryhmät otetaan aina mukaan, kun arvioidaan organisaation turvallisutta. Sidosryhmiin pidetään säännöllisesti yhteyttä turvallisuusasioissa. ☐
Yhteisöllisyys Mikä yhteisöllisyyden merkitys on turvallisuuden hallinnalle?	Monet sattumalta syntyneet tilanteet tekevät koulussa yhteisöllisen, mukavan tai hauskan mutta myös ikävät asiat kuuluvat arteeni. ☐	Jos yhteisössä havaitaan erimielisyyksiä, yhteisöllisyyteen kiinnitetään huomiota. ☐	Yhteisöllisyys toteutuu opetussuunnitelman ja muiden määräysten mukaisesti osana perustyötä sen verran kuin sitä voidaan edellyttää. ☐	Henkilöstöä ja oppilaita rohkaistaan yhteisölliseen toimintaan kouluvuoden aikana. Useat tilaisuudet ja tapahtumat toistuvat säännöllisesti siten, että voidaan puhua "meidän koulun hengestä". ☐	Yhteisöllinen toiminta koulussa on kaikkia osallistettavaa. Oppilaat ja sidosryhmät ovat mukana suunnittelussa. Yhteisöllisyyttä arvostetaan sekä opplaiden että henkilöstön keskuudessa. ☐

ONNI-portaalkomalliin liittyvää käsitteistöä itsearvioinnin tueksi:

Avoim viestintäkanava

- Media tai vastaava, josta koko koulu yhteisö näkee turvallisuustilanteet tai johon kaikki voivat välittää turvallisuustietoa, esimerkiksi internetsivusto tai intra-sivusto, mobiilisovellus tai vastaava.

Harjoittelu

- Koulu yhteisön, joko työntekijöille tai oppilaille toteutettu yleensä lyhytkestoinen turvallisuusasioiden kertaminen tai opettelu, esimerkiksi poisjumisharjoitukset, sisälle suojautumisen harjoitukset, defibrillaattorin käyttö, alkusammutus harjoitus, tehohengityksen harjoittelu.

Häirintä

- Järjestelmällistä ja jatkuvaa kieltelistä toimintaa tai käytettymistä. Häirintää on esimerkiksi toistuva uhkailu, pelottelu, ilkeät ja vihjällevät viestit, väheksyvät ja pilkkaavat puheet, työnteon jatkuva perusteeton arvostelu ja vaikeuttaminen.

Kiusaaminen

- Tavanomaisesti ryhmämielisiä ja siihen liittyä aseman tavoittelua ryhmässä toista alistaen. Kiusaamisella tarkoitetaan tahallista, toistuvaa ja pitkäkestoisia yksilön tai ryhmään kohdistuvaa toimintaa. Kiusaamista voi olla myös yksi vahingollinen teko, joka aiheuttaa pelkoa kiusatuksi tulemisesta.

Kokonaisturvallisuus

- Käsitys turvallisuuskulttuurista; ennakkointiin, suunnitelmiin ja toimenpiteisiin liittyvä yhtenäinen ja kehittyvä organisaation tila, mukaan lukien turvallisuuden tunne.

Koulutus ja osaaminen

- Henkilöstölle tai oppilaille toteutettu yleensä pitempikestoinen turvallisuusasioiden kertaaminen, esimerkiksi täydennyskoulutukset, kurssit, esimerkiksi alkusammutusharjoitukseen liittyvä teoriaopetus, väestönsuojan hoitajan kurssi, EA-kurssi, Nauhätätö-toimintaan osallistuminen.

Lastensuojeluilmoitus

- Sosiaalitoimelle tehtävä ilmoitus, kun lapsen tilanteesta herää huoli. Lastensuojeluilmoituksen tarkoituksena on lastensuojelun tarpeen selvittäminen. (Ks. lastensuojelulaki 417/2007)

Läheltä piti -tilanne

- Turvallisuutta uhkaava tilanne, joka olisi voinut kehittyä vaaratilanteeksi ennen varsinaista vakavan vahingon sattumista.

Poikkeama

- Tavanomaisista, turvallista koulupäivää muuttava uhka-, läheltä piti -tilanne, vahinko-, tapaturma- tai vaaratilanne.

Poikkeamien ennakointi

- Vaaran tai uhan estäminen systemaattisilla ja suunnitelluilla toimenpiteillä, joiden tavoitteena on riskienhallinta, esimerkiksi riskien arviointi, tarkastuslistat, tiedon kerääminen kyselyllä tai muulla tavalla.

Poikkeamahavainto

- Vaaran tai rikkoontumisen havaitseminen ja siitä ilmoittaminen poikkeaman korjaamiseksi tai poistamiseksi.

Poikkeamien käsittely

- Toimenpiteet, jotka seuraavat poikkeamahavaintoa: juurisyysanalyysi tai rikkoontuneen rakenteen korjaaminen, uuden määräysdokumentin laatiminen, tarkastaminen, yhteydenotto tai seuraamuksen määrittäminen.

Resurssit

- Turvallisuuden hallintaan koulussa käytettävissä olevat varat, henkilöt, aika, työpanos tai vastaava.

Rikos

- Teko tai laiminlyönti, josta seuraa laissa määrätty rangaistus.

Riski

- Vaaran, uhan tai poikkeaman todennäköisyyden ja seurausten yhdistelmä.

Sidosryhmä

- Koulun henkilöstön, oppilaiden ja opiskelijoiden lisäksi koulussa tai kouluun yhteydessä oleva erillinen ryhmä, esimerkiksi vanhempainyhdistys, kintteistönhoidon työntekijät, nuorisotoimen edustajat, koulupoliisi.

Systemaattinen

- Määräajoin, suunnitelmallisesti toistuva turvallisuuden hallintaan liittyvä toiminta.

Turvallisuuskokumenta

- Usein hallinnollinen, mutta myös käytänteisiin liittyvä turvallisuuden hallintaa varten laadittu sähköinen tai paperinen asiakirja, ohje, lista tai määräys, esimerkiksi pelastussuunnitelma tai turvallisuuden tarkastuslista, kriisisuunnitelma yökouluun, retkien tai juhlien turvallisuussuunnitelma; järjestyssäännöt sekä seinille kiinnitettävät ilmoitukset ja turvallisuusohjeet; sijaisten perhdyttämiskansio.

Turvallisuusharjoittelu

- Turvallisuustaitojen ylläpitämiseen tähtäävä käytännön toiminta, jolla tarkoituksenmukainen käyttäytyminen hätätilanteessa toteutuu.

Turvallisuusjohtaja

- Henkilö, jolla on virkat tehtävänsä osana vastuu organisaation turvallisuudesta, usein rehtori.

Turvallisuusjohtaminen ja viestintä

- Ne hallintoon, suunnitteluun ja käytäntöön liittyvät toimenpiteet, joilla turvallisuutta hallitaan koulussa.

Turvallisuuskulttuuri

- Turvallisuuden liittyvä osa organisaation toimintakulttuurista tai -järjestelmästä; kokonaisvaltainen tapa tehdä tai toteuttaa asiat turvallisuuden osalta organisaatiossa.

Turvallisuuskävely

- Pedagoginen turvallisuuden oppimisympäristö, jossa tutustutaan tietyn rakennuksen tai alueen turvallisuusratkaisuihin. Turvallisuuskävelyn aikana voidaan havainnoida puutteita tai perhetyä hätätilanteessa käytettäviin rakenteisiin, laitteisiin ja välineisiin.

Turvallisuusosaminen tai -kompetenssi

- Turvallisuuden ylläpitämisessä ja hallinnassa tarvittavat tiedot, taidot ja asenteet.

Turvallisuusperehdytys

- Työn tai opiskelun alkaessa annettu turvallisuuden hallintaan liittyvä koulutus tai opetus.

Turvallisuustehtävä

- Käytännön toimintaa, johon työntekijä tai oppilas on velvoitettu turvallisuusjohtamisen toimenpiteenä, esimerkiksi luokkatilan tarkastaminen.

Turvallisuustiimi

- Koulun perustettava työryhmä, jonka nimenomainen tehtävä on säännöllisesti kokoontumalla valmistella ja toteuttaa turvallisuuden hallintaa. Turvallisuustiimin jäsenet voivat olla opettajia, oppilaita, opiskelijoita sekä vanhempia tai muun sidosryhmän edustajia..

Turvallisuuspuhe

- Turvallisuuden hallintaa turvallisuudesta muistuttamisen ja varmistamisen avulla.

Vastuun jakaminen

- Perustyöhön liittyvien turvallisuustehtävien määrääminen henkilölle tai ryhmälle työyhteisössä turvallisuusjohtamisen toimenpiteenä, esimerkiksi turvallisuusvastaava, turvallisuustiimi, käytävävastaava, välituntivalvoja; turvallisuusvastuun jakaminen edellyttää tavallisesti dokumentointia.

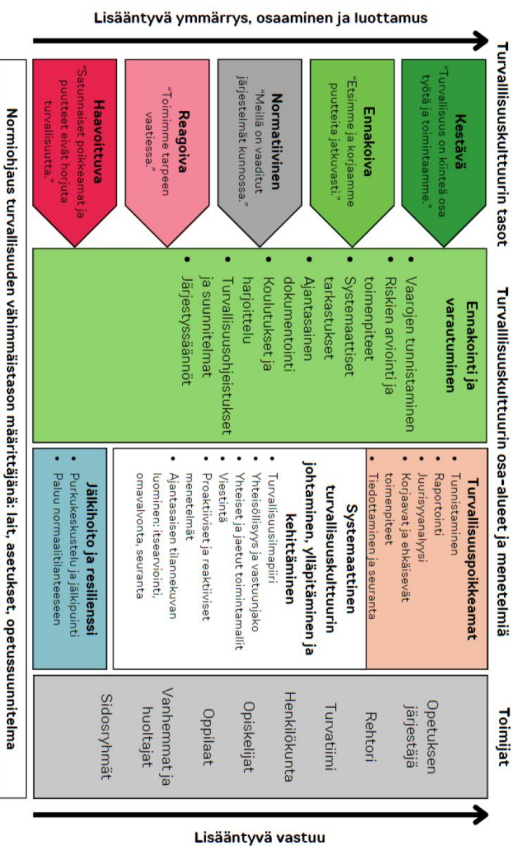
Väkivalta

- Fyysisen voiman tai vallan tahallista käyttöä tai sillä uhkaamista, mikä kondistuu ihmiseen itseensä, toiseen ihmiseen, ihmisryhmään tai yhteisöön.

Yhteisöllisyys

- Yhteenkuuluvuutta ja turvallisuutta lisäävä tunne tai näiden tavoitteluun tähtäävä toiminta, yhteishenki.

Koulun turvallisuuskulttuurin malli: osa-alueet, taso ja toimijat

Lähde: Lindfors, E., Luukka, E., Kiviranta, L., Kokki, J., Leino, M., Myllä, T., Peitola, J.-P., Rajala, H., Somerkoski, B., Wäitinen, M., Hilmola, A. 2024. ONNI on turvallinen koulu -hankkeen loppuraportti. Raportin digitaalinen versio julkaistaan keväällä 2024.]

Kronologinen listaus ONNI-hankkeen esilläolosta mediassa

- Töyrylä, I. (21.4.2022). Onni on turvallinen koulu – Porvoon Linnajoki mukaan tutkimushankkeeseen. Uusimaa. <https://www.uusimaa.fi/paikalliset/4559049>
- Aamuset. (19.5.2022). ONNI-hankkeessa kehitetään ja ylläpidetään koulujen turvallisuutta. Aamuset kaupunkimedia. <https://aamuset.fi/artikkeli/5661766>
- Anon. (5.10.2022). Linnajoen koulu mukana Onni on turvallinen koulu -hankkeessa – Mukana on yhteensä 20 oppilaitosta. Itäväylä. <https://www.itavayla.fi/uutiset/linnajoen-koulu-mukana-onni-on-turvallinen-koulu-hankkeessa--mukana-on-yhteensa-20-oppilaitosta-6.2.63281.a5b332ec8f>
- Aamuset. (12.10.2022). Tasapuolisuutta ja läpinäkyvyyttä oppilaiden epäasialliseen käyttäytymiseen puuttumiseen – uusi työkalu perusopetuksen henkilökunnan käyttöön. Aamuset kaupunkimedia. <https://aamuset.fi/artikkeli/5789580>
- Kälviäinen, E. (13.10.2022). Mitä kaikkea on turvallinen peruskoulu? – Tuomo Myllö pureutuu asiaan jättihankkeen kehityspäällikkönä. ”Koulujen arjessa tunnistetaan vaaroja ja riskejä”. Kangasalan Sanomat. <https://kangasalansanomat.fi/mita-kaikkea-on-turvallinen-peruskoulu-tuomo-myllo-pureutuu-asiaan-jattihankkeen-kehityspaallikkona-koulujen-arjessa-tunnistetaan-vaaroja-ja-riskeja>
- Malkamäki, E. (13.10.2022). Kouluille uusi työkalu huonoon käytökseen puuttumiseksi – Turun yliopiston toteuttamaa opasta pilotoidaan 15 yksikössä eri puolilla maata. Turun Sanomat. <https://www.ts.fi/uutiset/5790149>
- Kokki, J., Lindfors, E., Luukka, E., Myllö, T., Somerkoski, B. & Waitinen, M. (10.1.2023). ONNI-hankkeessa luodaan ratkaisuja oppilaitosturvallisuuden kehittämiseen. Turun yliopiston blogi. <https://blogit.utu.fi/utu/2023/01/10/onni-hankkeessa-luodaan-ratkaisuja-oppilaitosturvallisuuden-kehittamiseen/>
- Anon. (12.4.2023). Opetusalan turvallisuuspalkinto myönnettiin oppilaitosturvallisuuden kehittämisestä Karelia-ammattikorkeakoululle ja koulutuskuntayhtymä Riverialle.
- Opetusalan Ammattijärjestö OAJ. (17.5.2023). OAJ pitää ONNI-hankkeessa syntynyttä opasta selkeänä – muutama täsmennys esitetty. <https://www.oaj.fi/ajankohtaista/lausunnot/2023/oaj-pitaa-onni-hankkeessa-syntynytta-opasta-selkeana---muutama-tasmennys-annettu/>
- Julkisten ja hyvinvointialojen liitto JHL. (20.4.2023). Ammattiliitto JHL ONNI-hankkeesta: Kurinpidollisten toimien yhtenäistäminen on hyvä asia – tarkkuutta toimien valvonnan toteuttamiseen tarvitaan. Julkisten ja hyvinvointialojen liitto JHL <https://www.jhl.fi/uutiset/ammattiliitto-jhl-onni-hankkeesta-kurinpidollisten-toimien-yhtenaistaminen-on-hyva-asia-tarkkuutta-toimien-valvonnan-toteuttamiseen-tarvitaan/>
- Kokki, J., Leino, M., Lindfors, E. & Luukka, E. (4.5.2023). Tunnistamatonta riskiä on vaikea hallita. Turun yliopiston blogi. <https://blogit.utu.fi/utu/2023/05/04/tunnistamatonta-riskia-on-vaikea-hallita/>
- Heikkilä, M. (5.9.2023). Turvallisuus on yhteinen asia. Luokanopettaja 3, 4–8.
- Kokki, J., Lindfors, E., Luukka, E., Myllö, T., Peltola, J-P., Rajala, H. & Somerkoski, B. (27.9.2023). Miten tehdään turvallinen koulu? Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan blogi. <https://blogit.utu.fi/utu/2023/01/10/onni-hankkeessa-luodaan-ratkaisuja-oppilaitosturvallisuuden-kehittamiseen/>

- Kokki, J., Kiviranta, L., Leino, M., Lindfors, E., Luukka, E., Myllö, T., Peltola, J.-P., Somerkoski, B. & Waitinen, M. (6.12.2023). Turvallisuuskulttuurin itsearviointimalli tekee turvallisuudesta näkyvää ja yhteistä. *Sirius*. https://issuu.com/enorssi/docs/sirius_4_2023
- Airas-Salminen, E. (12.3.2024). Turkulaisjohtoinen hanke kääntää katseen koulujen turvallisuuteen – näistä kuudesta askeleesta turvallinen koulu rakentuu. *Turun Sanomat*. <https://www.ts.fi/uutiset/6263679>
- Martintupa, M., & Kröger, T. (3.4.2024). Salaista ohjetta koulujen turvallisuuden takaamiseksi ei ole päivitetty 13 vuoteen – nyt rehtori löysi siitä ison puutteen. *YLE*. <https://yle.fi/a/74-20081978>
- Rekinen, J.-J. (10.4.2024). Lappia on tiivistänyt turvatoimiaan kouluturvallisuuden takia – koulu-uhkauksiin suhtaudutaan vakavasti. *Lapin Kansa*. <https://www.lapinkansa.fi/lappia-on-tiivistanyt-turvatoimiaan-kouluturvallis/6284696>
- (Tulossa 08/2024). Haastattelu. *Opettaja*, 7.
- Valta, J. (Tulossa 09/2024). Koulujen turvallisuus edellyttää vaarojen ennakkointia. *Aurora*, 2.

Lähteet

- Anttila, S., Hyytinen, T., & Kivistö-Rahnasto, J. (2014). Yritysten henkilöstön kokonaisturvallisuuden ja työhyvinvoinnin järjestelmällinen edistäminen. Tampereen teknillinen yliopisto. Teollisuustalouden laitos. *Turvallisuuden johtaminen ja suunnittelu. Laitosraportti*. Tampere: Tampereen teknillinen yliopisto.
- Amsalu, A., & Belay, S. (2024). Analyzing the contribution of school climate to academic achievement using structural equation modeling. *SAGE Open*, 14(1). <https://doi.org/10.1177/21582440241227271>
- Armstrong, P. W., & Brown, C. (2022). *School-to-School Collaboration: Learning Across International Contexts*: Emerald Publishing Limited.
- Astor, R. A., Benbenishty, R., Capp, G. P., Watson, K. R., Wu, C., McMahon, S. D., Worrell, F. C., Reddy, L. A., Martinez, A., Espelage, D. L., & Anderman, E. M. (2024). How school policies, strategies, and relational factors contribute to teacher victimization and school safety. *Journal of Community Psychology*, 52(1), 39–57. <https://doi.org/10.1002/jcop.23084>
- Benbenishty, R., & Astor, R. A. (2019). Conceptual foundations and ecological influences of school violence, bullying, and safety. Teoksessa M. J. Mayer & S. R. Jimerson (toim.), *School safety and violence prevention: Science, practice, policy* (ss. 19–44). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/0000106-002>
- Blank, L., Baxter, S., Goyder, E., Naylor, P., Guillaume, L., Wilkinson, A., Hummel, S., & Chilcott, J. (2010). Promoting well-being by changing behaviour: A systematic review and narrative synthesis of the effectiveness of whole secondary school behavioural interventions. *Mental Health Review Journal*, 15(2), 43–53. <https://doi.org/10.5042/mhrj.2010.0371>
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27–40. <https://doi.org/10.3316/QRJ0902027>
- Bradshaw, C. P., Cohen, J., Espelage, D. L., & Nation, M. (2021). Addressing school safety through comprehensive school climate approaches. *School Psychology Review*, 50(2–3), 221–236.
- Chrusciel, M. M., Wolfe, S., Hansen, J. A., Rojek, J. J., & Kaminski, R. (2015). Law enforcement executive and principal perspectives on school safety measures: School resource officers and armed school employees. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 38(1), 24–39.

- Cohen, J., & Espelage, D. L. (2020). *Feeling safe in school: Bullying and violence prevention around the world*. Cambridge: Harvard Education Press.
- Daily, S. M., Smith, M. L., Lilly, C. L., Davidov, D. M., Mann, M. J., & Kristjansson, A. L. (2020). Using school climate to improve attendance and grades: Understanding the importance of school satisfaction among middle and high school students. *Journal of School Health, 90*(9), 683–693.
- Daniels, J. A., Volungis, A., Pshenishny, E., Gandhi, P., Winkler, A., Cramer, D. P., & Bradley, M. C. (2010). A qualitative investigation of averted school shooting rampages. *The Counseling Psychologist, 38*(1), 69–95.
- Davis, R., Campbell, R., Hildon, Z., Hobbs, L., & Michie, S. (2015). Theories of behaviour and behaviour change across the social and behavioural sciences: a scoping review. *Health Psychology Review, 9*(3), 323–344. <https://doi.org/10.1080/17437199.2014.941722>
- DeVos, B., Nielsen, K. M., Azar, A. M., & Whitaker, M. (2018). Final Report of the Federal Commission on School Safety. Presented to the President of the United States. US Department of Education.
- De Waal, E., & Grösser, M. (2009). Safety and security at school: A pedagogical perspective. *Teaching and Teacher Education, 25*(5), 697–706.
- Díaz-Vicario, A., & Gairín Sallán, J. (2017). A comprehensive approach to managing school safety: case studies in Catalonia, Spain. *Educational Research, 59*(1), 89–106. <https://doi.org/10.1080/00131881.2016.1272430>
- Ek, A., Runefors, M., & Borell, J. (2014). Relationships between safety culture aspects - A work process to enable interpretation. *Marine Policy, 44*, 179–186. <https://doi.org/10.1016/j.marpol.2013.08.024>
- Eklund, K., Meyer, L., & Bosworth, K. (2018). Examining the role of school resource officers on school safety and crisis response teams. *Journal of School Violence, 17*(2), 139–151.
- Engh, L., Jernbro, C., Lin, P.-I., Bornehag, C.-G., & Eriksson, U.-B. (2018). Can school attachment modify the relation between foster care placement and school achievement? *British Journal of School Nursing, 13*(4), 178–185.
- Espelage, D. L., Robinson, L. E., Woolweaver, A., Valido, A., Davis, A., Hunt, K., Marmolejos, R. R., Medina, C., Meltsner, Z., Yalamanchi, K., Vincent, C. G., Marquez, B., Walker, H. M., Svanks, R., & Pennefather, J. (2021). Implementation of tiplines and reporting apps for school safety: A qualitative analysis of parent and school personnel perspectives. *Journal of School Violence, 20*(3), 336–350.
- Finlex. Perusopetuslaki (628/1998). <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628>
- Finlex. Laki perusopetuslain muuttamisesta (1267/2013).
- Fixsen, D., Naoom, S., Blase, K., Friedman, R., & Wallace, F. (2005). *Implementation Research: A Synthesis of the Literature*. University of South Florida, Louis de la Parte Florida Mental Health Institute.
- Gaffney, H., Ttofi, M. M., & Farrington, D. P. (2021). What works in anti-bullying programs? Analysis of effective intervention components. *Journal of School Psychology, 85*, 37–56. <https://doi.org/10.1016/j.jsp.2020.12.002>
- Geller, E. S. (2011). Psychological science and safety: large-scale success at preventing occupational injuries and fatalities. *Current Directions in Psychological Science, 20*(2), 109–114. <https://doi.org/10.1177/0963721411402667>
- Guldenmund, F. W. (2000). The nature of safety culture: a review of theory and research. *Safety Science, 34*(1–3), 215–257.
- Guldenmund, F. W. (2007). The use of questionnaires in safety culture research—an evaluation. *Safety Science, 45*(6), 723–743.
- Hammar Chiriac, E., Forsberg, C., & Thornberg, R. (2023). Teacher teams: A safe place to work on creating and maintaining a positive school climate. *Social Psychology of Education, 18*(1), 1–20. <https://doi.org/10.1007/s11218-023-09880-1>

- Hassanain, M. A., Aljuhani, M., Hamida, M. B., & Salaheldin, M. H. (2022). A framework for fire safety management in school facilities. *International Journal of Built Environment and Sustainability*, 9(2), 1–9.
- Heifetz, R. A., Linsky, M. & Grashow, A. (2009). *The practice of adaptive leadership: Tools and tactics for changing your organization and the world*. Harvard Business Press.
- Helsingin pelastuslaitos (2012). Omatoimisen varautumisen auditointi. <https://www.hel.fi/static/liitteet/pela/Auditointimanuaali.pdf>
- Hollnagel, E. (2014). Is safety a subject for science? *Safety Science*, 67, 21–24.
- Hollnagel, E. (2017). *Safety-I and Safety-II. The past and future of safety management*. Taylor & Francis.
- Hudson, P.T.W. (2007). Implementing a safety culture in a major multi-national. *Safety Science*, 45(6), 697–722.
- Hymel, S., & Swearer, S. M. (2015). Four decades of research on school bullying: An introduction. *American Psychologist*, 70(4), 293.
- Jakku-Sihvonen, R., & Niemi, H. (2006). *Based teacher education in Finland-reflections by Finnish teacher educators*. Finnish Educational Research Association.
- Jimerson, S. R., Hart, S. R., & Renshaw, T. L. (2012). Conceptual foundations for understanding youth engaged in antisocial and aggressive behaviors. *Handbook of school violence and school safety*. New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203841372-8>
- Kingston, B., Mattson, S. A., Dymnicki, A., Spier, E., Fitzgerald, M., Shipman, K., Goodrum, S., Woodward, W., Witt, J., Hill, K. G., & Elliott, D. (2018). Building schools' readiness to implement a comprehensive approach to school safety. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 21(4), 433–449. <https://doi.org/10.1007/s10567-018-0264-7>
- Kines, P., Lappalainen, J., Lyngby Mikkelsen, K., Olsen, E., Pousette, A., Tharaldsen, J., Tómas-son K. & Törner, M. (2011). Nordic Safety Climate Questionnaire (NOSACQ-50): A new tool for diagnosing occupational safety climate. *International Journal of Industrial Ergonomics*, 41(6) 634–646. <https://doi.org/10.1016/j.ergon.2011.08.004>
- Kinnunen, R., Liljeroos-Cork, J., Rikander, H., Virta, S., Pekkola, E., & Tappura, S. (2023). *Opetusalan kriisivalmiudet: CrisPrep-hankkeen loppuraportti*. <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/144831>
- Kok, G., Gottlieb, N. H., Peters, G.-J. Y., Mullen, P. D., Parcel, G. S., Ruitter, R. A. C., Fernández, M. E., Markham, C., & Bartholomew, L. K. (2016). A taxonomy of behavior change methods; an intervention mapping approach. *Health Psychology Review*, 10(3), 297–312. <https://doi.org/10.1080/17437199.2015.1077155>
- Krippendorff, K. (2019). *Content analysis: an introduction to its methodology*. (Fourth Edition). SAGE Publications.
- Kutsyruba, B., Klinger, D. A., & Hussain, A. (2015). Relationships among school climate, school safety, and student achievement and well-being: a review of the literature. *Review of Education*, 3(2), 103–135. <https://doi.org/10.1002/rev3.3043>
- Kvale, S., & Brinkmann, S. (2009). *InterViews: Learning the craft of qualitative research interviewing* (2nd ed.). Sage Publications, Inc.
- Larson, K. E., Nguyen, A. J., Orozco Solis, M. G., Humphreys, A., Bradshaw, C. P., & Lindstrom Johnson, S. (2020). A systematic literature review of school climate in low and middle income countries. *International Journal of Educational Research*, 102, 101606. <https://doi.org/10.1016/j.ijer.2020.101606>
- Leino, M., & Lindfors, E. (2024). Oppimisympäristön turvallisuuden osa-alueet ja tilannekuva – perusopetuksen turvallisuuden hallintaa turvallisuusilmoitusten perusteella. *Hallinnon tutkimus*, 43(3), hyväksytty.
- Leniski, A. (2022). *Determining school safety concerns: the lived experiences of a middle school safety team*. Purdue University.

- Liljeroos-Cork, J., Mykkänen, M., Tappura, S. & Rikander, H. (2021). Turvallisuuden ja turvallisuusosaamisen johtaminen ammatillisissa oppilaitoksissa. Teoksessa A. Puustinen (toim.), Pelastus- ja turvallisuustutkimuksen vuosikirja 2021 (ss. 46–64).
- Lindfors, E., Somerkoski, B. & Korkeaniemi, A. (2024). Kouluorganisaation turvallisuuskulttuuri omatoimisen varautumisen arvioinnin perusteella – monitapaustutkimus perusopetuksen kouluissa. *Hallinnon Tutkimus* 43(4), hyväksyty.
- Lindfors, E. (2023). Risky learning: How to master a risk and safety in Technology education learning and working environments. Teoksessa D. Gill, D., Irwing-Bell, & D. Wooff (toim.), *Bloomsbury Handbook of Technology Education*, 322-338. Bloomsbury Publishing. <http://dx.doi.org/10.5040/9781350238442.0032>
- Lindfors, E. (2020). Incident data in enhancing school safety: an example from Finland. *International Journal of Telemedicine and Clinical Practices*, 3(3), 209–222. <https://doi.org/10.1504/IJTMCP.2020.104895>
- Lindfors, E. (2012). Turvallinen oppimisympäristö, oppilaitoksen turvallisuuskulttuuri ja turvallisuuskasvatus – käsitteellistä pohdintaa ja kehittämishaasteita. Teoksessa E. Lindfors (toim.) *Kohti turvallisempaa oppilaitosta! Oppilaitoksen turvallisuuden ja turvallisuuskasvatuksen tutkimus- ja kehittämishaasteita.* (s.12–28). Hämeenlinna: Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden yksikkö.
- Lindfors, E. & Somerkoski, B. (2016). Turvallisuusosaaminen luokanopettajakoulutuksen opetus suunnitelmassa. Teoksessa H.-M. Pakula, E. Kouki, H. Silfverberg & E. Yli-Panula (toim.), *Uudistuva ja uusiutuva ainedidaktiikka.* Suomen ainedidaktisen tutkimusseuran julkaisuja. Ainedidaktisia tutkimuksia 11, 328–343. Turku: Turun yliopisto.
- Lindfors, E. & Somerkoski, B. (2018). Turvallisuuden edistäminen oppimisympäristössä. Teoksessa P. Granö, M. Hiltunen & T. Jokela (toim.), *Suhteessa maailmaan. Ympäristöt oppimisen avaajina* (ss 291–306). Rovaniemi: Lapin yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-310-934-6>
- Lindfors, E., & Somerkoski, B. (2018). Turvallisuuden edistäminen oppimisympäristössä. Teoksessa M. Hiltunen & P. Granö (toim.), *Suhteessa maailmaan. Ympäristöt oppimisen avaajina*, (ss. 291–305) Rovaniemi: Lapland University Press. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-310-934-6>
- Lindfors, E., Somerkoski, B., Kärki, T., & Kokki, E. (2017). Perusopetuksen oppilaiden turvallisuusosaamisesta. Teoksessa M. Kallio, R. Juvonen & A. Kaasinen (toim.), *Jatkuvuus ja muutos opettajankoulutuksessa* (109–126). Suomen ainedidaktinen tutkimusseura. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/229862>
- Lindfors, E., Somerkoski, B., Waitinen, M., Jyrhämä, R., Sormunen, K. & Seppälä, T. (2020). Opettajankoulutuksen omatoimisen varautumisen tilannekuva ja kehittämisuuntia. Teoksessa A. Puustinen (toim.) *Pelastus- ja turvallisuustutkimuksen vuosikirja 2020.* Pelastusopiston julkaisu, D-sarja N/2020. Pelastusopisto, Kuopio, ss. 55–88. https://www.pelastusopisto.fi/wp-content/uploads/Pelastus-ja-turvallisuustutkimuksen-vuosikirja-2020_final.pdf
- Lindfors, E. & Teperi, A.-M. (2018). Incidents in schools - incident analysis in developing safety management. Teoksessa S. Nazir, A.M. Teperi, & A. Polak-Sopińska (toim.), *Advances in Human Factors in Training, Education, and Learning Sciences. Advances in Intelligent Systems and Computing*, vol 785. Springer, Cham, ss. 462–471. https://doi.org/10.1007/978-3-319-93882-0_44.
- McIntosh, K., Ty, S. V., & Miller, L. D. (2014). Effects of School-Wide Positive Behavioral Interventions and Supports on Internalizing Problems: Current Evidence and Future Directions. *Journal of Positive Behavior Interventions*, 16(4), 209–218. <https://doi.org/10.1177/1098300713491980>
- Madfis, E. (2016). “It’s better to overreact”: School officials’ fear and perceived risk of rampage attacks and the criminalization of American public schools. *Critical Criminology*, 24, 39–55.
- Manner, M. (2020). “Kiusaamisella on miljoonien eurojen hintalappu.” *Opettaja*, 4, 10–11.
- Martikainen, S. (2016). *Development and Effect Analysis of the Asteri Consultative Auditing Process – Safety and Security Management in Educational Institutions.* Lappeenranta: Lappeenranta University of Technology.

- Morse, J. M. (2012). The implications of interview type and structure in mixed-method designs. Teoksessa Jaber F. Gubrium ym. (toim.), *The Sage handbook of interview research: The complexity of the craft*. Washington DC: Sage Publications, 193–204.
- Mubita, K. (2021). Understanding School Safety and Security: Conceptualization and Definitions. *Journal of Lexicography and Terminology*, 5(1), 76–86. <https://journals.unza.zm/index.php/jlt/article/view/584/516>
- Muñoz, V. A., Carby, B., Abella, E. C., Cardona, O. D., López-Marrero, T., Marchezini, V., Meyreles, L., Olivato, D., Trajber, R., & Wisner, B. (2020). Success, innovation and challenge: School safety and disaster education in South America and the Caribbean. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 44, 101395-. <https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2019.101395>
- Newman, Alexander; Donohue, Ross & Eva, N. (2017). Psychological safety: A systematic review of the literature. *Human Resource Management Review*, 27(3), 521-535. <https://doi.org/10.1016/j.hrmr.2017.01.001>
- Nickerson, A. B., Randa, R., Jimerson, S., & Guerra, N. G. (2021). Safe places to learn: Advances in school safety research and practice. *School Psychology Review*, 50(2–3), 158–171.
- Nielsen, J. (1993). *Usability engineering*. San Francisco (CA): Academic Press.
- Nimante, D., & Kokare, M. (2022). Perspective of teachers on their competencies for Inclusive Education. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 49, 8–22. <https://doi.org/10.15388/ActPaed.2022.49.1>
- Näsi, M., Virtanen, M., & Tanskanen, M. (2017). *Oppilaitosten turvallisuustutkimus 2016. Katsausia 20/2017*. Helsinki: Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-0640-7>
- Oesterle, S., Hawkins, J. D., Kuklinski, M. R., Fagan, A. A., Fleming, C., Rhew, I. C., Brown, E. C., Abbott, R. D., & Catalano, R. F. (2015). Effects of communities that care on males' and females' drug use and delinquency 9 years after baseline in a community-randomized trial. *American Journal of Community Psychology*, 56(3–4), 217–228.
- Opetushallitus (2016). *Järjestyssääntöjen laatiminen. Ohje 1/012/2016*. Opetushallitus. <https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/jarjestyssaantojen-laatiminen>
- Opetushallitus. (7.9.2022). *Koulujen keinoja puuttua poissaoloihin yhtenäistetään ja vahvistetaan*. <https://www.oph.fi/fi/uutiset/2022/koulujen-keinoja-puuttua-poissaoloihin-yhtenaistetaan-ja-vahvistetaan>
- Osher, D., Dwyer, K. P., Jimerson, S. R., & Brown, J. A. (2012). Developing safe, supportive, and effective schools: Facilitating student success to reduce school violence. Teoksessa S. R. Jimerson, A. B. Nickerson, M. J. Mayer, & M. J. Furlong (toim.), *Handbook of school violence and school safety: International research and practice* (2nd ed., pp. 27–44). Routledge/Taylor & Francis Group.
- Parker, D., Lawrie, M., & Hudson, P. (2006). A framework for understanding the development of organisational safety culture. *Safety Science*, 44(6), 551–562.
- Payne, S. C., Bergman, M. E., Rodríguez, J. M., Beus, J. M., & Henning, J. B. (2010). Leading and lagging: Process safety climate–incident relationships at one year. *Journal of Loss Prevention in the Process Industries*, 23(6), 806–812. <https://doi.org/10.1016/j.jlp.2010.06.004>
- Pelastuslaki 379/2011. <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110379>
- Peltola, J.-P., Lindfors, E., Luukka, E. (2023). Coping in turbulent times – conceptual consideration of elements of school crisis management process. Teoksessa *INTED2023 Proceedings* (3155–3164). <https://doi.org/10.21125/inted.2023.0868> .
- Perusopetuslaki 628/1998. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628>
- Piispanen, M. (2008). Hyvä oppimisympäristö: Oppilaiden, vanhempien ja opettajien hyvyyksikäsitusten kohtaaminen peruskoulussa. Kokkola: Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-4871-9>
- POPS (2016). *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014*. Helsinki: Opetushallitus.
- Puolitaival, M., & Lindfors, E. (2019). Turvallisuuskasvatuksen tavoitteiden tilannekuva perusopetuksessa – dokumenttiaineistoon perustuvaa pohdintaa. Teoksessa M. Rautiainen & M.

- Tarnanen (toim.), *Tutkimuksesta luokkahuoneisiin*. Suomen ainedidaktisen tutkimusseuran julkaisuja. Ainedidaktisia tutkimuksia 15, 119–138. <http://hdl.handle.net/10138/298542>
- Reiman, T., Pietikäinen, E., Heikkilä, J., & Viitanen, K. (2015). *Turvallisuusasiantuntijoiden roolit, toimintatavat ja tarvittavat kyvyt ja taidot*. Espoo: VTT.
- Reason, J. (2000). Safety paradox and safety culture. *Injury Control & Safety Promotion*, 7(1), 3–14.
- Rikander, H. (2021). *Oppilaitosturvallisuus*. Helsinki: Edita.
- Schildkraut, J., Greene-Colozzi, E., Nickerson, A. B., & Florczykowski, A. (2023). Can school lockdowns save lives? An assessment of drills and use in real-world events. *Journal of school violence*, 22(2), 167–182.
- Schildkraut, J., & Nickerson, A. B. (2020). Ready to respond: Effects of lockdown drills and training on school emergency preparedness. *Victims & Offenders*, 15(5), 619–638.
- Sergejeff, J. (toim.) (2023). *Yhteisellä koulutiellä: käsikirja perusopetuksen oppilaiden läsnäolon tukemiseen ja poissaolojen vähentämiseen*. Opetus- ja kulttuuriministeriö. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-924-0>
- Somerkoski, B. (2017). Green Cross: Collecting injury data at schools. Conference proceedings at the 1st International GamiFIN Conference, 9th–10th of May, 2017, Pori, Finland: Tampere University of Technology. <http://ceurws.org/Vol-1857>
- Somerkoski, B., Kärki, T., & Lindfors, E. (2019). Koulun ulkopuoliset turvallisuusasiantuntijat opetustyön tukena. Teoksessa M. Rautiainen & M. Tarnanen (toim.), *Tutkimuksesta luokkahuoneisiin* (ss. 265–281). Suomen ainedidaktinen tutkimusseura. <http://hdl.handle.net/10138/298542>
- Stanton, N., Chambers, P., & Pigott, J. (2001) Situational awareness and safety. *Safety Science*, 39(3), 189–204. [https://doi.org/10.1016/S0925-7535\(01\)00010-8](https://doi.org/10.1016/S0925-7535(01)00010-8)
- Suomen virallinen tilasto (SVT). (2023). Koulutuksen järjestäjät ja oppilaitokset [Tietokanta]. Helsinki: Tilastokeskus. <https://stat.fi/tilasto/kjarj>
- Syrjäläinen, E., Jukarainen, P., Värri, V.-M., & Kaupinmäki, S. (2015). Safe school day according to the young. *YOUNG*, 23 (1), 59–75. <https://doi.org/10.1177/1103308814557399>
- Tear, M. J., & Reader, T. W. (2023). Understanding safety culture and safety citizenship through the lens of social identity theory. *Safety Science*, 158, 105993–. <https://doi.org/10.1016/j.ssci.2022.105993>
- Teperi, A.-M., Lindfors, E., Kurki, A.-L., Somerkoski, B., Ratilainen, H., Tiikkaja, M., Uusitalo, H., Lantto, E. & Pajala, R. (2018). *Turvallisuuden edistäminen opetuslalla*. EduSafe-projektin loppuraportti. Työterveyslaitos.
- Teperi, A.-M., Ruotsala, R., Ala-Laurinaho, A., Asikainen, I., Lantto, E., & Paajanen, T. (2021). *Inhimilliset tekijät turvallisuudessa: interventioiden vaikutukset ja toimivuus*. Työterveyslaitos.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos [THL] (2023). Kouluterveyskyselyn aikasarjat 2023. https://sampo.thl.fi/pivot/prod/fi/ktk2/nuoret/fact_ktk2_nuoret?row=952513L&row=952810L&column=alue-886778.&column=vuosi-952479.&column=ka-987089&column=taustatekija-888288&column=sp-888243&fo=1
- Työturvallisuuslaki 738/2002. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2002/20020738>
- van Nunen, K., Reniers, G., & Ponnet, K. (2018). Measuring and improving safety culture in organisations: an exploration of tools developed and used in Belgium. *Journal of Risk Research*, 21(5), 622–644. <https://doi.org/10.1080/13669877.2016.1235602>
- Vallinkoski, K., & Koirikivi, P. (2020). Enhancing Finnish basic education schools' safety culture through comprehensive safety and security management. *Nordic Journal of Studies in Educational Policy*, 6(2), 103–115. <https://doi.org/10.1080/20020317.2020.1720069>
- Viljamaa, E., & Takala, M. (2017). Varhaiserityisopettajien ajatuksia työhön kohdistuneista muutoksista. *Journal of Early Childhood Education Research*, 6(2), 207–229. <https://journal.fi/jecer/article/view/114079>
- Vincent, C. G., Walker, H., Espelage, D. L., Murray, C., Svanks, R., Pennefather, J., Valido, A., & Marquez, B. (2022). Initial field test of the SOARS (Student Ownership, Accountability, and

- Responsibility for School Safety) framework for high schools. *NASSP bulletin*, 106(2), 154– 176. <https://doi.org/10.1177/01926365221102378>
- Waitinen, M., Lindfors, E., & Somerkoski B. (2023). Tuurilla vai taidolla? - Turvallisuusjohtaminen perusopetuksen koulujen omatoimisen varautumisen arvioinnin (OVA) perusteella. *Pelastustieto. Palotutkimuksen päivät 2023*, 115–120. https://www.spek.fi/wp-content/uploads/2023/08/Palotutkimuksen_paivat_2023.pdf
- Waitinen, M. (2011). *Turvallinen koulu? Helsingiläisten peruskoulujen turvallisuuskulttuurista ja siihen vaikuttavista tekijöistä*. Helsingin yliopiston Opettajakoulutuslaitoksen tutkimuksia 334. Helsinki: Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-6864-5>
- Westrum, R. (1993). *Cultures with requisite imagination*. Verification and validation of complex systems: Human factors issues (ss. 401–416). Springer.
- Yin, R. K. (2014). *Case study research: design and methods*. (Fifth Edition). SAGE Publications.
- Yildirim, K., & Yenipinar, S. (2017). Psychological Unsafety in Schools: The Development and Validation of a Scale. *Journal of Education and Training Studies*, 5(6), 167-. <https://doi.org/10.11114/jets.v5i6.2372>
- Zohar, D. (2002). The effects of leadership dimensions, safety climate, and assigned priorities on minor injuries in work groups. *Journal of Organizational Behavior*, 23(1), 75–92.
- Zuzeviciute, V. (2012). Dimensions of safety in educational settings; Lithuanian case. *International Journal for Education Law and Policy (IJELP)*, 8(2), 145-150.